IPS İletişim Vakfı Yayınları: 14
Yeni Habercinin Elkitabı

GAZETECİLİĞE BAŞLARKEN

OKULDAN HABER ODASINA

Derleyen:
Sevda Alankuş

IPS İletişim Vakfı Yayınları: 14

Yeni Habercinin Elkitabı

GAZETECİLİĞE BAŞLARKEN
OKULDAN HABER ODASINA

© IPS İletişim Vakfı

İlk Basım: Haziran 2009
İkinci Basım: Aralık 2013

IPS İletişim Vakfı
Faik Paşa Yokuşu No: 37/7-8 Kat: 3
34430, Beyoğlu, İstanbul
Tel: +90 212 251 1503
Faks: +90 212 251 1609
e-posta: bia@bianet.org
web sitesi: www.bianet.org
Yayınevi Sertifika No: 26549

•

Bu kitap İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın
(SIDA) mali desteğiyle yayımlanmıştır.
Burada dile getirilen görüşler IPS İletişim Vakfı'na aittir.
Dolayısıyla hiçbir biçimde SIDA'nın resmi görüşleri olarak
değerlendirilemez.

Kitabın ikinci basımı Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği'nin
mali desteğiyle yayımlanmıştır.
Burada dile getirilen görüşler IPS İletişim Vakfı'na aittir.
Dolayısıyla hiçbir biçimde Friedrich-Ebert-Stiftung
Derneği'nin resmi görüşleri olarak değerlendirilemez.

•

Kapak Tasarımı: Emine Bora
Ofset Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.

Baskı ve Cilt:
Yaylacık Matbaacılık Ltd. Topkapı, İstanbul
Tel: 0212 567 8003
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-605-85516-0-2

GAZETECİLİĞE BAŞLARKEN

OKULDAN HABER ODASINA

Derleyen:
SEVDA ALANKUŞ

Katkılar:
SEVDA ALANKUŞ
UMUR TALU • İNCİLAY CANGÖZ
YAVUZ ÖNEN • HÜSNÜ ÖNDÜL
GÜLGÜN ERDOĞAN TOSUN • ÖZDEN CANKAYA
MURAT ÇELİKKAN • TOLGA KORKUT
ERHAN ÜSTÜNDAĞ • ERTUĞRUL KÜRKÇÜ
İPEK ÇALIŞLAR • METE ÇUBUKÇU
RAGIP DURAN • AHMET TULGAR
RANA YILMAZ • NURCAN AKAD
FÜSUN ÖZBİLGEN • ALTAN ÖYMEN
TUĞRUL ERYILMAZ • MURAT UTKU

İÇİNDEKİLER

Habere Bakmak
Alexander Geiger 9

İkinci Baskıya Önsöz
Sevda Alankuş 11

Önsöz
Hak Haberciliği İçin; BİA Artık Bir Okul...
Sevda Alankuş 19

I. HABER ELEŞTİRİSİ VE KURAMI,
HAK HABERCİLİĞİNİN GEREKLİLİĞİ

Türkiye'de Geçmişten Bugüne
Gazetecilik ve Habercilik
Umur Talu 53

İnsanların Savaşı, Kelimelerin Barışı
İncilay Cangöz 73

Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik,
Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği
Sevda Alankuş 98

II. HAK HABERCİLİĞİ İÇİN

Türkiye'nin Siyasi Ortamı ve
Hak Haberciliğinin Gerekçeleri
Yavuz Önen 137

İnsan Haklarını Savunma Hakkının Korunması ve Medya
Hüsnü Öndül 152

Hak Haberciliği: Neden ve Nasıl?
Gülgün Erdoğan Tosun 166

Televizyon Haberciliği ve Hak Haberciliği Açısından Etik İhlaller
Özden Cankaya 177

Hak Haberciliği Önündeki Engeller ve Medyanın Bağımlılık Sorunu: Ne Yapmamalı?
Murat Çelikkan 189

Hak Haberciliği ve Habercilikte Kültürel Çeşitlilik
Tolga Korkut 200

***bianet* Deneyimi: Medyayı ve Hayatı Dönüştürmek**
Erhan Üstündağ 207

Başka Bir Tür İletişim Mümkün: *bianet*'in Hikâyesi
Ertuğrul Kürkçü 210

III. GAZETECİLİĞE BAŞLARKEN

İş Ararken...
İpek Çalışlar 221

İlk Adım Sonrasını da Belirler
Mete Çubukçu 229

Akıma Kapılmak ya da Zor Olanı Denemek
Ragıp Duran 235

Binalar ve Gazetecilik:
Muhabir Plazalara Kapatılırken
Ahmet Tulgar 240

Basın İş Yasası ve Gazetecilerin Özlük Hakları
Rana Yılmaz 244

IV. HABERE ÇIKARKEN

Haber ve Habercilik Üzerine:
Haber Ne Değildir?
Nurcan Akad 271

Neler Haber Olur?
İpek Çalışlar 295

Haber Nerede?
Füsun Özbilgen 308

Habercilikle İlgili Sorular / Sorunlar
Altan Öymen 320

Sorularla Habercilik / Gazetecilik
Tuğrul Eryılmaz 330

Televizyon Haberciliği
Murat Utku 337

Okuldan Haber Odasına Programları
(2007-2013) 343

Okuldan Haber Odasına Katılımcı Listesi
(2007-2013) 360

Yazarlar 367

Habere Bakmak

Gazeteciler toplumsal olarak büyük sorumluluk taşımaktalar. Sadece atmosferi belirleyerek ayna görevi görmüyorlar, aynı zamanda insanların görüşlerini ve inançlarını da yansıtıyorlar. Haberlerin hazırlanış ve veriliş şekliyle, habere bakış açısıyla gazeteciler, sorunları görünür kılıyorlar; yani kamuoyunu etkiliyorlar.

Mesleğe yeni başlayan gazetecilerden de bu sorumluluğun farkında olmaları beklenmektedir. Haberin sadece objektif olarak verildiğini söylemek, bu sorumluluğu almak için yeterli olmayacaktır. Profesyonel olan, haber yapılacak *meselenin* eleştirel bir şekilde nedeninin araştırılması ve ihtimal dahilindeki sonuçlar ve tepkilerin kontrol edilmesi olacaktır.

bianet 13 senedir eleştirel ve etik bir gazeteciliği desteklemeye çalışıyor. Bu kitapla *bianet*, genç gazetecilere, medya dünyasındaki meslek hayatlarına hazırlanmaları için, önemli bir katkıda bulunuyor. Dahası tüm haberciler için de yararlı bir başvuru çalışması olduğunu söylemek gerekiyor. Önceliği teknik becerilerden ziyade, mesleğin, merkezi önem taşıyan ahlaki boyutuna veriyor.

Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği olarak *bianet*'in bu önemli çalışmasını desteklemekten mutluluk duyuyoruz. Böylece gazetecilik eğitiminin nitel standartlarının yükselebilmesinde, küçük bir katkımız olabileceğini ümit ediyoruz.

Alexander Geiger
Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği
Türkiye Yardımcı Temsilcisi

İkinci Baskıya Önsöz

Gazeteciliğe Başlarken kitabımızın ilk baskısının yayımlanmasından bu yana dört buçuk yıl geçti. İlk baskının Önsöz'ünde de okuyacaksınız, bu kitabı biz, iletişim fakülteleri dördüncü sınıf öğrencileriyle yeni mezunlarına yönelik olarak gerçekleştirdiğimiz Okuldan Haber Odası'na (OHO) programlarının ilk ikisi sonrasında ve bu programlarda sunulan metinlerden derleyerek oluşturduk. İlk OHO'yu 2007 Eylülü'nde, ikincisini ise 2008 Temmuzu'nda düzenleyip, bir yıl sonra da kitabımızı baskıya vermiştik. İlk Önsöz'de yazmıyor ama, ikinci OHO'da da kitap basılırken de, aklımızda hep Hrant Dink'in anısı vardı ve onu "Ruh Halimin Güvercin Tedirginliği" ile malum sonrasına (hâlâ dilim varmıyor başka türlü söylemeye) götüren süreçte ana akım medyanın nefret söylemini yeniden-üreten tavrından yıllardır duyduğumuz kaygı.

Hrant Dink hayatını Ermeni-Türk vicdan barışına adamış bir gazeteciydi, ama arkasından sonra "üzülmüş gibi yapanlar" da dahil, içine düşürüldüğü güvercin tedirginliğinde medyanın da önemli bir sorumluluğu vardı. Ama sadece o değil, hatırlayacaksınız bu kaygı, ya da daha genel deyişle ana akım medyanın habercilik pratiklerinin yarattığı hak ihlallerinden duyulan kaygı, bizzat Bağımsız İletişim Ağı'nın (BİA) 1997'ye kadar giden "hak odaklı habercilik" pratiğinin dokunarak hayata geçirilmesi ve bu pratiğin kavramsallaştırılması ile yaygınlaştırılmasına götüren öyküsünün de başlangıcı olmuştu. Yine bu "öykü" bizi, 2001-2003 ile 2005-2006 yılları arasında yerel medyaya yönelik olarak ger-

çekleştirilenlerden sonra, 2007'de, iletişim fakültelerinin son sınıf öğrencileri ya da yeni mezunlarını sektöre adım atmadan önce "Okuldan Haber Odasına" programlarıyla bir "son anda yakalamak" çabasına götürmüştü.

Böylece derdi hak odaklı haberciliği yaymak, bu arada da genç gazeteci adaylarını bizzat kendi hakları ile hak arayışları için bilgilendirerek sektöre girerken "yakalamak" olan OHO, sonuncusu 30 Haziran - 6 Temmuz 2013 tarihleri arasında olmak üzere, 2007'den bu yana yedi defa düzenlenmiş oldu. Yedi OHO programına Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'taki iletişim fakültelerinden 190 yeni mezun/öğrenci ile zaman zaman *Agos*'un da aralarında yer aldığı ana akım dışı gazetelerden genç haberciler katıldı. 96 gazeteci, öğretim elemanı, hak örgütleri aktivisti, verdikleri seminerler ve gerçekleştirdikleri atölye çalışmalarıyla programlara katkıda bulundu. Ayrıca OHO programlarında hak odaklı haberciliğin gerektirdiği *olmazsa olmaz* buluşmalar için bir kısmı birkaç kez olmak üzere 34 hak örgütüyle gazete, radyo ve televizyon kanalı ziyaret edildi.[1]

Peki aradan geçen dört buçuk yılda Türkiye'de hak odaklı haberciliğe, daha doğrusu genel geçer gazeteciliğinkinden "farklı" türde bir haberciliğe, dolayısıyla da OHO buluşmalarına her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğunu kanıtlayan başka neler oldu? Öncelikle ve ne yazık ki, sorunsallaştırdığımız gazetecilik egemen olmaya devam etti ve doruğuna yine "şiddet doğuran şiddet" sarmalının parçaları olarak erkek cinayetleri/kadın katli ile asker-gerilla ölümlerinin haberleştirilme biçimlerinde ulaştı.

[1] Milliyet Gazetesi, TRT İstanbul Radyosu, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, HaberTürk, Yön Radyo, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Umut Çocukları Derneği, Kadın Adayları Destekleme Derneği, İnsan Hakları Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, CNNTürk, Radikal Gazetesi, Açık Radyo, haber-Sen İstanbul Şubesi, NTV, Radikal Gazetesi, BMMYK İstanbul, Lambdaistanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi, Uluslararası Hrant Dink Vakfı, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Birgün Gazetesi, İMC TV, Uluslararası Af Örgütü, Türkiye Gazeteciler Sendikası, AGOS Gazetesi, SPoD Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği, Kent Hareketleri, İmece Ev İşçileri Sendikası Girişimi, Nor Radyo, Hayat TV, Rum Vakıfları Derneği, Laz Kültür Derneği

"Şiddet sarmalı" derken, hatırlatalım son 10 yılda bir yandan 901 TSK mensubu ile 1.696 (225 kadın, 1471 erkek) gerillanın hayatını kaybettiği, 965 TSK mensubunun ise "intihar ettiği" açıklanırken, diğer yandan bu kadar yıl içerisinde erkeklerin 4.675 kadını[2] öldürdüğü, sadece kitabımızın yayımlandığı 2009'dan bu yana ise erkek cinayetlerinin, 788 kadının daha hayatına mal olduğu[3] bir ülkede yaşıyor olmayı kastediyoruz. Bu şiddet sarmalının yeniden-üretiminde ana akım medya haberciliğinin önemli bir rolü olduğunu da düşünmeden edemiyoruz.

Şimdi şöyle bir hatırlamaya çalışalım: bir yandan feminist hareketin ve medyanın etkileriyle, artık şiddetin faili olan erkeği saklayan başlıklar yerine "erkek cinayeti/şiddeti" denilmeye başlanmasında olduğu gibi, özellikle ana akım medyadaki kadın köşe yazarları ve haberciler, ardından da erkek köşe yazarları arasında konu hakkında belirli duyarlılık oluştu diye sevinmeye çalıştık. Ancak diğer yandan, hâlâ daha bir gazetenin, erkek genel yayın yönetmeninin övünçle savunduğu şekilde, birinci sayfasının tam yarısında sırtından bıçakla öldürülerek örselenmiş bir kadının yarı çıplak bedenini fluğlaştırmaya bile kalkışmadan haberleştirebildiğini gördük (Habertürk, 7 Ekim 2011). Bir yandan "iş/bilim adamı" vb. yerine "iş/bilim insanı" denilmeye başlanmasına, "bayan" yerine nihayet yavaş yavaş "kadın"a dönülmesine sevinirken diğer yandan, bir erkek köşe yazarının, Kürt kadın sanatçılardan birisinin bedeni üzerine kurduğu fantezi ile Kürtlüğü aşağılamaya çalışmasına (Akşam, 24 Ekim 2009), ayrıca yetmezmiş gibi, bunun kimi kadın-erkek köşe yazarları tarafından "aslında çok

[2] Bu rakamlara siviller dahil edilmemiş, diğer yandan Milli Savunma Bakanlığı verileri ile, PKK kaynaklarına dayanarak verilen rakamların derlenmesiyle edinilmiştir. http://ww.bianet.org/bianet/insan-haklari/144594-askerde-949-intihar-iddiasi, http://www.hpgsehit.com/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=3&Itemid=111 ve http://www.ntvmsnbc.com/id/25424390

[3] Sayı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin'in bir soru önergesi üzerine 2009-2012 yıllarına ilişkin olarak 20 Mayıs 2013 tarihinde verdiği 666 sayısı (http://bianet.org/bianet/kadin/146807-erkek-siddeti-verilerinde-bakanlar-birbirlerinin-yalancisi) ile BİA tarafından tutulan "Erkek Cinayetleri Çetelesi"nin 2013 yılının ilk sekiz ayı için verdiği 122 (http://www.bianet.org/bianet/kadin/149886-erkekler-agustos-ta-24-kadin-ve-1-cocuk-oldurdu) sayıları toplanarak hesaplandı.

zeki köşe yazarının esprisinin anlaşılmadığı" yönündeki savunmalarla korunmasına maruz bırakıldık. Böylelikle kadın bedeni üzerindeki sözlü erkek şiddetinin bir de pornografikleştirilmesine tanık olduk. Sevgilisini sokakta yumruklayan bir erkeğin şiddeti "Nakavt" (Takvim, 30 Haziran 2013) gibi bir başlık ile bir zafer sunulurcasına verilirken, bir başka erkeğinkinin "Öldürdükten sonra alnından öptüm" (Sabah, 12 Ekim 2012) şeklinde romantize edilerek haberleştirilebildiğini gördük.

Aynı ana akım medyanın, şiddet sarmalının baş sorumlularından birisi –30 küsur yıllık olduğu söylenen ancak kökü çok daha derin tarihlerdeki– savaşın, bol bol çığırtkanlığını yapmışken, birden bire ve sırf Hükümetin "Kürt Açılımı" ile ilgili halkla ilişkiler kampanyasına destek olsun diye, barış yanlısı kesilmesine, hatta barış gazeteciliğini telaffuz edebilmesiyle karşılaştık. Ama ardından tabi, bu birden bire barıştan yana konumlananların "Açılım"ın kesintileri veya duraklamalarında büründükleri sil baştan durum bir yana, bir Suriye helikopteri düşürülünce "Vurduk" (*Hürriyet*, 17 Eylül 2013), "Esad Al Sana Misilleme" (*Sabah*, 17 Eylül 2013), "Uyardık Dinlemedi" (*Vatan*, 17 Eylül 2013), "Vuruz Demiştik" (*Güneş*, 17 Eylül 2013) başlıklarıyla birden Hükümet-devlet-ordu-yurttaş-medya yekvücutmuş gibi "biz"e dönüşen başlıklar ile içine düştükleri tutarsızlığa da tanık olduk.[4]

İçinde bulunduğumuz medya ortamına daha genel bir perspektiften baktığımızda ise, kitabımızın birinci baskısından bu yana; gazetecilik daha az sokakta, daha çok bilgisayar başında yapılan bir pratiğe dönüştü, diğer yandan artan politik baskılar, giderek azalan iş güvenliği gibi nedenlerle, gazeteciler için ana akım medyada iş bulabilmek ve haberciliği hakkıyla yaparak konumunu koruyabilmek giderek zorlaştı. Biliyoruz ki, 2002'de AKP'nin iktidara gelmesiyle birlikte, yıllardır kenarında varolduğu merkeze büyük bir özgüvenle yerleşen İslami sermaye, arkasına büyük

[4] Bkz. http://www.bianet.org/bianet/siyaset/149973-helikopterin-dusurulmesini-gazeteler-nasil-gordu

bir Hükümet desteği alarak medya sektörüne yavaş yavaş el atmaya başlamıştı. Bunun meyveleri de çok geçmeden görüldü. Bir yandan, Türkiye'nin politik kutuplaşmasında "mütedeyyin/İslamcı" kesimi temsil eden medya kuruluşlarının hızla çoğalması, diğer yandan "sekülerist/ulusalcı" kesimi temsil eden ve de sadece medya ile sınırlı olmayan sektörlerdeki yatırımları, vergi borçları vs. nedeniyle Hükümet politikalarına sımsıkı bağımlı, dolayısıyla dolaylı ve doğrudan müdahalelere açık durumdaki medya patronlarının muhalif görünmekten korkarak seçtikleri "suya sabuna dokunmayan" habercilikle, ana akım medyanın tek sesliliği, bu defa tam karşıt bir politik konumdan kuruldu. Gazetecilik mesleği ile ilgili faaliyetlerinden ötürü hapse atılanların yanı sıra farklı sesler çıkarmaya devam ederek, hükümeti eleştiren birçok köşe yazarı ve eski/yeni gazeteci birer birer işlerinden olmaya başladı.[5]

Ana akım medyanın çok okunup, çok satanlarının ya neredeyse bütünüyle habercilik reflekslerini yitirerek davranmalarının ya da haberciliklerini birer "Hükümet yayın organı" niteliğiyle sürdürmelerinin doruğa çıktığı yıl ise 2013 oldu. Henüz belleğimizde çok taze ; Mayıs ayının sonlarıydı ve acil talep her zamanki gibi barış ve demokratikleşme iken, "her şeyi, bizim iyiliğimiz için ve en iyi şekilde bildiği" iddiasında olan diğer emsalleri gibi giderek gündelik hayatın bütün alanlarına nüfuz edecek şekilde otoriterleşen İktidar karşısında, Gezi Parkı'ndaki ağaçlara sahip çıkılması gibi bir yurttaşlık hakkı etrafında başlayarak, bütün Türkiye'ye yayılan direnişi, ana akım medya işit(e)medi, göster(e)medi ve söyle(ye)medi. Yani işte tam bu sıralardı ki, İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin bütün büyük kentlerinde yer yerinden oynar, CNN Int gibi kanallar canlı yayın yaparken, Türkiye'deki haber kanalları yayın akışlarını değiştirmeden penguen belgeselleri gibi yayınlara devam edebildiler; askeri darbe dönemlerinden bu

[5] BİA ifade özgürlüğü Temmuz 2013 raporuna göre Türkiye'de meslekleri nedeniyle hapiste bulunan gazetecilerin sayısı 66. Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü 2013 raporuna göre ise gazeteciler için "en büyük hapishane" olan Türkiye'nin yeri 179 ülke arasında 6 sıra daha gerileyerek sondan 26'ya düştü.

yana ilk defa, koşulsuz biçimde iktidara destek veren gazetelerin birinci sayfaları aynı başlıkla yayımlanabildi[6]: Noam Chomsky gibi ünlü bir muhalif bilim insanıyla yapılan röportajda, kendisine söylemedikleri söyletildi (*Yeni Şafak*, 27 Ağustos 2013), hatta sonra da suç önce röportajı verenin unutkanlığına bağlanabildi (*Yeni Şafak*, 30 Ağustos 2013).

Ancak elbet Türkiye geneline yayılan "direniş" daha ilk andan başlayarak kendi medyasını buldu, bir yandan Twitter, Facebook gibi sosyal paylaşım mecraları ile internet ortamında mevcut haber ve görüntü siteleri eklenen yenileriyle birlikte, diğer yandan iktidara muhalif nitelikleriyle marjinalleşmiş Halk TV, Ulusal TV, Kanal +1 gibi kanallar "alternatif" mecralar haline geldiler. Meydanlardan, sokak duvarlarına, parklardan, otobüs duraklarına ve merdivenlere kadar her yer görmezden, işitilmezden gelinen mesajlarını vermek için kullanılırken, direnişçiler bizzat bedenlerini de birer mesaja, muhalefetlerinin aracına dönüştürdüler. Sonuç olarak, ana akım medyaya özellikle de toplumsal muhalefetin yükseldiği dönemlerde hiç güvenilmeyeceği bir kez daha kanıtlanırken, neredeyse "gürül gürül akan su" kendi mecrasını buldu, ancak bu arada toplum da birbirini hiç işitmeyen, görmeyen, birbiriyle buluşmayan kalın siyasal çizgiler etrafında –bir kez daha– kutuplaştı.

İşte, 7. Okuldan Haber Odası'na programımız tam da bu ortamda gerçekleşti ve bizim de gündemimiz ile atölye çalışmalarımızın biçimini değiştirdi. Oysa her yıl değişen güncel olaylara göre biçimlemeye çalıştığımız programlarımızı, çeşitli duraklama ve kesilmelerle de olsa içinden geçmekte olduğumuz ve Türkiye'deki şiddet sarmalının katlanmasında çok önemli bir payı olduğunu düşündüğümüz savaşa son vermesi umut edilen "barış süreci" nedeniyle –aslında hak odaklı habercilik ile birbirlerini hiç dışlama-

[6] Başbakan Erdoğan'ın ağzından verilen "Demokratik taleplere can(ım) feda" başlığı için 7 Haziran 2013 tarihli, *Zaman*, *Star*, *Türkiye*, *Sabah*, *Bugün*, *Habertürk* ve *Yeni Şafak* gazetelerine bakınız (http://www.bianet.org/bianet/siyaset/147327-7-gazete-1-genel-yayin-yonetmeni).

dıklarını halde– barış gazeteciliği odaklı gerçekleştirmeye karar vermiştik. Ancak, ana akım medyanın yıllardır eleştirdiğimiz hali ile bütün çıplaklığıyla yüzleşmek, yani onbinlerce her yaştan, sınıftan, politik eğilimden insanın sokaklara taşan, meydanlarda buluşan muhalefeti karşısında giriştiği topyekün hak ihlaline bu kadar apaçık tanık olmak bizi OHO'nun merkezine yeniden hak odaklı haberciliği yerleştirmek durumunda bıraktı. Diğer yandan da yine iletişim fakülteleri son sınıf öğrencileri ile yeni mezunlarını sektöre girmeden "yakalamak" amaçlı olduğunu söylediğimiz programımızı bu defa, "Z kuşağı"na seslendiğimizin daha bir ayırdına vararak gerçekleştirdik. Atölye çalışmalarımızın formatını, yazılı basın odaklı olmaktan çıkararak, alternatif mecraların en çok kullandığı çoklu-ortam haberciliği odaklı kıldık. Yani bu defa biz onları "yakalamak" durumunda kaldık.

Bütün bu koşullarda, kitabımızın metinlerinin gözden geçirilmesini acaba yazarlarından isteyebilir, güncellemeler yapmalarını bekleyebilir miydik? Yaşananların tazeliği karşısında bunu özellikle yapmadık. Ayrıca mevcut gazetecilik anlayışı ile koşullarına dair kitapta yapılan bütün eleştirilerin –ne yazık ki– hâlâ daha ve fazlasıyla geçerli olduğunu düşünüyoruz. Dolayısıyla yapılması gerekenler konusunda söylediklerimizin de öyle… *Gazeteciliğe Başlarken*'in ikinci baskısını Türkiye'nin içinden geçmekte olduğu yeni politik bağlam çerçevesinde okumanız dileğiyle…

Sevda Alankuş,
30 Eylül 2013, Selanik

Önsöz

Hak Haberciliği İçin; BİA Artık Bir Okul...

Önce BİA'dan ya da *bianet*'ten henüz haberdar olmayanlar için bir not: Bağımsız İletişim Ağı (BİA), 1997 yılında bir grup yerel medya kuruluşu, IPS İletişim Vakfı etrafında toplanmış bulunan birkaç serbest gazeteci, iki sivil toplum örgütü (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği ile Türk Tabipleri Birliği) ve bir avuç iletişim akademisyeninin, yaygın medyaya alternatif bir haber akışı oluşturmak rüyasının peşinde bir araya gelmesiyle şekillenen, 2000 yılından itibaren Avrupa Birliği fonlarından yararlanılarak hayata geçirilme imkânı bulan bir proje. *bianet* ise, 2003 yılında önce BİA[2]'ye, ardından da 2007 yılında BİA[3]'e dönüşen proje çerçevesinde tam da arzu edildiği gibi *politik ve etik olarak sorumlu* gazeteciliğin başlıca adresi haline gelen haber sitesi. *bianet* haberciliğe başladığı günden bu yana genelgeçer nitelikli haberciliği dönüştürürken kendisini de dönüştürdü, hak haberciliğinin, özellikle de çocuk ve kadın hakları odaklı gazeteciliğin merkezi haline geldi.

bianet esas olarak kendisine, bu kitaptaki sunuş metninde Ertuğrul Kürkçü'nün de vurguladığı üzere, ticari nitelik taşımaması, hiçbir siyasal iktidar odağıyla bağlantılı olmaması –ki bu bir siyasal duruşunun var olmaması demek değil– anlamında "bağımsız medya" denilmesini tercih ediyor. Ancak bu arada "hem haberci-

lik anlayışı, hem de buna göre biçimlenen örgütlenmesiyle yaygın medyanın temsil ettiklerinin ötesine geçmeyi hedefliyor" olması nedeniyle *bianet*'i başka türlü haber okumak isteyenler için "alternatif" bir mecra veya medya örneği sayabilmek mümkün.[1]

Bu arada Bağımsız İletişim Ağı Projesi, politik ve etik olarak sorumlu bir haberciliğin, hak odaklı haberciliğin adresi ya da bağımsız/alternatif habercilik ve yapılanma örneği olarak *bianet*'ten ibaret değil. Çünkü, projenin BİA, BİA[2] olarak bilinen ilk iki aşaması sürecinde, yerel medyadaki radyo/gazete habercilerinin yanı sıra, hak örgütleri temsilcilerine ve hak savunucuları olarak avukatlara yönelik olmak üzere, sekiz farklı eğitim çalışması gerçekleştirildi. Nihayet proje 2007 yılından itibaren BİA[3]'e dönüşürken "Okuldan Haber Odasına" adıyla yeni bir eğitim programı daha başlattı. Elinizdeki kitap ise, gazeteci adaylarına yönelik bu BİA eğitimlerinin 2-7 Eylül 2007 tarihleri ile 12-17 Temmuz 2008 tarihleri arasında gerçekleştirilen iki eğitim çalışmasının metinlerinden yapılan bir derlemeden oluşuyor. Böylelikle BİA kitaplığının on dördüncü kitabı ile karşınıza çıkmış oluyoruz. Ancak, bu yeni kitabımızın içeriğini sizinle paylaşmadan önce, "Okuldan Haber Odasına" eğitimlerine varan süreci kısaca öykülemek istiyorum.

Eğitim çalışmalarımızın öyküsü

Önce yerel medya

Yola çıkarken esas olarak bir yerel medya inisiyatifi niteliği taşıyan BİA projesinin, en önemli ayaklarından bir tanesini eğitim çalışmaları oluşturuyordu. Eğitim çalışmalarının hedefi yerel med-

1. Ertuğrul Kürkçü, *bianet*'i bağımsız medya olarak tarif ediyor, ben John Downing'in ilgili literatüre hediye ettiği kavramla "radikal alternatif medya", ya da Clemenzia Rodriquez'in kavramıyla "yurttaş medyası" olarak da tanımlanabileceğini düşünüyorum. Bununla ilgili kuramsal tartışma için, bkz. Sevda Alankuş, "Demokrasi ve 'Başka-Medya' İlişkisi: Türkiye'deki Yaygın Dışı Medya Ortamını Anlamak Üzere Teorik Bir Çerçeve", Sevilay Çelenk (haz.), *İstanbul Uluslararası Bağımsız Medya Forumu*, İstanbul: IPS, 2008.

yanın –alaylı ya da mektepli– habercileriydi, çünkü BİA inisiyatifinin katılımcıları, yerel medyayı, yaygın medyanın dışladıkları konuların, kesimlerin seslerini duyurabilecekleri haberciliğin mecrası olarak görüyor, böylelikle niteliğini artırarak güçlenmesini Türkiye'deki medya ortamının çoğulculaşması ve demokratikleşmesi açısından elzem sayıyorlardı.

İki aşamalı olarak düzenlenen eğitim çalışmalarının ilki 2001-03 yılları arasında gerçekleşti. Bu üç yıl süresince birinci aşamada dokuz bölgedeki kent merkezinde 141 yerel medya kuruluşundan 270, ikinci aşamada üç bölgedeki kent merkezinde 169 yerel medya kuruluşundan 213 katılımcıya, dolayısıyla toplam 483 gazeteciye ulaşıldı. Bu eğitimler süresinde iletişim akademisyenleriyle, BİA'nın habercilik anlayışını paylaşan gazeteciler tarafından gerçekleştirilen seminer ve atölye çalışmalarının metinleri 2003 yılında beş kitaplık "Habercinin Elkitabı Dizisi"ni oluşturmak üzere yayımlandı. Bu ilk dizi eğitim çalışmaları daha çok genel nitelikliydi, bir yandan geleneksel gazetecilik/haberciliği anlatırken, diğer yandan bunu çok boyutlu olarak sorguluyor, dahası mevcut eleştirilerin odağındaki genelgeçer gazetecilik/habercilik anlayışının dönüştürülmesi için yapılması gerekenler konusunda kapılar aralıyordu.

2003 yılında BİA²'ye dönüşerek yoluna Medya Özgürlüğü ve Bağımsız Gazetecilik İzleme ve Haber Ağı olarak yoluna devam eden projenin önemli bir ayağını yine eğitim çalışmaları oluşturuyordu. BİA²'nin amacı, "toplumu enformasyonun sosyal ve kültürel değeri konusunda bilgilendirmek; her alandaki hak ihlalleri ile ifade özgürlüğünün sınırlarını genişletmek üzere gerçekleştirilen düzenlemelerin uygulanışını izlemek ve haberleştirmek; çok sesliliği ve kamu yönetimine katılımı artırmak için yerel medyayı desteklemeye ve güçlendirmeye devam edebilmek; insan, kadın ve çocuk haklarının medyada daha sık ve daha nitelikli bir biçimde ele alınmasını özendirmek ve gazetecilik standartlarını ve profesyonel etik anlayışını yerleştirmek ve geliştirmek" biçiminde belirlenmişti.

BİA[2]'nin eğitim çalışmalarının odağında da yine yerel medya vardı. Ancak Türkiye'deki yaygın medya ortamında eksikliği duyulan etik ve politik olarak sorumlu habercilik anlayışının *bianet* deneyimi üzerinden uygulamaya tercümesinin adı artık "insan, kadın ve çocuk hakları odaklı habercilik" olarak konulmuştu. Böylelikle etik ve politik olarak sorumlu habercilik anlayışının zorunlu bir durağı olarak "hak haberciliği" *yapması beklenen* yerel medyaya yönelik eğitimlerde bir diğer aşamaya daha geçilmiş oldu. Ancak eğitimler sadece yerel gazetecilerle sınırlanmadı, hakların korunmasında önemli roller üstlenen iki grup, hak örgütleriyle hak savunucusu hukukçular da farklı gereksinimlere göre tasarlanmış iki ayrı programla eğitim çalışmalarına dahil edildi. Hak örgütleri temsilcileriyle gerçekleştirilen eğitimlerin amacı, hak ihlalleri konusunda verdikleri mücadelelerin daha etkin hale gelmesine, kurum kimliklerinin tanımlanmasına ve kurum içi iletişimlerinin düzenlenmesine katkıda bulunmak, ayrıca hak ihlalleri raporlarını gerektiği biçimde tutabilmelerini sağlamaktı. Bu eğitimler dört merkezde 28 ilden 128 hak örgütü temsilcisinin katılımıyla gerçekleştirildi. Hukukçulara yönelik "Hukuk Atölyesi" nin amacı ise BİA Projesi'nin en başından beri yerel medyaya karşılaştıkları hukuki sorunlar için yardımcı olmak üzere kurulan Hukuki Destek Birimi'mizin yerel medyaya sağladığı desteği "AB Uyum Yasaları" olarak bilinen yasaların ortaya çıkardığı koşullara uygun olarak geliştirebilmekti. 2004 ve 2006 yıllarında olmak üzere iki defa ve İstanbul'da gerçekleştirilen buluşmalara 34 ilden ifade özgürlüğü alanında çalışan 57 avukat katıldı.

Buna karşılık yerel medyaya yönelik olarak düzenlenen eğitim çalışmalarının hedefi, yerel medya mensubu gazetecilerin etik ve politik olarak sorumlu habercilik anlayışının bir gereği olarak bir yandan hak haberciliği yapmanın önemi ve biçimleri konusunda düşünmelerini ve uygulamaya geçmelerini sağlamak, diğer yandan habercilik yaparken neden oldukları hak ihlallerinin önüne geçmekti ya da başka ifadeyle, bütün haberlerin hak odaklı kılınabilmesinin sağlanması amaçlanıyordu. Bu ikinci dizi eğitim ça-

lışmaları üç aşamada gerçekleştirildi; insan hakları haberciliği ile başlandı, çocuk odaklı habercilik ve kadın odaklı habercilik konularıyla devam edildi. Böylelikle 2003-06 döneminde "İnsan Hakları Haberciliği"nde 227, "Kadın Odaklı Habercilik"te 248, "Çocuk Odaklı Habercilik"te 257 katılımcılarıyla buluşuldu. Üç yıl süren bu üç eğitim turunda sırasıyla Türkiye'nin 42, 47 ve 62 ilinden haberciye ulaşılmış oldu. Bu arada eğitimler gazeteciler, hukukçular ve akademisyenlerden oluşan 30 eğitmen tarafından yürütüldü. Bu ikinci dizi eğitimlerin metinleri ise, üç kitaplık "Hak Haberciliği Dizisi"ni meydana getirdi.

Böylelikle 2006 yılına varıldığında gerek katılımcıların ve eğitmenlerin sayısı ve çeşitliliği, gerek kapsanan konular, gerekse gerçekleştirilen eğitimlerin niteliği nedeniyle BİA, *bianet* üzerinden hak haberciliği yapan bağımsız bir haber sitesi olmanın ötesine çoktan geçmiş, kendisini bizzat *bianet* deneyiminin kavramsallaştırılıp uygulama modeli olarak sunulduğu bir "hak odaklı habercilik okulu"na dönüştürmüştü. Yani 2006 yılı tamamlandığında ortada yedi yıllık tarihi, toplam 40 buluşmada bir araya gelen 1271 gazeteci, 128 hak örgütü temsilcisi, 57 avukat ve 52 eğitmenle "gezici" bir okul haline gelmişti. Nitekim çocuk odaklı habercilik konusunda valiliklerden gelen talepler üzerine ve UNESCO Türkiye temsilciliği ile işbirliği içerisinde Uşak ve Kocaeli illerinde eğitimlerimiz tekrarlandı. *Agos gazetesi* çalışanlarına yönelik özel eğitim düzenlendi. Press Now ile işbirliği içerisinde yine Diyarbakırlı ve Tuncelili gazeteciler için Hazar'da, Giresunlu ve Ordulu gazeteciler için Piraziz'de, Antalyalı ve Burdurlu gazeteciler için Belek'te, Denizlili, Muğlalı ve Aydınlı gazeteciler için Pamukkale'de eğitimler düzenlendi.

Bütün bunlar Projemizin BİA[3] halini almasının da esin kaynağı ve gerekçesi oldu. Bir yandan haber sitesi olmak özelliğimizi sürdürürken, diğer yandan "resmen" okullaşma yolunda bir adım daha atarak eğitim çalışmalarımızı doğrudan iletişim fakülteleri mezunlarına ve yaygın medyaya yönelttik. Ancak artık fiilen bir "okul" haline gelmiş olduğumuz halde henüz gerekli kurumsal-

laşma içinde olmadığımız için kendimize "BİA Okulu" demiyoruz ama şimdi de "Okuldan Haber Odasına" eğitimleriyle yolumuza devam ediyoruz.

Şimdi de iletişim fakülteleri mezunları

Yukarıda da söylediğim gibi, eğitimlerimize 2001 yılında başlarken hedefimizi, Türkiye'deki medya ortamının demokratikleşmesinin çok önemli bir ayağı olarak gördüğümüz için, yerel medya olarak belirlemiş, böylelikle Babıali'den İkitelli'ye taşındıktan sonra, sadece sokakla değil akademik dünyayla olan ilişkisini de en aza indirmiş olan yaygın medyaya –"örnek" gazetecilik yapmış olduklarını düşündüğümüz gazetecilerinden eğitmenler olarak katkılarını almak dışında– belirli bir mesafede durmuştuk. Oysa yaygın medya, hak haberciliği ihlallerinin en çok yapıldığı, daha kötüsü normalleştirildiği ve giderek yerel medyanın da taklit etmekten çekinmediği modeller oluşturarak bu hak ihlallerinin gelenekselleştirildiği bir mecra oluşturuyor ve bu haliyle de eleştirilerimizin merkezinde yer alıyordu. Nitekim BİA[2] projesinin bir parçası olarak, Türkiye'de yayımlanan büyük medya örneklerini 2004-05 yıllarında izlemeye almış, düzenli raporlar yayımlayarak, habercilik yaparken neden oldukları hak ihlalleri bir yana, hak haberlerine ne kadar (az) yer verdiklerini ortaya koymuştuk. Ancak, not edelim, bu mesafeli duruş kadar, eleştiri de karşılıklıydı, yaygın medyanın "şöhretli" gazetecileri buldukları her fırsatta yaygın medyanın iletişim fakültelerinin "haber yazıp, kamera kullanmayı bilmeyen" dahası "yaygın medyaya düşman yetiştiren" mezunlar verdiğini söylemekten çekinmiyordu.

Diğer yandan bütün çabalarımıza ve eğitimlerimiz için aldığımız bireysel akademik desteklere rağmen, çoğunlukla yaygın medyada çalışmak isteyen mezunlar veren iletişim fakülteleri ile olan ilişkimizi istediğimiz kurumsal boyuta taşıyamamıştık. Bunun nedeni kısmen, iletişim fakültelerinde habercilik uygulaması konusunda hâlâ daha hâkim paradigmatik yaklaşımlarla eğitim verili-

yor olması, yaygınlaşmasını sağlamaya çalıştığımız habercilik anlayışına yönelik olarak bizim heyecanımızı paylaşabilecek yönetsel politikaların yokluğuydu. Elbette söz konusu fakültelerde yaygın medyanın genelgeçer habercilik anlayışının eleştirisinin yapıldığı ya da etik konusunun tartışıldığı dersler veriliyordu. Ancak eğitim çalışmalarına başladığımız yıllarda bu konular henüz iletişim alanında kuramsal çalışma yapan ikinci kuşaktan gelen akademisyenlerle, onlar aracılığıyla konuya ilgi duymaya başlayan genç araştırma görevlilerinin ilgi alanına girmekteydi. Ayrıca fakültelerde genel olarak medya eleştirisi dersini veren bu öğretim üyeleriyle, habercilik kuram/uygulama derslerini verenler ya farklı akademik yaklaşımlardan geliyorlardı ya da bu ikinciler çoğu zaman yaygın medyanın yapmış olduğu haberciliğe bir mesafe koyamayan sektör kökenli kimselerden oluşuyor, bu da yer yer öğrencilerin bocalamasına yol açan bir çelişkiye neden oluyordu. Başka ifadeyle öğrenciler eleştirel yaklaşımlardan gelen öğretim üyelerinden aldıkları "haber sosyolojisi" gibi dersler çerçevesinde farklı iktidar merkezlerinin çıkarlarını yeniden-üreten bir metin olarak haberi yapı-sökümüne uğratmayı, haberin nasıl yapılmaması gerektiğini tartışırken, haberin nasıl yapılması gerektiğini ("Temel Gazetecilik", "Haber Yazma Teknikleri" gibi derslerde) tam da bu eleştirdikleri genelgeçer haberciliğin haber tanımı, değeri, yazımı vb. ne dair söyledikleri ilkeler ya da mitler çerçevesinde öğreniyorlardı. Bu derslerde eğer bir eleştiri yapılıyorsa bu, "gazeteciliğin/haberciliğin" yıllar içerisinde oluşmuş ilkeleriyle kodlarına uyulmamasıyla ilgili bir "etik sorun" olarak tanımlanıyordu. Örneklersem, öğrenciler bir yandan kuram derslerinde "haberin yapısal olarak yanlı olduğu"nu, tarafsızlığın ise bu "yanlılığın üstünü örten bir mit" olduğunu işitirken, diğer yandan uygulama derslerinde kendilerine "tarafsız" haber yapmanın –aslında bizzat bu yapısal yanlılığın üstünün örtülmesini sağlayan– kuralları, hiç sorunsallaştırılmadan belletiliyordu.

Bu koşullarda da, BİA ile iletişim fakülteleri arasındaki ilişki, bütün geliştirme gayretlerimize rağmen, BİA ilkelerini kendi akade-

mik duruşlarına yakın bulan orta/genç kuşak öğretim üyelerinin verdikleri eğitmenlik desteğiyle sınırlı kalmaya devam etti. Ancak sevindirici olan şey, BİA eğitimlerindeki tartışma konularıyla –çoğu eğitimlerimize katılan– öğretim elemanlarının akademik çalışma konularının ya da verdikleri derslerin içeriğinin giderek birbirini karşılıklı olarak beslemeye başlamasıydı. Nitekim "Barış Gazeteciliği", "Yurttaş Gazeteciliği", "insan hakları ve medya" gibi kimi özgül konu ya da ders isimleri, iletişim fakültelerinin hantal işleyişi içerisinde ders programlarının ya da içeriklerinin değiştirilmesi zor olduğu için *önce* BİA eğitimlerine yansıdı. Bu konuların çoğunu ilk kez BİA eğitimlerinde dillendiren akademisyenler arasında, giderek ilgi alanlarını bu eğitimlerin karşılıklı etkileşime dayalı ortamında yeniden-biçimleyerek yollarına devam edenler oldu.[2] Ayrıca yine onların gayretleriyle bu yeni konular/başlıklar özellikle seçimlik dersler aracılığıyla iletişim fakültelerinin ders programlarıyla içeriklerine de girmeye başladı.

Aslında, belki de yaygın medyanın, iletişim fakültelerini "iyi kamera kullanıp haber yazmayı öğretmek yerine, bütün marifeti medyayı eleştirmek olan işe yaramaz mezunlar vermek"le suçladığı; bu söylenenlerin de –ne yazık ki– çoğu iletişim fakültesinin görüş ufkunu belirlediği; bu nedenle de yaygın medya nezdindeki bu "kötü" imgelerini ciddiye alıp düzeltmek telaşıyla etik habercilik yapıp yapmadığına aldırmaksızın star gazetecilere ödül verip ders vermek üzere transfer ettiği bir ortamda, iletişim fakülteleri yönetimlerinden hâkim eğitim anlayışlarını yeniden tanımlayacak radikal bir yeniden yapılanma beklemek ne "akılcı" ne de "gerekli"ydi.

2. Buna ben bir örnek oluşturabilirim. Çünkü 1997 yılından beri içinde olduğum BİA deneyimi ile eğitim çalışmaları, benim medya eleştirisi konusundaki mevcut akademik birikim ve arayışlarımı, özgül olarak "alternatif medya", "yerel medya", "yurttaş gazeteciliği", son olarak da "hak odaklı habercilik" ve "barış gazeteciliği" konuları üzerine yönlendirmemi sağladı. Aynı deneyimden geçen başka arkadaşlarım da var. Yani bir bakıma BİA deneyimi biz eğitmenlerini de eğitti, yönlendirdi.

Ve şimdi...

Bütün bunları eğitim çalışmalarımızın başlangıcındaki durumla sınırlı bir öykü gibi anlatmış olsam da, son yıllarda iletişim fakülteleri ve BİA'nın kaygılarıyla eğilimlerinin yakınlaşmasına, hatta yaygın medyada bir kendi-kendine bakma, öz-denetim geleneği yeşermiş olmasına, hatta yer yer yurttaş gazeteciliği örneği sayılabilecek uygulamalarla karşılaşılmasına rağmen,[3] tespit ettiğim sorunun hâlâ daha devam ettiğini söylemek mümkün. Yani iletişim fakültelerinde söz konusu olan uygulama dersleri olunca büyük ölçüde geleneksel gazetecilik öğretilmeye devam ediyor, öğrenciler de medyayı nasıl eleştirebileceklerini öğrenmiş olarak, ancak bu eleştirdiklerinin nasıl dönüştürülebileceğini öğrenemeden mezun oluyorlar. Kendilerini, rüyalarını süsleyen yaygın medya kuruluşlarından birisine –eğer biraz şanslıysalar o da cep harçlığı karşılığında– attıklarında ise, hiçbir güvencelerinin bulunmadığı, yoğun rekabete dayalı, kendilerini gösterme şansını çok az bulabildikleri, insani ölçüleri çoktan aşmış iş ortamlarında, öğrenmiş oldukları eleştirel/etik konumu unutmak zorunda kalıyorlar.

O halde başlattığımız ve adını Okuldan Haber Odasına koyduğumuz yeni eğitim dizisinin amacı, iletişim fakültelerinin ilgili bölümlerinden mezun genç gazeteci adaylarına, yaygın medyada halihazırda yapılan haberciliği nasıl –aslında hiç de zor olmayan– hak haberciliğine dönüştürebilecekleri konusunda yol gösterici olmak. Böylelikle, BİA olarak sorumluluk alanımızı genişletiyor, bu arada yaygın medyada halihazırda hak haberciliği yapmaya çalışan çok az sayıdaki gazetecinin yanına yenilerini kazandırmayı amaçlıyoruz.

3. Buna *Milliyet* gazetesinin ombudsman uygulaması, gazetelerin elektronik sayfalarındaki okuyucu blog'larına yer açılması, *Radikal* gazetesinin, sayfalarının Orhan Pamuk, Sezen Aksu gibi –seçkin de olsalar, muhalif ya da toplumsal olarak sorumlu tavırlarıyla bilinen–aydınlara yaptırılması, yine aynı gazetenin *Radikal Genç* eki ile kendini gençlerin düşüncelerine açması, *Hürriyet* gazetesinin, "eviçi şiddete hayır" kampanyalarıyla, bu çerçevede kodlanmış özel haberleri örnek verilebilir.

Okuldan Haber Odasına eğitimlerinin ilkini 2-7 Eylül 2007 tarihleri arasında, İstanbul'da, Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü'nde düzenledik. Bu ilk buluşmaya Türkiye, Kuzey Kıbrıs, Kırgızistan Manas Üniversitesi, yani YÖK sistemi içerisinde öğrenci kabul eden iletişim fakültesinden, fakülte yönetimleri aracılığıyla belirlenen üçüncü sınıf ile 2007 yılı bahar döneminde mezun olmuş 17 gazeteci adayı katıldı. 12-17 Temmuz 2008 tarihleri arasında ise yine İstanbul'da ve Bilgi Üniversitesi SantralİstanbulKampüsü'nde 30 gazeteci katılımıyla ikinci eğitimimizi gerçekleştirdik.

Kuşkusuz *BİA*, verdiği bu eğitim buluşmalarıyla ne iletişim fakültelerinin yerini almak iddiasında ne de eğitimleri sırasında aldıkları birbiriyle örtüşmeyen bilgilerle mezun olan öğrencilerin bütün soru(n)larına cevap vermeye yelteniyor. Sadece yukarıda da belirttiğim gibi eğitimleri sırasında kazandıkları eleştirel ve etik/politik duruşu sorumlu bir habercilik pratiğine dönüştürebilmeleri; haberlerini hak odaklı kılabilmeleri ve bunu haberlerinin reddedilmesine bahane bırakmayacak bir yetkinlikle gerçekleştirebilmeleri konularında onlara yardımcı olmayı hedefliyor.

Aşağıda içeriklerini sizinle paylaşacağım metinlerin konularına bakıldığında görülebileceği gibi, bir hafta süren Okuldan Haber Odasına eğitimleri sırasında gazeteci adayları, gazetecilikle haberciliğin Türkiye'de kazanmış olduğu özellikler, taşıdığı sorunlar; Türkiye ve dünyada bu konudaki yeni arayışlar; Türkiye'nin demokratikleşmesinin önünde önemli bir sorun oluşturan hak ihlalleri konusuyla bu ihlaller karşısında medyanın tavrı; medya kaynaklı hak ihlalleri; bütün bunların sonucunda hak odaklı haberciliğe duyulan gereksinim ve hak odaklı haberciliğin nasıl yapılacağı konularında seminerler görüyorlar, atölye çalışmalarına katılıyorlar. Ayrıca birçoğu medya sektörünün merkezi olan İstanbul'da ya hiç bulunmamış ya da büyük bir medya kuruluşuna hiç uğramamış gazeteci adayları için bir tür fırsat eşitsizliği doğuran bu eksiklik[4] giderilmeye çalışılarak, yanlarında çalışma şansı yakalayabilecekleri gazetecilerle buluşmaları, yapılan ziyaretlerle

yaygın medyadaki haber merkezlerinin, toplantılarının havasını solumaları sağlanıyor. Ek olarak, yine pek çoğu İstanbul merkezli olan hak örgütleri temsilcileriyle buluşarak, mekânları ziyaret edilerek hak haberciliğinin en önemli haber kaynaklarından birisi olan bu örgütler hakkında bilgilenmelerine imkân veriliyor. Son olarak, gazeteciler olarak, kendi haklarına nasıl sahip çıkabilecekleri, bir haber merkezinde çalışmaya başladıklarında karşılaşabilecekleri sorunlar, çözümler konularında da bilgilendiriliyorlar. Yapılan atölye çalışmalarıyla, yaygın medyanın sorunlu haberlerini yeniden yazıyorlar.

BİA kitaplığı

BİA'nın 2001-08 yılları arasında gerçekleştirdiği eğitimleri farklı kılan bir diğer özellik de, bu eğitimler sonucunda ortaya çıkan BİA kitaplığı. Elinizdekiyle birlikte sayısı on dördü bulan kitaplarıyla bu, iletişim alanında telif çalışmalardan çok tercüme kitapların eğitim malzemesi olarak kullanıldığı, medyaya ilişkin olarak Türkiye bağlamında sorunlar kurup örnekler ve cevaplar veren kitapların yeterli sayıda bulunmadığı koşullarda, yerel gazetecilerden iletişim öğrencilerine kadar geniş bir kesim için temel başvuru kaynağı haline gelmiş durumda.

Bu on beş kitabın arasında hangileri var? BİA'nın 1997 Ankara Buluşmasından sonra basılan *Bağımsız İletişim Ağı/BİA: Ulusal Konferans ve Belgeler* Türkiye'nin ilk bağımsız/alternatif medya örneği olarak BİA'nın ortaya çıkışını doğuran koşullar ve gereksinimleri, yapılan tartışmaları belgeliyor. Çeviri niteliği taşıyan ikinci ve üçüncü kitaplar *Gazeteciler için Pratik Kılavuz* (1999) ile *Cins Bakışı Sözlüğü* (2000) gazetecilerin her an ellerinin altında bulundurmaları gereken iki rehber niteliğinde. Birinci aşama eği-

4. Türkiye'de 10 tanesi İstanbul'da olmak üzere 29 iletişim fakültesi var. Ayrıca YÖK sistemi içerisinden öğrenci aldıkları ve diploma verdikleri, öğrencilerinin çoğunluğunu Türkiyeli öğrenciler oluşturduğu için Kuzey Kıbrıs'taki 5 fakülte ile, Kırgızistan Manas Üniversitesi İletişim Fakültesi'ni bunlara dahil ettiğimizde 35 rakamına ulaşıyoruz. Ayrıca öğrendiğimize göre yeni iletişim fakülteleri de yolda.

tim çalışmalarının metinlerini bir araya getiren "Habercinin Elkitabı Dizisi", ikinci baskısı 2005 yılında yapılan *Medya ve Toplum*; *Medya, Etik ve Hukuk*; *Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya*; *Gazetecilik ve Habercilik*; *Radyo ve Radyoculuk* isimli beş kitaptan oluşuyor. Bu kitaplarda "medyanın rolü" veya "etkisi" gibi konular tartışılırken, mevcut habercilik/gazetecilik eleştirisinin yapılabileceği kuramsal çerçeve de oluşturuluyor. Ayrıca gazeteciliğin nasıl yeni bir etik ve politik sorumluluk anlayışıyla yapılması gerektiği, yeni iletişim teknolojilerinin habercilik açısından kazandırmış olduğu imkânlar üzerinde durulurken, gazete ve radyo haberciliğinin yetkin bir şekilde nasıl yapılabileceği de anlatılıyor. Habercileri ilgilendiren yeni hukuki düzenlemeler üzerinde duruluyor. Nihayet, genelgeçer habercilik anlayışıyla uygulamalarına yönelik eleştirilerle aralanan kapıdan, Yurttaş Gazeteciliği ve Barış Gazeteciliği yol alınabilecek yeni adresler olarak gösteriliyor.

2003-06 yılları arasında yerel gazetecilere yönelik olarak gerçekleşen eğitimlerin metinlerinin toplandığı "Hak Haberciliği Dizisi" ise, *İnsan Hakları Haberciliği*, *Kadın Odaklı Habercilik*, *Çocuk Odaklı Habercilik* adlarını taşıyan üç kitaptan oluşuyor. Bu kitaplarda insan, kadın, çocuk haklarının dünyada ve Türkiye'deki gelişimi veriliyor; hak odaklı haberciliğe neden gerek olduğu belirleniyor; en önemlisi *bianet* deneyimi ile benzeri deneyimlerin oluşturduğu birikimin örnekleri kullanılarak haberlerin nasıl hak odaklı kılınabileceği anlatılıyor. Bu haliyle de hak odaklı haberciliği kavramsallaştırıp kuramsallaştıran, ayrıca uygulama örnekleri sunan Türkçedeki yegâne başvuru kaynağı niteliği taşıyor. Hak örgütleri temsilcilerine yönelik eğitimler sonucu ortaya çıkan kitabımız *Hak Örgütleri ve Medyada Görünür Olmak* 12. kitabımız. Editörlüğünü Gülgün Erdoğan Tosun'un yaptığı kitap, hak örgütlerinde çalışanların daha etkili bir mücadele verebilmeleri için kurum içi iletişimin nasıl sağlanacağı, hak ihlallerini nasıl takip edip raporlaştırabilecekleri, son olarak bunları medya aracılığıyla nasıl kamuya duyurabilecekleri gibi konuları kapsıyor.

On üçüncü kitabımız 2006 Kasımında düzenlenen İstanbul Uluslararası Bağımsız Medya Forumu'nda yapılan sunumları –İngilizce ve Türkçe olmak üzere– iki dilde bir araya getiren ve editörlüğünü Sevilay Çelenk'in yaptığı kitap. *İstanbul Uluslararası Bağımsız Medya Forumu* adıyla yayımlanan kitap "bağımsız medya", "alternatif/radikal medya" gibi isimlerle anılan örneklerin Türkiye'den ve dünyanın çeşitli coğrafyalarından gelen temsilcileriyle, bu örnekler üzerine çalışan, alana kuramsal katkıları olan akademisyenlerin konuşma metinlerini bir araya getiriyor. Bu haliyle de, kitaplarımızın çoğu gibi, konusunda Türkiye'de bağlamında basılmış olan ilk/öncü kitap olma niteliği taşıyor. Ayrıca bu kitabın İngilizcesine elektronik ortamda ulaşmak mümkün (www.bianet.org/kitap/76/another-communication-is-possible). Elinizdeki bu 14. kitabımıza gelince...

Hak haberciliği için...

BİA kitaplığının *Gazeteciliğe Başlarken: Okuldan Haber Odasına* kitabı, gerçekleştirilen eğitimlerin hedeflerine uygun olarak dört bölümden oluşuyor. Birinci bölüm "Haber Eleştirisi ve Kuramı, Hak Haberciliğinin Gerekliliği" başlığını taşıyor. Bu bölümün amacı, eleştirel haber kuramları çerçevesinde yaygın medyanın temsil etmekte olduğu genelgeçer habercilik anlayışının eleştirisini yaparak, neden hak haberciliğine gerek duyulduğunu tartışmaya açmak. Bu bölümün ilk metni Umur Talu'nun, "Türkiye'de Geçmişten Bugüne Gazetecilik ve Habercilik" başlığıyla yayımlanan sunuşu. Talu, muhabir olarak başladığı, genel yayın yönetmenliğine kadar yükseldiği, sonunda köşe yazarlığında karar kıldığı 27 yıllık gazetecilik ve habercilik deneyimine dayanarak, bize Türkiye'deki haberciliğin dünü ile bugününü karşılaştıran iki fotoğraf karesi veriyor. Bu karelerden "renkli" olanında, "siyah-beyaz" olanına göre, gazeteci daha eğitimli, daha serbest (!) ancak daha özgür değil. Haber daha doğru, ancak "steril" yani mikroplarından arındırılmış (!) medya daha büyük (!) ancak daha az insani... Başka ifadeyle, medyanın Türkiye'de holdingleşmesi ve te-

kelleşmesiyle birlikte, gazetecinin sokaktaki hayattan koptuğu, haberinin de sadece "canım acıyor" diyebilmek için bile sokaktaki insana söz ver(e)mediği bir gazetecilik yapılıyor. Örneğin, Talu'nun örnekleriyle bu ülkede birçok aydının canını acıtan, hatta canından olmasına yol açan 301. madde üzerine bile yazılabiliyor da, yoksullaşmanın ölüme, hırsızlığa, sokaklarda yaşamaya sürüklediği, hatta bırakın sokaktan kopan gazetecilerin neredeyse hiç karşılaşmadıkları bu insanları, burunlarının ucunda yaşayıp da hizmet satın aldıkları, emekleri, onurları sömürülenler üzerine bile yazılamıyor. Köşelerini kaybetme korkusu içerisindeki gazeteciler, kendi gazetelerinden atılanları bırakın, öteki gazetelerden onlarca gazeteci işten atıldığında bile üzerine tek satır yazıp meslektaşlarına sahip çıkamıyorlar... Ancak, Talu'nun yazısı bütün aleyhte koşullara rağmen "vicdanımızla baş başa kaldığımızda utanmayacağımız" bir gazeteciliğin yapılabileceğini hem söylüyor, hem de örnekleyerek gazeteci adaylarını cesaretlendiriyor. Özetle kitabımızın ilk metni, Türkiye'de neden hak haberciliği yapılamadığına ve neden acil olarak hak haberciliğine gerek duyulduğuna çok *içten ve içeriden* bir cevap veriyor.

Bu cevabın kuramsal temelinin geliştirildiği metin ise İncilay Cangöz'e ait olan ikinci metin ve "İnsanların Savaşı, Kelimelerin Barışı" başlığını taşıyor. Talu'nun Türkiye bağlamında gazeteciliğin bugünkü hale gelmesine neden olarak belirlediği holdingleşme ve tekelleşme ile bunun sonucunda ortaya çıkan gazetecinin ve haberin iktidar merkezlerine bağımlılığı tespitini Cangöz, Batı'daki gazeteciliğin/haberciliğin gelişimine odaklanarak tartışıyor. Kitabımızın habercilikle ilgili sorunsalını, daha özgül bir bağlama taşıyor. Bunun için de, habere/söylemine hegemonik bir iktidar kurma, yeniden-üretme aracı olarak yaklaşan haber eleştiri geleneğini takip ederek günümüzdeki –benim "genelgeçer" olarak nitelemeyi tercih ettiğim– haberin ya da haberciliğin bir anlatı türü ve meslek olarak ortaya çıkışının, ABD başta olmak üzere Batı'da kurumsallaşma süreci içerisinde, ilkelerinin, kodlarının, etiğinin oluşmaya başlamasının tarihinin izini sürüyor. Bu

tarih içinde bir yandan habere bir meta olarak değer kazandıran kapitalist değişim, medyanın endüstrileşip uluslararasılaşması ve tekelleşmesi, bağlı olarak ulusal ve ulus-üstü siyasal, ekonomik, askeri iktidar merkezlerinin denetimi ve kontrolü altına girmesi devam ederken, diğer yandan nasıl gazeteciliği bugünkü haliyle var eden kodların, ilkelerin bu bağımlılığın üstünü örtecek şekilde biçimlendiğini, en önemlisi "haberin hegemonik dil ve söyleminin bu süreçte nasıl tarafsızmış gibi yapılarak işlenmeye özen gösterildiğini" anlatıyor. Böylelikle dilin "dünyaya açılan saydam bir pencere olmadığına" dikkatimizi çekerek, yaygın medya haberciliğinin taşıdığı sorunların çözülmesini hem zorlaştıran hem de aslında kolaylaştıran bir boyutunu tespit etmemize imkân veriyor. Çözüm zor, çünkü sorun –içeriden müdahale ile– değiştirilmesi zor olan medyanın mevcut ekonomik-siyasal yapılanmasında yatıyor. Öte yandan çözüm kolay da; çünkü, kullandığımız genelgeçer ifade ve anlatı kalıplarının sorgulanarak yeniden kurgulanması anlamında gazeteciler olarak bireysel sorumluluk alanımıza giren –dolayısıyla içeriden başlanabilecek– bir değişimin imkânına dikkat çekiyor. Yani aslında Cangöz'ün yaptığı bu belirleme çerçevesinde, artık Talu'nun metnini bitirirken söylediği "kendi-kendimizle baş başa kaldığımızda utanmayacağımız" türden gazetecilik, yani hak haberciliği için imkânlar Kaf Dağı'nın ardında değil, dilimizin altında. Ama nasıl?

Cangöz'ün temel iddiası, haberin ataerkil/eril dil ve anlatı stratejilerinin –tıpkı oyuncak ve oyun tasarımı, moda endüstrisi vb. gibi– barış zamanında bile bizi savaşa hazırlayan endüstrinin bir parçası haline gelmiş olması. Oysaki savaşı savunmak, insanları savaşın meşru bir varoluş biçimi olduğuna ikna etmeye çalışmak, bir hak ihlalleri dizisini de peşinen meşru görmek anlamına geliyor. O halde bireysel etik/politik sorumluluğumuzun alanına giren dilin/söylemin alanında yapılabilecek ilk ve en kolay şey, sözcüklerimizi, görüntülerimizi bu endüstriye hizmet eder halden çıkarmak. Bu arada Cangöz'ün haberin dili ve söylemi ile ilgili tartışmayı, zengin bir kaynakça ile besleyerek feminist med-

ya/haber/dil eleştirisinin içinden yapması daha önceki kitaplarımıza önemli bir katkı niteliği taşıyor. Habercinin Elkitabı Dizisi'nin *Medya ve Toplum* ile *Gazetecilik ve Habercilik* kitaplarında başlattığımız, *Kadın Odaklı Habercilik* kitabında feminist yaklaşımlar içerisinden olgunlaştırdığımız haber eleştirisini sürdürüyor. Medyanın ve tür olarak haberin dilinin/söyleminin erilliğini, genelgeçer haberciliğin savaşı kışkırtan, meşrulaştıran niteliği ile ilişkilendiren tartışmalara ekleniyor. Sorunsalımızı daha öteye taşıyarak, gerekenin Barış Gazeteciliği olduğunu söylüyor. Bu arada Barış Gazeteciliği konusunu ilk olarak *Gazetecilik ve Habercilik*'te Esra Doğru Arsan'ın yazısıyla tartışmış olduğumuz halde, "genelgeçer haberciliğin savaş haberciliği olduğu" yönündeki bu iddiayı, esas olarak ilk defa elinizdeki kitabımızda, *Cangöz*'ün[5] ve benim izleyen yazılarımla birlikte, dillendirmiş oluyoruz.

Kitabımızın bu birinci bölümünün son yazısı bana ait ve "Gazetecilikte Yeni Arayışlar: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği" başlığını taşıyor. Cangöz'ün de metnine esas olan haber eleştiri literatürünü yeniden-okuyarak, "genelgeçer haberciliğin bizzat hak ihlali yapan bir habercilik olduğu" iddiasında bulunuyor. Bunu da gazetecilerin haber değeri atfettiklerinin, haber kaynağı tanımlarının, haberin tarafsızlığı, dengeliliği ve doğruluğuna ilişkin iddialarının, haberin yazım kurallarının, hatta gazetelerdeki sayfa tasarımıyla, televizyon, radyolardaki haber sunum tarzının, dolayısıyla bizzat bir tür olarak haber ile dilinin/söyleminin "fallogomerkezliliği"ne dayandırıyor. Aslında bu Hak Haberciliği Dizimizin –*Kadın Odaklı Habercilik* başta olmak üzere– kitaplarındaki önsözlerde eğitimlerimizi ve kitaplarımızı gerekçelendirirken tartışmaya açmış olduğum bir iddia.[6] Ancak elinizdeki kitaptaki yazımla derlemelerini yaptığım dizilerin

5. Araştırmacının bu konuyu daha ayrıntılı olarak tartıştığı bir diğer çalışması için bkz. İncilay Cangöz (der.), *Uygun Adım Medya: Bir Bilinç Körleşmesi*, Ankara: Ark., 2008.

6. Bu iddialarla ilgili kapsamlı tartışma için bkz. Sevda Alankuş, "Dilin Erilliği ve Kıbrıslıtürk Basınının Söylemi Üzerine Notlar", *Kıbrıs Yazıları*, s. 10-12 (güz), 2008.

önsözlerine dağılmış olan düşüncelerimi bütünlüklü olarak sunma fırsatı buluyorum. Böylelikle, BİA deneyimi ve eğitim buluşmalarının karşılıklı etkileşime dayalı ortamı içinde tartışmalarla biçimlenerek yayımlanmaya hazır hale getirilen metinlerle 1997 yılından beri süren ilişkimin neden olduğu yeniden-düşünme sürecinin ortaya çıkardıklarını burada tartışıyorum. Kitabımızın, BİA deneyimi ve eğitimlerinin etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik için göstermiş oldukları adres hak odaklı habercilik olmakla birlikte, yurttaş gazeteciliği ve barış gazeteciliğini de tartışmaya dahil ediyor ve bunları karşılaştırıyorum. Bütün bu daha iyi gazetecilik yapma arzularını simgeleyen çabaları bizi birbirine yakın yerlere doğru ilerletecek, ancak hiç bitmeyecek/bitmemesi gereken arayışlar için uğranması gereken adresler olarak gören bir yaklaşımı savunuyorum. Ayrıca gazeteci olarak bunlardan herhangi birini seçmenin diğerini dışlamak anlamına gelmeyeceğini, ancak özel bir politik tercihe işaret edeceğini iddia ediyorum. Nihayet, tam da bu nedenle Türkiye'nin mevcut koşullarında mücadele etmek gerekenin –en azından aralarında haber diye bilinene yapısal itirazları bağlamında anlamlı bir fark görmeyen yaklaşımım çerçevesinde– hak odaklı habercilik yapmadan edemeyecek bir barış gazeteciliği olduğunu söylüyorum.

İkinci bölümdeki yazılar ise "Hak Haberciliği İçin" başlığı altında toplanıyor. Birinci bölümdeki metinlerin hazırlamış olduğu zeminde ilerlenerek hak haberciliğinin, yani haberin yapısal yanlılığını hak ihlallerine uğrayanlardan yana çevirmenin Türkiye bağlamındaki gerekliliğini tartışıyor ve hak haberciliğinin nasıl yapılabileceği ile bunun *bianet* örneğinde nasıl yapıldığı anlatılıyor. Bu çerçevedeki ilk metin, Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) Genel Başkanı Yavuz Önen'e ait. "Türkiye'nin Siyasi Ortamı ve Hak Haberciliğinin Gerekçeleri" başlıklı yazısında Önen, Türkiye'deki insan hakları ihlallerinin öznesi olarak devletin, bu hak ihlallerine bahane olan "kendini koruma refleksinin" tarihsel nedenlerini açıklamak üzere, Cumhuriyet rejiminin başlangıcından bugüne Türkiye'deki demokrasinin geçirmiş olduğu dönemeçle-

re odaklanan bir özetini veriyor. Cumhuriyetin kurucu sivil-askeri elitlerinin içselleştirmiş olduğu bu bölünme korkusunun siyasetin demokratikleşmesinin de sınırlarını çizdiğini belirtiyor. 1980 askeri darbesini izleyen 1982 Anayasası, devletin kendini korumaya yönelik refleksinin tipik bir örneği ve Avrupa Birliği üyeliğinin gerektirdiği yeni hukuki düzenlemelerin varlığına rağmen potansiyel olarak tehlikeli görülen –Kürtler ile Sol kesimler başta olmak üzere– etnik, dinsel gruplara yönelik ciddi hak ihlallerinin kaynağı olmaya devam ediyor. Metnin ikinci kısmında hak ihlalleri mağdurlarının inisiyatifiyle kurulan İHD ile TİHV'nın faaliyetleri anlatılıyor ve bunların, özellikle de TİHV bünyesinde kurulan İnsan Hakları İhlalleri Dokümantasyon Merkezi'nin, yayımladıkları ayrıntılı raporlar, yıllıklar ve arşivledikleri belgelerin Türkiye'deki hak ihlallerinin hafızasını, hak haberciliğinin ise kaynağını oluşturduğunu söylüyor. Burada Önen'in dikkatimizi çektiği bir başka örekmi nokta da, son yıllarda devletin bu konuya da el atarak karşı-haber sağlayacak bir yapılanmaya gitmesi ve böylelikle hak ihlalleri konusunda zaten ilgili sivil toplum örgütleriyle gereken ilişki içinde olmayan yaygın medyaya haber akışını kontrol etmeye çalışması. Buna karşılık önerisi, insan hakları ihlalleri konusundaki sivil toplum örgütlerinin birlikte davranması ve yaygın medyaya düzenli haber akışının sağlanması.

"Hak Haberciliği İçin" altbölümümüzün ikinci yazısı ise, İnsan Hakları Derneği Başkanı *Hüsnü Öndül*'ün ve "İnsan Haklarını Savunma Hakkının Korunması ve Medya" başlığını taşıyor. Öndül'ün yazısı, Önen'in insan hakları ihlalleri anlamında verdiği Türkiye fotoğrafını tamamlayan bir yazı. İnsan hakları açısından sicili düşük bir ülkede, insan hakları mücadelesinin nasıl verilebileceğini, "insan haklarını savunma hakkı" kavramı etrafında tartışıyor. Bu hakkın uluslararası hukuk ile iç hukuktan kaynaklanan temellerini belirliyor. Ancak Öndül'e göre insan haklarının yalnızca hukuksal yollardan korunması hiçbir zaman yeterli değil ve bu noktada, "demokratik kamuoyu" tarafından verilecek ve sahiplenilecek insan hakları mücadelesi çok önemli. Başka deyişle,

insan haklarına sahip çıkan bir kamuoyu ile sivil örgütlenmelere ihtiyaç var. Öndül yazısının ikinci kısmını, Türkiye'de insan hakları mücadelesi denilince akla gelen sivil toplum örgütlerinin tanıtımına ayırıyor. Son bölümde ise yaygın medyanın insan haklarına ve örgütlerine yaklaşımını eleştirerek hak örgütlerinin medyadan beklentilerini özetliyor.

İnsan haklarına sahip çıkan bir kamuoyunun varlığı önemli ve böyle bir sahiplenmeyi sağlamada Öndül'ün yazısında belirtilen sivil toplum örgütlerine büyük bir sorumluluk düşüyor. Dolayısıyla bu örgütlerle medya arasındaki ilişkilerin kurulma biçimi başlıca sorun alanlarından bir tanesi. Biliyoruz ki, Türkiye'deki söz konusu örgütler medyada seslerini duyurmak açısından değerli bir birikim oluşturmuş durumdalar. Yaygın medyaya düzenli, güvenilir haber akışı sağlıyorlar. Ancak sorun bununla bitmiyor. Nitekim bu bölümün üçüncü yazısında Gülgün Erdoğan Tosun'un, "Hak Haberciliği Neden ve Nasıl?" başlıklı yazısı, sorunun nerede başladığını belirlemeye yönelik. Tosun, kitabımızın birinci bölümündeki metinlerin iddialarına katılıyor. Haberin bir meta haline gelmesinin, gerçeğin çok katmanlı yapısının ve bunu kavramanın aracı olarak dilin ideolojik niteliğinin haberin tarafsızlığını imkânsız hale getirdiğini, bu nedenle de gerekenin hak ihlallerine uğrayanlardan yana, mağduru odağa alan bir habercilik olduğunu söylüyor. Tosun'a göre bu basının toplumsal sorumluluğunun bir gereği, ancak mevcut koşullarda medya bu sorumluluktan çok uzak düşmüş durumda, yine de birey olarak gazetecilerin yapabilecekleri çok şey var. Bu haber dilinin dönüştürülmesinden başlıyor, hak ihlallerinin takipçisi sivil toplum örgütleriyle sürekli ilişki içinde olmaya kadar uzanıyor. Yani yukarıda söylediklerimi başka türlü ifade edersem, sorunun çözümü bizi aştığı söylenerek bahane bulunamayacak kadar kolay aslında ve hak haberciliğinin yapılabilmesi için mutlaka bağımsız, alternatif bir mecra olması gerekmiyor.

Televizyonun yazılı basından farklı bir niteliği olduğunu biliyoruz. Daha kolay erişilebilir olması, yarattığı "gerçeklik" etkisinin

yazılı basına göre daha güçlü olması gibi nedenlerle televizyon, hak haberciliği için mücadele etmek gereken önemli bir mecra. Ancak televizyon tam da sahip olduğu bu özellikler nedeniyle, daha pahalı, daha yoğun bir rekabete konu, daha fazla kontrol edilmeye çalışılıyor, her alanda vasatı yeniden-üretirken farklı sözlere ve seslere daha kapalı. Bütün bunlar, yaygın medya ortamındaki televizyonlardan hak ihlallerinin takipçisi bir habercilik beklemeyi neredeyse imkânsızlaştırıyor: Hangi haber kanalı izleyicilerine, tam akşam sofrasına otururken, uğradıkları hak ihlali nedeniyle aylardır ölüm orucunda olanlar bulunduğunu hatırlatmayı göze alır! Üstelik sadece bu da değil, televizyonun bizzat rutin habercilik yaparken neden olduğu hak ihlalleri ciddi boyutlarda ve bunların önüne geçmek daha zor. Kitabımızdaki televizyon haberciliği ile ilgili iki metinden birisi olan Özden Cankaya' nın "Televizyon Haberciliği ve Hak Haberciliği Açısından Etik İhlaller" başlıklı yazısı, işte bu, hak haberciliği açısından ilerlemeler kaydedilmesi daha güç olan mecraya odaklanıyor. Türkiye' deki televizyon haberciliğinde "iyi gazetecilik" açısından sıklıkla yapılan habercilik yanlışlarını ortaya koyuyor, tek bir gün içinde farklı kanallarda yapılan haber sıralamalarını karşılaştırarak, tek başına bu sıralamalardaki tercihlerin bile habere ulaşma hakkına nasıl müdahalelerde bulunduğunu ortaya koyuyor. Çünkü, Cankaya'nın belirlemesiyle bir yandan habere/bilgiye ulaşma en temel haklardan birisi, diğer yandan televizyon haberleri ideolojik ve taraflı, başka ifadeyle izleyicilerine belirli bir ideolojik konum içinden gerçeklik bilgisi kuran, dolayısıyla bu hakkın kullanımına doğrudan müdahale eden metinler. Ancak yine de, haberin taşıması gerekli temel özelliklere ve etik kurallara uyulduğunda hak ihlallerinin önüne geçilmesi mümkün. Çünkü bu etik kurallar, haberde kişilik haklarına dokunulamayacağını, özel hayatın gizliliğine saygı duyulması gerektiğini, her türlü ayrımcılığın yasak olduğunu, haberde duygu sömürüsü yapılamayacağını, çocuklarla ilgili haberlerin özel bir dikkat gerektirdiğini vb. söylüyor. Yani habercilik yaparken hak ihlalinde bulunmamak için var olan sistem içinde de her zaman yapılabilecekler var.

İzleyen metnin yazarı Murat Çelikkan'ın yaygın medyadan bildiğimiz habercilik ve köşe yazarlığı deneyimi ise bunun bir kanıtı. Adını "Hak Haberciliği Önündeki Engeller ve Medyanın Bağımlılık Sorunu: Ne Yapmamalı?" olarak koyduğu sunuş metninde Çelikkan, hak haberciliği yapılmasının önündeki engelleri devlet, medya patronları, reklam verenler olarak sıraladığında, haberin yanlılığını medyanın ekonomi-politik yapısıyla açıklamış oluyor. Ancak bunların ötesine geçip, toplumsal değer yargıları ve otosansürü de engeller arasına eklemesi, dahası bu sonuncusunu en başa yerleştirmesi onun da hak haberciliği yapmanın öncelikle gazetecinin etik ve politik sorumluluk alanına girdiği düşüncesini paylaştığını gösteriyor. Nitekim Çelikkan, yazılı olmayan kurallarla, sadece alışılmış olduğu için kullanılagelen sözcüklerle haberin/gazetecinin nasıl taraflandığını, hak ihlalleri yaptığını örnekliyor. Verdiği bu örnekler, Cangöz'ün, benim ve Tosun'un dilin hegemonik iktidar ilişkilerini yeniden-üreten ideolojik niteliğine ilişkin olarak söylediklerimizi tamamlıyor, diğer yandan Talu'nun da yaptığı/söylediği gibi, değiştirmeye bir yerden başlanabileceğini ve bunun imkânsız olmadığını gösteriyor.

İkinci bölümün son üç yazısı ise hak haberciliği için –"alternatif" bir mecra olarak– *bianet*'te neler yapıldığını örnekleyen yazılar. Tolga Korkut'un "Hak Haberciliği ve Habercilikte Kültürel Çeşitlilik" başlıklı yazısı, *bianet* deneyimi içinde genelgeçer haberciliğin hak haberciliğine dönüştürülmesinin kazandırdığı zengin deneyime dayanıyor. Hak ihlallerini bizzat içinde barındırdığını iddia ettiğim genelgeçer gazeteciliğin haber değeri tanımının, haber kaynaklarına yaklaşımının, haberin dengeli olmasının nasıl yeniden ve hak odaklı olarak tarif edilebileceğini anlatıyor. Hakların bölünemez olduğunu, başka ifadeyle, hak ihlallerinden birinin peşine düşerken diğerlerini ihmal etmenin hak haberciliği olamayacağını –ki kendine alternatif diyen pek çok medyada bu yapılıyor– söylüyor. Ayrıca hak haberciliği için sadece mağdurdan yana taraflanmanın yetmeyeceğini, gazetecinin hak ihlallerine bağlamsal olarak yaklaşması, başka ifadeyle hak ihlalleri konusunda

aktif bir rol üstlenmesi gerektiğine işaret ediyor. Korkut böylelikle, barış gazeteciliğinde gazeteciden beklenmekte olan aktif rolü hak haberciliğine de atfediyor. Nitekim Cangöz'e ve bana ait metinlerde olduğu gibi, hak haberciliği ile barış gazeteciliği birbiriyle ilişkilendiriliyor. Ayrıca Korkut, hak haberciliğine "farklılıkları görünür kılmak" biçiminde bir sorumluluk atfederken, yine barış gazeteciliğine atfedilen "ötekine karşı etik ve politik sorumlulukla" davranmak biçiminde özetlenebilecek tavra da gönderme yapmış oluyor. Son olarak gazetecinin "yaratıcılığının" tıpkı barış gazeteciliğinde olduğu gibi hak haberciliğinde de çok önemli olduğunu hatırlatıyor ki, kanımca hak haberciliğinin yaygın medyaya sızmayı başarabilmesinin koşulu/sırrı tam da bu belirlemede yatıyor.

"*bianet* Deneyimi: Medyayı ve Hayatı Dönüştürmek" başlıklı sunuş metni, Korkut gibi *bianet* editörü olan Erhan Üstündağ'a ait. Üstündağ, insan hakları haberciliği ile kadın ve çocuk odaklı habercilik deneyimleri sırasında *bianet* habercileri olarak birlikte keşfe çıkıp hayata geçirdikleri habercilik yol ve yordamlarını özetliyor. Bunun –alternatif bir mecra ortamında da gazetecilik yapmanın avantajıyla– nasıl kendi iç örgütlenmelerini de dönüştürücü bir etki yarattığını örnekliyor. Çünkü *bianet* habercileri arasında sayısal olarak kadın ve erkek dengesinin korunmasına özel bir önem veriliyor. Tam da alternatif bir mecrada olması gerektiği gibi dikey değil, kararların ortaklaşa alınıp uygulandığı yatay bir işbölümü modeli izleniyor, habercilerin her tür haberde uzmanlaşmalarını sağlamak üzere dönüşümlü editörlük sistemi uygulanıyor. *bianet* habercileri, BİA dostlarıyla birlikte geliştirdikleri bir öz-eleştiri sistemi sayesinde düzenli aralıklarla yaptıklarına ayna tutmaya çalışıyorlar. *bianet* böylelikle hak haberciliğinin yaratıcılık demek olduğuna da bir örnek oluşturuyor.

Bu bölümdeki son yazı BİA koordinatörlerinden Ertuğrul Kürkçü'nün. "Başka Bir Tür İletişim Mümkün: *bianet*'in Hikâyesi" başlığının anlattığı gibi, *bianet*'i başka bir iletişimin mümkün olduğunu kanıtlayan bir örnek olarak görüyor, bunu da onu emsallerinden

farklı kılan bir özelliğine, "bağımsız medya" olmasına bağlıyor. Yani, ekonomik ve siyasal olarak hiçbir yere bağımlı olmamasıyla açıklıyor. *bianet*'i farklı hatta "atipik" kılan özellikleri sıralıyor; onu "bir gazetecilik hareketi" sayıyor; haberciliği ise "habercilik dünyasının genel normları içinden, ama onları aşarak profesyonel habercilik süreçlerinin erişmiş olduğu aşamanın da ötesine geçmeyi hedefleyerek" yaptıklarını söylüyor. Dolayısıyla bu, "haber yaparken haberciliğin temel öğelerini bozan, onları dağıtan rasgele bir duruş" değil; –burada araya ben gireyim– genelgeçer haberciliğin hegemonik iktidar ilişkilerini yeniden-üreten normlarını dönüştürmeyi hedefleyen etik ve politik bir tercih. Böyle bir iddiayı taşıyabilmesi de işte, önemli ölçüde *bianet*'in, Kürkçü'nün "atipik" olduğunu söylediği bir özelliğiyle, habercilikten para kazanmamasıyla ilgili. Bu atipikliği, para kazanmadan kamusal amaçlı habercilik yapmanın imkânsız kılındığı Türkiye koşullarında, bir proje olarak doğduğu için, yani zaten kâr amacı gütmemesi koşuluyla desteklendiği için taşıyabiliyor. Onu bir ayrıcalığa dönüştürüyor, yerel medyayı, iletişim fakültelerini, düşündüklerini yaygın medyada özgürce söyleyemeyen gazetecileri, Türkiye'nin ya da dünyanın dört bir köşesinde yaşayıp da tanık olduklarını dile dökmek isteyen gezginleri, üniversite öğrencilerini, sivil toplum örgütü temsilcilerini, şimdiye kadar sadece okur kalmış olanları haberci haline getirecek şekilde bir ağa dahil kılıyor. Bir "gazetecilik hareketi" olarak, hak odaklı habercilik kaygısı duyanları bir araya getiriyor, böylece başka bir iletişimin mümkün olduğunu kanıtlıyor. Kürkçü son olarak *bianet* serüvenini öyküleyerek, başka iletişimi nasıl mümkün kıldıklarını anlatıyor.

Önsöz'ün başlarında Okuldan Haber Odasına eğitimlerimizin bir amacının da, gazeteci adaylarını mesleklerine hazırlamak olduğunu söylemiştim. Nitekim bu nedenle eğitim seminerlerimizin önemli bir kısmını yaygın medyadan gazetecilerin katkıları ile yürüttük. Gazeteci adaylarını, belki de ileride bu gazetecilerle birlikte çalışma fırsatı da yaratmak üzere mesleklerinin erbabıyla buluşturduk. İşte bu nedenle "Gazeteciliğe Başlarken" ve "Habe-

re Çıkarken" adını verdiğimiz üçüncü ve dördüncü bölümlerimizdeki metinler, yaygın medya kökenli ya da halihazırda orada çalışan, deyim yerindeyse haberciliğin mutfağından gelen gazetecilere ait ve ortak dertleri gazeteci adaylarına yarın haber merkezlerinde çalışmaya başladıklarında karşılaşabilecekleri koşullar, ilk haberleri için sokağa çıktıklarında yapmaları gerekenler gibi konularda hayatlarını kolaylaştıracak bilgiler vermek.

"Gazeteciliğe Başlarken" başlıklı üçüncü bölümümüzde beş sunuş metni var ve ilk metin İpek Çalışlar'ın. Çalışlar'ın "İş Ararken" başlıklı yazısı, bütünüyle iletişim fakültesi mezunu olup da, iş bulmak gibi sancılı bir sürece giren gençlerin hayatını kolaylaştırıcı pratik bilgiler vermeye yönelik. İzleyen yazı ise Mete Çubukçu'nun ve "İlk Adım Sonrasını da Belirler" başlığı altında. Bir diğer deneyimli gazeteci, "gazeteciliğin bir meslek olmaktan öte, bir hayat tarzı, hayata bakış, olaylar karşısında gösterilen refleks, heyecan, özgürlük anlayışı, kamuya karşı duyarlılık ve demokrasinin asgari değil tüm kurallarını sindirmek olduğunu", dolayısıyla mesleğe ilk adımın bu bilinerek atılması gerektiğini söyleyerek gazetecilik mesleğinin niteliğiyle ilgili çok önemli bir hatırlatma yapmış oluyor. Sonra da merakın, sürekli araştırıp sorgulamanın, bilgilenmenin, üstlenilen her sorumluluğu aynı ölçüde ciddiye almanın, uzmanlaşmanın ne kadar önemli olduğunu belirtiyor. Son olarak, dördüncü bölümde Murat Utku'nun televizyon haberciliği için söylediklerini tamamlayacak belirlemeleriyle, televizyon gazetecisi olmayı düşünenler için de somut önerilerde bulunuyor.

Buna karşılık Ragıp Duran'ın "Akıma Kapılmak ya da Zor Olanı Seçmek" başlık tercihinin de anlattığı gibi, konumu ya da önerileri farklı. Gazeteci adaylarını, yaygın medyanın akımına kapılmak yerine, zor olanı seçmeye, iletişim teknolojilerinin sunduğu yeni imkânlardan da yararlanarak Noam Chomsky'nin "bağımsız medya adacıkları" dediği alternatif mecralarda habercilik yapmak imkânlarını denemeye çağırıyor. Yani bu bölümde –aslında bütün kitabımız için de doğru bu– gazeteci adaylarına yönelik iki

çağrı var; birisi yaygın medyada etik ve politik olarak sorumlu bir haberciliğe imza atmak, ikincisi ise, mesleki ufuklarını yaygın medya ile sınırlamayıp, kendileri için haberciliği daha kendilerinin belirleyecekleri koşullarda yapabilecekleri yeni ufuklar çizmek. Ragıp Duran'ın metni tıpkı önceki bölümdeki Kürkçü'nünki gibi bu ikinci daveti yapan bir metin. Öte yandan eğer Tolga Korkut'un söylediği gibi hak haberciliği bir yaratıcılık gerektiriyorsa, gazeteci adaylarının böyle çoğunlukla yaygın medya ile sınırlanmış olan mesleki beklentilerini aşmaları, yaratıcılıklarını *rizomatik biçimde çoğalan yurttaş medyaları*[7] için inisiyatifler geliştirmek üzere kullanmaları konusunda cesaretlendirilmeleri BİA'nın ve eğitimlerinin sembolize ettiği eğilime de çok uygun. Ancak şunu da hatırlatmalı, bu eğitimler yaygın medya içinde hak haberciliği yaparak var olmanın mümkün olduğu iddiasıyla da hazırlandı. Yani, yaygın medyada çalışmanın mutlaka "akıma kapılmak" anlamına gelmeyeceği düşünülerek. Çünkü yaygın medya, pek sevdiğim için sürekli tekrarladığım Gramsci'nin kavramıyla, "mevzi mücadelesinin" alanlarından biri, bu nedenle de hak haberciliği için de bir müdahale zemini.

"Gazeteciliğe Başlarken" başlıklı üçüncü bölümümüzün, dördüncü yazısı bir başka deneyimli gazeteci Ahmet Tulgar'a ait. Tulgar, "Binalar ve Gazetecilik: Muhabir Plazalara Kapatılırken" başlıklı sunuşunda, Ragıp Duran gibi gazetecilik mesleğinin günümüzde almış olduğu biçimi eleştiriyor. Bunu da, yaygın medyanın günümüzde kazanmış olduğu sahiplik yapısının göstereni haline gelmiş olan medya plazalar üzerinden yapıyor. Tulgar'ın gazeteciliğin genelgeçer hali için söyledikleri elinizdeki kitaptaki ve mevcut iki dizimizdeki diğer yazılarla birlikte okunduğunda, şimdiye kadar yaygın medyaya ilişkin olarak yaptığımız eleştirileri felsefi olarak boyutlandıran bir katkı niteliğinde. Günümüzde medyanın sahiplik yapısının değişmesiyle birlikte gündeme gelen yeni

7. Bu kavramlar ile düşüncenin kuramsal dayanaklarını tartıştığım yazı için bkz. Sevda Alankuş "Türkiye'de 'Başka' Bir Demokrasi İçin 'Başka' Bir Medya ve Habercilik", İncilay Cangöz (der.) *Uygun Adım Medya*, Ankara: Ayraç, 2008.

gazete mekânlarının, orada çalışanlar üzerinde nasıl ezici ve yalıtıcı, yalnızlaştırıcı bir iktidar kurma aracı haline geldiğine, başka ifadeyle Türkiye'deki medya ortamının dönüşümü için sembolik önemde olan "Babıali'den İkitelli'ye" taşınma sürecinin gazeteciler ve habercilik üzerinde yarattığı etkilere dair yaklaşımıyla önemli bir felsefi açılım taşıyor.[8] Yaygın medyada çalışmayı arzulayan genç gazetecileri çalışacakları ortamın bir diğer yüzüyle tanıştırıyor. Ancak onları tıpkı Ragıp Duran'ın yaptığı gibi, değiştirebilecekleri şeyler olduğu konusunda cesaretlendiriyor, örgütlenmeyi bir adres olarak gösteriyor. Böylelikle de aslında, hak haberciliği yapmak isteyen gazetecilere, işe öncelikle *kendi haklarını aramakla başlamaları gerektiğini* hatırlatmış oluyor.

Bölümün son metni gazetecilerin hak arama davalarında uzmanlaşmış bir hukukçuya ait. Rana Yılmaz, "Basın İş Yasası ve Gazetecilerin Özlük Hakları" başlığı altında, yaygın medyaya kendilerini hazırlayan gazeteci adaylarını karşılaşmaları muhtemel özlük hakları ihlalleri konusunda uyarmayı, onları hakları ve bunlara nasıl sahip çıkabilecekleri konusunda bilgilendirmeyi amaçlıyor. Bunun için de Basın İş Yasası üzerine odaklanıyor, ücret, hizmet sözleşmesi, izin, ikramiye, işten atılma, hizmet akdinin tek taraflı olarak sona erdirilmesi vb. durumlarda yapabilecekleri konusunda bilgilendiriyor. Ayrıca, karşılaşabilecekleri İş Yasası'na aykırı uygulamalar ile bunların karşısında hukuki olarak yapılması gerekenler konusunda onları uyarıyor. Büyük medya kuruluşlarının gazetecileri özlük haklarını hiçe sayarak çalıştırdıkları koşullarda, bireysel mücadele kadar sendikal mücadele verilmesinin de önemine dikkat çekiyor. Ayrıca üstlenmiş olduğu davalardan somut örnekler vererek, gazeteci adaylarını karşılaşabilecekleri bu tür ihlallerde, daha sonra hukuki yollardan haklarını aramaya kalktıklarında haklılıklarını kanıtlayabilmeleri için yapmaları gerekenler konusunda bilgilendiriyor.

8. Türkiye'deki yaygın medyanın sahiplik yapısının değişimi konusunda bkz. Gülseren Adaklı, *Türkiye'de Medya Endüstrisi: Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*, Ankara: Ütopya, 2006.

Dördüncü bölümümüz ise, artık habere çıkmak üzere olanlar için ve onlara tam mesleklerinin arifesinde *haberin ne ve nerede olduğunu* bir kez daha hatırlatmak istiyor. Nitekim bu metinlere esas teşkil eden eğitim sunuşları "Haber Nerede?" genel başlığı altında yapılmıştı, ancak kitabımız için derlenirken hepsi için yeni başlıklar düşünüldü.

Bu metinlerden ilki Nurcan Akad'ın. Ona "Haber ve Habercilik Üzerine: Haber Ne Değildir?" başlığını verdik, çünkü Akad, sorunu tersinden kuruyor, neyin haber olmadığını anlatarak başlıyor metnine. Aslında söylemek istediği, bu soru(n) üzerine sunuş yapan hemen hemen bütün gazetecilerin hemfikir oldukları gibi haberin her yerde olduğu. O halde iyi gazetecinin kendisi için yaratacağı fark, yakın çevremizden başlayarak olup bitenlerden haber çıkarabilmesinde ve bunu editörlerine kabul ettirebilecekleri bir yetkinlikle yapabilmesinde yatıyor. Akad kendi habercilik ve yöneticilik deneyimleri çerçevesinde iyi bir haber çıkartmak için gazeteci adaylarının yapması gerekenleri anlatıyor. Habercilikte bir alanda uzmanlaşmayı önemli sayıyor, aslında her yerde bulunan haberi hissedebilmek için gazetecinin meraklı olması gerektiğini söylüyor, bu arada haberin nasıl farklılaştırılacağının ipuçlarını veriyor, haber kaynaklarıyla ilişkilerin nasıl olması gerektiğini örnekliyor. Diğer metinlerimizin çoğunda yaptığımız gibi, Akad'ın metninin sonunda kendisine sorulan sorular çerçevesinde gerçekleşen bir de tartışma bölümü var. Bu bölümdeki sorular gazetelerdeki satış kaygısının haberi satmak derdi nedeniyle etik sorunlara yol açıp açmadığı, Türkiye'deki habercilik koşullarının gazetecilerde oto-sansür doğurup doğurmadığı, magazinleşmenin haberciliği olumsuz yönde etkileyip etkilemediği gibi konular etrafında toplanıyor. Akad bu soruları sektörün realitesini göz önünde tutarak cevaplıyor.

Akad'ı izleyen iki metin, gazetecilikten "emekli" olup da yazmayı başka bir mecrada sürdüren İpek Çalışlar ile öğretim görevlisi olarak gazetecilik öğretmeye başlayan Füsun Özbilgen'e ait metinler. İkisi de haberin nerede bulunabileceği sorusuna kendi ga-

zetecilik deneyimlerini hak haberciliğinin kaygılarıyla birleştirerek cevap vermeye çalışıyorlar. İpek Çalışlar, hayata haberci gözüyle bakmanın nasıl sağlanabileceğini anlatıyor. Üç farklı örnek vererek sırasıyla çok sıradan gündelik bir rutinin içinden bile haber çıkabileceğini; bir hak ihlali haberinin yaygın medyada çokça yapılan yanlışlara düşülmeden nasıl yapılabileceğini; herkesin aynı konunun haberini yaptığı bir durumda haberin nasıl –ve etik ihlalde bulunmadan–farklılaştırılabileceğini gösteriyor. Bu arada konuyu haberde kullanılacak kavram, sözcük seçimleri yani dil/söylem meselesine de getirerek, diğer yazılarımızın bu konuya ilişkin olarak paylaştıkları hassasiyetle örtüşen uyarılarda bulunuyor. Buna karşılık Füsun Özbilgen'in metni, gazeteci adayı katılımcıların hak haberciliği konusu olarak önerdikleri konuları tartışarak haberin nerelerde bulunabileceğini örnekleyen bir metin. Özbilgen, öneriler üzerinde ayrı ayrı durarak, nasıl geliştirilebilecekleri, hangi haber kaynaklarından yararlanılarak yapılabilecekleri, nasıl farklılaştırılabilecekleri ve nasıl hak odaklı kılınabilecekleri konusunda somur öneriler getiriyor.

Bir diğer metnimiz, Altan Öymen'e, deyim yerindeyse Türk yazılı basınının "siyah-beyaz" döneminin en eskilerinden olup da, "renkli" döneminde de mesleğini sürdüren bir haberciye –şimdi köşe yazarı– ait. Öymen, konuşmasını esas olarak gazeteci adaylarının sorularına cevap vermek üzerine kurduğundan, yazısının başlığını da "Habercilikle İlgili Sorular/Sorunlar" olarak koyduk. Ancak onun da öncelikle belirtmek istediği, diğer deneyimli gazetecilerin de söylediği gibi, *haberin her yerde olduğu*. Ancak gazetecinin çalıştığı medya kuruluşunun, televizyonun, gazetenin, derginin niteliğine göre haber değer(lendirmes)inin değişeceğini de dikkatimize sunuyor. Metninin geri kalan kısmında gazeteci adaylarının sorduğu soruları cevaplarken Öymen, "iyi gazetecilik" anlayışı çerçevesinde etik kurallara uyulmasının öneminin, bu konuda okuyucu denetiminin nasıl gerekli olduğunun altını çiziyor. "Fikri takip"i eskiden nasıl yaptıklarını örneklerken, şimdi bu konuda bir zafiyet olduğunu kabul ediyor. Siyasilerin,

medya patronlarının ya da editörlerin habere müdahale edip etmediği konusunda kendi gazetecilik deneyimlerini aktararak siyasal iktidarın nasıl doğrudan müdahaleler yapabildiğini örnekliyor; ancak artık bu tür müdahalelerin olmadığını; bununla beraber yoğun rekabet koşullarının haberin değerlendirilme biçimini etkilediğini; ayrıca hangi haberin öne çıkarılıp hangisinin çıkarılmayacağı konusunda medya kuruluşunun kimliğine göre değişen tercihlerin devreye girdiğini söylüyor. Bu noktada ben de, mesleğin duayenlerinden birisi olarak Öymen'in eskiden yapılan gazetecilik örneklerini şimdikilerle karşılaştırarak tespit ettiği eksikliklerin, Umur Talu'nun "gazetecilerin artık daha serbest davranabildikleri, ancak daha özgür olmadıkları; haberlerin de belki daha doğru ancak daha steril olduğu" biçimindeki belirlemeleriyle birlikte okunmaları gerektiğini eklemek istiyorum.

Kitabımızın gazeteci adaylarının sorularıyla biçimlenen bir diğer metni ise yine deneyimli bir gazeteci olan Tuğrul Eryılmaz'a ait. Öymen gibi, çalışılan medya kuruluşunun haber anlayışının haber değer(lendirilmes)ini belirleyeceğini düşünen Eryılmaz'ın gazeteci adaylarına ilk tavsiyesi, bir üslupları, haberci kimlikleri oluşuncaya kadar –eğer yapabilirlerse– kendi dünya görüşlerine uygun medya kuruluşlarında gazeteciliğe başlamaları. Bunu yapamadıkları yani herhangi bir yaygın medya kuruluşunda gazeteciliğe başladıkları durumda ise, haberlerinin editör müdahalelerine uğramadan yayımlanmalarını sağlamak için haberlerini "iyi gazeteciliğin" etik kuralları çerçevesinde savunmaları. Eryılmaz ayrıca sorulara verdiği cevaplarla, haberciliğin günümüzde uğradığı değişimi belirliyor, bir yandan masabaşı gazeteciliğiyle, ortak haber havuzlarının oluşmasıyla haberin bir bakıma standartlaştığını dikkatimize sunarken, diğer yandan haberin bu koşullarda nasıl farklı ve okunur kılınabileceğini de örnekliyor.

Dikkatinizi çekmiştir; kitabımızdaki haber tartışmalarının, deneyimlerinin odağında yazılı basın haberciliği var. Bunun nedeni kısmen gazeteci konuklarımızın yazılı basından, gazeteci adaylarımızın da fakültelerinin yazılı basına eleman yetiştiren bölümle-

rinden olması. Ayrıca, televizyon haberciliği ile gazete haberciliğinin farklı yanları olmasına rağmen, hak odaklı haberciliğin ilkelerinin esas olarak bütün mecralar için aynı olduğunu düşünüyoruz. Ancak yine de, özgül olarak televizyon haberciliğinde karşımıza çıkan hak ihlallerini ikinci bölümümüzdeki Özden Cankaya'nın metniyle tartıştığımız gibi, bu bölümün son metniyle iyi bir televizyon haberciliğinin nasıl yapılabileceği konusunu gündeme getiriyoruz. Amacımız televizyon habercisi olarak mesleğe başlamaları da söz konusu olabilecek gazeteci adaylarına bu işin tekniğiyle ilgili temel bilgileri vermek. Bu yüzden son metnimiz televizyon haberciliğine ilişkin bir deneyim paylaşımı. Murat Utku bir televizyon gazetecisi ve 2006 yazında İsrail'in saldırısına maruz kalan Lübnan'dan, mensubu olduğu haber ajansı adına haber geçerken yaşadığı deneyimler üzerinden televizyon haberciliğinin nasıl yapılabileceğini anlatıyor. Bu alandaki evrensel görüntü standartlarını belirliyor.

Son olarak metinlerimizle ilgili altını çizmek istediğim bazı noktalar var. Fark etmiş olacağınız gibi, bu kitabımızda da önceki yayınlarımızdakilere benzer biçimde, birbiriyle örtüştüğü kadar farklılaşan düşüncelerle, konumlarla karşılaşılabiliyorsunuz. Hatta, biraz dikkatle bakarsanız, özellikle birinci ve ikinci bölümlerimizdekilerle, meslekten gelen gazetecilerin metinlerinin derlenmiş olduğu "Habere Çıkarken" başlıklı dördüncü bölümümüzde söylenenler arasında birbirine zıt görüşler olduğunu da fark edebilirsiniz. Çünkü esas olarak metinlerimiz ikiye ayırabileceğim konumlardan sesleniyorlar bize. Bir yanda benim genelgeçer dediğim "iyi gazeteciliği" adres olarak gösteren, yani haberciliğin mevcut kurallarına ve etik ilkelerine uygun olarak yapılması halinde hak ihlalinde bulunmayan bir haberciliğin mümkün olduğunu söyleyenler var. Diğer yanda ise, hak ihlalinin medyanın yapısına, genelgeçer habercilik anlayışına içkin olduğunu söyleyerek, mevcut olanı dönüştürmeyi hak haberciliğinin koşulu sayanlar. Acaba bunlar sahiden birbirine büsbütün zıt konumlara mı işaret ediyor? Ya da başka ifadeyle, "iyi gazetecilik" ile hak ha-

berciliği, hatta yine savunusunu yaptığımız barış gazeteciliği arasında aşılmaz farklılıklar mı var? Burada ben, hayatı anlama biçimimizi ikili karşıtlıklara sıkıştıran felsefi geleneği eleştiren bir konumdan bakarak, aslında bu konumlardan birini benimsemenin diğerini dışlamayı gerektirmediğini, yeni bir ikili karşıtlığa ihtiyacımız olmadığını peşinen söylemek durumundayım. Şunu söylemek istiyorum: "İyi gazeteciliği" savunmak kuşkusuz bir gereklilik. Ancak daha önceki kitaplarımızla birinci ve ikinci bölümdeki metinlerimizde ayrıntılı olarak nedenlerini tartıştığımız gibi, bu kurallara uyulduğu durumda bile bir hak ihlali doğabiliyorsa, haberciliğin artık başka türlü yapılması gerektiği de savunulmalı. Bununla beraber, hak haberciliği derken genelgeçer gazeteciliği aşan, dönüştüren bir haberciliği kastetmekle beraber, önerilenin –burada yapı-sökümcü düşünce mantığını yardıma çağırmamız doğru olur– mevcut olana dışsal bir habercilik çabası ol(a)mayacağını da eklemek durumundayım.

Ayrıca ulaşmak istediği esas olarak iletişim fakültesi öğrencileriyle, gazeteci adayları olan bu kitabımızda da pedagojik bir tavır olarak "tek doğru var" demeyi seçmiyoruz. Bunun için de "kendi doğrumuzu" (hak haberciliğini) tanımlamakla ve uğranması gereken bir durak/adres olarak sunmakla birlikte, bunu ne bir bitmiş /tamamlanmış yol haritası ne de giderek güven kaybına uğrayan bir meslek olarak gazeteciliğin bütün sorunlarına deva bir reçete haline getiriyoruz. Yapmaya çalıştığımız daha çok zihinleri sorularla dolu gazeteci adaylarına, gerekli cevapları nerelerde bulabilecekleri konusunda ipuçları vermek, tabii bunlara sahip olduğumuz kadarıyla. Çünkü eğitme süreci her zaman bir öğrenme sürecidir de ve biz bütün bunları yaparken çok şey öğrendik. Öyle görünüyor ki, eğitmeye/öğrenmeye, bunları da sizinle paylaşmaya devam edeceğiz.

Sevda Alankuş
6 Şubat 2009
İzmir

I

HABER ELEŞTİRİSİ VE KURAMI

HAK HABERCİLİĞİNİN GEREKLİLİĞİ

Türkiye'de Geçmişten Bugüne Gazetecilik ve Habercilik

Umur Talu

Sizlerle buluştuğum için çok mutluyum. Siz iletişim fakültelerinden mezunsunuz ya da mezun olmak üzeresiniz. Bu yüzden doğrusu başlık "Okuldan Haber Odasına" olunca biraz utandım. Çünkü ben okuldan haber odasına gitmedim, sizin gibi iletişim okumadım. Ama şöyle diyebilirim, "haberden haber odasına" gittim. Öğrenciliğim sırasında sendikada çalışıyordum. Ekonomi okuyordum ama sendikada çalışıyordum. Bir gün fark ettim ki sendika deneyimi, sendikada eğitim, toplu sözleşme, Anadolu'yu gezmek, çok farklı insanlarla karşılaşmak ve kimi okuma yazma bilmeyen yol işçisi, kimi lise mezunu ofis işçisi olan demiryolu işçilerine, aynı dille bir şeyi anlatabilme çabaları aslında beni gazeteciliğe hazırlamış.

Yani gazeteciliğe başladığımda, sanki çok şey biliyormuşum gibiydi. Çünkü, hayatın içinde öğrenilenlerin okulda öğrenilenler kadar değeri oluyor. Sonradan kendimi okullu hale getirdim. Yani bir gün aktif yöneticilik gibi işleri bıraktığımda yıllar, yıllar sonra oturdum bir öğrenci gibi, eğitim aldım. Önce öğrendim sonra ders verdim bu üniversitelerde, gün geldi bundan sıkıldım ve bıraktım. Yani benim, "okulluluğum daha geç alaylılığımsa daha

önce" diyebiliriz. O günden bugüne, yani "geçmişe göre" 27 yılda bir sürü şey değişti hem iyi hem kötü anlamda. Önce kısaca "iyi haberleri" vereceğim size. Sonra "kötü haberleri" veririm, en sonunda da, "neler yapabiliriz" diye sohbet ederek sorularınıza geçeriz. Şimdi bir kere daha altını çize çize söylüyorum, bu söylediklerim "geçmişe göre iyi olanlar". Bu yüzden de söyleyeceğim her şey bir tırnak içindedir.

Geçmişe göre özgürlük açısından daha "ileri" bir dönemdeyiz. Burada özgürlükten kastım, kendisine dava açılan biri olsam da, kanunlar karşısında özgürlük. Ama bütün bu "geçmişe göre iyi" olan şeylerin öteki yüzlerini de söylemeye çalışacağım. Yani geçmişte bu kanunlar daha ağır, daha sertti, daha ürkütücüydü, daha hasar veriyordu ve bugün göreli bir demokratikleşme içinde "özgürlüğümüz arttı". Ama birazdan soracağım sorunun benzerlerini bundan sonra söyleyeceğim her "iyi haber" ile ilgili lütfen hep aklınızın bir kenarında tutun.

"Özgür olunca" hakikaten özgür olur muyuz?

Yani kanunlar bize bir şeyi yapmayı yasaklamadığında, yapmak istediklerimizi yapabilmekte ne kadar özgürüz? Burada sözünü ettiğim özgürlük, vicdanımız ve aklımızla ilgili, tercihlerimizle, mücadele ve direnme gücümüzle ilgili bir özgürlük. Dolayısıyla serbest olabilirsiniz ama bu serbestiyeti bilinçli bir pozitif özgürlüğe dönüştüremiyorsanız, geçmişte serbest olmayıp, özgürlüğünüzü zorladığınız bir döneme nazaran daha az özgür sayılabilirsiniz.

Bugün Türkiye'de gazeteciliğin paradoksu bu; daha serbest ama daha az özgür. Bu ikincisi etiğin ya da eski deyişle mesleki ahlakın konusu. Meslek ahlakı açısından da, yine tırnak içinde söylüyorum, "daha etik daha ahlaklı" bir dönem idrak ediyoruz. Bu konuya fazla kafa, akıl ve emek yoran birisi olarak bunu çok rahat söyleyebiliyorum. Geçmişte daha fazla ahlaksızlık vardı. Kastettiğim meslek ahlakı açısından yalan haber, asparagas haber ya-

pılması, herhangi bir haberde fotoğraf bulunmayınca dergiden kesilip ona monte edilmiş herhangi bir fotoğrafın kullanılması gibi sorunlu haller. Ben bunların çok yapıldığı bir gazetede başladım gazeteciliğe. Her gün birinci sayfadan palavra bir haber çıkıyordu.

Ama biz de iç sayfalarda tam dört sayfa ciddi ekonomi haberi yazıyorduk. İşte çalıştığım gazete böyle, "dışı" başka, "içi" başka bir gazeteydi. Promosyon yapmadığı halde siyasetin yasak olduğu 12 Eylül döneminde, satışı bir milyona kadar çıktı. Aynı binada, *Gırgır* dergisi de çıkıyordu, satış rakamları da üç yüz, üç yüz elli bin civarındaydı. İnsanlar bir yandan askeri rejimin hazırlattığı Anayasaya yüzde doksan iki evet oyu vermişlerdi, "Evren paşa çok yaşa" diyorlardı, ama diğer yandan da muhalif, işte "tırmıklayan" karikatür ile bir ekonomi haberini de, birinci sayfadaki esprili bir haberi de çok seviyorlardı. Belli ki oradan nefes almaya çalışıyorlardı. Bildiğiniz tipik bir Türkiye fotoğrafı yani. İşte o dönemde yalan haber çoktu.

Daha az yalan, ancak daha "steril" bir gazetecilik...

Oysa bu dönemde büyük gazetelerde *Hürriyet*'te *Sabah*'ta yalan haber daha azdır. Şimdi yeniden aynı soruyu soruyorum; bu bize artık daha ahlaklı, daha etik bir gazetecilik yapıldığını mı gösterir? Yukarıda "daha etik, ahlaklı bir gazetecilik" dedim ama, kavramlara hürmetimden ötürü söz konusu olanın daha etik olmaktan ziyade, daha steril bir gazetecilik olduğunu vurgulayayım burada. Deyim yerindeyse "pastörize" bir gazetecilik. Birtakım kirlerden arınmış bir gazetecilik. Ama buna mukabil kirlere, çamurlara elini bulaştırmayan da bir gazetecilik. Ne demek istiyorum? Amerika'da 20. yüzyılın başındaki araştırmacı gazetecilere o zamanın başkanının taktığı ad, "mud cracker", yani "çamur/lağım pisliği karıştırıcılar". Çünkü yaptıkları araştırmacı gazetecilik, tabiri caizse ellerini pisliğe sokarak, hakikati bunlardan ayıklayarak yaptıkları bir gazetecilik.

Bugünkü gazetecilik için bu anlamda "steril" diyorum, çünkü ellerini hiç çamura, pisliğe bulaştırmayı göze almıyorlar, ironi ile söylemek lazım, "tertemiz" bir gazetecilik yapıyorlar; iktidarları sorgulayamıyorlar. "İktidar" derken illa AKP iktidarı değil, her türünü, askeri iktidarı, sermayenin iktidarını vs. Hepsini kastediyorum. Tabii ki alternatif haber yapanları, özellikle de internet ortamını kullanan bazı haber sitelerini bunların dışında tutuyorum. "Ana akım medya" denilen, işte bildiğiniz büyük medyayı, hemen herkesin elinin ya birinci ya ikinci gazete olarak gittiği gazeteleri, maalesef onlara bakılmadan da Türkiye'nin anlaşılmasının eksik kalacağı gazeteleri kastediyorum. Demek ki, bunlarda geçmişe göre daha az yalan haber var, ama geçmişe göre daha az haber, geçmişe göre daha az yaratıcı haber, geçmişe göre daha az muhalif, geçmişe göre daha az halktan ve haktan yana haber var; yani yukarıda söylediğim anlamda "daha steriller". Hepsinin değilse bile, çoğunun okur temsilcileri bile var biliyorsunuz. Çoğu işte boy boy ilanlarla yayın ilkelerini duyuruyorlar. Basın Konseyi bildirilerine imza atıyorlar. Oralarda da, mesela Basın Konseyi'nde aynen bir medya hiyerarşisi gibi bir hiyerarşi var. Murahhas üyeler, genel yayın yönetmenleri şeklinde. Taahhüt ettikleri birçok şey var, devamlı özür diliyorlar, işte üzüldük, hatamızı kabul ediyoruz falan diyorlar. Yani bunlar geçmişin kaba saba, daha hoyrat gazeteciliğine göre daha kibarlar. Ama biliyorsunuz kibar olmak doğru olmanın, hele gazetecilikte "steril" olmak hakikatin peşine düşmüş bir gazetecilik yapmanın kanıtı değil. Daha efendi, daha kibar, ama buna karşılık sokağın diline fazla aşina olmayan, sokağın dilini bırakın, sokağın dertleriyle ilgilenmeyen; kendi yaşam tarzını yetmiş milyonun yaşam tarzı zanneden, bunun dışındaki hayatlarla fazla ilişkide bulunmayan, üstelik bundan da utanmayan gazetecilerin gazeteleri var ortada. Örneğin, "bizim mahalleden herkes CHP'ye oy verdi" diyebiliyor, yani bir "kendi mahallesi" var, bir de kendi mahallesinin dışındaki Türkiye var.

Önündekini göremeyen bir "büyük" medya/"canım acıyor" demek için bile kanal bulamayanlar

Türkiye'deki büyük medyanın gazetecileri önündekini göremiyor, çünkü sokaktan, kendisi dışındakilerin hayatından, hayat tarzından habersiz, bunu bu şekilde telaffuz etmekten de sıkılmıyor. Yani aslında devamlı Türkiye'yi anlattığını iddia eden, ama hiç anlayamayan bir medya var. Kaç seçim geçti, bir büyük medya bu kadar yanılır, bu kadar önünü göremez mi? Ya da kaç seçimdir Türkiye'yi, insanları, politikayı belirlediğini düşünen bir büyük medya, bu kadar az etkili olabilir mi? Devamlı yanılgı; 2001 krizini göremedi, sonraki seçimleri göremedi, ondan önceki seçimleri idrak edemedi. Şimdiyi göremedi. Bütün bunları doğru yorumlayamadı. Bütün bunları sadece "laiklik" ekseninde yorumlamaya çalıştı. Benim çalıştığım gazete biraz daha kıvrak, araziyi daha çabuk kavrayan bir gelenekten geliyor. Dolayısıyla biraz daha kavramış gözüküyor ama, o da şu anda bildiğiniz gibi iktidar yedeğinde bulunuyor. Onun da kendine has sorunları var, ama diğer özgür dediğimiz arkadaşlamızın anlama kabiliyetleri sahiden sınırlı. Kendi kendilerinin önüne koydukları duvarlar önlerindekini görebilmelerini engelliyor.

Hakikaten iyi niyetle dahi aşamıyorlar o duvarları. Şimdi burada "hayat tarzı" derken bir parantez açayım. Geçmişe göre olan şudur; Türkiye'de geçmişteki bildiğiniz karizmatik genel yayın yönetmenleri, örneğin bir Abdi İpekçi de "halk adamı" değildi. Ama Abdi İpekçi halkla gazetelerin çok yakın olduğu bir dönemin gazete yöneticisiydi. Dolayısıyla bu insanlar sokağa çıkar, sokağı anlarlardı ve zaten gazeteler içinde ilişkiler büyük ölçüde yatay, yani hiyerarşi çok sert, keskin olmadığı için o yatay ilişkiler ağı içerisinde herkes birbirini besler, birbirinden beslenirdi. Diyelim bir gazeteci, gideceği zaman herkes gibi SSK hastanesine giderdi, zaten gitmek istese de özel hastane seçeneği fazla yoktu, hatta belki de hiç yoktu. Benim babam gazeteciydi örneğin, SSK Samatya Hastanesi'nde öldü. Okul dediğiniz işte devlet okuluydu. Ulaşım büyük ölçüde işte otobüstü, vapurdu, sonra sonra mini-

büsler çıktı. Ben üç yaşından itibaren gazetelere gittim. O gazete binalarını da biliyorum az çok. İnsanların gidiş geliş koşullarını da biliyorum. Bildiğiniz bir sürü ünlü gazeteci, edebiyatçı, yazar böyle yaşıyordu. İşte Beyoğlu'nda meyhaneler, sohbetler, dost meclisleri bunlardı. Ama bu insanlar üç, dört dil biliyorlardı. Bugünkülere taş çıkartacak kadar iyi Türkçeleri, bir hayata bakış açıları vardı. Eğitimleri belki liseydi o dönem için en fazla. Ama şimdi bütün bu değişim içinde gazete üst yönetimleri, üst yönetimler derken, patronları bir yana koyalım sonra konuşuruz, ama genel yayın yönetmeni ve etrafındaki gazeteciler yaşam tarzı olarak, beklentiler olarak, hayaller olarak kopuverdiler geriye kalan yetmiş milyon insanın hayatından. Buralara bakış açıları ancak deprem gibi büyük felaketlere, büyük trafik kazalarına, zaman zaman da işte töre cinayetlerine kadar uzanabiliyor. Yani ancak birkaç konuda laf üretebilecekleri kadar hayatın içindeler. Onun dışında sendikal örgütlenmeler, tarım işçilerinin çalışma koşulları, gecekondu meselesinin kazanmış olduğu boyutlar, büyük kentlere göç, yoksulluk ve işsizlik gibi konulara ilgi gösteren gazeteciler kaybolup gitmiştir. Ben ekonomi muhabirliği yapmaya başladığımda çarşı/pazar, yani şu bildiğimiz "çarşı/pazar" ciddi bir haber kaynağı ve aynı zamanda haber vermemiz gereken bir yerdi, bir mekândı. Şu an bunun bir önemi yok. Tabii diyebilirsiniz ki, o zaman hiç olmayan şeyler var şimdi, Galleria ile başladı, Akmerkez, Kanyon, her gün bir yenisi. Şimdi bunlar haber, ancak bu haberlerin konusu olan söz konusu merkezlerin içindeki alışveriş ve insan trafiği on yedi milyonluk bir İstanbul'da sadece çok küçük bir kesimi ilgilendiriyor.

Dolayısıyla siz bütün bir hayatı böyle yerlerden ibaret görmeye, düşünmeye başladığınızda, ne bileyim devlet okullarının sorunları ile hiç ilgilenmeyip sadece kendi çocuğunuz da oralara gittiği için özel okullarla ilgilendiğinizde, sadece özel sağlık sistemi üstüne kafa yorduğunuzda, SSK ve Emekli Sandığı'nı sürekli devletin üstünde kara delik görüp, piyasa ekonomisi üstünde yük görüp, bunların hâlâ insanların hayatındaki önemini, oynadığı rolü

hiç idrak etmediğinizde o zaman bir şeyi kaçırıyorsunuz. Kaçırdığınızı da şu çok somut örnekle anlatayım. Benim çalıştığım gazetede –ki bir sürü yalan haberin yanında halka çok yakın haberler yapıldığını, bu nedenle de satışın dokuz yüz bin, bir milyona ulaştığını söylemiştim. Şimdi o günkü nüfusu ve koşulları düşünün, bugün *Hürriyet* gazetesi gibi bir devasa yaratık, yani devasa derken personeliyle, parasıyla, bütçesiyle, elindeki imkânlarla, ait olduğu grupla bu devasa yaratık taş çatlasa beş yüz bin civarında satıyor, yani altı yüz bine ancak pazar ekleriyle ulaşıyor. Demek ki hayatın dışına çıktığınızda kaybınız okuyucu ve güvenirlik oluyor. Ancak büyük medya hiçbir şekilde bu sorunla yüzleşmek istemiyor.

Bu arada gazeteleri ve gazetecileri etkileyen, haberciliği deyim yerindeyse bozan bir süreçten de söz etmeliyim. O da televizyon gazeteciliğinin habercilik üzerindeki olumsuz etkisi ya da tabiri caizse "haberi şebekleştirmesi". Televizyon karşısında rekabet için ne yapabileceğini bilemedi gazeteler. Halbuki sahip olduğu bir avantajı kullanıp haberciliği daha derine götürme yolunu seçebilir, televizyonların yapamadığını yapabilirdi. Ama bunu yapmak yerine, ona uymaya kalktı. Aslında dünyanın diğer coğrafyalarında da benzer bir süreç yaşandı. Televizyonun hızına, hap gibi haber verişine uyulmaya çalışıldı, haber formatları ve haber çeşitliliğinin taklidine girişildi. Böylelikle televizyonda gördüğünüz insanlar, dizi film oyuncuları, talk show sunucuları, televizyon habercilerinin rağbet ettiği siyasetçiler, uzmanlar gazetelerin de esas haber kaynağı olmaya başladı. Yine çok somut bir örnek vereyim; ben gazeteciliğe ekonomi sayfasında başladığımı söylemiştim. O zamanlar ekonomi sayfaları benim gazetemde dört sayfaydı, diğer gazetelerde ise birer sayfa. Biz o kadar sayfa içinde çok farklı toplum kesimlerinin sesini yansıtmaya çalışırdık. Şimdi yedi, sekiz sayfalık ekonomi haberi veriyorlar ama açın haber olarak neyin verildiğine bir bakın! Büyük medya deyince artık, Akbank'tan, Koç'tan, Türk Hava Yolları'ndan reklam alarak çalışan işletmelerden söz ediyoruz. Türk Hava Yolları çalışanla-

rından reklam alamıyorsanız, onların çalışma koşulları da sizi ilgilendirmiyor. Dolayısıyla artık siz de patronlarınızın ilişkileri çerçevesinde taraf oluyorsunuz, ister istemez o reklam verenlerin haberlerini yapmaya, o insanları göstermeye çalışıyorsunuz.

Şöyle bir örnek daha vereyim. Bankalarda çalışanların koşulları örneğin. Bunu geçenlerde yazdım ve öyle yankıları oldu ki ben de şaşırdım. Yani bu kadar olur mu? Hadi diyelim ki gazeteciler tarım işçilerine, onların sorunlarına coğrafi olarak da ilgi olarak da uzak, ama ya bankalara, bankacılara? Gazetecilerin sıklıkla bankalara işi düşüyor, maaşını alıyor, parasını yatırıyor, internetten bir işlem yapıyor vs. Ancak ekonomi sayfalarını açtığınızda sadece banka genel müdürlerinin açıklamalarını görüyorsunuz, banka çalışanlarına dair bir satır şey ne onların ağzından çıkıyor, ne de gazeteci onların söyleyebileceklerine kulak vermeye çalışıyor. Oysa, üzerine bir iki defa yazdığınızda aldığınız tepkilerden anlıyorsunuz ki, bankacılık Türkiye'nin en sancılı sektörlerinden biri. Oralarda çalışan insanlar, sizin gibi üniversite bitirmiş, hani işçi pazarında iş arayan değil, hayata sağlam başladığını düşünen, bir yabancı dili bilen, hatta üniversiteden sonra finans, işletme gibi devrin itibarlı konularında ayrıca eğitimler almış insanlar. Gereklerine uygun belgeleri edinerek diploması olduğunu düşünen insanlar. Oysa aldıkları paraları bir yana bırakın, "köle" koşullarında çalıştırılıyorlar. İşte gazeteciler bunları görmüyor. O zaman görüyorsunuz, bu dönem bırakın hak haberciliğini, çok haksız ve adil olmayan bir haberciliğin yapıldığı bir dönem. Çünkü hak ihlali sadece –bizim yazarlar olarak başımıza çok gelen– düşünce özgürlüğünün ihlale uğraması değildir. Tamam, Ceza Yasası'nın 301. maddesi pek çok aydının başına iş açmıştır, öyle görünüyor ki açmaya da devam edecektir, antidemokratiktir ama ben bunu artık haksızlık görüyorum. Yığınla, milyonlarca işyerinde, silahlı kuvvetler içinde, medyanın içinde, sokakta, evde hak ihlaline uğrayan insanın sesinin çıkamadığı ve bunlara dair bizim hiç haber yapmadığımız bir ülkede, sadece 301'i, yani sadece bizim gibi insanları tehdit eden bir maddeyi

durmadan demokrasi problemi olarak tartışmak bana yetmiyor, hatta artık ters geliyor. Çünkü görüyorsunuz ki milyonlarca insan, belki çok fazla şey söylemek için değil, sadece canım acıyor diyebilmek için hiçbir imkân, kanal bulamıyor. Düzeni değiştirmek için değil, ne bileyim Ermeni meselesini, Kıbrıs sorununu, Kürt sorununu tartışmak için değil, sadece "benim canım acıyor" diyebilmek için dahi konuşamıyor.

Dolayısıyla biz gazeteciler sanki Türkiye'nin görünür demokratikleşme problemlerini geçmişe göre daha fazla konuşabilirken, paradoksal biçimde geniş toplum kesimlerinin problemlerini artık daha fazla gözden kaçırmaya başladık. Nitekim, Türkiye'deki demokratikleşme sorunları üstüne en fazla kafa yoran gazetecilerin köşelerine baktığınızda dahi, bu hak ve hak problemlerini göremiyorsunuz. Tabii bu benim kişisel görüşüm ama ben bunun çok eksik, çok çarpık bir demokratikleşme talebi olduğunu düşünüyorum. Hatta daha fazlasını; yani insanların "benim canım yandı" demesini engelleyen koşullara dair hiçbir şey düşünmeden, yazmadan, haber yapmadan Türkiye'nin çok görünür demokratikleşme problemlerini tartışmanın, çok eksik bir özgürlük tanımı, çok eksik bir gazetecilik, çok eksik bir aydın olma hali, çok eksik bir demokrasi tutkusu olduğunu düşünüyorum. Bu kadar duyarlı insanlar dahi bu konulara ilgilerini, bakış açılarını kaybettiler. Bir de siz, şimdi Ertuğrul Özkök gibi köşe yazarlarının gelmiş olduğu noktayı düşünün. O bile daha masum kalıyor belki. Anlatabiliyor muyum bilmem. Onun böyle bir derdi yok zaten. Onun hayat tarzında böyle bir şeye yer yok. Öte yandan dünyada olmayacak bir şey, belki bir Türk mucizesi, halka ve hayata bu kadar uzak bir insan, ülkenin en popüler, en önemli kitle gazetesinin başında on beş küsur yıl kalabiliyor! Aslında bu tamamen benim medyadakı değişime ilişkin anlattığım süreçle tutarlı. Ertuğrul Özkök, rahmetli olan öncekine göre "daha temiz" bir gazete yapıyor. Ya da diyelim, Rahmi Turan'ın bir zamanlar yaptığı *Günaydın* ve *Tan* gazetelerine göre Ertuğrul Özkök "daha ahlaklı" bir gazete yapıyor ama, Rahmi Turan'ın yaptığı gazetede-

ki gibi arada bir karşımıza çıkan iktidar eleştirisinin, en popülist biçimde olsa bile birdenbire yoksulların hakkını savunmak gibi bir tavrın zerresini *Hürriyet*'te göremezsiniz. Bir tane haber gördünüz mü sahiden, greve gitmek isteyen Türk Hava Yolları işçilerinin derdi neydi diye açıklayan? Ama ne okursunuz; Türk Hava Yolları greve giderse turizm baltalanır, ihracat şöyle etkilenir, Türkiye ekonomisine şöyle şey olur, borsa şu zararı görür vs. Çünkü bu insanların üç ekmek daha fazla almak gibi sorunları yok. Hisse senetleri var. Mesele bu kadar basit. Artık ne var? Kendi yaşam tarzlarına aşık olan gazeteciler... Söylemek istediğim elbette ki, bir insanın en kötü durumdakileri hissetmek için onlar kadar çile çekmesi değil. Ama şunu hatırlayalım; gazetecilik kendin olmadığın şeyleri de anlama çabası, anlatma çabasıdır. Kendin gibi olmayanlara da bakabilme, onları görebilme gayretidir. Kendi dünyanın dışına çıkabilme arzusudur. Başka nasıl olabilir ki gazetecilik? Başka ne işe yarar ki?

Haber artık daha hızlı!..

Bilirsiniz haberle ilgili söylenen en önemli şey, hızlı olmasıdır. Hakikaten karşılaştırmaya bile gerek yok. Ben teleks varken başladım. Faksla fotoğraf aldığınızda dört rengin üst üste oturup renkli bir gazeteye konulması için epey ter döktüğünüz bir dönemdi bu. Hemen arkasından ofset teknolojisi bir devrim gibi gelmişti. *Cumhuriyet* gazetesinde kurşundan ofsete geçildiği dönemde oradaydım. Bunların hepsi müthiş işlerdi ama, *Cumhuriyet* gazetesinde yazıişlerinde başlıklar elle atılırdı. Ben oraya daktiloyu soktuğumda, yani yazıişlerinde başlığı daktiloyla atalım da harf sayısına göre başlığın blok olup olmadığını görelim dediğimde, o da küçük çaplı bir devrim yaratmıştı. Ama o günden bu güne geldiğimizde ne kadar çok şey değişti gazetecilikte teknolojik açıdan. Müthiş bir hız var şimdi, bir maça giden muhabir fotoğrafı çektiği anda onu şak diye gazetenin sayfasında görebiliyorsunuz. Peki hızlı oldu da ne oldu? Artık daha çok ne haber veriyoruz? Hız olmadığı dönemde gariban, daha mütevazı gazetelerin

yani holdinglere, gruplara ait olmayan gazetelerin, dünyanın dört bir tarafında muhabirleri vardı biliyor musunuz bunu? Yani Türk basınının neredeyse her yerde muhabiri vardı. Bağdat'ta, Tahran'da, dünyanın bir sürü yerinde muhabiri vardı ve bunlar iyi muhabirlerdi. Önemli muhabirlerdi. Önemsenirsiniz, eğer bir muhabirinizin doğrudan Paris'ten, Moskova'dan geçtiği haberleri kullanıyorsanız. Şimdi yok. Ama derseniz *New York Times*'ta durum daha mı iyi, onu da takip edenler bilir ki kendi ölçülerinde onlarınki de geçmişe göre daha iyi değil. Bizim ölçümüzde de işte bizimki daha iyi değil.

Medya büyüyor!..

Yani gövde büyüyor, hız büyüyor, teknoloji büyüyor, paralar büyüyor, medya büyüyor. *Hürriyet* gazetesi doksan milyon dolara alınmıştı Aydın Doğan tarafından; bugün *Sabah* gazetesiyle ATV bir milyar iki yüz milyon dolara satılmaya çalışılıyor! Baktığınızda anormal bir büyüme görüyorsunuz. Peki bu değer, bu kadar kısa zamanda nasıl oluştu? Bu değerin nasıl oluştuğu üzerine kafa yorarsanız, aynı zamanda Türkiye'de haberciliğin, gazeteciliğin ne olduğunu da biraz daha iyi anlarsınız. Bu değer tabii ki dünya ekonomisinde iletişimin, medya teknolojilerinin ilerlemesiyle vs. yani böyle soyut söyleyebileceğimiz birtakım şeylerle de oluşmuştur. Ama somut olarak insan emeğiyle oluşmamış, daha iyi habercilik, dünya çapında bir gazetecilik yapılmasıyla oluşmamıştır. Ama şöyle oluştu: Hayatı, ekonomiyi, iktidarı ve seçimleri okuyamadığınız halde iki seçim arası dönemde iktidarlar üzerinde etkili olabilmenizle oluşmuştur bu değerler. Bir daha söyleyeyim mi? Seçimi okuyamıyorsunuz, yani seçimin nasıl sonuçlanacağını bilemiyorsunuz. Çünkü halkı bilmiyorsunuz. Çünkü zaten halkla ilgilenmiyorsunuz. Çünkü halk da sizin dediğinizi dinlemiyor... Bütün büyük Türk medyası yıllardır seçim sonuçlarını görememektedir. Durum bu kadar net, bu kadar basittir, ama hiçbiri yerinden gitmez. Yenilen bütün siyasiler öyle ya da böyle çekip gitmişlerdir, ama bu yenilgileri hazırlayan, hazırladı-

ğını da göremeyen medya yöneticileri gitmemiştir. Buna mukabil, becerdikleri bir şey vardır, büyümelerinin sırrı da buradadır; iki seçim arası dönemde medya iktidarı "etkilemektedir". Başka ifadeyle, medya, iktidarla yakın ilişkiler içersine girerek patronun diğer işleri için iş bitirmektedir.

Şimdi Türkiye'ye gelmesi söz konusu olan, gelmeye çalışan gruplardan birisi de Merrill Lynch. Merrill Lynch bankerlik, finans kurumu. Gelip *Sabah* gazetesini, ATV'yi almaya çalışıyor yani. Merrill Lynch almayı başarırsa bunları, ilerisi için kâr bekleyebilir. Muhtemelen Türkiye'de reklam piyasasının büyüyeceğini düşünmektedir. Yetmiş milyonluk bir ülkenin, halihazırda sadece yirmi milyonluk bir pazarı olduğunu, en iyi ihtimalle buna bir yirmi milyon kişinin daha eklenebileceğini düşünmektedir vs. Bütün bunlar Merrill Lynch açısından mantıklıdır. Ama Merrill Lynch ile acaba gazetecilik değişerek başka bir değer yaratabilir mi? Merrill Lynch herhalde biz gidelim de daha iyi gazetecilik yapalım diye düşünmüyordur. "Türkiye'de insanların sorunlarına bu gazeteciler yer vermiyor, biz bunlara daha çağdaş bir gazetecilik öğretelim" demiyordur. Onun derdi bu olamaz. Dolayısıyla medya sektöründe kazanmayı umduğu değer başka bir şeyin değeridir.

Yani gazetecilik artık öyle bir hale gelmiştir ki, binanın değeri, imkânın değeri, gücün değeri içinde bizim değerimiz, yani yaptığımız işin, haberciliğin, yazdığımız yazının hiçbir değeri kalmamıştır. Medya gibi bir güce sahip olmak isteyenlerin en son hedefidir artık iyi gazetecilik yapmak. Talip oldukları bambaşka değerlerdir. Mordel'ın *Wall Street Journal*'a sahip olmasının saygınlık açısından da bir önemi vardır, ama bin tane başka nedenle daha önemlidir bu. Ancak her şeye rağmen dünyanın en berbat adamlarından biri olan Mordel, gazeteci bir babanın matbaada yetişmiş oğludur. Haldun Simavi de mesela Türkiye'deki en kıymetli, en doğru, en değerli gazeteciliği yapmadı, ancak o matbaadan yetiştiği için gazetecilik yapmayı da önemsedi, gazeteyi sevdi, kâğıdı sevdi, kokusunu sevdi, haberi sevdi. Belki bir sürü insanın

hayatını altüst edecek haberler de yaptı bu gazeteciler ama onlar kâğıdı, kokusunu seviyorlardı, biliyoruz bunu. Bugünden itibaren gelecek olanların böyle bir duygusu da yok. Bunlar gazeteciliğe yeni bir şey katmak için değil de, olsa olsa kendi hayatlarının, şirketlerinin, holdinglerinin entegre sistemlerini güçlendirmek için girerler.

Artık gazeteciler daha iyi eğitimliler!..

Birazdan haklı olarak, "o zaman biz bu lanet işte ne yapacağız" diye soracaksınız bana. Çok şey yapabilirsiniz aslında, ancak buna daha sonra değineceğim. Medyada artık eğitim düzeyi artıyor, bugünkü medya kadroları en tepedeki yöneticiden muhabire, hatta işte ofis işlerinde çalışanlara kadar artık daha iyi eğitimliler. Ancak burada "medya artık daha özgür" dedikten sonra sorduğum soruyu bir daha tekrarlayabilirim. Gazeteciler artık daha iyi eğitimliler de ne oluyor? Ne değişiyor? Gördüğünüz eğitimin kalitesinin artması hayatla ilişkinizi yeniden tanımlamanıza ne kadar yardım ediyor örneğin? Bir gün, yanımdaki benden daha yaşlı bir gazeteci, "Ne kadar gurur duyuyorum, artık bugünün gazetecileri en az bir, iki yabancı dil biliyor" dedi. Bir şey söylemedim ama içim içimi yedi biliyor musunuz? İstersen beş dil bil, hep aynı şeyi okuyup, aynı şeyi konuştuktan sonra bu beş dilin sana, gazeteciliğine ne kadar katkısı olur? Paran pulun artabilir ama hayata senden ne katılıyor, eğer sen beş dilde de "piyasa ekonomisinin faydalarını" okuyorsan, beş dilde de bunu anlatıyorsan? Acaba "piyasa ekonomisinin canını acıttığı insanlar, bakıp da görmediğimiz toplum kesimleri var mıdır?" diye sormuyorsan. Yani beşinci yabancı dilinle, bir de farklı bir şey okumuyorsan. Böyle bir çaba göstermedikten sonra –tıpkı daha özgür olduğunda bu özgürlükle ne yapacağını bilmemek gibi– istediğin kadar beş dil bil, istediğin yeteneğe sahip ol, sorun bunları ne için kullanacağın, başkalarından farklı olarak ne yapacağın, hayata ne katacağın, benim görmediğim neyi bana göstereceğin. Bunları daha da çoğaltabiliriz. Kısaca artık binalar geçmişe göre daha güzel, sizi

işinize getiren servisler var, şu var, bu var. Ama bir de bütün bunların içinde kaybolan bir gazeteci var, bir fark yaratamayan, habere bir şey katamayan. Bunun da sorumlusu sadece kendisi değil.

Televizyon, kabul etmeli ki, medya sektörüne bir canlanma getirdi. Yeni iş imkânları yarattı. Bu yüzden başlarda çok iyiydi, hem parasal olarak, hem iş imkânı açısından. Bir ara gazeteler de hakikaten –benim de yönetici olduğum dönemdi– ansiklopediler vererek, promosyonlar yaparak tirajlarını artırdılar, tirajlar artınca ölçekler çok hızlı büyüdü ve çok sayıda sizin gibi iletişim okumuş gençleri istihdam etmeye başladılar. Sonra birden kriz geldi ve tabii en önce gönderilenler de onlar oldu. Krizi okuyamayan hiç kimse de bunun hesabını ödemedi. Büyük kişilerin hemen altındakilerden vazgeçildi. Peki bundan sonra ne olur? Yine iyi haberi önce vereyim. İyi haber şu: Bugün olduğundan daha dinamik olacak medya sektörü. Bunu öyle çok mutlu, güleryüzle, olumlayarak söylemiyorum ama herhalde sektöre yabancı sermaye girdikçe bu birtakım hareketlenmeler yaratacak.

Artık internetin imkânları var...

Bu hareketlenmeyi bir de internet teknolojisi yaratacak. Bence Türkiye'de anormal bir altyapı oluştu internet konusunda, yani bu ADSL'le birlikte dünyanın hiçbir yerinde olmadığı kadar internetle alakalı insan sayısı arttı birkaç yılda. Hiç kimse bu kadar hızla yayılacağını öngörmüyordu Türkiye'de. Ama tabii burada da yine aynı soru geliyor akla. Tamam internetin var da ne yapıyorsun? Biliyorsunuz çoğu insan, interneti bilgi almak ve bilgi vermekten ziyade, "ne haber, nasılsın, iyi misin" gibi sohbetler için kullanıyor. Yine de bir altyapının oluşmuş olması, böyle bir potansiyelin varlığı iyi bir haber. Ancak bundan sonra orada da yapılabilecek çok iş var. Yani kendinizi gazeteciliğe, iletişim alanına hazırlarken, bütün bunları göz önünde bulundurun. Bu teknolojiyi nasıl, hangi yaratıcılıklar için kullanacaksınız, onun üzerine düşünün.

Ancak demin konuştuğumuz bir sürü şeyden de rahatsızsanız, internet bu rahatsızlıkları duymadan, kendinizi bir emir komuta zinciri içine sokmadan çalışmak için uygun bir mecra. Daha ticari düşünüyorsanız, bu açıdan da imkânlar vaat eden bir yer. Sonuç olarak interneti değil sadece bütün öğrendiklerinizi, becerilerinizi yaratıcılıkla kullanmayı becerebiliyorsanız, bir değer katıyorsunuz, o değer büyüyor, tıpkı bir arsa almanız, oraya elektrik gelmesi, imarın gelmesi ve böylece değerinin ikiye katlanması gibi bir şey.

Yani Aydın Doğan nasıl 90 milyon dolara aldığı *Hürriyet*'in değerini bir milyar dolara çıkarmışsa, bugün sizin de yapacağınız iş, bir anda değer kazanabilir. Eğer siz hayata böyle bakıyorsanız o kadar zor da değil. Mutlaka *Hürriyet*, *Milliyet*, *Sabah* gibi gazetelere girip çalışmak gibi bir kaderiniz de yok. Bu anlamda geçmiştekilere göre daha şanslısınız. Ama bütün bunlar için hep düşünmek, paylaşmak, bilmek, dışarıda ne oluyor bununla ilgilenmek, kendini vermek bir de –ne güzel olur tabi– bütün bunları doğru dürüst bir duruşla, hakikaten bu toplumun sorunlarını ihmal etmeyen bir bakışla, kendinizi de ileride vicdanen yaralamayacak bir sorumlulukla yürütmek gerek. Ama hayat sırf bunlardan ibaret değil biliyorum. İnsanların ayakta durmak, kazanmak, çoluk çocuğunun geçimini sağlamak gibi dertleri var. Ayrıca, yaşadığımız ülkeyi sevdiğiniz için de iyi gazetecilik yapmanız gerek. Ama ülkeyi sevmek derken –çünkü herkes bundan söz ediyor– insanlarını anlamaya çalışmaktan, ülkenin hakikaten dertli bir ülke olduğunu hissetmeye uğraşmaktan söz ediyorum. Gazetecilik ya da iletişim alanı, bu açıdan çok uygun bir ortam. İşinizi ve ülkenizi aynı anda sevip, kendinize de aynı anda saygı duyabileceğiniz bir iş. Önünüzdeki ufuk bir doktorun, bir hukukçunun, bir bankacınınkine göre daha belirsiz. Ama onlarınkinden daha fazla sizi mutlu edebilecek, çok daha fazla yaratıcı kılabilecek, çok daha fazla, "Ben de hayata şöyle bir imza attım işte, büyük ya da küçük ama şöyle bir şey yaptım" dedirtecek bir gelecek aynı zamanda.

Sorular ve Tartışma

Soru: *Gazetelerin ve gazetecilerin bugün içinde bulunduğu durumla, iktidar merkezlerine yakınlıkları arasında bir bağ var mı?*

Cevap: Evet, böyle bir bağ var. Her zaman bir bahane bulunur bir şeyler yapmamak için, ama bu bağ gazeteciliğin, haberciliğin almış olduğu nitelikte önemli. Bireysel bir şey olacak ama, kendi gazetemden ve benim yaptığım bir şeyden örnek vereceğim. Benim gazetemde sendikalı olan birkaç genç gazeteci işten atıldı. Şimdi insan işini iyi yapamıyorsa eğer, atılabilir. *bianet*'in örneğin, diğer medyadan bütün farkına rağmen, çalışmayan, işini kötü yapan birini işten atma, çıkarma hakkı vardır. Ama sendikaya üye olmaya çalıştı diye birinin atılması başka bir meseledir. Buna karşılık biliyorsunuz son yıllarda büyük medyada hiç de işlerini yapma biçimleriyle ilgili olmaksızın birçok gazeteci işten çıkarıldı, ancak bu gazetelerde çalışan diğer gazeteciler bırakın kendi gazetelerinden çıkarılanları, diğer gazetelerden atılanlar konusunda bile tek satır yaz(a)madılar. Ben böyle bir durumda ne yaptım? İstifa edemedim, ama en azından vicdanen kendime yediremediğim için gazeteci kovan gazetede bunun yazısını yazdım. Bu yapılabilir bir şey demek ki. En azından yazı yazarak protesto edebilirsin, bir şeyleri zorlayabilirsin. Ama demokrasi üstüne yazı yazan, insan hakları üstüne onlarca yazı yazan insanlardan bir tanesi, hani bırakın *Sabah* gazetesinden atılanları, başka gazetelerden atılanlar hakkında dahi bir şey yazmadılar. 301. madde üstüne onlarca yazı yazarken, basındaki sendikasızlaştırma üstüne bir tane yazı yazmayanlar var yani. Ben işte o zaman, burada bir sorun var diye düşünüyorum. 301. madde üzerine yazı yazmayan birinden beklemiyorum ben bunu, bunu yapan birinden gazetecilerin sendikasızlaştırılması, işten çıkarılması konusunda da bir şey yazmasını bekliyorum. Yok ama bakıyorsunuz bir yanda müthiş bir cesaret var, diğer yandaysa kurumu, kurumun düzenini en ufak biçimde zedelemek istemeyen, bu yüzden de altta kalanların uğradığı hak ihlali karşısında huzursuzluk dahi duymayan bir "demokrat" yahut gazeteci, aydın... Bu beni son

zamanlarda çok rahatsız etmeye başladı. Mesele bizim bireysel olarak kendimizle biraz da yüzleşmemiz meselesi. Yani ben bunu yazamıyorsam, ondan sonra bir kelime yazabilme gücünü nasıl bulabilirim kendimde öyle değil mi? Aynı şey *Hürriyet*'te de oldu biliyorsunuz. Tamam Emin Çölaşan'ı kendime hiç yakın bulmam, ama Emin Çölaşan iktidara diyet olarak kovulmadı mı? Öyle oldu. Peki geçmişte bir başkası kovulduğunda, İslami muhalefet, İslamcı demokrat diyelim, o kesimler her türlü yazıyı yazıyordu. Onlardan da tek kelime çıkmadı. AKP'ye yakın pozisyonda duran demokratlar da bir şey söylemediler. Burada mesele Emin Çölaşan değil, yahut Emin Çölaşan'ın halkı küçümsemesi, insanları hedef gösteren bir gazeteci olması meselesi değil. Buradaki mesele, iktidar istedi diye bir gazetecinin işine son verilmesi meselesidir. Bu AKP iktidarı olabilir, genelkurmay olabilir, iş dünyası olabilir, reklam veren olabilir yahut sadece patronun kaprisi olabilir, ama bir iktidar/güç karşısında bir gazetecinin işine son verebilmek! Üstelik de Çölaşan gibi "güçlü" bir gazetecinin, düşünün bunlar hep gözdağı değil mi? Böyle "güçlü" birine bile vurulabiliyorsa, demek ki en alttakiler çoktan bitmiştir. Yani en güçlüyü gaz odasına yolladığınızda diğerlerini yollamanıza gerek yok. Bir de tabii, ideolojik açıdan Emin Çölaşan'a yakın olanların durumu da ilginçti. Onlar da hiçbir şey söyleyemediler, sadece, işte birlikte kürek çekerdik, aynı kayıktaydık gibi şeyler yazabildiler. Başka bir gazetede de, gözlerime inanamadım ama, Emin Çölaşan diye başlık atıp, çok dürüst, namuslu, cesur bildiğimiz bir gazeteci upuzun bir yazı yazdı. Bütün yazı boyunca Tevfik Çavdar'ın *İz Bırakan Gazeteciler* adlı kitabından söz etmiş, en sonunda da "Emin Çölaşan iz bırakan gazeteciydi" demiş. Ancak bu kadar yazı boyunca, "iktidar istedi diye gazeteci kovmak ayıptır" diye bir laf edememiş.

Hepimiz böyle "büyük" meselelerle uğraşabiliriz. 12 Eylül Anayasasını, o zihniyetin uzantısı sayılabilecek 301. maddeyi vb. eleştirebiliriz. Ama bir de üzerine hiç laf etmediğimiz, edemediğimiz konular var. İnsanın kendinden söz etmesi ayıp ama, burada so-

mut bir örnek vereyim. Belki biliyorsunuz, uzun süredir kafama taktım, Silahlı Kuvvetlerin alt kademelerindekileri, onların nasıl ezildiklerini yazıyorum. Silahlı Kuvvetler tabii hiyerarşik bir kurum, ondan demokratik olmasını bekleyemezsiniz. Ancak mutlaka bir üstte olanın alttakini hep ezdiği, ciddi insan hakları ihlalleri yapılan bir kurum olması da gerekmiyor. Ben bu konuda yazdıkça gelen mektuplardan, itiraflardan vs. anladım ki çok önemli bir sorunu dillendirmişim. Üstelik, bu bir tür demokrasi eğitimi yerine de geçiyor, örneğin bana "artık ben er dövmeyeceğim" diye mesajlar geliyor. İşte "ayaklanma" bu bir bakıma ve belki de bu yüzden yazdıklarımdan ötürü benim hakkımda suç duyurusunda bulunmakta haklılar. Hakikaten benimle ilgili suç duyurusunda bulunmakta haklılar yukarıdakiler. Çünkü bu insanlar içeride tabi tutuldukları eşitsizlik, adaletsizlik, baskı, şiddet, dışlama, duyarsızlık karşısında sonunda feryatlarını işiten, dile getiren birini bulmuş oluyorlar. Şimdi kendileriyle ilgilenen bir iki gazeteci var buna rağmen kimsenin umurunda değil. Ancak yine de bu sorunların sürekli olarak dile getirilmesi karşısında kurumun genel olarak sistem üzerine düşen gölgesinin değişmesine dair bir umut da doğabilir belki.

Yani bir defa daha tekrarlayayım, mesele bizi neyin engellediği değil, engellerden kurtulduğumuzda neler yapacağımız meselesi. Bu serbest bıraktığınız evinizdeki kuşun, dönüp yine kafese girmesi gibi bir şey. O yüzden her şey sizde bitiyor. Gazeteci olarak –hiç kimsenin tam olarak bilemeyeceği– kendinle baş başa kaldığında, aynaya baktığında nasıl bir insan görüyorsun? Nasıl bir vicdana, nasıl bir sorumluluk duygusuna sahipsin? Bunun için yani, sorumlu bir gazetecilik yapmak için, mutlaka muhalif bir gazeteci olmak da gerekmiyor. Ben de "muhalif" gazeteci değilim, bu sistemin içinde birçoklarından hızlı yükselerek bir yerlere geldim. Otuz küsur yaşında genel yayın yönetmeni oldum. Demek ki olabiliyormuş, sadece sorumluluklarına sahip çıkarak bile olabiliyormuş. Bir örnek daha vereyim. *Milliyet* gazetesinde çalışıyorsan, senden *Milliyet* gibi bir gazete yapman beklenir,

ama *Milliyet* gazetesinde genel yayın yönetmeni olduğun halde, sözde açlık grevlerini durdurmak üzere cezaevlerine baskın düzenlendiğinde, "içerdekiler ateş açtı" diye bir haber yaparken düşünürsün. Oysa şimdi çok saygın olarak bilinen bir sürü meslektaşım böyle yazmakta hiçbir çekince görmedi. Oysa olan neydi? Gittiler, bastılar ve öldürdüler ve o gün ben *Milliyet*'te bunun böyle olmadığını yazabildim. Bir başka örnek daha vereyim. Yılmaz Güney'in ölümünden çok sonra, bir 30 Ağustos günü, onun Türkiye'den tekneyle kaçışının fotoğraflarını basıp, haberini verdik tam yarım sayfa. O gün gazete yıkıldı. Neden? Çünkü bu genelgeçer beklentilere göre 30 Ağustos'ta verilebilecek bir haber değildi! Ben bunu aslında bilinçli olarak yapmadım, sadece atladım. Oysa insanların 30 Ağustos'u alıştıkları gibi idrak etmelerine müdahale etmeyebilirdim. Diğer yandan, bu pekâlâ iyi bir gazetecilik de sayılabilir(di). Yani 30 Ağustos'u fazla abartmadan haber yapmak da bir duruş. Yani özetle şunu söylemek istiyorum; sistemin içinde de pekâlâ düzgün şeyler yapmak mümkün, bütün bu bağlara/bağımlılıklara rağmen illa yenilgiyi kabul etmek gerekmiyor.

Soru: *Diğer yandan aynı gazetede olup da farklı görüşleri temsil eden yazarlarla karşılaşabiliyoruz. Bu da bir gelişme değil mi?*

Cevap: Evet böyle bir görüntü var, ama mesele bu kadar yalın değil. Bu da aslında bir sürü paradokstan bir tanesi, geçmişe göre biraz daha "marketimsi" nitelik taşıyan gazetelerle karşılaşıyoruz. Bir çeşitlenmeyle, farklı yazarların aynı konuyla ilgili farklı yorumlarıyla karşılaşılabiliyor artık. Ancak bu köşe yazıları açısından geçerli daha çok, bu da kötü bir şey değil. Ama iş haberciliğe gelince, durum daha kötü. Manşetlere bakıp karşılaştırın örneğin ve tabii haber içeriklerini; farklı görüşlerle ya da farklı konumlarla karşılaşılmıyor bunlarda. Şöyle bir örnek vereyim. Biz *Milliyet*'te on küsur yıl önce –ki öyle güçlü bir gazete de değildik– başbakan Tansu Çiller'in servetinin peşine düştük ve Amerika'daki malvarlığını ortaya çıkardık. Rahmetli Turan Yavuz gitti, uğraştı ve bu haber gazetede çıktı. Neredeyse hükümet düşüyordu,

Meclis karıştı vs. Şimdi bu iyi bir gazetecilik, sisteme de çok aykırı değil. Bir yandan gazetenin sahibi para kazanıyor, diğer yandan sen insanları düşündürtüyorsun bu haberle. Oysa şimdi sistem bu kapıyı kapattı. Tayyip Erdoğan'ın servetini kurcalayan bir habercilikle hiç karşılaşıyor musunuz? Ama oturup köşe yazılarını okuduğunuzda, her tür görüşle, eleştiriyle karşılaşıyorsunuz. Ben orduda intihar eden astsubaylar üzerine yazabiliyorum, hem de kaç tane böyle haber yazdım. Bunların hepsi önemli vakalar ama bir tanesi bile haber olmadı, manşete çıkmadı. Yani burada bir eksik gazetecilik var, tuhaf bir durum var. Geçmişte oysa, hiçbir şey yapmazsak, beş gün arka arkaya "Millete açıklayın" diye manşet atardık.

Peki siz ne yapabileceksiniz? Bir kere bir sürü insana göre, eski gazetecilerin pek çoğuna göre daha donanımlı geliyorsunuz, aldığınız eğitimi önemseyin. Ama binlercesiniz işte. Her üniversitede bir iletişim fakültesi var. Binlerce, binlerce belirsizlik içinde mezun. O zaman karar vermeniz lazım. Gazeteci mi olmak istiyorsunuz? Bu bir tutku işi. Böyle bir tutku duyuyorsanız eğer, ben size zorlayın koşulları derim. Ama gazetecilik yaparken işte –hiç kimsenin sizin kadar bilemeyeceği– kendinizle baş başa kaldığınızda, yani vicdanınızla, utanılacak bir şeyiniz olmasın. Artık bitiriyorum. Çok sevindim sizleri tanıdığıma.

İnsanların Savaşı, Kelimelerin Barışı

İncilay Cangöz

Giriş

Militarist bir bakış açısıyla yaklaşıldığında –iyi değerlendirilsin veya değerlendirilmesin– barış bir sonraki çatışma/savaş öncesini kapsayan bir süreçtir. Bu nedenle "barış" adı verilen bu zaman diliminde, savaşın politik ve kültürel koşullarının hazırlanması gereklidir. Dolayısıyla askeri kurum ve kuruluşlar insanların zihinlerini savaşa hazırlamak için tüm örtük veya açık yollardan işleyen halkla ilişkiler teknik ve stratejileriyle toplumdaki tüm kurumları kullanır. Oyuncak sektöründen ağır silah sanayiine, modadan medya program türlerine kadar her biri militarist söylemin mecrası haline getirilerek savaşın altyapısı oluşturulmaya çalışılır.[1]

Dünyanın savaş halleri

Geride bıraktığımız 20. yüzyılın barış açısından iyi bir karnesi yok aslında; iki dünya savaşı, dünyayı iki kampa bölen ve tüm insanlığı yok etme potansiyeli taşıyan soğuk savaş yılları, tam da

1. Bu konuda daha detaylı bir okuma yapmak için Cynthia Enloe'nin *Manevralar* adlı kitabına bakılabilir.

soğuk savaş yıllarının bitip barışçıl ortamlara evrileceği söylemlerinin yükseldiği yıllarda Rusya'nın perifesindeki eski sosyalist ülkelerin hayli şiddetli geçen bağımsızlık ve demokratikleşme mücadeleleri... Amerika Birleşik Devletleri tarafından "şer bölgesi" olarak işaretlenen, ağır bir saldırının ardından işgale maruz kalan Irak ve içine düştüğü iç savaş. Çatışmaların dinmek bilmediği İsrail-Filistin ile İsrail-Lübnan hattı. Yakın coğrafyamızda olmadığı için medyanın önem atfetmediği dolayısıyla bizim için de pek görünür olmayan Asya ve Afrika'da sürmekte olan kriz, çatışmalar ve cunta rejimleri şiddetin başka yüzleri. İster "terör" isterse de "Kürt sorunu" olarak adlandıralım, neredeyse çeyrek yüzyılımıza mal olan Güneydoğu'da sürmekte olan çatışma ise ülkemizin en yakıcı sorunlarından.

Kuşkusuz insanların maruz kaldıkları şiddet bunlarla sınırlı değil; kadınların "namus" veya "töre" bahaneleriyle öldürülmeleri, ebeveynlerden veya eğitim kurumlarından çocuklara yönelen şiddet; özel alanda kadınlara kocaları tarafından yöneltilen fiziksel veya psikolojik şiddet; kamusal alanda neredeyse sıradanlaşan tecavüz, linç, yaralama, gasp; işyerlerinde kadınların maruz kaldığı ayrımcılık veya yoksulların sosyal ve politik hayattan dışlanmaları diğer şiddet türleri arasında. Faili meçhul cinayetler, şimdilerde form değiştirmekle birlikte, Türkiye demokrasisine ağır darbeler vurmuş olan askeri müdahaleler, sıkıyönetim ve olağanüstü hal uygulamaları, kötü yönetilmekten kaynaklanan ekonomik krizler ise toplumsal travmaya yol açan, toplum olarak politik ve kültürel kimliğimizin şekillenmesinde belirleyici olan, belki sonuçları açısından daha da ağır olan şiddet türleri. Tüm bu olumsuz yaşam koşullarından kadınlar, çocuklar, yoksullar ya da azınlık kimliklerini temsil edenler daha fazla etkilenmekte. Uğradıkları hak ihlalleri katlanırken, adeta olağanlaşmakta.

Medyanın söylediği ile yaptığı

Dünyanın ulus-devletlerinin bu savaş, iç savaş halleri, şiddet görüntüleri karşısında ise medya, artık kimseleri ikna edemese de li-

beral bir miti tekrarlayarak, "demokratik sistemlerin temelini oluşturan yasama, yargı ve yürütme erklerini dışarıdan bir güç olarak kamu yararı adına denetlediğini; kamu çıkarlarına uygun davranılmadığı durumlarda da bunları yine kamu gözcüsü olma adına uyardığını" öne sürmeye devam ediyor. Medya profesyonelleri misyonlarını toplumsal sorumluluk anlayışı içerisinde; gazetecilik mesleğini nesnellik, tarafsızlık, dengelilik gibi ilkeler ışığında icra ettiklerini öne sürüyorlar.

Ne var ki medyayı veya gazetecilik mesleğini sorunsallaştıran çalışmalar, mesleğin söylemi ve pratiği arasındaki tutarsızlıklara dikkatimizi çekiyor. Medyanın liberal düşünce temsilcilerinin iddia ettiği gibi yasama, yürütme ve yargı erklerini kamu yararına denetleyen, dolayısıyla kamudan yana bir dördüncü güç merkezi olmaktan çoktan çıkmış olduğunu, kendi çıkarları neredeyse orada duran büyük bir ticari işletme haline geldiklerinin altını çiziyor. Eşdeyişle, medya bizatihi kendisi-için bir güç/iktidar merkezi haline gelmiş durumda (Curran, 2002)

Medyanın söylemi ile yaptıkları arasındaki tutarsızlığı ise iki farklı boyutuyla açıklamak mümkün. Medya bir yandan insanların zihinlerini etkileme kapasitesi nedeniyle ekonomik, politik veya ideolojik güç odaklarınca her zaman ele geçirilmek ve kullanılmak istenen bir güç. Diğer yandan ise hayli pahalı bir iş olarak serbest piyasa koşullarında iş görmek, rekabet koşullarına dayanmak için ekonomik, politik, askeri vb. çıkar ve iktidar çevrelerine bağımlılıklar oluşturuyor. Türkiye gibi hayli kırılgan demokrasilere sahip ülkelerde sınırlı düşünce özgürlüğü ve doğrudan/dolaylı müdahaleler içerisinde iş görmek durumunda kalıyor.

İşte tüm bu sınırlılıklar içerisinde kültürel üretime katılan medya, kamusal bir forum olarak hak ihlallerini görünür kılan, mağdurların haklarını arayan, şiddetin nedenlerini toplumsal/kültürel, ekonomik ve politik nedenleriyle sorgulayan bir habercilik politikası sergilememektedir. Aksine medya şiddeti önle(ye)meyen veya faillerini cezalandırmayan sistemin ve eril olmayanı ikincil

kılan ataerkil düzenin değerlerini –farkında olarak veya olmayarak– yeniden üretmekten yana bir politika izlemektedir.

İşte bu sunuş çerçevesinde ben, medyanın savaş/şiddeti besleyen, ataerkil zihniyeti yeniden-üreten habercilik/gazetecilik pratiğinin dilsel/retoriksel stratejilerini konu edineceğim. İddiam şu; medya sadece kriz, çatışma veya savaş ortamlarında değil gündelik yaşamdan, siyasetten spora kadar uzanan en geniş yelpazede sunduğu haberlerde savaş yanlısı, militarist ve eril bir dilsel/retoriksel strateji kullanıyor, bu haliyle de bir bakıma bizi hep savaşa /savaşmaya hazırlıyor. Bu iddiamı geliştirirken de, önce eleştirel habercilik araştırmalarının bize kazandırdığı kuramsal birikimi özetleyip, haberin ve dilin erilliği konusuna feminist haber çalışmalarının sağladığı açılımlar üzerinde duracağım. Bu arada, yeni bir gazetecilik arayışı olarak karşımıza çıkan Barış Gazetecilliği önermelerini sizinle paylaşacağım ve Kültürel Çalışmalar alanının anlam kurma pratiğinin ideolojik boyutlarına dair iddiaları ışığında çeşitli haber örneklerini analiz ederek, kimi önerilerle sunuşumu tamamlayacağım.

Haber(öyküsün)e eleştirel yaklaşımlar

Amerikalı iletişimbilimci Michael Schudson (1994) "Haber Üretiminin Sosyolojisi" adlı makalesinde haber araştırmalarını, "haberin ekonomi-politiği, toplumsal örgütlenmesi ve kültürel çalışmalar" perspektiflerinden olmak üzere üç ana başlıkta ele alıyor. Ben de bir yandan benzer izleği takip ederek, diğer yandan feminist perspektiften yapılan haber değerlendirmelerinin sağladığı açılımlarından yararlanarak ilerleyeceğim.

Medyanın mülkiyet yapısının program içerikleri üzerindeki etkileri, tüm kültür endüstrilerinin sahiplik yapısı ve yönetim stratejileri ekonomi-politik yaklaşımın ilgi alanına girer. Örneğin bu yaklaşımdan gelen Bagdikian (1999) medya gücünün politik bir güç olarak ele alınması gerektiğine vurgu yaparken, 1990'lı yıllarda Amerikan medyasının, tarihinin hiçbir aşamasında olmadı-

ğı kadar özel sektör şirketlerin sahipliğine geçtiğini, dolayısıyla haber ve eğlence endüstrilerinin de bu sermaye gruplarının kontrolünde olduğunu ifade eder. Murdock (1982), editoryal kadronun göreli bir özerkliğe sahip olduğunu kabul etmekle birlikte, genel yayın yönetmenleri veya üst düzey yönetici kadroların, mülkiyet sahipleriyle doğrudan ilişkileri nedeniyle haber içeriklerini denetim altında tutulabildiğini öne sürmektedir.

Ekonomi-politik yaklaşımın önemli temsilcileri arasında yer alan Herman ve Chomsky ise "propaganda modeli" adını verdikleri bir yaklaşım geliştirirler. Onlara göre medya yerleşik iktidara hizmet etmektedir; bu misyonu da bireylerin içinde yaşadıkları toplumla bütünleşmelerini sağlayacak değerler, inançlar ve davranış kodlarını öğretme ve benimsetme vasıtasıyla yerine getirmektedir. Tekelleşmelerin ve sınıf çatışmalarının hayli yoğun yaşandığı günümüz toplumlarında bu rolün yerine getirilebilmesi için de sistemli bir propagandaya ihtiyaç duyulmakta ve medya da hâkim sınıfların lehine "rıza"yı yeniden üretme işlevini yerine getirmektedir. Medyanın elit grupların egemenliğinde ve muhalifleri marjinalleştirerek iş gördüğünü; ancak haber üretiminin belirli kontrol ve denetim mekanizmalarının[2] etkisinde değil de doğal bir üretim süreciymiş gibi bir görünüme sahip olduğunu; haber üretiminde başvurulan profesyonel meslek kodlarının ve bu kriterler doğrultusunda yapılan seçme veya eleme ve haber anlatısını kurma işleminin hayli objektif işlediğine dair olarak medyanın kendisini ikna etmeye çalıştığını öne sürmektedir (Herman ve Chomsky, 1988). Bu söz konusu ekonomi-politik eleştiriler medyayı makro

2. Herman ve Chomsky, medyanın haber üretiminde kontrol ve denetimini sağlayan beş filtreden söz ederler. Bu mekanizmalar aynı zamanda onların Propaganda Modeli adını verdikleri kuramlarının dayanaklarını da oluşturur. Bu filtreler şunlardır: 1. Medyaya sahip şirketlerin büyüklüğü, zenginliği, tekelleşmeler ve bu şirketlerin kâr odaklı çalışması. 2. Medyanın en temel gelir kaynağının reklam olması. 3. Medyanın devler, iş dünyası ve bu kurumlar tarafından onaylanmış "uzmanlar" ve iktidar sahipleri tarafından sağlanan bilgiye dayalı habercilik yapması. 4. Medyayı disipline etme yolu olarak "itiraz" (flak) etme. 5. Bir ulusal din ve kontrol mekanizması olarak "komünizm karşıtlığı"nın kullanılması.

bir analize tabi tutmaktadır. İdeolojik mücadelenin nasıl ortaya çıktığı konusunda, ne tür kurumsal mekanizmalar, kültürel gelenekler ve iktidar çelişkilerinin tartışma veya gözden geçirme için ne tür olanak sağladığı noktalarında bir açıklama getirmemektedir (Schudson, 1994).

Haber üretimini örgütsel bürokrasi bağlamında irdeleyen çalışmalar öncelikle "haberin ne olduğu?" ve "nelerin haber yapıldığı" sorularını yanıtlamakla işe koyulur. Lippmann, yüzyılın başlarında haberin gazetecilik rutinleri ve standartlaşan üretim süreçlerinin bir ürünü olduğunu ifade ederken, 1970'lerde yapılan çalışmalarda haber üretiminin *planlama, toplama, seçim ve üretim* aşamalarını kapsayarak tıpkı diğer endüstri kollarında olduğu gibi bir hammadde işleme ve onu pazara sunma uğraşı olduğunu tespit etmektedir; dolayısıyla 'habercilik pratiğinin, gündelik yaşamda neler-olup bittiğini insanlara anlatan bilgiyi kurumsal olarak üretme (*making*) uğraşı' olduğu kabul görür (Tumber, 1999). İşte bu gündelik yaşama ilişkin bilgi türü, basın kuruluşlarının gündelik iş görme rutinleri ve profesyonel gazetecilik kodları içinden toplumsal olarak yapılandırılmaktadır (Tuchman, 1978). Dolayısıyla haber, gazetecilerin söyleminde vurgu aldığı gibi kendiliğinden/tesadüfen ortaya çıkan ve kestirilemez olayların izini sürme veya gazetecilerin yaratıcılıkları sonucu ulaşılan bir ürün değildir.

Olayların haber olarak izleyicilere/okuyuculara ulaşıncaya kadarki üretim süreçlerinde etkili olan profesyonel gazetecilik kodları ve kurumun bürokratik mekanizmalarının araştırılmaya başlaması, iletişim/haber araştırmalarına bir başka önemli açılım sağlamıştır. Bu da gazetecilik mesleğinin profesyonel kodlarının bizatihi kendilerinin ideolojik (Soloski, 1999) olduğunun farkına varılmasıdır. Burada sözü edilen ideolojik rol ise haber kaynaklarıyla güç bağlamında kurulan ilişki sonucu toplumsal yapıda zaten var olan eşitsizliği yeniden üretme veya maskeleme rolüdür. Gazetecilerin haber kaynaklarıyla olan ilişkisi, daha çok da resmi kurum ve kuruluşlara olan bağımlılıkları, haberin hizmet ede-

ceği ideolojik roller nedeniyle sorunlu bir durum olarak işaret edilmektedir.

Glasgow Üniversitesi Medya Grubu ve Birmingham Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi'nde yapısalcı ve postyapısalcı dil teorisi ile ideoloji kavramsallaştırması ve kültür sosyolojisi gibi interdisipliner bir yaklaşımla yapılan haber/habercilik araştırmaları, haber metinlerine gömülen iktidarın/ideolojinin ortaya çıkarılması açısından ufuk açıcı olmuştur. Kültürel Çalışmalar perspektifinden yapılan çalışmalarda, haberin bir eleme ve seçme ölçütü sağlayan haber değerleri adı verilen kodlar; "tarafsızlık", "denge" ve "doğruluk" gibi retoriksel değerler ile "nesnellik" nosyonu baskısında kurulan anlatılar olduğu öne sürülmektedir (Hall ve diğ., 1978). Kültürel Çalışmaların haber olgusuna getirdiği bu açıklama onun örgütsel bakışa benzer bir yaklaşım sergilemesine yol açar. Ancak Kültürel Çalışmaların farklılığı haber üretim örgütlerinin bürokratik işleyişinden çok, metinlerdeki düşünceler ve semboller arasındaki ilişkilerin belirleyenlerine odaklanması ve daha geniş bir toplumsal/kültürel düzlemde bu belirleyenleri çözümlemesidir. Kültürel Çalışmalar kaynaklı yapılan araştırmalarda haber metinlerinin üretim pratiğine dikkat çekmek için, öykü, hikâye gibi kavramlar da kullanılır, olay ve olgulara ilişkin bir *anlam inşa etme* veya *yapılandırmadan* söz edilir. İşte bu anlam(lar)ın üretim veya inşa ediminin analizi dil, iktidar ve toplumsal yapıdaki eşitsizliği açığa çıkarmaya yönelik bir ilgidir. Bunun içindir ki Hartley (1982) haberi anlayabilmek için şu iki boyutun analiz edilmesi gerektiğini öne sürer: 1. Haber dilinin yani semiyolojik belirleyenlerin analizi 2. Haber metnine sızan toplumsal güçlerin ne söylediği ve bunların nasıl okunduğuna ilişkin analiz.

Kültürel Çalışmalar yaklaşımı anlam üretme pratiğine odaklanırken haber öykülerinin basitçe olayın ne olduğunu anlatmadığına; olayın ne anlama geldiğini veya nasıl anlaşılması gerektiğini de dayattığına dikkat çeker. Örneğin, 2 Mayıs 2008 tarihli *Radikal* gazetesi, "AKP'nin demokratlığı buraya kadarmış" başlığıyla 1 Mayıs'ta yaşanan şiddeti AKP'nin demokrasi algılamasındaki zafiyete

işaret ederek açıklarken; aynı tarihli *Yeni Şafak* gazetesi ise "İnat faturası" başlığıyla yaşanan şiddetten DİSK'i sorumlu tutmaktadır.* Haber başlığı olarak seçilen bu ifadeler, hayli farklı ideolojik anlamlar taşımaktadır. Çünkü ne haber ne de dil dışsal dünyaya açılan saydam bir penceredir.

Amerikan gazeteciliğinin "partizan basın" yaftasından uzaklaşarak, profesyonelleşme sürecinde siyasi partilerden bağımsızlığını ilan etmesi için geliştirdiği temel ilke, "tarafsızlık" nosyonudur ki bu ilke süreç içerisinde sadece Kuzey Amerikan gazeteciliğinin değil dünyanın pek çok farklı coğrafyasında haberciliğin mihenk taşı haline gelmiştir. Pozitivist felsefe ve bilim yaklaşımından temellenen bu anlayışa göre, "olguların aktarımına yorumların sızmasının engellenebileceği" ve "gazetecilerin nötr bir dil kullanarak ve haber yazma tekniklerine uyarak okuyucularına doğruları tarafsızca aktarabileceği" kabul edilir. "Dengeli ve doğru" bir haberciliğin önünde en önemli engel, haber metnine gazetecinin önyargılarının veya siyasal görüşlerinin girmesidir. Yani, nesnellik "sadece gazetecilik pratiklerinde ölçütü oluşturan iki kavram 'dengelilik ve çarpıtmama' arasında bir gerilimdir" (Hackett, 2000). Oysa, "taraflılığın" siyasal bir görüşü savunmayı aşan yönleri olduğu ve farklı yayın politikalarına sahip çeşitli basın kuruluşlarının, farklılıktan çok ortak bir paydada birleştikleri ve bunun da haberde "yapısal bir yanlılık/taraflılık olarak" açığa çıktığı öne sürülür (Hackett, 2000; İnal, 1995). Yapısal yanlılığın kaçınılmaz varlığı ise haberin kullandığı dilin nötr ve cam gibi şeffaf bir araç ol(a)maması, haber üretiminin ekonomik-politik süreçlerin dışında kalmaması ve bu üretim pratiğinin yaslandığı gazetecilik normlarının gerçekte ideolojik bir nitelik taşımasıyla ilgilidir.

Haber medyası dünyayı karmakarışık ve kaotik olaylardan kurulu bir yapı olarak temsil etmez. Olaylar kendileri için konuşamazlar; dolayısıyla medya profesyonelleri tarafından bunların

* Kullanılan haber örnekleri, Okuldan Haber Odasına eğitiminde yapılan sunuşun yazıya dökülmesi sırasında yazar tarafından güncellenmiştir (*editörün notu*).

anlaşılır kılınması için bir toplumsal bağlama oturtulması ve tanımlanması gerekir. Bir olay ancak sosyal ve kültürel bir kimliğe bürünürse anlaşılır olur. Haber medyasının yaptığı da gündelik hayatta olan-bitenlerin bilgisini topluma doğrudan yani herhangi bir tahrifata uğratmaksızın yansıtmak değil, olayları belirli bir bağlama oturtarak tanımlamadır; bu Kültürel Çalışmalar yaklaşımını temsil edenlerin ifadeleriyle "gerçekliği yeniden inşa/yapılandırma"[3] işidir. Burada sözü edilen "gerçek" ise, gerçekliğin belirli bir tarzda kurulmasıdır, çünkü medya gerçekliği yalnızca yeniden üretmekle kalmaz aynı zamanda tanımlar da. Gerçeklik tanımları, geniş bir anlamda dilsel pratikler yoluyla desteklenip üretilir ve yine dilsel pratikler aracılığıyla "gerçek"in seçilmiş tanımları temsil edilir (Hall, 1994). Medyanın bu anlam kurma pratiğinin de, gruplar ve sınıflar arasında çıkar çatışmalarını maskeleyen ve gücün toplumda eşit oranda yayıldığını kabul eden "toplumsal uzlaşı" nosyonuna yaslandığı öne sürülür. Eleştirel haber çalışmaları yapanlar için öncelikle toplumsal uzlaşı nosyonu, daha sonraları ise medya metinlerinin ideolojisi, bu ideolojinin mekanizmaları ve bir toplumsal formasyonda ideolojik olanın öbür pratiklerle ne tür bir ilişkiye sahip olduğu temel meseleleri oluşturmaktadır.

Peki medyanın anlam üretme pratiği, ideolojik işleyişi nasıl garantilenmektedir; eşdeyişle iktidar haber metinlerine yerleşmeyi nasıl başarmaktadır? Hall (1978) bu noktayı aydınlatmak için birincil ve ikincil tanımlayıcılar ayrımına gider; burada birincil tanımlayıcılar resmi kurum veya kuruluşların yetkililerini, ikincil tanımlayıcılar ise gazetecileri anlatmak için kullanılmaktadır. Gerçekte gazeteciler kendileri bağımsız olarak durum tanımları üretmezler, birincil kaynakların ürettikleri tanımları kamuya taşırlar. İşte bu noktada medya profesyonellerinin resmi kaynaklara

3. Kültürel Çalışmalar ve fenomenolojide "haberin gerçekliği yapılandırması/inşa etmesi"nin ne anlama geldiği ve her iki yaklaşımdaki farklılıkların neler olduğuna ilişkin daha detaylı bir tartışma için Çiler Dursun'un (2004) "Haberde Gerçekliğin İnşa Edilmesi Ne Demektir?" adlı çalışmasına bakılabilir.

bağımlılığı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Resmi kurum ve kuruluşlara, büyük sermayeye sahip kişi veya gruplara, haber değeri koduyla atfedilen önem, toplumun güce sahip kesimlerinin ayrıcalıklı bir şekilde habere erişme ve olayları anlamlandırma iktidarına sahip olmalarına yol açmaktadır.

Ayrıca haberin belli bir bakış açısıyla olayları anla(t)ması Kunelius'a (1994) göre, haber metinlerinde kullanılan alıntılar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Gazeteciliği "gerçekliği yorumlama pratiği" olarak değerlendiren Kunelius, yazınsal türler içinde en fazla başka söylemleri kullanmaya ihtiyaç duyanın haber türü olduğunu belirtir. Haberin "kendine yeten" bir söylemi olmadığını, başka söylemlerin bir araya getirilmesiyle oluştuğunu öne sürer. Bu söylem de toplumdaki eril ve egemen söylemleri temsil eden ve dolaşımda tutandır.

Eleştirel paradigmaya yaslanarak yapılan haber veya gazetecilik araştırmaları haberin toplumsal üretimindeki ideolojik boyutlarını ve içinde bulunduğu toplumun kültürel değerlerle olan organik bağlarını açığa çıkarmakla kalmayarak, gazetecilerin bizatihi kendilerinin de nesnellik retoriğine olan tarihi bağımlılıklarını açığa çıkarmaktadır. Haberi anlamamıza yarayan bütün bu kuramsal katkılar önemlidir, çünkü yaygın medyanın haber anlatıları içinde, olayların nasıl güçlülerin lehine, tek taraflı olarak ve mevcut eşitsizlikler doğallaştırılarak temsil edildiklerini kanıtlar. Ne var ki böylesi bir eleştirel perspektif de uzun süre haber anlatılarında cinsiyet ayrımcılığına dayalı kadın temsilleri, anlam üretim veya tüketim pratiğinde ataerkil kültürün belirleyiciliği gibi meseleleri ihmal etmiştir.

Bird ve Dardenne (1988) haberi bir anlatı olarak değerlendirdikleri makalelerinde, "Kimin öyküsü?" gibi bir soruyla medya profesyoneli olarak haber üretim süreçlerinde kadının yer almayışına ve haber öykülerinde de özne olarak temsil edilmeyişlerine işaret etmişlerdir. Bununla birlikte onlar da çalışmalarının devamında olaylara eril bakış ve ideolojik bir alan olarak haber anla-

tılarının kurulumunda dilin cins ayrımcı yapısına değinmezler. Bu konudaki eksiklik ise ancak feminist perspektifle yapılan haber araştırmalarıyla tamamlanabilmiştir.

Feminist haber analizleri

Feminist perspektiften bakıldığında haber anlatılarının "kimin öyküsü?" olduğu sorusu, "toplumsal gerçek"liği tanımlama ve bu tanımlama veya adlandırmaları kimin yapma gücüne sahip olduğunu açığa çıkarma çabalarıdır aynı zamanda. Haber araştırmalarındaki bu açılım ise hayli geniş bir feminist perspektiften Batı düşünce geleneğinin sorgulanmasının ve bir feminist bakışla bilim tarihinin yeniden okunmasının bir yansıması olarak da görülebilir.

Feministler, Batı bilim, sanat, politika veya felsefe üretim tarzının birbirine karşıt ikilikler üzerine kurulu olduğunu; varsayılan bu karşıtlıkları oluşturan kavramlar arasında da birini değerli, önemli, üstün kılarken, diğerini/ötekini değersiz, önemsiz kılan bir hiyerarşi bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Ek olarak, bir sınıf veya grup olarak kadınların, bütün anlam sistemimizi kuran bu ikili karşıtlıklardan ikincil/değersiz/önemsiz olanla özdeşleştirildikleri belirlemesinde bulunmuşlardır. Feminist eleştirinin yaptığı bu katkılara göre, "iyi" veya "gerçek" hakkında bütün bildiklerimizi oluşturan ve dil ile ifade edilmeyen kültürel uzlaşılarda yansımasını bulan bu tarz önermeler, toplumsal eşitsizlikleri doğallaştırmakta, onların değiştirilemez veya kaçınılmazmış gibi görünmelerini sağlamaktadır. Batı düşününün mantık ve duygu; kamusal ve özel; doğa ve kültür; özne ve nesne; akıl ve beden gibi ikilikler üzerine kurulu bu yapısı, kadınları baskılamanın meşruiyeti için araç sağlamaktadır. Nitekim, bu kavram çiftlerinden her biri kadını kavramsal olarak periferik, ikincil veya düşük statülü olarak tayin etmede hayli elverişli retorik enstrümanlar olarak kullanılagelmişlerdir (Cirksena ve Cuklanz, 1992).

Fikir gazeteleri ile tabloid gazetelerin ayrışma sürecinde, "ağırbaşlı haber - hafif haber" (*hard news - soft news)* olarak nitelen-

dirilen haber anlatı tarzları, süreç içerisinde farklı bir işlev üstlenmiş, haber medyasının cinsiyetçi politikalarının kurulumunda ve yaygınlaşmasında –farkında olarak veya olmayarak– bir stratejik araç haline gelerek yerleşmiştir. Fikir gazeteciliği için önerilen "olay" (*fact*) odaklı anlatım, yeni birtakım ölçütlerle özdeş kılınmıştır: hakikat, doğruluk ve evrensellik. Bunlardan evrensellik kaygısı örneğin cinsiyetin daha çok da kadının habere erişim ve temsilini önemli oranda engellemiştir (Holland, 1994). *Daily Mirror*, *Daily Star* veya *Sun* gibi tabloid gazetelerin sayfalarında *soft porno* olarak kadın bedeninin teşhirine yönelinmesi, gazete sayfalarında kadın ve erkek ilgilerinin farklı olduğu şeklinde yanlış bir kavrayışa yol açmıştır. Olay eksenli haber öyküleri bilgi içeren, dolayısıyla da "ciddi" ve "önemli" olanla eşdeğer tutularak dahası bir erkek ilgisi olarak algılanagelmiştir. "Hafif haberler" ise fantezi/kurgusal olan, yani bilgi içermeyen ve eğlence veya magazin odaklı anlatım tarzı olarak kabul görmüş, bunlara "ağırbaşlı/ciddi haberler" karşısında ikincil bir önem atfedilirken, bir kadın ilgi ve uğraş alanı olarak görülmeye başlanmışlardır (Holland, 1994). Neticede böylesi ayrımcı bir haber üretim algılayışı, medyanın cins ayrımcı politikasının ve anlam üretiminin ideolojik araçlarından biri olarak yerleşik hale gelmiştir.

Tuchman'ın 1978 yılında yaptığı bir araştırma, kadın hareketleri ve gösterilerine ikincil statülü bir önem atfedilerek haberleştirilirken, hareketin liderleri olan kadınların da yine kadının toplumsal meselelerine ilişkin radikal görüşleriyle yani politik eylem ve düşünceleriyle değil, bireysel yaşamlarındaki başarılarıyla haberlere konu olduklarını tespit etmektedir. Çeyrek yüzyıl sonra ülkelerin ekonomi-politik ve kültürel yapıları farklılaşsa da medyanın bu bağlamda politikasının değişmediği görülmektedir. Yetmiş beş farklı ülkenin yer aldığı ve 2005 yılında yapılan "Haberi kim yapar?" isimli bir uluslararası haber araştırması,[4] medya profesyo-

4. Söz konusu araştırmanın tam metnine şu adresten ulaşılabilir: http://www.whomakesthenews.org/who_makes_the_news/report_2005.

nellerinin haberin toplumu "yansıtan ayna" metaforuna rağmen medyanın sanal ortamında kadının görünmez kılındığını hayli çarpıcı verilerle sergilemektedir. Kadın çok sınırlı temsil şansı bulmanın ötesinde Holland'ın işaret ettiği gibi, "ciddi" dolayısıyla "önemli" olarak algılanan olaylarda yer al(a)mamaktadır: Politika veya hükümete ilişkin haberlerde ifade edilen görüşlerin sadece yüzde 14'ü kadınlara aittir; ekonomi veya iş dünyası hakkındaki haberlerde ise bu oran yüzde 20'dir. Oysa bu iki alana özgü olaylar ülkelerin medya gündemini oluşturmakta, ilgili alanlardaki gelişmeler kadınları ve erkekleri eşit oranda etkilemektedir. Eğlence dünyası veya magazin haberleri söz konusu olduğunda ise kadınların temsil oranı yüzde 42'ye çıkmaktadır, çünkü magazin "hafif haber" dir. Kadınlar uzman veya herhangi bir kurumun sözcüsü olarak da habere erişim veya temsil edilmede erkeklerin yanında hayli dezavantajlıdır. Haber söylemindeki uzmanların yüzde 83'ü, sözcülerin de yüzde 86'sı erkektir. Olaya tanık olan kadın birey rolü yüzde 30, bu bağlamda görüş bildirmeleri ise yüzde 31 oranındadır. Dolayısıyla kadın deneyimleri ve bakış açısı medya söyleminden dışlanmaktadır. Görünen o ki kadının haber medyasında temsili hâlâ eşit katılımlı anlayışa kavuşturulamamıştır.

Kadınların haberlerde nicel olarak çok az yer almalarının yani medyanın kurduğu kamusal forumlara erişmede hayli dezavantajlı olmalarının yanı sıra, kadın olarak seslerinin duyulması da engellenmekte, kadın kimlikleriyle konuşamamaktadırlar. Kadınlar kaynak olarak kullanıldıklarında çoğunlukla kamusal bir tartışmanın veya çatışmanın bir parçası ya da tarafı olarak görülmemektedirler. Kadınların var olan durum hakkındaki görüşleri, onun ekrandaki görüntüsünün arkasına düşmekte, bu da çoğu durumda tartışmaya dahil olmasına, bir çözüm önerisinde bulunmasına olanak tanımamaktadır. Onun ekrandaki görüntüsü, kamusal alanda söz sahibi olanların (erkeklerin), özel alana ait sayılanları (kadınları) nasıl etkilediğinin ritüelleşmiş bir temsilidir ki bu temsil, var olan yapıya tehdit oluşturmayacak tarzda hayli "ko-

runaklı ve güvenli" bir tarzda kurulmaktadır (Rakow ve Kranich, 1991). Tıpkı Gencel Bek ve Binark'ın (2000) Türkiye'deki basın taramasında bulguladıkları gibi, kadınlar "anne ve eş", "cinsel nesne olarak" veya şiddet eylemlerinin "kurbanları" gibi üç temsil grubundan birine sığdırılmaktadır. Bu konumlar da kadınları açıkça edilgin, öğütler verilmesi gereken özneler olarak işaretlemektedir.

Lemish (2005) medyanın savaşı cinsiyetçi bir tarzda sunduğunu; Birleşmiş Milletler ve pek çok gazetecilik meslek örgütünün etik ilkelerinin gazetecilerin çatışma ve savaşı tetikleyici değil; çatışmayı önlemeye yönelik ve barışçıl çözümleri özendirici, toplumun her kesiminin "eşit katılımı"nı sağlayan habercilik yapmasını önermesine karşılık, medyanın ataerkil ve kolonyalist bir söylemle haber üretmeye devam ettiğinin altını çizmektedir. Böylelikle çoğunlukla şiddeti uygulayan erkekler iken, aynı zamanda şiddete tepkileri organize eden ve medyada bunun öykülerini sunan da yine erkekler olmaktadır. Az sayıdaki ayrıksı örnek dışında kadına biçilen ise pasif kurban rolüdür. Lemish muhalif söylem üreten kadınların medyanın kamusal forumlarından nasıl dışlandığını dile getirmektedir.

Medya profesyonellerinin zaten ideolojik olan haber üretim stratejileri, ekonomi-politik süreçlerin erkekleri öncelemesi dışında dilin ve dolayısıyla haber dilinin eril bir nitelik taşıması önemli bir etken olmasına karşın haber araştırmalarında henüz çok az vurgulanan bir boyuttur. Alankuş[5] ve Çavdar (2000) Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne türbanıyla giren Merve Kavakçı'nın bu politik tavrını destekleyen ve eleştiren medya anlatılarının tümünün gerçekte ne kadar fallusmerkezli olmakta birleştiklerini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, "Kadının politik olarak ötekileştirilmesinin nasıl vesayetçi, cinsiyetçi bir ayrımcılıkla işlediğini, kadın bedeninin bu ayrımcılığın öznesi erkek egemen iktidarının tasarrufun-

5. Alankuş (2007), BİA tarafından yayımlanan *Kadın Odaklı Habercilik* adlı kitaba yazdığı Önsöz'de fallusmerkezli dil kavramını daha detaylı tartışmaktadır.

da işaretlendiğini" ortaya koymaktadır. Köker (2007) ise, medyanın bir cinsiyeti olduğuna, bunun da erkek olduğuna dikkatimizi çekmektedir.

Haberin ve Dilin(in) Erilliği

Fransız feministler, feminist harekete kritik bir kavramla, *écriture féminine*'le yaklaşmıştır. *Êcriture* "yazı" anlamına gelse de, burada bir çeviri sorunuyla karşılaşılmaktadır: Çünkü *féminine*, hem "dişi" (doğayı çağrıştırır) hem de "dişil" (kültürü çağrıştırır) olarak çevrilebilir. Oysa Fransızca kullanımda bu sorunlu ayrım yoktur. Dişil bir tarzda yazma arzusu, dişil olmanın ne olduğunu yazmak demektir. Bu görüşün savunucuları, 1970'lerin ortalarında, "sembolik erkek" dedikleri "fallusmerkezli" dil düzeni içinde kadına yazma pratiği içinde yer olmadığı sonucuna varırlar. Bu akımın ünlü ismi H. Cixous, istisnasız bütün kuramların "fallusmerkezli" olduğunu öne sürer. Cixous ile L. Irigaray kadın bedenini ve annenin bedenini sorunsallaştırarak, "fallusmerkezli" söylemde dışlanan, kadınlara farklılığını iade eden bir "beden yazısı" üzerinde dururlar (Wright, 2002).

Ataerkilliğin temellerini ve özellikle felsefede sahip olduğu yeri araştırırken Irigaray, psikanalizi[6] kullanır. Onun psikanalizi kullanımı da hayli ilginçtir. Batı kültürünün kırılabilir uslamına neyin temel sağladığını araştıran ve bastırılmış kültürü ya da kültürün bilinçdışını arayan, Batı kültürüne uygulanan bir tür psikanalizdir. Psikanalizin olanaklarını kullanarak merkezsiz özne, ego ve rasyonelliğin geniş bir eleştirisine odaklanarak Batı felsefesini yapı-söküme uğratır. Ötekileştirme ve bu edimin söylem araçlarını ortaya çıkarır. Irigaray erkeğin kendi egosunu dünyaya yansıttığını ve böylelikle dünyanın, erkeğin her neye bakarsa baksın kendi yansımasını görmesini olanaklı kılan bir ayna haline geldiğini öne sürer (Sarup, 1995).

6. Lacan, bir taraftan onun teorisine kaynaklık ederken diğer taraftan da onun tarafından yapı-söküme uğratılır.

Irigaray ikinci aşamada anneyi aramaya koyulur. Anne erkeğin/bebeğin imgesel sürecine destek verir, ancak bu süreçte kendisi asla temsil edilmez. Ona göre bu "annenin katliyle eşdeğerdir" (Sarup, 1995). Düşünürün stratejisi, kültürde ve sosyal hayatta böylesi orijinal bir suçu gizleyen direnç ve savunma mekanizmalarını ortaya çıkarmak ve üstü örtülen anneyi görünür kılmaktır. Çünkü Batı kültürü erkeğin erkekle konuştuğu tek mantıklı (*monologic*) ve tek cinsiyetli bir kültürdür; sosyal hayatta kadın ve kadın cinselliği tümüyle maskülen parametreler temel alınarak kavramsallaştırılmaktadır (Irigaray, 1985). Irigaray'ın tüm çalışmalarına dayanak sağlayan temel sav, dil ve temsil sisteminin kadınlığı/dişil arzuyu açıklayamadığıdır. Kadın ve erkek şizofrenlerle yaptığı klinik çalışmalar sonucunda, erkek hastaların bir meta-dile sahip oldukları dolayısıyla dil hakkında konuşmak için bir dile sahip olduklarını, kadın hastalarınsa bundan yoksun olduklarını bulgular ve bu durumun "normal" kadın ve erkekler için de farklı olmadığını öne sürer. Dolayısıyla kadın kendini ifade ve temsil edebilme araçlarından yoksun kalmaktadır (Irigaray, 2004). Onun içindir ki Irigaray, kadını veya erkeği dışlamayan, her iki cinsiyeti de farklılığıyla kucaklayabilen iki-özneli bir kültürün kurulmasının yollarını aramaya koyulur. Kadın bedeninin kültürden dışlanmayarak, simgesel olanda kadın bedeninin ve arzularının temsili iki-özneli bir kültüre geçişi sağlayabilecektir. İşte bunun içindir ki, dile yani toplumların en önemli sembol sistemine kadının girebilmesi önemlidir.

Irigaray (2006) toplumsal yapı ve kültürel düzenden kaynaklanan dildeki cinsiyeti ortaya çıkarmaya özel bir önem atfeder. Çünkü ona göre dildeki cinsiyetin ortaya çıkarılması, sosyal hayatta erkek lehine kurulan ve dolaşımda tutulan iktidarın sergilenmesi anlamına gelmektedir. Ona göre, "Gramerdeki cinsi cinsiyetsizleştirmek, cinsel öznelikteki farklılığı iptal etmeye eşdeğer olduğu gibi, cinselliği adım adım kültürün dışına atmaya götürür." Bunun sakıncası ise farklılığın silikleşmesi ve kadının kültürel, politik ve dini hakikatin üretilmesinden dışlanması anlamına gelmek-

tedir. Oysa Irigaray, ikinci dalga feministlerin kadın ve erkeğin eşit öznel haklara sahip olması gerektiği inancı ve mücadelesinin önemini yadsımasa da kadının farklılığıyla kültürde var olabilmesini daha çok önemser ve bu savını da hayli net savunur.

Irigaray, dilin grameri ve göstergenin bileşenleri –gösteren ile gösterilen– arasındaki ilişkinin yapısalcı dilbilimin öne sürdüğünün aksine, "cinsiyetsiz, keyfi ve evrensel" olmadığını belirtir ve "sözcüklerin cinsi üzerine sabırlı bir çalışma, onların örtük cinsiyetini ortaya çıkarır" der. Ona göre "insan türü sözdizimi kurallarının öncesiz-sonrasız ve değişmez olduğunu düşünme eğilimindedir". Oysa dilin gramerinin kuruluşu, sözcükler ve onların adlandırdığı gerçeklik arasındaki eşleştirme kültüreldir. İşte bu dilin yasalarının kuruluşunda, yani sözcükle ve onun adlandırdığı gerçeklik arasındaki eşleştirmelerde değerli olduğu kabul edilenler hep erile ait veya erilin bir parçası haline gelirken; değersiz/olumsuz olduğu düşünülenler ise dişil cinsle[7] ilişkilendirilmiştir (Irigaray, 2004).

Irigaray'a göre tüm söylemler –tabii ki haberler de– doğrudan biyolojik farklılıklar üzerinden değil; rutinleşen pratikler, kültürün içine kazınmış önkabuller ve verili özne konumlarından üretilmektedir. Haber söylemleri ise gazetecilerin gündelik iş görme rutini ve ön kabullere yaslanan; erkeklerin erişiminde ve temsilinde hayli avantajlı olduğu bir anlatı türüdür. Savaş haberlerinde dozu artan eril veya fallusmerkezli haber söyleminin başlıca özellikleri şunlardır (Barker-Plummer ve Boaz, 2005):

7. Fransız asıllı olan Luce Irigaray çalışmalarını Fransızca kaleme almıştır ve dildeki cinsiyetçiliği açığa çıkarma çabalarında da örnekleri –doğal olarak– Fransızca sözcükler üzerinden olmaktadır. "Örneğin güneş, *le soleil*, erildir; ay *la lune*, dişil. Güneş bizim kültürlerimizde yaşam kaynağı olarak tasarlanmıştır; ay ise belirsiz anlamca uğursuz bir şey olarak görülmüştür." Ona göre eril cinsin güneşe yüklenişi yine kültürün evriminde anlaşılabilir. "Elbette güneş ve tanrı-olan-erkek arasındaki bağlantıda. Bu gelenek değişmez bir hakikat ortaya çıkarmaz; çok uzun bir dönem içinde evrimleşmiş olduğu gibi, farklı kültürler ile farklı diller içerisinde farklı gelişim hızları vardır. Eril cinsin –sözcüklerin cinsinin– olumlu yan anlamı ataerkinin kuruluşunun etkisine, özellikle de tanrısallığın erkeklere tahsis edilmesine bağlıdır."

i) haklı ya da haksız olsa da güce saygı,
ii) etik değerlere değil savaş stratejisine odaklanma,
iii) gücün uzağındaki kadınlar, çocuklar veya yaşlılar gibi kesimleri ihmal etme,
iv) savaşı spor, oyun ve avlanma gibi hayli cinsiyetçi bir dille aktarma,
v) kadını hayli kısıtlayıcı ve basmakalıp biçimlerde sunma.

Barış Gazeteciliği ve yine dil sorunsalı

Bu noktada Barış Gazeteciliğinin[8] önermelerini de dikkate alarak ilerlersek: Wolfsfeld, medyanın "sıklıkla barış girişimlerini yıkıcı bir rol oynadığı" tespiti yapmakla birlikte gerçekte barışı özendirmede merkezi bir rol oynayabileceğini öne sürmektedir. Ona göre medya barışın getirebileceği yararları vurgulayabilir, barış için çalışan gruplara ve liderlere meşruluk kazandırabilir ve düşmanın imgelerini değiştirmeye yardımcı olabilir (Wolfsfeld, 2004). İşte bu "düşman imgesi"nin değiştirilmesi, barışçıl ortamların, uzlaşı kültürünün özendirilmesi veya hak odaklı habercilik/gazetecilik, kuşkusuz eril ve militarist bir dil içinden yapılamaz. Ne var ki "militarist dile o kadar aşinayız ve kullanmaya o kadar çok eğilimliyiz ki, örneğin bizim bütün önemli haberlerimiz gündeme 'bomba' gibi düşüyor; bir futbol takımı diğerini 'yeşil sahalardan siliyor', aynı bir düşmanı haritadan siler gibi; dolardaki hareketlenme ithalatı 'vuruyor'; enflasyonda 'tam isabet' sağlanıyor; AB yolunda demokratik hedefler 'yara alıyor'; Beşiktaş'ın 'bombası' Klasnic" (Ergül, 2008) oluyor.

8. Barış Gazeteciliği, "gazeteciler ve editörlerin haber üretim süreçlerinde 'hangi haber öyküsü' ve 'bunu nasıl sunmalı' gibi sorularla karşılaştıklarında toplum için geniş bir olanak yaratacak ve çatışmayı tetiklemeyen uzlaşı odaklı karar almalarıdır" şeklinde tanımlanmaktadır (Lynch ve McGoldrick 2005). Alankuş (2005) ise barış gazeteciliğini tanımlarken farklı bir boyuta dikkatimizi çekmektedir: "Herhangi bir çatışma konusunu –ki bu etnik, dinsel, ulusal topluluklar, farklı cinsler, sınıflar ya da iki birey arasında olabilir– futbol söyleminin temellendiği gibi 'kazanmak –ya da– kaybetmek' gibi bir ikili karşıtlıkla haberleştirmemek."

Lynch ve McGoldrick (2005) Galtung'u takip ederek barış/çatışma gazeteciliğinin ilkelerini savaş/şiddet gazeteciliğiyle kıyaslayarak şöyle anlatırlar: Savaş odaklı, yani "biz-onlar" ikiliği üzerinden ve "biz"i önceleyerek yani siyasal iktidarların bir propaganda aracı olarak değil; tüm taraflara medyaya erişim ve temsil şansı tanıyarak, çatışma veya savaşı bir çözüm değil bir sorun olarak görerek haber yapmak.[9]

Acaba bütün bu söylenenler gündelik haber diline nasıl tercüme edilebilir; Barış Gazeteciliği nasıl yapılabilir? Toplumdaki askeri, politik veya ekonomik güç odaklarını önceleyen haberlerden çok halkı, tüm barış girişimlerini ve sivil dinamikleri kamusal alanda görünür ve işitilir kılarak. Kazanma, denetim altına alma veya baş etme odaklı değil, çözüm eksenli, barış çabalarını destekleyen ve barış/uzlaşı ortamlarını özendiren bir dil kullanarak. İhmal edilenlere –kadınlar, çocuklar, engelliler, azınlıklar, eşcinseller gibi– pozitif ayrımcılık yapan ve barışçıl toplumların kazanımlarını ön plana çıkaran tarzda haber yaparak. Haber dilini kurarken bir tarafı masum diğer tarafı şeytan/düşman olarak işaretleyen, ikili karşıtlığa yaslanan bir haber öyküsünden kaçınarak. Şiddetsiz ortamları özendiren, olayları hak odaklı olarak[10] kavrayan ve sunan yeni tür bir habercilik yaparak. Dolayısıyla gerçekte burada Anglosakson dünyadan esinlenerek dünyada yaygınlaşan habercilik kodları ve iş görme pratiğine değin topyekûn bir değişim/dönüşüm talep ediyorum.

Ne söylemek istediğimi Türkiye'deki medyadan seçtiğim örneklerle açmaya çalışırsam: Herhangi bir bölgede savaş veya çatış-

9. Burada çalışmamız açısından gerekli gördüğümüz kadarıyla genel bir özet vermeye çalıştık. Savaş ve Barış Gazeteciliğinin daha detaylı kıyaslamasını içeren tablosu için bkz. Lynch ve McGoldrick (2005: 6).

10. Hak odaklı haberciliği Sevda Alankuş'u takip ederek şu anlamda kullanmaktayım: 1.Hak ihlallerini görmezden gelmemek. 2. "Ötekileri" haber yapmak için mutlaka bir kurban/fekaketzede/suç faili olmalarını beklememek. 3. Haber öykülerini hak ihlali yapmayacak şekilde yapılandırmak. Bu konuda daha geniş bilgi edinmek için IPS İletişim Vakfı Yayınları-BİA tarafından hazırlanan Hak Haberciliği Dizisi'nin Sevda Alankuş tarafından kaleme alınan sunuş yazılarına bakılabilir.

ma olasılığı belirdiğinde medyanın en gözde konukları emekli subaylar, stratejistler veya siyaset bilimcilerdir. Konuşmalar askeri harekâtın nasıl yapılacağına odaklanır; haritalar açılır, tarafların askeri stratejileri tartışılır. Siyaset bilimcilerden ise siyasi dengelerin nasıl etkileneceğini açıklamaları beklenir. Gündelik yaşamın yani ortalama insanların olası çatışmadan nasıl mağdur olacağı, hak ihlalleri, insani değerlerin nasıl da yıkılacağı çoğuna göre gündem konuları değildir. Medya kuruluşlarının arşivlerinde yer alan çatışma veya bombardıman görüntüleri tekrar tekrar verilir. Bu süreçte barış için dünyanın dört bir yanında çaba sarf eden, eylemler yapan barışseverler de vardır, ancak onlar medya forumlarına girmede en dezavantajlı durumda olanlardır. Böylelikle barışı önceleyen haber anlatıları değil, çatışmayı gündemde tutan, zihinleri olası şiddet ortamına hazırlayan öyküler dolaşımdadır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 22 Şubat 2008 tarihinde Irak sınırını geçerek yaptığı harekât, "Şehitlerin intikamı"[11] ve "Hesap günü: 23 yıllık PKK terörünü bitirecek kara harekâtı başlatıldı"[12] ifadeleriyle duyurulmuştur. Söz konusu başlıklar PKK örgütüne yönelik kin ve nefret duygularının canlı tutulmasına, harekâttan bir süre önce PKK'nın saldırısı sonucunda ölen askerlerin "öcünün" alındığı yani intikam gibi yıkıcı bir olgunun belleklerde canlı tutulmasına katkı sağlamaktadır. *Yeni Şafak*[13] gazetesi, "Davulsuz zurnasız" başlığıyla olayı aktarırken aslında Genelkurmay Başkanının bir sözünü doğrudan sürmanşete taşımakta, askeri iktidarın doğrudan haber başlığını belirlemesini sağlamaktadır: "TSK, baharda beklenen kara harekâtını, komutanların, 'davul zurnayla olmaz' sözüne uygun olarak 2 metre kar ve –10 derece soğukta başlattı." *Milliyet* gazetesi ise "Terör yuvasına kış baskını" başlığıyla tıpkı TSK'nın söyleminde olduğu gibi "terörle mücadele"

11. *Vatan*, 23 Şubat 2008.
12. *Güneş*, 23 Şubat 2008.
13. 23 Şubat 2008.

olarak işaretlemekte; iktidarın ifadeleri doğrudan haber öyküsüne taşınmaktadır. Bunun anlamı ise tıpkı Stuart Hall'un belirttiği gibi olayların nasıl anlaşılması gerektiğinin askeri odaklarca çizilmesidir.

Aynı dönemde tüm televizyon kanallarının görüntüleri ve gazetelerin fotoğrafları askerler, helikopterler, silahlar gibi hayli militarist öğeleri içermektedir. Tüm medya kuruluşları doğrudan genelkurmaydan dağıtılan kaset, fotoğraf ve açıklama gibi öğeleri kullanmakla birlikte bunların kaynağını açıklamamaktadır. Söz konusu "operasyon" süresince medya izleyiciler veya okurlar için hiçbir anlamı olmayacak şekilde bir "sıfır noktasında olmak" ifadesi icat etmiş; bu kavram "o anda orada", olay yerinde olmaya işaret etmesine rağmen haber öyküleri de "sahadan" bilgi verme adına bir farklılık yaratamamıştır. Örneğin yöre halkının bu harekâttan nasıl etkilendiği, gündelik yaşam ritminde neler olup-bittiği İstanbul medyası için hayli uzak boyutlar olmuştur. "Sıfır noktasında" Ali Kırca'nın, "Gecenin sessizliğini obüsler bozdu... Gecenin karanlığında kobraların sesleriyle..." ifadeleri ise askeri bir harekâtı romantikleştirmenin ötesinde bir habercilik değeri taşımamaktadır.

Medya kuruluşları seçtikleri sözcükler ve tanımlamalarla kendilerini doğrudan TSK'nin yanında konumlamaktadır: Tıpkı "Bir astsubayımız şehit", "birliklerimiz tuzakları imha ediyor", "150 bin askerimiz sınırda emir bekliyor", "Kuzey Irak'taki Mehmetçiklerimiz" ifadelerinde olduğu gibi. Bütün bunlar da profesyonel gazetecilik kodlarının tarafsızlık, bağımsızlık, her tarafa eşit mesafede durmak veya dengeli habercilik yapmak gibi ilkeleriyle hayli çelişmektedir.

"Sıcak noktalarda konuşlanan Kanal D ekibi"nden Erhan Karadağ'ın Genelkurmay tarafından dağıtılan, karla kaplı bir dağda tek sıra beyaz kamuflajlarla ilerleyen asker fotoğraflarını okuması ise bir güce tapınma simgesidir: "Bu fotoğraflar operasyonun ne kadar zor koşullarda yapıldığını, bölgenin ne kadar geniş ve zor

olduğunu gösteriyor. Mehmetçiklerin her birinin yüzünde bir kararlılık, bir güç ifadesi var."

Ertuğrul Özkök,[14] "Üç harekât sırasında dört cephenin durumu" şeklinde hayli militarist bir üslupla kaleme aldığı köşe yazısında, Mayıs ayında yapılan harekâtı uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirmekte; tam da bu sunuşun odak noktasını oluşturduğu üzere barışa/uzlaşıya olan ihtiyacın altını yine benzer bir dille ifade etmektedir: "... *içerdeki toplumsal savaşı kazanmak*."

Hak kullanımını bile savaşı anlatır gibi anlatmak

Şimdi ele almak istediğim örnek ise bir hak kullanımının haber dilinde nasıl da şiddetle özdeş kılındığına, toplumsal uzlaşıya bir tehdit olarak işaretlendiğine ilişkin. Haberin başlığı "Savaş provası gibi protesto". Olay, Ankara'da bir grup öğrencinin YÖK'e ve hükümete yönelik eleştirilerini kamusal alanda ifade etme yani demokratik bir hakkı kullanma edimidir. Ne var ki gazetenin seçtiği sözcükler, cümle yapıları ve görsel öğelerin kullanımı olanbiteni hayli farklı bir bağlama yerleştirmekte; doğal bir hak kullanımını "huzur bozan eylem" olarak göstermektedir. Öğrenciler olayın aktif öznesi, yani şiddet kaynağı olarak aktif cümlelerle ifade edilmekte: "Polisle çatışan öğrenciler, molotofkokteyllerinin yanı sıra, söktükleri kaldırım taşlarını da kullandı" denilmektedir. Oysa polis söz konusu olduğunda özneyi görünür kılmayan, pasif cümle kalıpları tercih edilmektedir: "Kızılay'da başlayan ve 10 kilometre çapında bir alana yayılan kovalamaca sırasında kullanılan biber gazı, esnaf ve vatandaşa sıkıntılı anlar yaşattı." Bunun anlamı ise devletin uyguladığı şiddetin medya tarafından üstünün örtülmesidir.

14. *Hürriyet*, 14 Mayıs 2008.

Sonuç

Buraya kadar anlatmak istediklerimi Butler'ın (2005) 'şiddeti anlama çerçevesinin şiddet deneyimiyle birlikte geldiği ve bu çerçevenin kimi tür sorularla, tarihsel incelemelere meydan vermediği, ayrıca misilleme için ahlaki bir gerekçe sunduğu' biçimindeki iddiası özetlemektedir. Çünkü medya modern toplumların, anlam kurma ve dolaşıma sokma; olayları ve olguları anlaşılır kılma ve dahası olan-biteni hangi etik değerler içerisinden görmek gerektiğini empoze eden anlam/yorum üretim mekanizmalarından birisidir. Medyanın bu anlam kurma pratiği, içinde bulunduğu kültür ve onun anlam haritasından da bağımsız değildir, dolayısıyla mevcut güç ilişkileriyle organik bağlara sahiptir. Bu ilişkiler medyanın sahiplik yapısından, ülkenin politik iklimine ve kültürel/toplumsal değerlerine kadar hayli karmaşık bir ağdır. Ne var ki karmaşık olmayan boyut, yaygın medyanın çoğunun egemen söyleme eklemlenecek tarzda anlam kurma pratiği sergilediğidir. İşte bu sunuşta benim sorunsallaştırmaya çalıştığım da gündelik yaşamın ve medyanın dilinin, gücü yücelten, insani değerlere değil savaş stratejisine odaklanan, cinsiyetçi ve eril olmayan veya bu değerler atfedilmeyen her şeyi ikincil olarak kuran, eril dil veya fallusmerkezli olarak adlandırılan bir dil olmasıdır. İnsanın arkaik dönemlerinden kalma şiddet, çatışma veya savaşı önceleyen bu dil, barış ve uzlaşı kültürünü önceleyen anlatılar kuramamaktadır. Oysa gazeteciler taşıyacakları dil duyarlılıkları, benimseyecekleri barış gazeteciliği ilkeleriyle, ki bu pratik sözcük seçiminden haber öyküsünün kurgusuna, insanlarla kuracakları empatiden yerleşik güç odaklarıyla koyacakları mesafeye kadar uzanır, bir barış/uzlaşı kültürünün kurulmasında önemli aktörler olabileceklerdir.

Kaynakça

Alankuş, S. (2007), "Önsöz: Neden Kadın Odaklı Habercilik?", Sevda Alankuş (haz.), *Kadın Odaklı Habercilik*, İstanbul: IPS İletişim Vakfı.

Alankuş, S. ve Çavdar A. (2000), "Laik ve İslamcı Medyada Kadın / Beden ve Temsil: Merve Kavakçı ve Ataerkinin İki Yüz(lülü)ğü, *Siyasal İletişim*, 3-5 Mayıs 2000 (1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri).

Bagdikian, B. H. (1999), *The Media Monopoly*, Howard Tumber (haz.), News, Oxford: Oxford University Press.

Barker-Plummer, B. ve Boaz C. (2005), "War News as Masculinist Discourse", *Feminist Media Studies*, Vol. 5, Number 3.

Bird S. E. ve Dardenne R. W. (1988), "Myth, Cronicle and Story: Exploring the Narrative Qualities of the News", James Carey (haz.) *Mass Communication as Culture: Myth and Narrative in Television and the Press*, Beverly Hills: Sage

Butler, J. (2005), *Kırılgan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü*, çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis.

Cirksena K. ve Cuklanz L. (1992), "Male is to Female as ___ Is to ___: A Guided Tour of Five Feminist Frameworks for Communication Studies", Lana Rakow (haz.), *Women Making Meaning: New Feminist Directions* içinde, New York: Routledge.

Curran, J. (2002), *Media and Power*, London: Routledge

Dursun, Ç. (2004), "Haberde Gerçekliğin İnşa Edilmesi Ne Demektir?", *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*, Çiler Dursun (haz.), Ankara: Elips.

Enloe, C. (2006), *Manevralar, Kadın Yaşamının Militarize Edilmesine Yönelik Uluslararası Politikalar*, çev. Serpil Çağlayan, İstanbul: İletişim.

Ergül, H. (2008), "Medya Okuryazarlığı Gazetecilere de Gerekli: Şiddet İçeren Dile Nasıl Bakmalı", *Türkiye'de Bireysel Silahsızlanma ve Şiddet Haberleri Yerel Medya Eğitim Semineri,* 13 Mayıs 2008, Eskişehir.

Hackett, R. (2000), "Bir Paradigmanın Önemini Yitirişi Haber Medyası Çalışmalarında Yanlılık ve Nesnellik", çev. Ayşe İnal, *A.Ü. İlef 97-98.*

Hall, S. (1994), "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü", çev. Mehmet Küçük, *Medya İktidar İdeoloji*, Ankara: Ark.

Hall, S. ve diğ. (1978), *Policing the Crisis: Mugging, the State and Law and Order*, London: Methuen.

Hartley, J. (1982), *Understanding News,* London: Routledge.

Herman E. S. ve Chomsky N. (1988), *Rızanın İmalatı, Kitle Medyasının Ekonomi Politiği*, çev. Ender Abadoğlu, İstanbul: Aram, 2006.

Holland, P. (1994), "The Politics of the Smile: 'Soft News' and the Sexualisation of the Popular Pres", Cynthia Carter ve diğ. (haz.), *News, Gender and Power*, London: Routledge.

İnal, A. (1995), "Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu", *Toplum ve Bilim*, N. 67.

Irigaray, L. (1985), "This Sex Which is not One", çev. Catherine Porter ve Carolyn Burke, *This Sex Which is not One*, Cornell: Cornell University Press.

—— (2004), "Love to Other", Lana Rakow ve Laura A. Wackwitz (haz.), London: Sage.

—— (2006), *Ben Sen Biz Farklılık Kültürüne Doğru*, çev. Sabri Büyükdüvenci ve Nilgün Tutal, İstanbul: İmge.

Köker, E. (2007), "Kadınların Medyadaki Hak İhlalleriyle Baş Etme Stratejileri", Sevda Alankuş (haz.), *Kadın Odaklı Habercilik*, İstanbul: IPS İletişim Vakfı.

Kunelius, R. (1994), "Order and Interpretation: A Narrative Perspective on Journalistic Discourse", *European Journal of Communication*, 9.

Lemish, D. (2005), "The Media Gendering of War and Conflict", *Feminist Media Studies*, Vol. 5, Number 3.

Lynch, J. ve A. McGoldrick (2005), *Peace Journalism*, Stroud: Hawthorn.

Murdock, G. (1982), "Large Corporations and the Control of the Communications Industries", M. Gurevich (haz.), *Culture, Society and the Media*, London: Routledge.

Rakow, L. ve K. Kranich (1991), "Woman as Sign in Television News", *Journal of Communication*, 41(1).

Sarup, M. (1995) *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*, çev. Baki Güçlü, Ankara: Ark.

Schudson, M. (1994), "Haber Üretiminin Sosyolojisi", çev. Abdülrezzak Altun ve Meltem Gevrek, *A.Ü. İlef Yıllık* 1994.

Soloski, J. (1999), News Reporting and Professionalism: Some Constraints on the Reporting of the News, Howard Tumber (haz.), *News: A Reader*, Oxford: Oxford University Press.

Tuchman, G. (1978), *Making News A Study in the Construction of Reality*, London: Free Press.

Tumber, H. (1999), "Introduction", Howard Tumber (haz.), *News: A Reader,* Oxford: Oxford University Press.

Wofsfeld, G. (2004), *Media and the Path to Peace*, Cambridge: Cambridge University Press.

Wright, E. (2002), *Lacan ve Postfeminizm*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: Everest.

İnternet

www.whomakesthenews.org

Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği

Sevda Alankuş

Sunuşumun başlığına dikkatinizi çekmek istiyorum önce. Fark edeceğiniz gibi, "yeni habercilik anlayışı" demeyi tercih etmedik, bunun yerine bir arayıştan, daha doğrusu arayışlardan söz ediyoruz. Çünkü elimizde bitmiş, nerede duracağımızı söyleyen, habercilik anlamında gideceğimiz yolu bize kesin olarak bildiren bir yol haritası ya da geleneksel gazeteciliğin bütün sorunları konusunda zihin kapılarımızı açacak altın bir anahtar yok. Üstelik bizim olmadığı gibi, kimsenin elinde de yok. Ancak şu var; biz Bağımsız İletişim Ağı (BİA) olarak, ortaya çıktığımız 2000 yılından beri bu arayışın içerisindeyiz ve bu arayışımız açısından da Türkiye'de haberciliğin yaygın medyanın temsil ettiği genelgeçer habercilikten nasıl "başka" yapılacağı konusunda önemli bir örnek, hatta adres oluşturuyoruz. Ancak bundan bu arayışımızın bittiği, mucize formülü bulduğumuz gibi bir şey anlamayın. Habercinin Elkitabı Dizimizin kitaplarını okuyanlar hatırlayacaktır, orada yaptığımız ve yapılmasını önerdiğimiz gazeteciliğe "etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik" adını vermiştik, şimdi size de dağıttığımız son dizimiz olan Hak Haberciliği Dizisi'ni oluşturan

kitaplarımızla bu kavramı işliyor ve geliştiriyoruz. Aslında bu, biliyorsunuz, 2003 yılında BİA[2] (Bağımsız Gazetecilik ve Medya Özgürlüğü İzleme ve Haber Ağı) projesi çerçevesinde, döndüğümüz dönemeçte bir haber sitesi olarak yaptığımız haberciliğin de adı.

Peki bu ikisi birbirinden farklı şeyler mi? Değil. "Etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik" derken ve bunun içini doldurmaya çalışırken yaptığımız, "başka" türlü bir gazeteciliğin nasıl olması gerektiği konusunda, deyim yerindeyse, olması gerekenle ilgili parametreleri genel olarak belirlemekti. Nitekim bu beş kitabımızdaki aşağı yukarı bütün metinleri, bunları birbirine bu genel meselemiz etrafında bağlamaya çalışan Önsözleri, ancak özellikle de *Medya, Etik ve Hukuk* kitabımızın Önsöz'ünde yeni/başka bir gazetecilik etiği gerekliliği çerçevesinde yaptığım tartışmayı bu bağlamda okuyabilirsiniz. Dolayısıyla şimdi hak haberciliği derken yeni bir şey önermiyoruz, etik ve politik olarak sorumlu gazeteciliğin duraklarından birisi olarak hak haberciliğini adres olarak gösteriyoruz. Ancak, Hak Haberciliği Dizimizin önsözlerinde açıklamaya çalıştığım gibi, burada da kalacak değiliz.

Bunu tabii "hak haberciliğini bir kavram ve pratik olarak terk edeceğimiz" gibi sakın anlamayın. Sadece daha iyi bir gazetecilik/habercilik için arayışlarımızın hep süreceğini anlatmak istiyorum, böyle bir çabanın, hiç bitmeyeceğini, zaten de bitemeyeceğini düşünüyoruz. Çünkü tıpkı "demokrasi" gibi, bu konuda da hep daha ötesi, daha iyisi var ve olmalı, bunun için de mücadele edilmeli. Nitekim, yine sözünü ettiğim önsözlerde tam da bu nedenle savunduğumuz hak haberciliği anlayışı ve uygulamasını anlatmak için bu arayışı bir yolculuğa, hak haberciliğini ise bu yolculuk için uğranmadan yola çıkılamayacak bir "baş durağa" benzettim. Burada şimdi az önce söylediklerime bir ekleme de yaparak, madem ki, bunun sonunda durulup ilelebet kalınacak bir "bu dünya cenneti hayali" yok, o halde tıpkı yol hikâyelerinde olduğu gibi amacın da bir yere varıp, konmak, "tamam yerleştim" diyebilmek değil, bizzat bu yolculuğa çıkmak olduğunu da belirteyim.

Peki bu arayış içerisinde uğranabilecek başka duraklar yok mu acaba? Elbette var. Çünkü genelgeçer gazeteciliğin almış olduğu biçimden memnun olmayanlar çok. Yaygın medyanın "reyting" için habercilik anlamında yaptıklarının, tam da uğradıkları güven kaybının nedeni olduğunu söyleyenler artıyor. Bu arayışlardan ikisi, aşağı yukarı aynı zamanlarda ancak ayrı basın geleneği ile yapılanmasına ve sorunlarına sahip iki farklı coğrafyada konuşulur hale gelmeye başlıyor. Birisi ABD'de diğeri ise Avrupa'da. Aslında bu bile manidar, çünkü aralarındaki gelenek farklılıklarına rağmen, her iki siyasi coğrafya da bugün benim "genelgeçer" demeyi tercih ettiğim gazeteciliğin doğduğu, ABC'sinin oluştuğu, geliştiği, profesyonel gazetecilik/habercilik kodlarının ve ideolojisinin biçimlendiği coğrafyalar. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan bu arayışlardan ABD'de karşımıza çıkanın ismi "Public Journalism", ya da "civic journalism", ki "kamusal gazetecilik" olarak çevrilebilecek bu birincisi yerine, biz daha çok "yurttaş gazeteciliği" olarak çevrilen ikincisine aşinayız. Avrupa'da ortaya çıkmış görünen kavram ise, "Barış Gazeteciliği". Ancak her iki kavram da 1970'lerde ortaya çıkmış olmalarına rağmen, akademik alanda üzerlerine yoğunlukla yazılıp çizilmeye başlanmasının tarihi 1990'ları buluyor ve kanımca bu tarihleme de anlamlı.

Gerek Yurttaş Gazeteciliği gerekse Barış Gazeteciliği konusunun Türkiye'de tartışılmasının tarihi ise çok daha yeni ve övünçle söyleyebilirim ki, BİA bunu ilk yapanlardan. Nitekim Habercinin Elkitabı Dizimizin dördüncü kitabı *Gazetecilik ve Habercilik*'e bakarsanız, ikisi Yurttaş Gazeteciliği'ne ait Ragıp Duran ve İncilay Cangöz imzalı, birisi de Barış Gazeteciliği ile ilgili ve Esra Arsan imzalı üç sunuş metni bulabilirsiniz. Bu arada bu ilk dizimizin de üç yıllık eğitim çalışmalarının ürünü olduğunu hatırlarsak, bu konuda iletişim fakültelerinden bile önce ilk eğitim verenin yine BİA ve BİA eğitmenleri olduğunu söyleyebiliyoruz.

Ancak kuşkusuz, yeni habercilik arayışları derken bu ikisi dışında başka arayışlar bulunduğunu da eklemeliyim. Bununla birlikte ben burada size bütün arayışların adını vererek, açıklayacak de-

ğilim. Dolayısıyla bu sunuş çerçevesinde üzerine odaklanacaklarım sadece, genelgeçer habercilik anlayışının taşıdığı sorunlar ile, bu sorunlara birer cevap niteliğinde ortaya çıkan, Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği ve Barış Gazeteciliği olacak.

Önemli gördüğüm için yeniden vurgulayayım; benim yaklaşımım şimdiye kadar adını andığım Hak Odaklı Haberciliği, Yurttaş Gazeteciliği ve Barış Gazeteciliğini, "etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik"in bizi birbirine yakın adreslere götürecek durakları olarak görmek biçiminde. Aralarındaki farklılıklara rağmen bunlardan hiçbirinin bir diğerini dışladığını düşünmediğim gibi, herhangi birinin tek başına yeterli olduğunu da düşünmüyorum. Zaten bunu düşünmek, az önce söylediğim bunun bitimsiz bir arayış olduğu konusundaki iddiama ters olurdu.

O halde şimdi, biraz önümü açarak ilerlemek üzere, niye "etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik" dedik, sorusuna kısa bir cevap vermeye çalıştıktan sonra, genelgeçer gazeteciliğin neden sorunlu olduğunu açıklamaya çalışacağım. Ancak başlamadan önce, bilmenizi istediğim önemli bir şey daha var. 2000 yılından beri devam eden eğitimler sonucunda ortaya çıkan iki BİA kitap dizisinin editörü ve eğitimlerinin koordinatörü sıfatıyla bu özetleyeceklerimin, bütün bu süreç içerisinde bizzat öğrendiğim, bildiklerime eklediğim, üzerlerine yeni okumalar yaptığım, bu arada kitapların editörlüğünü yaparken tekrar tekrar düşünmek durumunda kaldığım birikimden süzülerek geldiğini söylemeliyim. Yani bunlar, başta BİA Proje koordinatörleri olmak üzere, BİA editör ve muhabirleri, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs'taki İletişim Fakülteleri ile gazetecilik alanından gelen eğitmenler ve eğitimlere katılarak deneyimlerini ve bilgilerini bizimle paylaşan yerel gazeteciler olarak hepimizin içinden geçtiği, en önemlisi BİA haber sitemizin pratiği içinde yoğrularak ortaya çıkan bir karşılıklı öğrenme sürecinin sonucu. Dolayısıyla aşağıda söyleyeceklerimin bu etkileşimlerle oluşan metinlere çok şey borçlu olduğunu, kaynakçada yer alan isimlerin bu birikimin sadece bir kısmını oluşturduğunu en başından söylemeliyim.

Niye "Etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik" demek zorunda hissettik kendimizi?

Ya da "niye etik ve politik olarak sorumlu" gazetecilikten söz ediyoruz da sadece "etik gazetecilik" demekle yetinmiyoruz örneğin. Bunun cevabını az önce sözünü ettiğim *Medya, Etik ve Hukuk* kitabının önsözünde vermeye çalışmıştım ama Umur Talu'yu dinlerken, bunu daha iyi ifade edecek bir açıklama bulmuş oldum. Umur Talu, "artık daha doğru habercilik yapıldığını, gazetecilerin de daha ahlaklı olduğunu, ancak bunun çok da anlam ifade etmediğini" söyledi. Bu cümlenin birinci kısmından ben, "haber kaynaklarının çoğalması, habere ulaşmanın göreli olarak kolaylaşması, sıradan okurun baskılarının medyayı artık daha fazla hesap verebilir hale getirmesi, bu arada 'gazeteciliğin etik kuralları' diye bilinenlerin artık gözardı edilemeyecek kadar bilinip genelgeçer ilkeler olarak tekrarlanmasını' anlamak koşuluyla, kendisine hak veriyorum. Artık medya ve gazeteciler en azından "bana ne etik kodlardan" diyemeyecek durumdalar. Ancak bu bana biraz da, bugün genelgeçer haberciliğin alfabesi niteliğinde olan "objektiflik" koşulunun ABD'de, tam da medyanın endüstrileşmeye ve kendi başına bir çıkar merkezi haline gelmeye başlaması sırasında ve biraz da bunun üzerini örtmek için ortaya atılmasını hatırlatıyor.

Demek ki, sadece "etik gazetecilik" demekle yetinmememizin nedeni, hiç kimsenin "bana ne etik kodlardan" diyemediği, hatta bu kurallara uyduğu durumlarda bile etik ihlallerin ortaya çıkıyor olması. Dolayısıyla, "etik ve politik olarak sorumlu gazetecilik" derken genelgeçer etik kodlar da dahil, gazetecilik ve haberciliğe dair daha kökten bir eleştirel konumdan konuşuyoruz. Bu arada tabii, "politik" sözcüğünü dar anlamında almayın, en geniş anlamında alın. Çünkü eşitsizlik ilişkileri gündelik hayatın bütün alanlarına sızmış olduğu ölçüde, bu hayata dair söylediğiniz her şey, aldığınız her tutum da politik, tam da bu nedenle hangi mecradan gelirse gelsin haber de her zaman politik. Ancak haberle ilgili temel sorun, diğer anlatı türlerinin aksine haberin bizi "doğ-

ruları, gerçekleri söylüyor" gibi yaparak taraflandırmasında. Yani bizim "politik sorumluluk" vurgumuz, kavramı en geniş anlamıyla kullanmak kaydıyla her türlü haber mecrasının "politik olarak doğru" (*political correctness*) davranması ile ilgili bir vurgu.

"Politik doğruluk" ile anlatmak istediğimiz ise, özetle "öteki karşısında politik olarak doğru/sorumlu haber yapmayı" anlatıyor. Mesela, gene Umur Talu'nun konuşmasına gönderme yapayım: "Canı acıyanların" seslerine, onların sorunlarına duyarlı ve onlar için bir şey "yapan" bir gazetecilikten, bu tür bir politik sorumluluktan söz ediyoruz. Yoksa Adalet ve Kalkınma Partisi'ne (AKP) değil de, Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) –ya da tersi– "sorumlu" bir gazetecilikten söz etmiyoruz. Farklı olup da bu farklılıklarından ötürü ayrımcılıklara uğrayanlara karşı sorumlu bir gazetecilikten söz ediyoruz ki bunların arasında etnik, dinsel, kültürel olarak farklı olanlar da var, cinsel tercihleri itibariyle farklı olanlar da var... Emekli maaşını alabilmek için banka kuyruğunda beklerken hayatını kaybeden yaşlılar da bu kategoride, kendilerine hareket edebilmelerini, kamusal alana çıkabilmelerini sağlayacak donanımlar sağlanmadığı için bunu yapamayan engelliler de, ebeveynlerinden şiddet gören çocuklar da, yoksullar da... Yani aslında büyük bir yelpaze içindeki insanlardan, tuzu kuru olmayan çoğunluklardan söz ediyoruz.

Bu vurgularla konuya "giriş"i uzattığımın farkındayım... O halde, bu tartışmayı okumalarınızla tamamlayacağınızı varsayarak esas soruma geçeyim, burada bulunuşumuzun nedeni, BİA'nın varoluş nedeni de olan soru/n: Neden acaba yeni bir habercilik anlayışına ihtiyaç var? Bağlı olarak niye özel olarak habere odaklıyız? Niye haberi bu kadar dert ediyoruz da, diyelim onun kadar önemli bir sorun alanı olan televizyondaki "reality" türü bizim alanımıza girmiyor? İkinci sorudan başlayayım.

Neden haber diğer türlerden daha önemli?

Çünkü haber ve habercilik "ciddi" (farkındaysanız tırnak içinde

kullanıyorum) bir iş. Sadece bizi en yakın çevremizden başlayarak hayata dair bilgilendirdiği bu anlamda da bir güven duygusu verdiği için değil, bunu yaparken taşıdığı iddialar yüzünden ciddi bir iş (yoksa diyelim "masal" gibi bir kurgu olduğunu bize apaçık söyleyen türlerden bir farkı kalmazdı). Bu iddialar da haberin sahip olduğu "gerçek, doğru, tarafsız" olmak gibi iddialarından kaynaklanıyor. Ne yapıyor haber? Bizi bilgilendirirken bütün olup bitenler konusunda bir bakış, bir sunuş, bir anlama, bir açıklama çerçevesi sunuyor, ki bu da bizi çoğunlukla fark etmeksizin hayat karşısında konumlayan bir şey. "Hayat" derken kastettiğim de, gündelik hayatın en ince ayrıntılarından, ulusal/küresel meselelere dair her şey. Dolayısıyla haber bize siyasal, ekonomik, kültürel, askeri, toplumsal vb. her türlü iktidar ilişkisine dair bir şey söylediği ölçüde, politik ve ideolojik bir nitelik taşıyor. O halde haberin iktidar/güç ilişkilerinin karmaşık yapısı içerisinde bizi kimler karşısında ya da kimlerden yana konumladığı gibi üzerine kafa yormak gereken bir mesele var ortada.

Bu söylediğime itiraz ederek, haberin bize "gerçekleri", tarafsız biçimde gösterebileceğini söyleyenler çıkabilir aranızdan. Buna iki türlü itirazım olur. Öncelikle, "gerçek" denilen şeyin, hiçbir zaman dolayımsız olarak kavranamayacağı, bize her zaman dilsel, görsel vb. temsillerle ulaştığı bu anlamda da "inşa edildiği" bilgisini hatırlatarak, haberin "gerçek" dediğimiz ("gerçek" demek için de bir "temsil" sistemine yani bu sözcüğe ihtiyaç duymuyor muyuz?) şeyin belirli bir konumdan yapılan temsillerinden sadece bir tanesi olduğunu, söyleyebilirim. İkinci olarak, haberin "gerçeği" doğru, tarafsız ve nesnel olarak temsilinin imkânsızlığı bir yana, bizzat haberi haber yapan genelgeçer gazetecilik/habercilik kurallarının, ilkelerinin, kodlarının da buna izin vermediğini düşünüyorum.

Bu iki sorun alanından ikincisine dair söyleyeceklerimi daha sonraya saklayarak, hemen şimdi, haberin nasıl bir "gerçeklik" kurduğunu örnekleyeyim. Mesela hukuk metinlerinin tanımladıkla-

rının yanında bir de medyanın yaptığı "suç" ve "suçlu" tarifleri var. *Çocuk Odaklı Habercilik* kitabımızdaki metinlerden görebileceğiniz gibi, örneğin medya "tinerci çocuklar" diye bir "suçlu" ve "onlara özgü suç" kategorileri yaratmış durumda. Ben size "tinerci çocuk" deyince aklınıza ne geliyor örneğin? "Suç makinaları" değil mi? Ama kimse söz konusu olan "çocuk" ise, onlara "suçlu" denilemeyeceği ile ilgili bir dert taşımıyor. Dahası neden "çocuk" ve "tiner" sözcüklerinin böyle yan yana gelebildiği konusunun da üstü kapatılıyor. Bu arada biz, "suçlu" diye, diyelim yoksullaşmanın sorumlularını, çocukların evlerini terk ederek sokakları mesken tutar hale gelmesinin sorumlularını değil de, bu çocukları beller hale geliyoruz. Sanıyorum ki medyanın gündelik dilimize kattığı "tinerci çocuklar" kavramı, haberin "gerçeklik" kurgusunun ne kadar sorunlu olduğunu yeterince örnekliyor. O halde neden haberi ciddi alıyoruz?

Çünkü haber bizi sözünün, görüntüsünün doğruluğuna, gerçekliğine inandırmak için çeşitli stratejiler kullanıyor. Bunu örneğin kendini anlamsal olarak örtmeye, kapatmaya, farklı biçimde "okunmasını" engellemeye çalışarak yapmaya çalışıyor. Bu açıdan da örneğin, televizyonda izlediğiniz bir durum komedisinden, hatta haber-tartışma programından (bile) farklı. Televizyonda bir durum komedisi ya da bir tartışma programı izliyorsanız, onun içinden bir şeyleri seçip gülersiniz ya da tartışma programının katılımcılarından görüşünüze yakın bulduğunuzdan yana konumlanırsınız. Yani istediğinizi anlamak konusunda –bu ikincilerde çok daha sınırlı olmak üzere– az çok serbest bırakılırsınız. Ama haber sizi böyle serbest bırakmaz. Çünkü buna izin vermeyecek biçimde yapılanmıştır. Hatırlayın, haber sunucuları televizyonda nasıl doğrudan yüzleri size dönük olarak otururlar, gözlerinizin içine bakarak konuşurlar, nasıl söylediklerini ciddiye almanızı sağlayacak biçimde giyinirler ve nasıl bir tonlamayla, cümle kurgusuyla, kelime seçimleriyle konuşurlar. Eğer bir konukları varsa, o konuk "yan" tarafa oturur, izleyicinin gözünün içine bakarak konuşma fırsatı veren kamera açısı onun değildir,

sonsözü hiçbir zaman konuk söylemez vs. Dolayısıyla bir zamanlar çok izlenen bir televizyon kanalında haberlerden sonra yıllarca tekrarlanmış olan "gerçekleri izlediniz" deyişinin –özellikle televizyonun yarattığı bütün gerçeklik/tanıklık etkisine rağmen– "o kanalın, belirli bir medya kuruluşunun gerçeklerinin izlendiği" biçiminde anlaşılması gerekir. Diğer yandan bu stratejiler haber mecrasına göre değişiklikler de göstermektedir. Bu anlamda az önce söylediklerim yazılı basın için de doğrudur. Örneğin, *Gazetecilik ve Habercilik* kitabımızda da söylendiği gibi, gazete tasarımında kullanılan fontlar, kullanılan bloklama sistemi vs. haberin "gerçekliği"ne dair okur izlenimini güçlendirecek bir "otorite" ve "kesinlik" taşımaktadır. Nitekim butün bu nedenlerle, *bianet*'te yayımlanan bir yazımda haberin eril bir tür olduğunu söylemiştim. Sonra da *Kadın Odaklı Habercilik* kitabımızda feminist eleştirilere göndermeler yaparak bunu tartışmıştık. Ancak bu konuya sonra yeniden döneceğim.

Haberin kendini "gerçek, doğru, tarafsız"mış gibi göstermesiyle ilgili stratejilerin hepsi yazılı olmamakla birlikte, bunların hiçbiri tesadüf de değildir. Yılların habercilik pratikleri içinde birer kod, gazetecilerin içselleştirdikleri bir meslek ideolojisi haline gelerek yapılanmışlardır. Bunu Reha Muhtar'ın haber sunuculuğu yaptığı günlerden kalma ve hep tekrarladığım bir örnekle açıklamak istiyorum: Muhtar'ın, birisi ameliyat olarak cinsiyet değiştirmek isteyen iki kadın/sevgili konuğu var, bir de şimdi tam olarak hatırlamıyorum, uzman olarak psikiyatrist ya da psikolog çağırmış. Oturma düzeni içinde Reha Muhtar her zamanki yerinde, bir yanında uzman, diğer yanında sırayla ilişkide "erkek" rolünü üstlenen, sonra da "kadın" rolünü üstlenen –bu arada her ikisinin de alt orta sınıftan olduklarını da hatırlatayım– oturuyor. Yani bir hiyerarşik diziliş söz konusu. Zaten bu sonuncuya laf neredeyse hiç düşmüyor. Belli ki Reha Muhtar'ın kafasında bu ilişki "sapık" bir ilişki ve her ağzını açışta bunun bir "hastalık olduğunu" söylemeye çalışan uzmana da doğrulatmak istiyor, ama beceremiyor. Konuk çiftten erkek rolünde olana bir iki laf düşüyorsa da, kadın ro-

lünde olanın ağzını açma çabası sonuçlanmıyor... Bu arada uzmanın söylemi de ayrı bir tartışma konusu ama, Reha Muhtar bir sürü gayretine rağmen bu iki kadının "sapık" olduklarını bir türlü doğrulatamayınca, bütün konukların kamera görüş alanının dışına çıkartıldığı normal haber sunuş seyrine döndüğü anda, "Bu bir sapıklıktır, kimseye örnek olmasın, vs." biçiminde şeyler söyleyerek haberi tamamlıyor, böylelikle anlamı bu yönde kapatmaya çalışıyor. Sonuç olarak görüyorsunuz ki, bu haber anlatısı içerisinde Reha Muhtar aracılığıyla "heteroseksüel erkek söylemi"nin iktidarı yegâne "doğru ve gerçek" olarak yeniden kurulmuş oluyor. Kuşkusuz bu "anlam kapatma" işlemi her zaman bu kadar apaçık gözünüzün içine sokularak yapılmıyor, bilinçli olarak oturulup düşünülmüş bir editoryal tercihi de yansıtmıyor çoğu zaman yapılan. Çünkü tekrarlayayım, bu yapılan çoğu zaman genelgeçer gazeteciliğin kuralları içine, gazetecilerin profesyonel meslek ilkeleri içerisine ideolojik kodlar olarak sızmış durumda.

Dolayısıyla haber bir yandan gündelik hayatın eşitsizliklerini yeniden üretip hak ihlalleri yaparken, diğer yandan bizi oluşturacağımız anlam konusunda özgür bırakmamak için de elinden geleni yapan bir metin. Habere böyle baktığımız zaman, "başlangıcı itibariyle haberciliğin aslında çok iyi, çok güzel, ideal olarak işlediğini, ancak bu 'altın yıllar'dan sonra medyanın bir endüstri haline gelip tekelleşmesiyle, medyanın içine girdiği bozulmanın gazetecileri ve haberi de etkilediği" biçiminde özetlenebilecek iddiadan farklı bir şey söylemiş oluyoruz.

Ancak bu iddiayı savunanlar var ve onların "iyi habercilik" konusundaki önerileri de kaçınılmaz olarak "mesleğin geleneksel etiğine, haberciliğin kurallarına daha çok sahip çıkmak" oluyor. Buna karşılık, eğer iki farklı ancak birbirini dışlaması gerekmeyen habercilik anlayışını temsil ettiklerini söylediğim Yurttaş Gazeteciliği ile Barış Gazeteciliğini karşılaştırırsam, bunlardan birincisinin daha çok bu nostaljik konumu izlediğini söyleyebilirim. İkincisi, yani Barış Gazeteciliği ise daha çok haberin yapısal olarak kuruluşuyla ilgili bir sorun tespit ediyor.

Niçin genelgeçer haberciliğin yapısal olarak sorunlu olduğunu söylüyoruz?

Şimdi haberciliğin mevcut kodlarında hep bir sorun olduğunu söyleyenlerin görüşlerine biraz daha yakından bakalım. Eleştirel iletişim çalışmaları alanından gelen sizin de eminim aldığınız çeşitli dersler çerçevesinde isimlerine aşina olduğunuz bir grup akademisyenin iddiasına göre, bizim iletişim fakültelerinde size öğrettiğimiz *5N 1K* kuralından tutunuz, haberin "ters piramit"e uygun bir anlatıyla oluşturulmasından –yukarıda değindiğim gibi– "haberin ve haber değerinin ne olduğu", "haber kaynaklarının neler olduğu"na kadar, haberciliğin alfabesini oluşturan kurallarda bir sorun var. Açıkçası ben kendimi bu konuma daha yakın hissediyorum.

Şimdi genelgeçer gazetecilik anlayışının habere dair söylediklerinin bir kısmının üzerinden şöyle bir geçelim ve az önce biraz değinmiş olduğum konuyu daha ayrıntılandırmaya çalışalım.

Neler haber değeri taşıyor?

Olağandışılık haber!

Burada hemen herkesin artık bildiği klişeyi tekrarlayalım: "Köpek insanı ısırınca değil, insan köpeği ısırınca haber olur" değil mi? Bağlı olarak hemen söyleyebileceğimiz şey, olağandışılığın haber değeri taşıdığı, yani doğal afetler, çok ölümlü kazalar, savaşlar... Bunlar haber değeri taşımaz mı? Taşır tabii. Ama hemen sorgulamaya başlayalım. Haber değerini sadece olağandışılığa atfettiğinizde, şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor. Örneğin savaş haberlerinin "cazibesi" karşısında, uzun soluklu, sabır gerektiren, çoğu zaman iğneyle kuyu kazar gibi kazanımlarla ilerleyen barış çabaları haber olmuyor. Şimdi kaçımızın İsrail ve Filistin meselesinde, İsrail ordusunun saldırıları, Filistinli "intihar komandoları" dışında, bu iki toplumun barış aktivistlerinin yürütmüş oldukları çalışmalardan, örneğin "Radio All for Peace" isimli bir barış radyosu girişi-

minden haberi var diye sorayım. Oysa –devam edeyim– bunu bilmek, en az diğerlerini bilmek kadar önemli değil mi?

Diğer yandan eğer doğal afetler, savaşlar, kazalar vs. haber değeri taşıyorsa –ki bunu reddetmiyoruz– ve bunlardan bazıları gelişmişlik gelişmemişlik, yoksulluk zenginlik ayırt etmeksizin insanların başına gelebildiği halde, bazıları ya da belki de hepsi gelişmemişlik, yoksulluk vb. nedeniyle daha acı sonuçlara yol açıyorsa, bu hep yoksulları/yoksul ülkeleri ve sadece "acıları, yoksunlukları" üzerinden haber yapabilmemiz anlamına gelmez mi? Dünyayı bir yanda "acınılacak biçareler", diğer tarafta "büyük felaketleri bile üzerlerinden uygarca atmayı becerenler"den oluşan bir "siyah-beyaz" fotoğraftan ibaret hale getirmez mi? Böyle bir dünya fotoğrafı çizmek apaçık söylemeden, izler-kitlenin gelişmişlerden/varsıllardan yana taraflanmasını sağlamaz mı? Öyle ya, hangimiz şu sadece birbirlerini yiyip duran Afganlıları, Pakistanlıları sevebiliriz? Onlara dair "toz toprak içinde, kılık kıyafetleri perişan saldırgan kitleler"den başka ya da yegâne "iyi" bir imgemiz var mı?

Böylelikle sadece olağandışılığın haber sayılmasının sonucu, "siyahların", kadınların, yoksulların, etnik, cinsel, kültürel azınlıkların ya yeterince temsil edilmemeleri ya da temsil edildiklerinde "mağdur" veya "fail" olarak temsil edilmeleri oluyor. Buna tipik bir örnek kadınların durumu. Tabii burada örneği böyle verilince, bir grup kadının bir de "meşhurlar" kotası içerisinden temsil edilme şansı bulduklarını, bunun da çoğunlukla "bedenlerinin teşhiri ve istismarı" üzerinden gerçekleştiğini eklemeliyiz. Ayrıca yine örnek kadın olunca, bunun temsil açısından ayrıcalıklı ya da ayrıcalıksız bütün kesimlerden kadınları çapraz kesen bir olumsuzluk olarak karşımıza çıktığını da söylemeliyiz. Çünkü, örneğin "beyaz" kadınlar "beyaz" erkeklere göre daha az temsil edildikleri gibi, yoksullar/"siyahlar" arasında da kadınlar erkeklere göre daha az temsil ediliyorlar: Kürt kadınlar Kürt erkeklere göre daha az, eşcinsel kadınlar eşcinsel erkeklere göre daha az temsil edili-

yorlar... Yani temsil açısından kadın olduğunuz zaman çifte ayrımcılığa uğruyorsunuz.

Güncel olan haber!

Haberin güncel, taze olması gerektiğini de söylüyoruz. Yanlış mı? Doğru, ama örneğin F tipi cezaevlerine tepki için girdikleri açlık grevleri nedeniyle sağlıklarını yitiren onlarca insanın bugünkü durumu artık haber değeri taşımıyor mu? Batman'daki "kadın intiharları" diye araştırılıp üzerine söylenebilecek, hatta yapılacak çok şey bulunan bir olgunun hatırlanması için, her defasında yeni bir kadının daha intihar etmesini/intihara zorlanmasını mı beklemek gerek?

Haber kaynakları/tanımlayıcıları kimler?

"Saygın" kimseler/kurumlar birincil haber tanımlayıcıları!

Gelelim haberimizi kimlere dayanarak yapacağımız konusuna. Haberimizi "saygın" kurum ve kişilere dayandırmamız bekleniyor, yani bunlar çoğu zaman sadece haber kaynağı olmakla kalmıyorlar, habere konu olanın çerçevelenme, dolayısıyla tartışılma biçimini, söylemini de tanımlıyorlar. Bu yüzden bunlara ismi iyi bilinen bir eleştirel kuramcı olan Stuart Hall'u izleyerek "birincil haber tanımlayıcıları" diyoruz. Kimlerin birincil haber tanımlayıcı olduğuna bakıldığında ise karşımıza ekonomik, siyasal, kültürel seçkinler çıkıyor ya da askeri, bürokrat, siyasal otoriteler. Bunlar kim örneğin Türkiye'de? Türban meselesi desem, El Kaide eylemleri desem ya da Kıbrıs Meselesi, siz bana hemen şimdi belirli askeri ve mülki erkânın, TÜSİAD temsilcilerinin, çoğunlukla İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerden akademisyenlerin, emekli komutanlarla/MİT mensuplarının isimlerini verebilirsiniz. Çünkü, özellikle de "kriz" zamanlarında bunlardan hep aynı isimlerin, bir televizyon kanalından diğerine koşturulup durduklarını görüyoruz. Bunun anlamı ise, haberin "gerçekliğinin" aslında hep bu çoğunlukla "beyaz ve erkek elitler" tarafından kurulması, böy-

lelikle herhangi bir güncel olayla ilgili bağlamın belirli iktidar merkezlerinin halihazırdaki hegemonik anlatılarının içine yerleştirilmesi demek. Bu arada ikincil haber tanımlayıcılarına, yani gazetecilere düşen, bu hegemonik anlatıların yeniden-üretimini sağlamak, meşruiyetini yeniden kurmak oluyor tabii. Bu arada "haber kaynakları" olarak kimlerin kullanıldığına baktığımızda da öncelikle resmi otoritelere, onların raporlarına, tanıklarına başvurulduğunu görüyoruz. Yani bir trafik kazası olduğunda, cinayet işlendiğinde başvurduklarımız öncelikle polis kayıtları oluyor, mağdurlar ya da faillere, onların yakınlarının ifadelerine ancak eğer sansasyonel bir sıradışılık varsa başvuruluyor. Dolayısıyla konu doğrudan kendisiyle ilgili olduğunda bile "sıradan insan"/ yurttaş haber kaynağı olmuyor, tanığı sayılmıyor.

Bu durumda da, Türkiye'nin gündemindeki azınlık sorunu, AB ile ilişkiler konusu, laiklik ve türban tartışmaları gibi güncel politik sorunlardan, yoksulluk, sağlıklı yaşam, çevre, "töre" cinayetleri, kan davası, ev içi şiddet ve tecavüz, çocuk istismarı, çocuk pornosu gibi sosyal ve ekonomik sorunlara kadar pek çok konunun tartışılabileceği çerçevenin –araya muhalif görüşlerden sızmalar olsa bile– esas olarak statükonun sınırları içerisinde belirlendiğini söyleyebilecek durumdayız.

Haber yazmayı nasıl (sorunlu) öğreniyoruz?

5N 1K ve ters piramit

Biliyoruz ki haber yazılırken uyulması gereken bir kural olarak genelgeçer gazeteciliğin artık alfabesi haline gelmiş bu iki kural, yani haberin ilk cümleleri içerisinde "kim, ne, nerede, ne zaman, nasıl ve niçin oldu?" sorularına cevap verilmesi gerekliliği, 19. yüzyıl sonlarındaki haliyle Amerikan gazeteciliğinin haberciliğe armağanı! Gerekçe ise okuyucunun alımlamasını kolaylaştırmak, ayrıca editörün anlam kaybolmadan haberi kısaltabilmesine, zamandan kazanmasına, maliyeti düşürmesine olanak vermek. Diğer yandan bu şekilde haklılaştırılıyor olsa bile, söz konusu ku-

ralların ortaya çıkışı ile ilgili araştırmalar ve eleştirel yaklaşımlar bütün diğer gazetecilik standartları gibi bunların ortaya çıkışı ile medyanın kapitalizmin dinamikleriyle bir endüstri haline gelmesi arasında yakın bir ilişki olduğunu söylüyor, ki bu da aslında pekâlâ "gerçeklik, tarafsızlık, doğruluk etkisi yaratacak stratejilerle medyanın artan taraflılığının/statükoculuğunun üstünün örtülmesi" biçiminde de anlaşılabilir.

Gelelim bu kuralların uygulanmasında nasıl bir sorun gördüğümüze. Öncelikle "gerçek" dediğimizde bundan "olgusal gerçeği" anlamamız koşuluyla, "ne, nerede, nasıl, niçin, ne zaman ve kim" soruları hayatın karmaşık dokusu içerisinde ortaya çıkan olguların bilgisini bize verebilmek açısından hiçbir zaman yeterli değil. O halde bir haberin bu olmazsa olmaz sorulara cevap vermekle yetinmesinin –ki burada "gerçeğe" dair fotoğrafın bütününü kavramanın hiçbir zaman mümkün olmadığını da hatırlatayım– habere konu olguların/olayların temsili açısından bir eksiklik/sorun yarattığını söyleyebiliriz. Hemen Kadın Odaklı Habercilik eğitimlerimizden birisinde feminist kadın gazetesi/dergisi *Pazartesi*'nin yaptığı habercilikle ilgili olarak "Bizim haberlerimiz her zaman olabildiğince çok soruya cevap vermeye çalışır" diyen Beyhan Demir'e bir gönderme yapmak isterim. Aksi halde ne olduğuna dair bir örnek vereyim şimdi. Şuna benzer başlıklarla karşılaşmıyor muyuz? "Yemeğin altını yaktı, dayak yedi." Bu başlıktan, haberin izleyen cümlesinin nasıl geleceğini, yani şu beş meşhur soruya nasıl cevap verileceğini, özellikle de çok önemli olan "niçin" sorusunun cevabını çıkarabiliyoruz. Ama vahim bir cevap bu öyle değil mi? "Bir kadın yemeğin altını yaktığı için dayak yiyor" ve bu normalleştiriliyor, hatta karikatürize ediliyor. Dolayısıyla *Kadın Odaklı Habercilik* kitabımızda olması gerekenle ilgili örnekleri de vererek tartıştığımız gibi, bu kurallar en çok da kadınlarla ilgili haberlerde olmak üzere ataerkil bir gerçeklik kurgusunun ortaya çıkmasına neden oluyor. Aranızda bu söylediklerime, "gazetecinin haber yaratma telaşı içinde daha çok soruya cevap bulmaya zaman ayıramayacağı ya da bunu yapsa bile haberinin edi-

törün makasına uğrayacağı" gerekçesiyle karşı çıkanlar bulunabilir. Bence bir gazetecinin/haberin farkı tam da burada, soracağı sorularda ve vereceği yanıtlarda yatıyor. Bunun nasıl becerilebileceği konusunda eğitim çalışmamızın izleyen günlerinde konukların vereceği örnekler sizin için aydınlatıcı olacak diye düşünüyorum. Ayrıca yine *Çocuk Odaklı Habercilik* ve *Kadın Odaklı Habercilik* kitaplarımızda, "sorulacak soruları iyi seçmek ve artırmak" anlamında onlarca örnek bulabilirsiniz.

Şimdi bir de, haberin "editoryal değerler" denilen, benim ise konuşmamın başlarında haberin "gerçeklik" iddiasını eleştirirken kısmen tartıştığım diğer olmazsa olmazlarına bakalım; yani "doğruluk" ve "tarafsızlık" meselesine gelelim.

Haberin doğruluğu!

Haber tabii ki "doğru" olmalı, "yalan haber" yapılmamalı. Dolayısıyla "yalancı habercinin mumunun sabaha kadar bile yanamayacak" duruma geldiği günümüzde, haberin doğruluğunun kanıtını artık "olgusal gerçeğe olabildiğince sadakatinde" aramalıyız. Ancak bunu sağlamak kolay mı? Yukarıda "gerçek"in tabiatı ile ilgili söylediklerimi burada başka türlü tekrarlarsam ve "gerçeğin bakış açınıza, odaklandığınız, kameranızı çevirdiğiniz yere göre farklılaşan yüzleri/tarifleri varsa", haberimizin "doğruluğunu" ya da "olgusal gerçeğe sadakatini" nasıl sağlayacağız? Bunun için ne diyoruz size örneğin, "en az iki haber kaynağına doğrulatılmamış bir haber yapmayın". Haber kaynaklarıyla ilgili olarak az önce söylediklerimi de hesaba katarsak acaba bu yeterli mi? Çünkü, adam karısını "yemeği yaktı" diye dövmüş olabilir mi sahiden (!), bunu iki kaynak aracılığıyla, polis raporu ve evdeki çocukların tanıklığıyla doğrulatabilirsiniz. Komşulara da sorarsınız, onlar da "Evet biz de duyduk, işten eve gelince dövdü karısını" der. Ancak bütün bunlar yaptığınız haberi "doğru" kılar mı? En az iki kaynağa da gittiniz. Bu içinizi rahatlatmalı mı doğru haber yaptığınız konusunda? Yani bir kadının kocası tarafından dövülmesiyle ilgili "doğru" bu kadar basit olabilir mi? "Olgusal gerçek" nedir bura-

da? Kadının yemeği yaktığı için kocasından dayak yemesi mi sadece? Yoksa, kocanın karısını belli ki bulduğu her bahaneyle dövüyor olması mı? Hatta buradan kalkarak pek çok kadının benzer nedenlerle –"aile içi şiddet" bile demek istemiyorum şiddet kullanan erkek özneyi sakladığı için– "erkek/koca şiddeti"ne maruz kalması mı?

Özetle burada yeniden Umur Talu'nun söylediği bir şeye gönderme yapmak istiyorum; Türkiye'de artık daha "doğru" haberler yapılıyor, ancak bu Türkiye'nin faklı yüzlerinin, gerçeklerinin haber konusu olduğu anlamına gelmiyor.

Haberin nesnelliği ve dengeliliği!

Bunun üzerinde daha önce de değindiğim için fazla durmayacağım. Ancak genelgeçer gazeteciliğin haberin "nesnelliği" ve "dengeliliği" ile "doğruluğu" arasında kurduğu farklılığın, "haberin olgusal gerçekliğe sadakat"i ile "gazetecinin olgusal gerçeğe sadakati" gibi bir ayrımdan kaynaklandığını söyleyeyim öncelikle. Gazetecinin haberinin konusuna, öznelerine belirli bir mesafeden yaklaştığı, yorumunu katmadan gördüğünü, işittiğini yazdığı/söylediği, bunu yaparken de tarafların konumlarını dengeli bir biçimde temsil ettiği bir durumdan söz ediliyor. Oysa, bunları eleştirenlerin hep tekrarladığı gibi haber her zaman bir seçim işi, neyi haber yapıp yapmayacağınız, kimlerle konuşacağınız, hangi fotoğrafları yayımlayacağınız vs. Dahası nesnellik ve dengeliliğin sağlanması için önerilenler, tıpkı haberin doğruluğunun sağlamasıyla ilgili olarak tavsiye edildiği gibi, en az iki tarafın görüşlerinin alınması olunca, yine aynı karşı argümanları ileri sürmek mümkün. Örneğin Beyoğlu karakolunda polis şiddetine maruz kalarak ölen Nijeryalı mülteci Festus Okey ile ilgili haber yapmaya kalktığınızda bunu dengelemek, tarafsızlığı sağlamak –ki kanımca böyle bir durumda gereken, tarafsız olmak değil, tam tersine taraflı olmaktır– için, mağdurun yakınları da ortada olmadığına göre, onunla aynı koşulları paylaşan mülteci arkadaşları yerine, bir hukukçu uzmana gitmeniz bir seçimdir. Bu uzman "bi-

rincil tanımlayıcılardan" birisi olmak sıfatıyla Festus ile ilgili sorunu "mültecilerin insan haklarıyla ilgili bir sorun" olarak değil de "Türkiye'ye illegal olarak giriş" sorunu bağlamında tanımladığı durumda, siz haberinizi dengelediğinizi, nesnel kıldığınızı zannederken aslında çoktan benzeri "cinayetleri" meşrulaştıran söylemin içinde taraflanmış olursunuz (size burada yine Reha Muhtar'ın haberini dengeleme çabasını [!] hatırlatayım). Oysa burada gerekli olan, mağdurdan yana bir taraflılıktır ve bunu ancak Festus'un arkadaşlarıyla konuşarak, görüşü alınacak uzmanları seçerken sorunun tartışıldığı bağlamı yerinden-edecek isimleri seçerek, mülteci sorununa sahip çıkan insan hakları örgütlerinin görüşlerini mutlaka alarak, haberinizi bu olayın faillerinin bulunup yargılanması, cezalandırılmaları anlamında takip ederek, mülteci hakları sorununu mutlaka aralarından birisinin yine böyle öldürülmesini, onlarcasının içine tıkıldıkları tırlar, botlar vb. içinde yakalanmasını/boğulmasını beklemeden yapacağınız bir habercilikle sağlayabilirsiniz.

Dolayısıyla, *Medya, Etik ve Hukuk* adlı kitabımızın "Önsöz"ünde söylediğim gibi, genelgeçer gazeteciliğin kurallarının uygulanmasının geceleri rahat uyumamıza yetmediği bir durumdan söz ediyoruz.

Haberin (erkek) dili ve söylemi...

Bütün bunların yanında üzerinde durmak istediğim bir diğer sorun alanı da haberi kuran dil ve söylem. Aslında baş edilmesi en zor olan sorun alanı da bu, çünkü biz bir dile doğup, bu dilin söylem yapıları içinde kendimizi ve "ötekileri" tarif etmeyi, dolayısıyla haber yapmayı (da) öğreniyoruz ve bu, ayırdına varılmadan işleyen bir süreç. Oysa dil yanlı, taraflı, ideolojik olarak kodlanmış, yapılanmış bir şey. Örneğin "kara" sözcüğü "kara talih", "kara gün", "karaborsa" sözcüklerinde karşımıza çıktığı gibi hemen hemen bütün dillerde ya böyle olumsuz tanımlamalarla kullanılıyor ya da tek başına kullanıldığında bile "beyaz" ın karşıtı olarak olumsuzluk taşıyor. "Siyahlar spor ve dansta iyidirler" diye bir ge-

nellemede bulunduğumuzda da yine, aslında ırkçı bir söylemi yeniden üretiyoruz, çünkü böylelikle zımnen "beyazların her şeyi hep iyi yaptıklarını", "siyahların ise spor ve dans dışındaki şeyleri iyi yapamadıklarını" söylemiş oluyoruz (Buradaki sorunu daha iyi yakalamak için beyazlarla ilgili hiç böyle genellemeler yapmadığımızı hatırlayın).

Bize çok masum gelen birçok tanımlama aslında dünyayı nasıl bir politik konum içerisinden anlamlandırdığımızı gösteren bir nitelik taşıyor. Örneğin, "gelişmiş ülke", "gelişmekte olan ülke", "azgelişmiş ülke", "geri kalmış ülke" kavramlarında birincisiyle geri kalan son üçü arasında kavramsal bir hiyerarşi var. Hatta bu son üç kavram arasında da pozitiften negatife doğru giden bir hiyerarşi var. Başka bir ifadeyle, hangisini kullanırsanız başka bir konumdan sesleniyorsunuz, bu yüzden de bunun sorumluluğunu taşımanız gerekiyor.

Şimdi bu dilin nasıl erkek-egemen ya da *Kadın Odaklı Haberciliik* kitabının önsözünde tartıştığım gibi nasıl fallogo-merkezli bir nitelik taşıdığına da bakalım. "Kadın" sözcüğü örneğin, Türkçede özellikle de haber dilinde artık neredeyse, bir kadına hakaret edilmek istendiğinde, ahlaksızlığına gönderme yapılmak istendiğinde kullanılır hale gelmiş durumda, bu nedenle tersine gönderme yapılan durumlarda bir sıfat olduğu halde "bayan", "hanım" sözcükleri tercih ediliyor. Böylelikle erkek cinsi söz konusu olduğunda yapılmayan "bekaret" ile ilgili "oğlan-erkek" ayrımı, "öteki" cins söz konusu olduğunda yapılıyor. Öyle ki, örneğin eğitim çalışmalarımızda birçok yerel gazetecinin dillendirdiği gibi, "erkek"in muadili "kadın" olduğu halde, eğer evli olmayan bir kadın için kullanılırsa bu, ilgili kadının erkek akrabaları tarafından bir "namus" sorunu haline getirilebiliyor. Bu arada da böyle hassasiyetlere dikkat eden gazeteciler, "sınırlarımızı deldirmeyiz", "devlet girdi", "sınırlarımıza tecavüz ettirmeyiz" gibi açıkça kadın bedeni üzerindeki mütecaviz erkek söyleminin içinden başlıklar atabiliyorlar.

Haber yazarken nasıl işliyor bu dil/söylem sorunu? Bir iddiam var, hiç haber yazmamış, haber nedir diye düşünmemiş ancak okuyucu, izleyici olarak haber takip etme alışkanlığı olan, eli de kalem tutan birisini çağırıp kendisinden bir adliye haberi, felaket haberi, bir ev içi şiddet haberi vb. yazmasını istesek, sonuç bizi hiç şaşırtmazdı. Çünkü eminim yaygın medyanın kullandığı klişe kavramlarla, cümle kurgularıyla yazılmış örnekler olurdu bunlar. Ne bu klişeler örneğin? "Otoritelerin" söylediklerini aktarırken "ifade etti", "belirtti" gibi kesinlik/otorite kuran sözcükler seçilirken, sıradan yurttaşların söylediklerini aktarırken "iddia etti" gibi kesinlik taşımayan sözcük seçimlerinde bulunuyoruz. İzinli bir gösteride polis kurşunuyla ölen mağdur ile ilgili haberde özneyi/faili saklamak üzere edilgin fiil çatısı kullanılırken ("iki gösterici vuruldu"), bunu yapan göstericilerden birisi olduğunda fiil çatısı etken çatıya dönüşüyor ("göstericiler polise ateş açtı"). Bir de Umur Talu'nun verdiği örneği hatırlatayım: F tipi cezaevlerini protesto için sürdürülen ölüm oruçlarını durdurmak üzere yapılan müdahaleye –ki kaç mahkûmun canına mal olmuştur– "Hayata Dönüş Operasyonu" gibi bir ad konulur.

Dolayısıyla dilin/söylemin alanı böyle çok masum gibi görünen sözcük, fiil seçimleri, cümle kurguları vs. ile bir taşla dört-beş kuş vurulan, her türlü ırkçılığın, cinsiyetçiliğin, ayrımcılığı yeniden-üreten, ancak bunu da en çok kadın cinsini aşağılayan bir anlatı dili içerisinden yapan –ki bizzat haberin erkek bir tür olduğunu da söylemiştim– bu arada da bu problematik niteliği en az sorgulanan bir alan.

Başka habercilik arayışları

Şimdiye kadar anlatılanlardan sonra, genelgeçer habercilik standartlarını ve gündelik hayatın dili ile bunun haber dili söylem kurgusuna yansımasını problemleştirmeden yapılan bir haberciliğin, gazeteciliğin, toplumdaki siyasal, askeri, kültürel, ekonomik –ve hep erkek– egemen merkezler lehine bir nitelik taşıyacağını, bunun kadınlar başta olmak üzere, çocukların, yaşlıların, yoksulla-

rın, farklı cinsel tercihleri olanların, etnik, dinsel azınlıkların seslerinin ve sorunlarının hiç duyulmamasına, yurttaşlar olarak haklarının bilincine vararak güçlenmelerinin, siyasal kamusal alanda eşitler olarak temsil edilmelerinin engellenmesine yol açtığını, bu tek-sesli medya ortamıyla birlikte siyasal rejimin demokratikleşmesinin de önünü tıkadığını söylemek mümkün. O halde, ne(ler) yapmalı?

Hak Odaklı Habercilik

Öncelikle genelgeçer habercilik ya da gazeteciliği dönüştürmek için hak odaklı bir habercilik yapılması gerekiyor. Ancak daha önce de söylediğim gibi BİA olarak kavramsallaştırmaya, yaygınlaştırmaya çalıştığımız Hak Odaklı Habercilik konusuna, hem aynı adı taşıyan bir kitap dizimiz bulunduğu, hem de sunuşlarını izleyen günlerde dinleyeceğiniz akademisyen arkadaşlarım tarafından üzerinde durulacağı için burada sadece şöyle bir değinmekle yetineceğim.

Hak odaklı haberciliğin şöyle üçlü bir anlamı var: hak ihlallerini haber yapıp takip eden bir haberciliği, bütün haberleri ötekiler lehine odaklı kılmayı, son olarak haber yaparken hak ihlali yapmamayı, haklar konusunda bilgilendirici, kullanımları konusunda cesaretlendirici olmayı anlatıyor. Dolayısıyla, öncelikle hak ihlallerinin hâlâ daha "haber değeri" taşıdığını bize hatırlatan bir gazetecilikten söz ediyoruz, ki bu Türkiye gibi devlet kaynaklı hak ihlallerinin gündelik hayatın önemli bir parçası haline gelerek neredeyse sıradanlaştığı ülkelerde özellikle önemli. Ancak bu insan hakları sorununu çözmüş görünen, bu konuda kendilerini "örnek" almamız beklenen ülkeler için de gerekli. Çünkü, görüntüsü, şiddeti ve bedeli değişmekle birlikte hak ihlalinde bulunmayan bir ülke/devlet yok. Üstelik "gelişmiş" Batı'da 11 Eylül sonrasında daha da güçlenen "köktendinci İslam paranoyası" ile özellikle müslüman ülkelerden gelen göçmenlere, hatta bu ülkeler kökenli yurttaşlara yönelik insan hakları ihlalleri giderek artıyor

ve meşrulaşıyor. O halde, arttığı oranda sıradanlaşan ya da meşrulaş(tırıl)an hak ihlallerini haber konusu yapmaktan vazgeçmeyen bir haberciliğe ihtiyaç var.

İkinci olarak bütün haberlerin hak odaklı kılınması demek, haberin tanımının, çerçevelenme biçiminin değişmesi, elit odaklı olmaktan çıkarak, farklılıklarından ötürü hak ihlallerine ve ayrımcılıklara daha çok uğrayan "ötekiler" lehinde kılınması demek. Üçüncü olarak haber yaparken hak ihlali yapmamak demek, aslında haberin tanımından kaynakların seçimine, yazımına kadar genelgeçer gazeteciliğin hak ihlali yapılmasına izin veren standartlarının yerinden edilmesi demek. Son olarak bütün bunları yapabilmek, hak ihlaline uğrayanlardan yana "taraflı" ve okuyucu, dinleyici, izler kitleyi haklarının bilincine varma ve kullanma, koruma anlamında yurttaşlar olarak harekete geçiren pro-aktif bir gazetecilik gerektiriyor. Haberin "ciddiyetini", onu eril bir tür olmaktan çıkarıp başka bir yerde kurmak gerekiyor.

Yurttaş Gazeteciliği

"Ne yapmalı?" sorusuna cevap vermeye çalışan arayışlardan bir diğeri ise "yurttaş gazeteciliği" ya da "kamusal gazetecilik" adlarıyla biliniyor. Yurttaş gazeteciliği ile ilgili tartışmalar ve pratik 1990'larda, ABD'de başlıyor ve hedef "gazeteciliğin eski altın günlerine dönülmesi" biçiminde konuluyor. Çünkü, dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi ABD'de de medyanın güvenilirliği cidi biçimde sarsılmış durumda. Dolayısıyla yurttaş gazeteciliğini bu duruma –bu arada tabii uğradıkları okur kayıbına– bir çözüm olarak görenlerin hedefi bir bakıma mecrasından çıkmış olan gazeteciliği yeniden rayına oturtmak, bunun için de yitirildiği söylenen "doğruluk, gerçeklik, nesnellik" gibi editoryal değerlere sahip çıkmak. Bu anlamda, yeni bir alternatif sunmuyorlar, "iyi olan eski gazeteciliği geri getirelim" diyorlar. Oysa bu, benim sunuşumun başından beri size söylemeye çalıştığım şeyle çelişiyor ama acaba ne kadar?

Yurttaş gazeteciliği "yurttaş olma bilincini ve sorumluluğunu kazandırıp harekete geçiren" bir gazetecilik olarak tanımlanıyorsa eğer, aslında bu gazeteciden tarafsız olmasını beklemek yerine, yurttaşlardan yana taraf olmasını bekleyen, bunun için de pro-aktif bir gazeteciliği öngören bir gazetecilik demek. Bunun uygulamadaki sonuçları ise, "haber tanımının, haber kaynaklarının ve haberci sorumluluğunun genişletilmesi" oluyor. Yani genelgeçer gazeteciliğin eleştirdiğim sadece olağandışılığa haber değeri atfeden yaklaşımı yerine burada, yurttaşlık hakları ve sorumlulukları alanına giren her şeyin haber sayılması gibi bir tavır öneriliyor. Haber "olay-merkezli" olarak değil, "sorun-merkezli" olarak kuruluyor. Yurttaş sadece haber kaynağı haline gelmiyor, kendi sorunlarıyla ilgili olarak harekete geçirilirken haberin bizzat yapıcısı haline de geliyor. Bu arada haber farklı farklı yurttaşların bakış açısından çerçeveleniyor, böylelikle haber sadece elit-merkezli ve elitlerden yurttaşlara doğru akan bir nitelik taşımaktan çıkıyor ve yurttaş-merkezli, aşağıdan-yukarıya işleyen, bu arada da yurttaşlar-arası bir diyaloğun önünü de açan bir hale geliyor. Haber konusu olan sorunun tarafları gazeteci tarafından bir araya getiriliyor, sorunun bu diyalog içersinde çözümü hedefleniyor ve amaçlanan sonuç alınıncaya kadar haber takip ediliyor. Gazeteciler aslında böylelikle yurttaşların yerine geçmeyi değil ama onları harekete geçirmeyi sağlayarak pro-aktif bir rol üstleniyorlar. Bu arada da, gazeteci ile okur ya da izler-kitle arasındaki duvarlar kalkmış, gazeteciler de bir bakıma yurttaş olduklarını hatırlamış oluyorlar.

Örneklersem, bu yaklaşım çerçevesinde artık, emeklilerin banka önlerinde emekli maaşlarını almak için uzun kuyruklar oluşturuyor olmalarını aralarından birisinin bu kuyrukta ölmesini beklemeden, bir semtte, kazılarak üstü açık bırakılmış bir hendeği, oraya bir insanın düşmesini beklemeden haber yapmak gerekiyor. Böyle bir habercilik/gazetecilikte, mahallede bulunan ortaöğretim okulunun öğrencilere daha iyi eğitim vermesini sağlayacak donanım eksikliklerinin bulunması, velilerin yanı sıra bütün ma-

hallelinin sorunu kılınarak, bunun için ilgili tarafların birbiriyle yüz yüze ilişkiye girmesi, ilgili otoritelerin harekete geçirilmesi, bu arada yurttaş inisiyatiflerinin ortaya çıkması sağlanıyor, ayrıca sorun çözümleninceye kadar haber takip ediliyor.

Yani özetle, Yurttaş Gazeteciliği hakkında, "genelgeçer gazeteciliğin eski değerlerine dönüş"ü hedef olarak koymasına, bu arada medyanın ve haberin yapısal yanlılığına dair teorik bir sorun kurmuyor olmasına rağmen, uygulanabildiğinde haberin geleneksel tanımını ve özellikle gazetecinin "tarafsızlığını" yeniden tanımlamak anlamında bunun ötesine geçen bir habercilik/gazetecilik anlayışını temsil ettiği söylenebilir. Ancak bu arada Yurttaş Gazeteciliğinin, ABD'nin dışındaki coğrafyalarda fazlaca tartışılmış ve uygulanmış bir model olmadığını da eklemeliyim. Yine de kanımca bu, ABD'deki basının içinde bulunduğu özgül sorunlara bir yanıt olarak ortaya çıkmış olmasına rağmen, özellikle de gelişmekte olan ülkelerdeki yerel medyanın yapması gereken habercilik konusunda önemli bir açılım sağlayacak nitelik taşıyor. Türkiye'deki yerel televizyonlar, gazeteler ve radyolar için kendilerini yaygın medyadan farklılaştıracak, bu ölçüde de güvenilirliklerini artırmalarını sağlayacak bir imkân sunuyor.

Barış Gazeteciliği

Barış Gazeteciliği, 1970'lerde ilk defa olarak telaffuz edilmekle birlikte, 1990'lardan sonra, daha doğrusu medyanın 20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran savaş ve iç savaşlardaki olumsuz rolüne tanıklığımız arttıkça, dillendirilir ve bir gazetecilik pratiği olarak denenir hale geliyor. Daha önce de söylediğim gibi esas olarak Avrupalı ve Barış Araştırmaları alanından gelen Johann Galtung, Wilhelm Kempf gibi araştırmacılarla, savaş alanında bulunmuş Jake Lynch, Anabel McGormick gibi gazeteciler tarafından geliştirilen modellere dayanan bir gazetecilik. Ayrıca İsrail, İrlanda gibi çatışma içinde ya da böyle bir yakın geçmişten gelen ülkelerdeki barış yanlısı akademisyen ve gazetecilerce sahiplenilerek geliştirilen bir nitelik taşıyor.

Barış Gazeteciliği, savaş gazeteciliğinin yani savaşı kışkırtan gazeteciliğin karşıtı olarak tanımlanıyor. Johann Galtung'a göre Barış Gazeteciliği, barış-çatışma yönelimliyken, savaş gazeteciliği savaş-şiddet yönelimli. Birincisi tarafların kazançları üzerine odaklanırken, diğeri bir "kazananlar-kaybedenler" karşıtlığı içinden kurulan haberciliği anlatır. Barış Gazeteciliği "doğru", sıradan insan, süreç ve çözüm yönelimliyken, Savaş Gazeteciliği propaganda, seçkinler, zafer/sonuç yönelimlidir.

Bu çerçevede de, Barış Gazeteciliği barışı savunan, barışa, barış için yapılanlara haber değeri atfeden, bu arada çatışmalı durumlarla ilgili olarak yapılan her türlü habercilikte savaşı, şiddeti kışkırtmak yerine barışı, çözümü kolaylaştırmak peşinde olan bir gazeteciliktir. Dolayısıyla savaş gazeteciliğinde sadece savaş haber değeri taşırken, barış gazeteciliğinde savaşın şiddetinin doruğunda olduğu zamanlarda bile, barış çabalarına özel bir haber değeri verilir, ayrıca haber değeri taşıdığı kuşku götürmez olan savaş/çatışma, körüklenecek yerde, çözümü için bir tuğla konulacak şekilde haber yapılmaya çalışılır. Savaş ya da barış çabaları bir tarafa "biz" ve "kazanımlarımız"ı, diğer tarafa "onlar" ve "kayıpları" konularak haberleştirilmek yerine, barışın ancak her iki tarafın da bir şey kazanıp/kaybetmesiyle gerçekleşebileceği bilgisiyle davranılır, böylelikle tarafların karşılıklı kazanımları üzerine odaklanılır. Böyle bakınca da savaş gazeteciliği, mutlaka her zaman bir tarafın kazanması üzerine kurulu futbol gazeteciliğine benzetilebilir.

Buna hemen bir örnek vereyim. 2004'te Annan Planı ve referandum döneminde Kıbrıs'ın kuzeyindeki medyanın önemli bir kısmı, editoryal tercihlerini "barış/çözüm/Annan Planı yanlısı" bir gazetecilik olarak yapmışlardı. Plan, her barış çözümüyle ilgili belge gibi her iki tarafa hem kazanımlar hem de kayıplar getiren bir belgeydi, ancak bunun neler getireceği konusunda toplum bilgilendirilirken yapılan, çoğunlukla Kıbrıslı Türklerin neler kazanacağı, Kıbrıslı Rumların neler kaybedeceği üzerine kurulu bir habercilikti. Tipik bir biçimde de bu "bizim kazançlarımız-onla-

rın kayıpları" biçimindeki habercilik, bir futbol maçı anlatısıyla kuruluyordu, yani plan çerçevesinde atılan adımlar "bir gol attık, 1-0 öndeyiz, top şimdi onlarda" mantığıyla haberleştiriliyordu.

Bu arada futbolun bu söyleminin nasıl seksist olduğunu hatırlatarak, Savaş Gazeteciliği içerisinde erkek-egemen dilin en kötü örnekleriyle karşılaşıldığını da hemen eklemeliyim. Nitekim haberin dili/söylemi konusunu anlatırken verdiğim bazı örnekleri hatırlarsanız ne demek istediğimi daha iyi anlayabilirsiniz. Savaş Gazeteciliğinin dili niye özellikle seksist? Çünkü, mevcut ataerkil düzende erkekleri savaşa giderek ölmeye/öldürmeye ikna etmenin en önemli ideolojik argümanlarından bir tanesi vatanı, vatan toprağını bir kadın ya da kadın bedeni gibi tasarlayan milliyetçi söylemin içinden çıkıyor. Bu çerçevede de bayrağa "el uzatmak", "sınırları delmek" onu "kirletmek" olarak nitelenip, yurdu korumak "kendi" karısının/kızının namusunu korumakla eş hale getiriliyor. "Öteki"nin toprağına, yurduna saldırıldığında da bu ideolojik argüman, bizzat "öteki(nin) kadın(ını)a tecavüz" ederek düşmanını yenmeye dönüşüyor.

Barış Gazeteciliği konusunda yazanların yaptığı önemli bir uyarı var. Buna göre, genelgeçer gazetecilik bizzat savaş gazeteciliği niteliği taşıyor. Çünkü, bu gazetecilik de olay/sorun odaklı, haberin değerini olağandışılığında bulan, haber kaynağı olarak seçkinleri kullanan, öte yandan "nesnellik" ve "dengelilik" adına iki tarafın söylediklerini vermeyi yeterli marifet sayan, böylelikle "iyiler-kötüler", "suçlular-kurbanlar" gibi ikili karşıtlıklar üzerine kurulu bir dünya tasarımı ortaya koyan bir gazetecilik.

Dolayısıyla Barış Gazeteciliği arayışını temsil edenler, Yurttaş Gazeteciliğini temsil edenlerden farklı olarak, daha temel bir sorunsal içinden haberin ideolojik olarak yapılanma biçimi içerisinden ilerleyerek eleştirilerini yöneltip, önerilerini getiriyorlar. Oysa Yurttaş Gazeteciliğinde böyle bir sorgulama yok. Buna rağmen, eleştiri ve önerileri yer yer benzeşiyor ve kesişiyor.

Sonuç olarak...

Karşılaştırmaya Hak Odaklı Haberciliğin argümanlarını da kattığımızda burada kısaca üzerlerinde durmaya çalıştığım habercilik arayışları arasında şu benzerlik ve farklılıklarla karşılaşıyoruz. Öncelikle her üçü de haberin geleneksel tanımını zorluyorlar ve haber değerini yeniden tanımlıyorlar. Haberin kaynakların ve konusunun seçimi itibariyle seçkin merkezli olmaktan çıkarılmasını, sıradan insan/yurttaş/ötekiler odaklı/merkezli olmasını öneriyorlar. Bu arada genelgeçer anlamdaki gazeteciliğin haberin çerçevelenmesi ve belirli editoryal değerlere göre yazımı ve kullandığı dil konusundaki uyarı Hak Odaklı Habercilik ile Barış Gazeteciliği arayışlarını temsil edenlerden geliyor. Her üçü de haberi olay odaklı olmaktan çıkarıp sorun odaklı kılmayı önerdikleri ölçüde, gazeteciye toplumsal sorumluluklarını hatırlatıp pro-aktif bir rol atfediyorlar.

Ancak bu noktada Yurttaş Gazeteciliği, gazetecinin üzerine düşenin dillendirildiği sorunların çözümü için önerilerde bulunmak değil, çözümü taraflara/yurttaşlara buldurmakla sınırlı olduğunu söylüyor. Barış Gazeteciliği tartışmalarını yürütenler arasında ise, barışı sağlamanın/yapmanın gazetecinin görevi olmadığını savunanlar bulunuyor. Bu arada Hak Odaklı Haberciliği eleştirmeye kalkanların, gazetecilerin "hak ihlali yapmamak" sorumluluğu altında olduklarını ancak "hak ihlallerini gideremeyeceklerini" söylemeleri beklenebilir. Oysa her üç gazetecilik/habercilik arayışında da gazeteciden ilgili karar verici otoriteler yerine davranmaları beklenmiyor. Sorun çözümüne yardımcı bir "aracı" (medyanın İngilizcedeki anlamı da zaten bu değil mi?) olarak davranmaları bekleniyor. Yani genelgeçer gazeteciliğin büyük önem atfettiği, ancak artık herkesin mümkün olmadığını kabul ettiği tarafsızlık/nesnel gazeteci miti terk ediliyor, yerini, özellikle Hak Odaklı Habercilik ile Barış Gazeteciliğinde sırasıyla hak ihlallerine uğrayanlar ya da savaşta –ki savaş durumunda hak ihlalleri doruğuna varıyor– zarar görenler lehine "taraflı" bir gazetecilik anlayışına bırakıyor.

Bütün bunlardan sonra benden konumumu belirlememi istemeye hakkınız var! Ancak önce şunu söyleyeyim, genelgeçer habercilik ve gazetecilik anlayışına ilişkin eleştirilerim haberin yapısı ve dilinin/söyleminin ideolojik niteliğine ilişkin oldukları ölçüde benim konumum Barış Gazeteciliği'ne daha yakın. Bu arada Hak Odaklı Haberciliği bütün habercilerin/gazetecilerin uğramadan başka adreslere gidemeyecekleri bir "baş durak", yani "olmazsa olmaz" nitelikle gördüğümü söylemiştim. Bununla birlikte, Yurttaş Gazeteciliğinin de çok önemli şeyler söyleyip, somut pratikler önerdiğini düşünüyorum.

O halde sunuşumun en başında "etik ve politik olarak sorumlu gazeteciliğin" anlamını size açıklamaya çalışırken söylediklerime burada bir ekleme daha yaparak bu tartışmayı bitireyim. Hatırlayacaksınız, bu ifadenin gazetecinin "etik sorumluluğu" ile yetinmeyip, "politik sorumluluğunun" da altını çizen bir ifade olduğunu ve bu vurguyla "öteki karşısında politik olarak doğru/sorumlu haber yapmayı" anlattığımızı söylemiştim. Şimdi, bunlardan biri yerine diğerinden yana konumlanmanın içinde yaşadığımız demokrasi ve medya ortamında politik sorumluluğumuzu nasıl tanımladığımızla ilgili bir sorun olduğunu eklemek istiyorum.

BİA bu sorumluluğunu Hak Odaklı Habercilik olarak tanımladı, daha doğrusu bu durağa mutlaka uğranarak ilerlenmesi gereğine uygun davrandı. Ben Türkiye'nin mevcut koşullarında en az bunun kadar önemli bir politik sorumluluğun Barış Gazeteciliğinden söz edip, yapmak olduğunu düşünüyorum. Ama siz derseniz ki, "adres niye Yurttaş Gazeteciliği olmasın, gazeteci yurttaş merkezli bir politik sorumluluk tanımlanmasın", buna da itirazım olmaz. Ya da bunların biraradalığına hiçbir itirazım olmaz...

Sorular ve tartışma

Soru: *Bugünkü medyanın ataerkil/seksist dilinin, yöneliminin bilinçli olduğunu düşünüyor musunuz?*

Cevap: Yok öyle olduğunu düşünmüyorum. Şöyle anlatayım: Ya-

ni, editörler sizi toplayıp işte tecavüzü haberleştirirken, bununla ilgili resim seçerken, başlık atarken şunları şunları yapın (yani bizim burada öğrettiklerimizin tersini) demiyorlar. Siz çoğunlukla bir iki haberiniz düzeltildikten ve klişelerin içine sokulduktan sonra, gazetenizin bu adı konulmamış editoryal siyasasına uygun haberi yapmaya başlıyorsunuz, bu arada okulda ögrendiklerinizden de bu konuda işinize yarayanları yardıma çağırıyor, diğerlerini unutuyorsunuz. Öte yandan bu klişeler ya da standartlaşmış haber söylemi editörün de bilinçli bir seçimi değil çoğu zaman. Örneğin, kimse kalkıp da bize "gündeme bomba gibi düştü" demeyi buyurmuyor. Birisi kalkıp söylemiş oluyor, tekrarlamak da bizim kolayımıza geliyor. Nasıl biliyoruz bunu, çünkü bulvar basını niteliğinde olmayan, hatta açıkça "politik sorumluluğunu" tanımlayan gazetelerde bile aynı vahim hatalarla karşılaşıyoruz. Çünkü bu, çoğu zaman bilinçli bir seçimden değil, gazeteciliğin profesyonel meslek kodları öğrenilirken içselleştirilen ideolojik konumdan kaynaklanıyor. Hatta daha bunlar içselleştirilmeden önce, ailenizde, okulda, sokakta, askerlikte temelleri çoktan atılmış oluyor. İşte bu nedenle çoğu zaman kadın gazetecilerin de bu ataerkil/seksist dili/söylemi yeniden-üreten bir konumda olduklarını görüyoruz. Ancak yine de, medyadaki üst düzey yöneticilerin hemen hemen hepsinin erkek olmasının bu konudaki olumsuzluğu artırdığını söylemek istiyorum. Çünkü deneyimler gösteriyor ki, kadın yöneticilerin varlığı bir parça olsun sarsıyor bu yapıyı. Tuğrul Eryılmaz'ın hep örnek verdiği gibi ben de hiçbir kadın editörün, bir tecavüz haberini, tecavüz edilenin bedenini teşhir ederek yaptırmayacağını düşünüyorum. Daha doğrusu buna inanmak istiyorum. Tabii bu arada belirli editoryal tercihler de oluyor. Örneğin eskiden "namus cinayetleri" denilen kadın katline, şimdi gazeteler "töre cinayeti" diyorlar. Hatta böyle bir cinayetten sonra "töreniz batsın" diye başlık atabiliyorlar. Bu ilk bakışta daha iyi görünse de, bu defa bu cinayetleri kısmen töre üzerinden mazur gösterdiği için, kısmen de belirli bir etnik gruba mal ettiği için sorunlu.

Soru: *Kültürel Çalışmalar yaklaşımı içinden gelen araştırmacıların haber eleştirilerinde genellikle şöyle bir sorun var; haberin içeriğinin medyanın ekonomi-politiği içinde biçimlenmiş olduğunu ihmal ediyorlar. Oysa sistemin ekonomik yapısı doğrudan müdahale etmese de haber politikasını etkiliyor. Bu Marksist yaklaşım çerçevesinde düşündüğünüzde nasıl bir sonuca varıyorsunuz?*

Cevap: Haberin yapılanmasında bir sorun olduğunu, mesleğin eleştirdiğimiz bu profesyonel ideolojisinin medyanın ticarileşme ve tekelleşme süreci içerisinde oluştuğunu söylemiştim hatırlarsanız. Bu aslında Kültürel Çalışmalar okulunun çalışmalarına gönderme yaptığım temsilcilerinin, sizin medyanın ekonomi-politiğinin hesaba katılmasıyla ilgili olarak söylediklerini ihmal etmediklerini gösteriyor. Medyanın ticari niteliği, tekelleşmiş oluşu, kendisi için bir güç merkezi haline gelmiş olması vs. bütün bunlar çerçevesinde düşünüyorlar. Yani şunu unutmayın, birbirini dışlayan şeylerden söz etmiyoruz. Kültürel çalışmalar da Marksist gelenekten gelen bir şey. Ancak tabii ekonomi-politik yaklaşımdan gelip de medya metinlerini analiz edenlerle medyanın ekonomi-politiğini çalışanların vurguları yine de önemli farklar gösteriyor ve ben kendimi bu yukarıda anlattığım çerçeveye daha yakın buluyorum. Çünkü, medyanın sektörel örgütlenmesinin niteliği ile içeriği arasında birebir ilişki kurup, bunun belirleyici olduğunu söylemek, metinlerdeki anlamın dilin yapısı nedeniyle taşıdığı çok-anlamlılığı/katmanlılığı, bu nedenle de farklı farklı okunmalara açık oluşunu ve bunun sağlayabileceği özgürleştirici potansiyeli ihmal etmek olur. En kötüsü bizi bütün bunları tartışmaktan alıkoyan bir konuma iter ki, bu da açıkçası nasılsa yapılacak bir şey yok diye sorumluluğu üzerimizden atmaya çalışmak demektir. Oysa burada aslında yapılması çok basit, hemen yapılabilecek ve çok şeyi değiştirebilecek bir yerden başlamayı öneriyor, hayata derhal tercüme edilebilir şeylerden söz ediyoruz; örneğin ayrımcılıklar taşıyan kavramları kullanmayalım diyoruz. Eğitim çalışmalarımızı da bu nedenle düzenliyoruz. Bir

Tuğrul Eryılmaz'ın, –şimdi değil ya– Murat Çelikkan'ın yaygın medyada varlığının ne kadar önemli olduğunu biliyor, aranızdan onlar gibi olanlar çıksın istiyoruz.

Soru: *Siz medyada kadınların sayısının artmasının, medyanın dilinde, işleyişinde farklılık yaratacağını söylediniz. Oysa ben kadınların tutumunun da medyanın tutumuna tuz biber ektiğini, bir şeyler eklediğini düşünüyorum. Bizim toplumumuzda kadınların biraz da kendi kendilerini ikinci plana ittiğini düşünüyorum. "Ben bilmem, beyim bilir" tabiri mesela, ya da bir anne çocuklarını yetiştirirken oğluna söz hakkı verir, kızına vermez... Ayrıca medya kendilerine böyle davranırken kadınlar dahil kimse buna tepki göstermiyor. Tecavüze uğradığında teşhir edilen kadın buna tepki göstermiyor.*

Cevap: Tecavüze uğrayan kadının buna tepki göstermesi kolay mı? Bunu yapabilecekler olabilir, keşke de olsa ama bir düşünün, bu kadar büyük travma yaşamış, üzerine teşhir edilmiş kaç tane kadın, tepki göstermeye kalktığında işlemeye başlayacak bir başka teşhir süreci karşısında direnmeyi göze alabilir. Öte yandan ataerkil kurumlar içerisinde kadınlığı kurulan kadınları, kadın olarak yaşadığı bu haksızlıklar, ayrımcılıklar, eşitsizlikler konusunda sorumlu tutmayı anlamam zor. Bu söylediğiniz çok tekrarlanıyor, örneğin, "bu erkekleri de kadınlar yetiştirmiyor mu?" da deniliyor. Bence bu tavır yine sorumluluğu üzerimizden karşı tarafa atan bir tavır, üstelik de neredeyse refleks haline gelmiş bir tavır. Burada da siz mesela böyle söylemekle sorumluluğu kadınlara atmış olmuyor musunuz? Erkeklerin sorumluluğunun üzerini örtmüş olmuyor musunuz? Bunu "murad" ederek söylemediğinizi biliyorum ama açıkçası böyle bir korkum da var: hepimizin her zaman yapmaya çalıştığı bir şey. Bir şeyleri en basitinden başlayarak değiştirmeye çalışmak yerine, sorumluluğu üzerimizden atmak. Siz örneğin sorun kendinize, annenizin, kızkardeşinizin başka bir kadın olma fırsatı yakalayabilmesi için ne kadar katkıda bulundunuz, ne kadar hayatlarını kolaylaştırdınız diye.

Soru: *Hak odaklı haberciliği tanımlarken mağdurun sesini, ötekinin sesini duyurmak üzerinden bir tanımlama yaptık. Burada benim aklıma şöyle bir şey geldi. Bir patron batmış, işçilerini çıkarmış olsa, patron da işçiler kadar mağdur sayılabilir. Aynı şekilde, geçtiğimiz yıllarda "Yahudi soykırımı yoktur" diyen birisi çıktı. O süreçte de ifade özgürlüğünü savunan bazı gazeteciler, adamın ifade özgürlüğü kapsamında savunduğu bu argümana karşı çok çirkin yazılar yazdı. Kendisini hak habercisi olarak niteleyen birisi, burada nasıl konumlanmalı?*

SA: Sizin cevabınız ne olurdu bu soruya?

Cevap: *Ben ideolojik olarak bakarım, işçilerin yanında dururum. "Yahudi soykırımı yoktur" diyen adama da "hadi canım sen de" derim. Ben çünkü başka bir yerden bakıyorum. Ama siz bunu benden daha iyi biliyorsunuz. Benim sizin cevabınıza ihtiyacım var.*

SA: Ben bu soruyu sorunuzdan kaçmak için sormadım tabii. Açıkçası, bu iddiayı saçma bulmakla beraber, bizlerin insanların "Yahudi soykırımı yoktur" demek özgürlüğünü bile savunması gerektiğini düşünüyorum. Biliyorsunuz, Yahudi soykırımının yaşanmış olduğu Avrupa ülkelerinde bunu söylemek hukuken yasak. Yusuf Halaçoğlu'nun başına da böyle bir şey geldi. Beni burada ilgilendiren, ifade özgürlüğü savunulurken çifte standartlı davranılmaması. Şöyle örnekleyeyim, "Türkiye'de Ermeni soykırımı yoktur" demek çok kolay, herkes böyle söylüyor, böyle söylenilmesi isteniyor, ancak "vardır" demek çok zor. Vardır ya da yoktur tartışmasına girmeden, şimdi sorayım, eğer siz yukarıdaki durumda Halaçoğlu'nun söylediğini ifade özgürlüğü kapsamında savunup, "Ermeni soykırımı vardır" diyen birisinin suç işlediğini düşünürseniz, çifte standartlı davranıyorsunuz demektir. Evet hepimiz tarafız, önemli olan kendimiz/tarafımızdakiler için istediğimiz özgürlüğü, karşı taraftakiler için de isteyip savunabilmek. Samimiyetin ölçütü bu çünkü. Gazeteci olarak ben ister böyle bir şeyin hiç olmadığını düşüneyim, ister adına soykırım değil tehcir

diyeyim, benim konumum "vardır" diyenin özgürlüğünü savunmak olmalı. Söylemenin zor olduğu, bedelinin yüksek olduğu taraftan olmalıyım ben. Benim demokrasi anlayışım bunu söyletiyor bana. Ancak farklı düşünenler var biliyorum. Ayrıca ifade özgürlüğüne hiçbir sınırlama konulamaz mı? Danimarka'da yayımlanan İslam peygamberi Muhammed'le ilgili karikatür meselesi, Salman Rushdie'nin *Şeytan Ayetleri* kitabı nedeniyle başına gelenler hepsi önemli ve üzerine tek tek düşünülmesi gereken örnekler.

Tolga Korkut (BİA editörü): Bu konuda bir küçük katkıda bulunabilir miyim? Hem gazetecilik etiği hem de uluslararası hukuk açısından meseleye bakalım. Sevda Hanım'ın söylediği şey çok doğru: Hak haberciliği yapan bir gazeteci, Türkiye'de "Ermeni soykırımı olmuştur" diyenlerin, bunu diyebilme özgürlüğünü de savunmalıdır.

"Basının ifade özgürlüğünün sınırları?" meselesi üzerine çok şey söylenebilir, ancak unutulmaması gereken bir şey daha vardır. Bu özgürlükle ilgili sınırlar, uluslararası hukuk tarafından da çizilmiştir. Gazeteci ifade özgürlüğünü ayrımcılık, ırkçılık, faşizm savunusu yapacak şekilde kullanamaz. Soykırım meselesine gelince, uluslararası hukukun bu konuda yaptığı bir ayrım vardır. 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi'ne göre, eğer ortada böyle bir insanlık suçu varsa, bunun soykırım olduğunun uluslararası bir mahkeme tarafından onanmış olması gereklidir. *Holocaust*, yani Nazilerin Yahudilere karşı uygulamış olduğu bu insanlık suçu bir soykırım olarak kabul edilmiştir ve bunun olmadığını söylemek üstü örtük bir ırkçılık niteliği taşır ki, bu da ifade özgürlüğünün sınırlarını oluşturur. Dolayısıyla, sizin hangi bağlamda meseleye yaklaştığınız önemlidir. Bu konuda da uluslararası hukuk yol gösterici olabilir. Mesela "bir grubun diğerlerinden daha az korunmaya layık olduğunu" söylemek, gazetecinin bertaraf edebileceği bir söylemdir. Bunu da nereden öğreniyoruz, Avrupa Ayrımcılığa Karşı Sözleşme'den, Avrupa Ayrımcılığa Karşı Komite'nin (ECRI) metinlerinden öğreniyoruz.

SA: Ama burada aslında çok önemli bir noktaya temas etmekle birlikte Tolga ile ayrılıyoruz. Ben hukuki olanın illa da meşru olması gerektiğini düşünmüyorum. Yahudi soykırımı bağlamında söylemiyorum ama, hukuken yasaklanmış bir şeyin ki bunun uluslararası nitelikte olması da durumu değiştirmez, bütün bağlayıcılığına rağmen meşruluğu tartışılabilir, ya da en azından, tartışılabilir olması gerekir. Ancak burada yanlış anlaşılmamak için bir not düşeyim; Holocaust'un olduğunu söylemek ne kadar hukuki olarak bağlayıcılığı olan politik bir karar ise –ki ben bu politik kararı tartışmıyor ve meşru görüyorum– "olmadığını söylemek" de o kadar politik bir tutumdur ve bunun arkasında ırkçılık varsa –ki kanımca vardır– hukuken yasaklanmış olsun ya da olmasın meşru değildir. Ama bu yine ifade özgürlüğü kapsamında söylenmesinin yasaklanmasını savunmayı gerektirmez.

Soru: *Barış Gazeteciliğinin geleneksel haberciliğin yapısına karşı olduğunu söylediniz ve "tarafsız" iddialarına rağmen taraflı, ancak statükodan yana taraflı gazetecilik yapıldığına örnek verdiniz konuşmalarınız sırasında. Ben hiçbir geleneksel gazetecilik kuralında "taraflı olun" dendiğini zannetmiyorum. Dolayısıyla sorun, kanımca geleneksel gazeteciliğin yapısal bir sorunu değil, daha çok uygulanma biçiminden kaynaklanan bir sorun. Bir de olağandışılıkla ilgili söylediklerinize ilişkin bir şeyler söylemek istiyorum. Evet, barış haberleri gerçekten savaş haberlerine göre az yapılıyor. Ama beş kişinin öldüğü bir kazayla kırk kişinin öldüğü bir kazaya baktığınızda, yalıtılmış bir mağara adamının bile dikkatini kırk kişinin öldüğü haber çeker. Yani bizim öğrendiklerimizden bağımsız olarak, olağandışı olan, her sıradan ve olağan olan karşısında haber değeri taşır.*

Cevap: Şimdi siz diyorsunuz ki, aslında haber tanımında, benim genelgeçer habercilik dediğim haberciliğin ilkelerinde bir sorun yok, sorun bunların yanlış uygulanmasında. Bu söylediğinizde kısmen haklı olabilirsiniz. Yoksa habercilik bu kadar kötü olmazdı. Ama size hatırlatayım, pek çokları için "tanrı sözü" haline gelen bu ilkeler, kurallar, standartlar medyanın hızla ticarileşmeye

başladığı, –bu görevi hiç yerine getirdi mi bilmiyorum ama– "kamunun sesi" olmaktan çıkıp "sahiplerinin sesi" haline gelmeye başladığı dönemde kurumsallaşmaya başladı. Başka bir ifadeyle medyanın biçimlenmeye başlayan yapısal yanlılığının üstünü örtmek gibi bir işlev de yüklendi. Sorunuzun ikinci kısmı ile ilgili olarak da Barış Gazeteciliğinden örnek vererek şunu söyleyeyim. Barış Gazeteciliği derken savaşın ya da olağandışılığın haber yapılmamasını önermiyoruz, diyelim Irak'ta dün yine otuz-kırk sivilin ölümüne yol açan patlamayı haber yapmayın demiyoruz. O haberi yaparken, Irak'ta yaşananları, ölenleri sayılardan ibaret hale getirip ölümü sıradanlaştıran, niçin bu kadar sivilin öldüğünü sorgulamayan bir habercilik yapmayın diyoruz. Yani savaşı haber yaparken, barış gazeteciliği mantığıyla haber yapın diyoruz. Ek olarak, bu çok sayılı Iraklı sivil ölümlerini haber yaparken, işgalin bütün taraflara neye mal olduğunu sıradan insanların hayatı üzerinden de haber yapın diyoruz. "Irak'taki İşgale Son" diye küresel olarak örgütlenen barış yanlılarını da haber yapın diyoruz. İsrail'in Filistin topraklarını işgalini bağlamından koparıp, sadece ölülerle rakamlardan ibaret bir habercilikle sunmayın, sadece iki toplumun liderlerini konuşturan haberler yapmayın, örneğin Filistinli kadının bu ortamda nasıl katlanan sorunlarla baş etmeye çalıştığını da haber yapın diyoruz. Ayrıca, iki toplumdaki barış yanlılarının başardıkları, kat ettikleri küçük mesafeleri de haber yapın ki, barışın her zaman bir olasılık olduğunu akıllarımızdan çıkarmayalım diyoruz.

Eğer Marmara bölgesinde 1999 yılında meydana gelen büyük depremin yıldönümlerinde haber yapıyorsanız, aradan bunca sene geçtiği halde, hâlâ kendilerine vaat edilen evler teslim edilmemiş kimseler varsa haberiniz onların üzerine odaklansın ya da hayatları tarumar olan kadınlar, çocuklar nasıl yeniden hayata tutundular bunları göstersin diyoruz. İnşaatlarında eksik malzeme kullanan müteahhitlerin ne kadarının ceza aldığını haberci olarak takip edin, deprem bölgelerinde yeni inşaatlar yapılırken kurallara ne kadar uyuluyor, bunları izleyin diyoruz.

Soru: *Gazeteciliğin kuralları size dengeli haber yapın diyor, bu kötü bir şey değil ki, haberimizi dengeleyemiyorsak kabahat gazetecinin değil mi?*

Cevap: Benim sorun kurduğum yer tam da aslında haberi dengelediğinizi sandığınız durum. Yani dengelemek adına tarafları bulup görüşlerini yansıttığınız, böylece iç rahatlığıyla haberinizi en iyi şekilde yaptığınızı düşündüğünüz anda ortaya çıkan ya da aslında hiç giderilememiş bir sorun. Bir örnekle bitireyim: Geçenlerde bir kamyon kasasında çalışacakları yere gönderilirken, sayısını hatırlamıyorum şimdi ama çok sayıda mevsimlik kadın, çocuk işçi hayatını kaybetti. Bu haberi nasıl dengeli yaparsınız? Nasıl tarafsız haber yaparsınız (ki benim söylediğim aslında bu mağdurlardan yana taraflı bir habercilik yapılması)? Bunlar isteniyor çünkü sizden. Gidersiniz, polis kayıtlarını alırsınız, kamyon şoförünün trafik suçu işlediğini söylüyordur, gerekenden fazla insan almış olduğunu söylüyordur vs., sonra ölenlerin yakınlarını bulursunuz, birkaçının ağlamaktan perişan haldeki fotoğrafını çekersiniz, size kardeşinin kaç kuruş ekmek parası için hangi koşullarda işçilik yaptığını anlatır. Siz bunları kısaltır, en dramatik hususları öne çıkarıp haber yapar, atıyorum örneğin, "gelinliği hazırdı" dersiniz ve haberiniz biter. Dengeli mi olur? Haberiniz bu olayı işsizlik bağlamında, mevsimlik işçilerin koşulları, özellikle de kadın ve çocuk emeğinin kullanılmasının nedenleri bağlamında ele almıyorsa, meydana gelen kazanın sorumsuz şoförün hatası, içine doluşan insanların bilinçsizliği vb. nedenlerle ortaya çıkan istisnai bir durum olduğunu düşündürecek şekilde kaleme alınmışsa, hepsinin Kürt olduğu belirtilmemişse, bunların köylerini terk edip üç-beş kuruş için yüzlerce kilometre öteye giderek çalışmak zorunda kalmaları köylerinin içinde bulunduğu malum koşullarla ilişkilendirilmemişse ne kadar dengelidir?

Okuma için öneriler...

Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği ve Barış Gazeteciliği konularında, metinde sözü edilen daha önce yayımlanmış BİA/

IPS Vakfı yayınlarındaki makalelerle Önsöz'lerin yanı sıra aşağıdaki kaynaklar önerilmektedir.

İncilay Cangöz (2008), "Savaş ve Çatışma Ortamlarında Haber/ci Denetimi: Bir Haber Denetim Stratejisi Olarak İliştirilmiş Gazetecilik", İncilay Cangöz (haz.), *Uygun Adım Medya,* Ankara: Ayraç, s. 149-74.

İncilay Cangöz (2008), Savaş Haberlerinin Sözsüz Özneleri: Iraklı Kadınların Gazete Haberlerinde Temsili", İncilaz Cangöz (haz.), *Uygun Adım Medya*, Ankara: Ayraç, s. 79-106.

Dursun, Çiler (2004), "Haberde Gerçekliğin İnşa Edilmesi Ne Demektir?", Çiler Dursun (haz.), *Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi*, Ankara: Elips.

İnal, Ayşe (1995), *Haberi Okumak*, Ankara: Temuçin.

İrvan, Süleyman (2008), "Normatif bir Kuram Olarak Barış Gazeteciliği", İncilay Cangöz (haz.), *Uygun Adım Medya,* Ankara: Ayraç. s. 265-79.

Lynch, Jake ve Anabelle McGoldrick (2005), *Peace Journalism*, Gloucestershire: Hawthorn Press.

II

HAK HABERCİLİĞİ İÇİN

Türkiye'nin Siyasi Ortamı ve Hak Haberciliğinin Gerekçeleri

Yavuz Önen

Türkiye'de insan haklarının bugünkü durumunu anlayabilmek için, Türkiye'deki siyasal yaşamın, demokrasinin gelişimine kısaca bir göz atmak, Cumhuriyetin kuruluşuna kadar geri gitmek gerekiyor. Hepimiz biliyoruz ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı İmparatorluğunun parçalanma sürecinde, büyük bir coğrafyaya yayılan siyasal sınırların merkezi niteliğindeki toprakları üzerinde kurulmuş bir devlet. Daha sonra "Kemalizm" olarak adlandırılacak olan kurucu ideoloji etrafında biçimlenen köklü bir dönüşüm projesine dayanıyor. Nitekim, saltanat ve hilafet kaldırılıyor. Tarikatlar yasaklanıyor. Tekke ve zaviyeler gibi dini kurumlar kapatılıyor. Eğitim laikleşiyor ve "bir" kılınıyor. Laiklik devletin temel kurucu ilkelerinden birisi haline geliyor. Latin alfabesi kabul ediliyor. Bütün bunların sonucu Batı demokrasilerinin esasını oluşturan ilkelerden birisi olarak cemaatler değil, birey siyasal sistemin öznesi haline geliyor. Başka ifadeyle, yönetilenler tebaa'dan, modern anlamda yurttaş'a evriliyor. Bu arada da ulusal inşa süreci Türklük kimliği etrafında şekillendiriliyor.

Böyle bir Cumhuriyet ya da ulus-devlet inşası da doğal olarak hem tarihten devralınan mirası, hem de kuruluş tarzının yarattığı

sorunları ve gerilimleri en başından beri içinde barındırıyor. Yani Türkiye Cumhuriyeti Devleti sorunlu bir biçimde doğuyor. 1925 ile 1938 yılları arasında yaşanan Kürt isyanları bunun çok önemli bir göstergesi. 1950'li yıllara kadar tek parti hüküm sürüyor. 1950'li yıllar ise İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyanın, kapitalist ve sosyalist olmak üzere iki kampa ayrıldığı dönem. Türkiye Cumhuriyeti Devleti tercihini kapitalist dünyayla Batı demokrasilerinden yana yapıyor, serüveni bu kampın serüveniyle birleşiyor. Türkiye, kapitalist kampın önemli bir unsuru haline geliyor. Bir yandan Soğuk Savaş dönemini simgeleyen NATO gibi askeri örgütler içinde önemli bir askeri güç haline gelirken, diğer yandan Birleşmiş Milletler gibi, Avrupa Konseyi gibi siyasal örgütlenmelerde, OECD gibi ekonomik örgütlenmelerde yerini alıyor.

Ancak Türkiye'nin dünya ile kapitalist blok içerisinden bütünleşmeye başladığı bu dönem aynı zamanda insan haklarını, bireysel hakları uluslararası hukukun temeli haline getiren İnsan Hakları Evrensel Bildirge'sinin yayımlandığı, demokrasi barış ve refahın paylaşılmasının temel hedef olarak ilan edildiği, "bir daha asla" sloganıyla dünyada artık savaşların istenmediğinin haykırıldığı bir dönem. Bu yeni evrede Türkiye Cumhuriyeti kendi içinde de önemli bir siyasal dönüşüm yaşıyor. 1950 yılında çok partili yaşama geçiyor, tek parti dönemi sona eriyor.

Türkiye'de siyasal rejimin kendini koruma güdüsü

Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşamış olduğu bütün bu dönüşümlerle ilgili olarak etkileri günümüze kadar süren, siyasal yaşamın, demokratikleşmenin önünü tıkayan önemli bir soruna burada değinmek gerek. Bu sorun da şu: Nüfusunun yüzde 75'ini ve topraklarının yüzde 85'ini kaybetmiş bir İmparatorluktan devraldıkları üzerine inşa edilen siyasal rejim, güçlü bir kendi kendini koruma psikolojisi/refleksi ve felsefesi içinde biçimleniyor ve bir burjuva sınıfının yokluğunda bu biçimlenme, daha sonra da inşa edilenin muhafazası işi, bunu kendisi için bir misyona dönüştüren sivil-askeri elitler tarafından üstleniliyor.

Nitekim söz konusu "koruma psikolojisi", yönetici elitlerin sürekli olarak rejim için tehlike olarak görülen potansiyel riskler tespit etmesine ve bunu bahane ederek zaman zaman fiili müdahalelerle demokratikleşmenin önünü tıkamasına neden oluyor. Peki kim olmuştur bu riski temsil edenler? Öncelikle, Kürtler. 1950'li yılların soğuk savaş dönemi olduğunu, ancak bu arada dünyadaki dengeler çerçevesinde insan hakları, barış, demokrasi, sosyal devlet ilkelerinin de öne çıktığı bir dönemi temsil ettiğini az önce söylemiştim. Burada altını çizmeli, 1990'lı yıllara, başta SSCB olmak üzere sosyalist sistemin örnekleri olan rejimlerin birbiri ardından çökmeye başlamasına kadar devam eden soğuk savaş dönemi, Türkiye'nin siyasi yaşamını önemli ölçüde etkileyen ve belirleyen bir dönem olmuştur.

1960'lardan itibaren Türkiye'de toplumsal muhalefet solda kümelenmeye başlamıştır. Böylelikle bir sosyal grup ve kategori olarak "komünistler"in rejimi tehdit eden potansiyel risk olarak tekrar ön plana çıkmaları da bu dönemde olmuştur. Aslında tabii, "komünist tehlike" Cumhuriyet'in kuruluş aşamasından beri söz konusudur ve daha işin başında bertaraf edilmeye çalışılmışlardır. Mustafa Suphi ve arkadaşlarından oluşan bir grup komünist liderin katledilmesi bunun sonucudur. Yalnız bu defa artık NATO'nun anti-komünist soğuk savaş stratejisi çerçevesi içinde, Türkiye'ye sadece kendi ülkesinde değil, dünyada da bu komünistler ve Sol'un rejim için taşıdığı "tehdidi" savuşturmak konusunda önemli bir rol biçilmiştir. Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti devletinin ikinci risk grubunu Kürtler ile birlikte, komünistler ve sol düşüncedekiler oluşturmuştur.

Bunlara bir de seküler biçimde yapılanmış olmak iddiası taşıyan devletin, aslında hegemonik bir Sünni-Hanefi bir İslam tanımı çerçevesinde kişilerin özel alanına ait olması gereken dini kamusal olarak denetliyor olması neticesinde, Cumhuriyet rejiminin en başından beri dışlanan, kültürel/dini pratiklerini özgürce yerine getirebilmekten alıkonulan Alevileri eklemek mümkündür. Alevilerin yıllarca süren çeşitli baskılar, dışlanma ve sosyal ön-

yargılarla mücadelelerini artık kamusal alana taşımaları, kültürel hak taleplerini yükseltmeye başlamaları "taşıdıkları riskin", Kürtler, solcularla birlikte yeniden-kayıt içine alınmasına yol açmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kendini koruma reflekslerini canlı tutan "potansiyel riskler" tabii bunlarla da sınırlı değildir. Osmanlı'dan devraldığı gayrimüslim azınlıklar, sayıca çok azal(tıl)mış olmalarına rağmen, hâlâ daha bir "tehdit" olarak görülmeye devam etmektedir. Ayrıca 1915 yılında yaşananların adlandırılması konusunda diaspora Ermenilerinin yürüttüğü çalışmalar, bir "Ermeni tehdidi" olarak görülmektedir. Uluslararası alanda Kıbrıs sorununun çözülmemiş olması Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin önünde engel olmaya devam etmektedir. Bütün bu konularda, Türkiye' nin resmi tezlerine aykırı görüşler öne sürmek, "potansiyel risk" oluşturdukları düşünülen kesimler arasında yer almaya yetmektedir. Nihayet uluslararası nitelikli bu sorunlar ya da "tehditler", bir yandan milliyetçilik ile ırkçılığın güçlenmesine, "Türkün Türkten başka dostu yok" biçimindeki söylemin temsil ettiği içine kapanma ve yabancı düşmanlığının artmasına neden olurken, diğer yandan gereken demokratik açılımların bir türlü yapılamamasına bahane olarak kullanılmaktadır. Özetle, demek istediğim şu; Türkiye, kendi içindeki sorunlarla hafızası fazlaca yüklü, bu sorunlar karşısında demokratik çözümler üretme yerine, kendini koruma refleksiyle cevap verme eğilimi çok güçlü olan bir devlet.

Türkiye'de hak ihlalleri

Türkiye, aynı zamanda 1950'li yıllardan başlayarak pek çok uluslararası sözleşmenin altına imza da atmış olan bir ülke. Yani bir yanda sorunlarımız var, ama diğer yandan bunları çözmek konusunda bize belirli biçimde davranma yükümlülüğü getiren pozitif normlarımız da var. Nedir bu yükümlülüklerin kaynağı? Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1948), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950), Kadınların Siyasi Haklarına Dair Sözleşme (1952); Çocuk Hakları Bildirgesi (1959), Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (1966) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

(1966), Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979), Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989). Bu sözleşmeler insan haklarının, kadın, çocuk, azınlık haklarının korunması ve geliştirilmesi anlamında hükümetlere önemli sorumluluklar yüklüyor. Bu arada Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi koşullarında ABD merkezli kapitalist bloka dahil oluşunu bir bakıma tescil eden NATO sözleşmesi bile, üye olabilmek için demokratik bir hukuk devleti olmayı şart olarak koşuyor. Söz konusu olan NATO üyeliği olunca bu ironik bir şey ama, öyle ya da böyle Türkiye'nin kâğıt üzerinde uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükleri var demek istiyorum. Bu yükümlülükler de aslında birazdan değineceğim hak mücadelesinde, elimizdeki en önemli hukuksal ve politik araçları oluşturuyor.

Ancak bu yükümlülüklerine Türkiye acaba ne kadar uyuyor? Buna cevap verebilmek için, devleti koruma adına, cumhuriyeti kollama adına yapılan askeri darbeleri hatırlamamız gerek. Biliyorsunuz Türkiye'deki askeri darbelerin, muhtıraların, en son da "e-darbelerin" özel bir tarihi var. 27 Mayıs 1961, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1998, önce 12 Nisan sonra da 4 Mayıs 2007 bu tarihin kronolojik listesi. Bunlar arasında 1980 darbesi, tarihi bir dönüm noktası tabii. Çünkü, mevcut demokratik düzeni tümüyle değiştirip Türkiye Cumhuriyeti devletinin siyasal yaşamını yeniden inşa eden sistematik bir müdahale niteliği taşıyor. Etkileri çok kalıcı olan bu darbe, sadece demokratik haklar ve özgürlükleri sınırlamakla kalmamış, bu sınırlamaları yeniden-üretecek mekanizmaları da beraberinde getirmiş durumda. Özetle bugün yaşadığımız insan hakları ve demokratikleşmeyle ilgili sorunların çoğunun temelinde 1980 darbesinin yattığını söylemek mümkün.

1980 darbesi neler getirdi? Öncelikle, darbe sonrasının koşullarında bir referandumla kabul ettirilen ve bugün yaşamakta olduğumuz birçok sorunun kaynağı olan 1982 Anayasasını. 1982 Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti'nin yukarıda sözünü ettiğim kendini koruma reflekslerine uygun olarak, devleti birey karşısında koru-

yan bir metin olarak ortaya çıktı. Bireysel hakları kısıtlarken devleti, bireysel haklara müdahalesinin sınırlarını genişleten araçlarla donattı, bunun için özel mekanizmalar oluşturdu. Örneğin Milli Güvenlik Kurulu'na adeta ikinci bir hükümet görevi verildi. Böylelikle yaşam hakkına, işkence görmeme hakkına, ifade ve örgütlenme hak ve özgürlüğüne, doğru bilgiye ulaşma haklarına yönelik ağır ihlaller artarken, bunların sorumlularından hesap sorulması engellendi. Türkiye imza attığı uluslararası sözleşmelerle üstlendiği yükümlülüklerin çoğunu yerine getirmedi.

İnsan hakları ihlalleri anlamında acaba Türkiye'de şu anda durum nasıl? Ne yazık ki, günümüzde AB üyeliği gereği, "AB Uyum Yasaları" adı altında gerçekleştirilen yasal düzenlemelerin göstermelik olduğunu tespit etmemiz gerekir. Türkiye hâlâ muhalif siyasi partilerin kapatılabildiği, hatta nüfusun büyük çoğunluğunun desteğiyle iktidara gelen parti hakkında kapatılma davasının açılabildiği bir ülke. Oysa biliyorsunuz, siyasi partilerin kapatılması aslında düşünce özgürlüğünün ihlalidir. Türkiye'de yönetenler propaganda ve örgütlenme olanağı verilmeyen bir düşüncenin asla özgür olamayacağını hâlâ daha kavramış durumda değildir. Düşünce özgürlüğü önündeki engeller ise, siz gazeteci adaylarının habercilik yaparken en çok uğraşmak zorunda kalacakları ihlallerin kaynağını oluşturmaktadır.

Türkiye'de devletin neden olduğu hak ihlallerinden bir diğeri yaşam hakkı ihlalidir. Güvenlik güçlerinin neden olduğu ölümler, kayıplar, yargısız infazlar devam etmektedir. Kendi topraklarında yaşama hakkı da Türkiye'de ağır ihlale uğrayan haklardan biridir. Yurtdışına yönelen ekonomik/siyasi nedenli göçler, yurt içinde Kürt köylerinin yakılması yıkılmasıyla zorla yaratılmış göçler vahim hak ihlalleri oluşturmaktadır. Özellikle 1980'lerin ortalarından sonra, PKK ile kurumsallaşan çatışma ortamında hak ihlallerinin alanı genişlemiş, Kürtler, kendi kültürel çevrelerinde, topraklarında yaşayamaz hale getirilmiştir. Bu ise en temel hak ihlallerinden birisidir. Bütün bunlar toplumda devlet kaynaklı hak ihlallerine uğramış –öznesini çoğunlukla, Aleviler, sol hareket, Kürt

hareketi, zaman zaman da İslami hareketler içinden gelip de potansiyel olarak riskli sayılanların oluşturduğu– mağdurlar grubu oluşturmaktadır. Kaldı ki, hak ihlali mağdurları sadece bunlardan ibaret de değildir. Türkiye'de yaşlılar, çocuklar, kadınlar, engelliler, Romanlar, diğer etnik gruplar, farklı din ve mezheplerden gelenler, eşcinseller, mülteciler, vicdani retçiler ve sıradan insanlar da (dur ihtarına uymadığı için arabasında kurşunlanan, bütün suçu ise hız yapmak olan gençleri hatırlayın) değişen şiddetlerde hak ihlallerine uğramaktadır.

İnsan Hakları Derneği ve hak haberciliğinin önemi

Türkiye'deki hak örgütleri, işte böyle bir ortamda hak mücadelesi vermek, hak ihlallerini takip etmek durumundadır. Verdikleri mücadelelerde kendilerine en önemli desteği vermesi gereken de toplumsal sorumluluğu gereği medyadır. Ancak uygulamaya bakıldığında yaygın medyanın bunu yapmaya çok hevesli davranmadığı görülmektedir. Dahası bizzat medyanın kendisi hak ihlalleri yapmaktadır. Oysa Türkiye'nin demokratikleşme mücadelesine hak haberciliği yapan bir medyanın önemli katkıları olacaktır. Hak haberciliği ise bir yandan mağdurların verdikleri hak mücadelesinin yanında yer almayı, onlardan yana taraflanmayı, diğer yandan da bütün haberleri hak odaklı kılarak, devlet kaynaklı olanlara eklenecek şekilde medya kaynaklı hak ihlallerine neden olmamayı gerektirir.

Bu noktadan sonra size hem Türkiye'deki hak ihlalleri hem de buna karşı verilen mücadelelerle ilgili hak haberciliği yaparken göz önünde bulundurmanız gerektiğini düşündüğüm bazı hatırlatmalarım olacak. Türkiye'de 1980 askeri darbesinde altı yüz elli bin ile bir milyon arasındaki kişinin gözaltına alındığını, önemli bir kesiminin tutuklandığını, şiddete maruz kaldığını biliyoruz. Gözaltındaki işkencelerde 400'ün üzerinde ölüm söz konusu. Elli idam cezası infaz edildi. Ayrıca sakat kalanlar, kaybolanlar, aydınlatılmamış siyasi cinayetlere kurban gidenler var. Darbenin

baskısından kurtulmak için yurtdışına toplam 30 binin üzerinde insan göç ediyor.

1978 yılında 22 ilde başlayan ve 12 Eylül 1980 yılında bütün ülkede uygulanmaya başlayan ve 1983 yılına kadar süren askeri bir sıkıyönetim rejimi yaşandı. Olağanüstü Hal (OHAL) rejimi, 1987 yılında Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu sekiz ilde başlatıldı ve on üç ili içine aldı ve ancak Türkiye'nin Kopenhag Zirvesinde AB'ye katılımı için yapılacak davet için kararın alındığı tarihin hemen öncesinde, 30 Kasım 2002 tarihinde sona erebildi.

Bütün bu hak ihlalleri söz konusu hak ihlalleri mağdurlarını, ailelerini, yani çocuğunu kaybetmiş, çocuğu öldürülmüş ya da kayıp olan veya halen cezaevinde tutuklu olanların ailelerini bir araya getirdi ve 1986 yılında İnsan Hakları Derneği (İHD) kuruldu. İHD bir halk mücadelesinin sonunda, bir halk hareketi olarak doğdu. Türkiye'de aydınlarla mağdurların buluştuğu ve mağdur her kesimin omuz verdiği bu hareket, hak haberciliğine giden yolu da açtı. Yani hak haberciliği için ilk sistematik adım İnsan Hakları Derneği'nin kuruluşuyla atılmış oldu.

Dernek kurulduktan sonra birçok karşı atak ile karşılaştı. Muhafazakârlar, Türkiye Demokrasi Vakfı'nı kurdular. "Esas insan hakları ve demokrasi savunucusu bizleriz" dediler, ama tutmadı girişimleri. İHD çığ gibi büyüdü, gündem oluşturmaya başladı. İşkence başta olmak üzere cezaevleri, idam cezası, olağanüstü hal, yargı bağımsızlığı, askeri mahkemeler, Devlet Güvenlik Mahkemeleri gibi Türkiye'nin önemli sorun alanlarına el attı. Bütün bu uygulamaların mağdurlarının haklarını yılmadan savundu. Bu nedenle de yöneticileri öldürüldü, yargı baskısına uğradı, yaygın medyanın hedefi haline geldi.

İHD'nin verdiği insan hakları mücadelesinin peşinden yalnız alternatifler değil, benzerleri de doğmaya başladı ya da tamamlayıcı başka örgütlenmeler oldu. Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 1989 yılında İHD yönetim kurulunun kararıyla kuruldu. Türk Tabipleri Birliği ve üyeleri Vakfın kuruluşuna destek oldu, katıldı. Burada

bir parantez açıp bu kuruluş süreçlerinin çok kolay olmadığını söylemek istiyorum. Örneğin İnsan Hakları Derneği kurulduğunda kuruluş belgesine itiraz geldi hükümetten. Hükümet temsilcileri; "Sizin saydığınız bu hak kategorileri zaten devletin görev alanı içindedir, devlet zaten insan haklarını korumakla kollamakla yükümlüdür, bu iş sizi aşar bu sizin göreviniz değildir" dediler. Ama biz ısrarlarımızla bu engeli aşmayı başardık.

İnsan Hakları Vakfı ve işkence ile mücadele

Türkiye'de yapılan hak ihlalleri arasında en fazla karşılaşılan işkence. İşkence devleti koruma/kollama adı altında cezaevlerinde, soruşturma ve sorgulama merkezlerinde, polis ve jandarma karakollarında ya da özel sorgulama birimlerinde çok uzun yıllardır muhalifleri sindirmeye, ezmeye ve caydırmaya, bilgi almaya yönelik olarak kullanılıyor. Bu arada söz konusu yerlerde sorgulamanın ayrılmaz bir parçası olarak görüldüğünden, hırsızlık, trafik suçu vb. sıradan adli vakalar nedeniyle bu kurumlarla başı derde giren sıradan insanı da tehdit eden bir hak ihlali niteliği taşıyor. İşte Türkiye İnsan Hakları Vakfı, özellikle bu önemli hak ihlali sorunuyla baş edebilmek, işkence görenleri tedavi etmek amacıyla kurulmuş olan bir vakıf.

Ancak onun kuruluşu da kolay olmadı. Vakıflar Genel Müdürlüğü kuruluşuna itiraz etti; "Siz işkence mağdurlarını tedavi edeceğinizi söylüyorsunuz, oysa işkence anayasamızda ve yasalarca yasaklanmış bir suçtur. İşkence yasaklanmış olduğuna göre, yani böyle bir vaka gerçek olmadığına göre böyle bir vakıfa niye gerek var?" dedi. Ayrıca, "eğer işkence suçu varsa ortada devlet gereğini yapar" diyerek, işkence kelimesinin kuruluş senedimizden çıkarılmasını istedi. Biz ise önce direndik, ancak sonra vakıf olarak kurumsallaşabilmek için istenileni yapmak durumunda kaldık. Bütün bu tartışmalar bir yıl kadar sürdü. Bu süre zarfında hak haberciliği yapacak gazeteciler açısından çok önemli olduğunu düşündüğüm bir şey yaptık ve İnsan Hakları İhlalleri Dokümantasyon Merkezi'ni kurduk.

1989-90 dönemi bizim için İnsan Hakları İhlalleri Dokümantasyon Merkezi olarak Türkiye'deki her çeşit hak ihlalini belgeleme ve arşivleme çalışması yürüttüğümüz yıllar oldu. Bunu şimdiye kadar kesintisiz sürdürdük. Ayrıca, arada bazı nedenlerle duraksamalar olmakla beraber sürekli bir günlük bülten yayımlıyoruz. Bu bültende her türlü hak ihlaline yer veriyoruz. Nasıl yapıyoruz bunu? Şöyle bir mekanizma geliştirmeye ve kurmaya çalıştık. Günlük gazeteler, dergilerden yararlanıyoruz. Kendi ilişki ağımızı kullanıyoruz. Bu ağ, İHD'nin şubelerinden, Vakfın temsilcilikleri ve kurucularından, mağdurların örgütlerinden, sivil toplum örgütlerinden, meslek örgütlerinden, sendikalardan ve mağdur siyasi partilerden oluşuyor. Bunlarla bağ kurarak bu ihlalleri tespit etmeye gayret ediyoruz ve aralarından önemli olanlarını günlük bültenin konusu yapıyoruz. Günlük bülteni Türkçe –başlangıçta Fransızca da vardı–ve İngilizce olarak çıkardık. Hâlâ da bu iki dilde yayımlamaya devam ediyoruz. Yanı sıra yine Vakıf olarak yıllık raporlar yayımladık. Yine İngilizce ve Türkçe olarak yayımlanan kitaplarımız var. Her yıl düzenli olarak *Türkiye İnsan Hakları Raporu*'nu yayımlıyoruz. Böylelikle Türkiye İnsan Hakları Vakfı bu alanda kapsamlı ve çok ayrıntılı bir hafıza yaratmış durumda; hak ihlalleri hafızası. Bunu çok önemli görüyoruz. Bu belgelemeyi sadece hak ihlallerinin kaydını tutmak şeklinde yapmıyoruz. Söz konusu hak ihlaliyle ilgili bilgi kaynaklarını da işliyoruz, ihlal edilen hakkın hangi hak kategorisine girdiğini, hangi uluslararası belgeler ve ulusal yasalarla güvence altına alınmış haklardan olduğu vb. konulardaki bütün bilgilerle belgelemeyi yapıyoruz. Bu yaptıklarımız ve yayınlarımız aslında yarattığımız hafızanın sadece küçük bir bölümünü oluşturuyor. Oysa bilgisayarlarımızda kayıtlı çok daha geniş bir kayıt arşivimiz de söz konusu. Dolayısıyla hak haberciliği yaparken, gereksinim duyabileceğiniz bilgiler için başvuracağınız yer Türkiye İnsan Hakları Vakfı'dır.

Ancak bu hafıza, sadece Vakıf'ın çalışmalarıyla da sınırlı değil. Mesela Mazlum-Der var ve İslami kesimin hak örgütü olarak hak mücadelesinde yerini almış durumda. Ayrıca başka temalar üze-

rine kurulu örgütlenmeler de var. Buna bir örnek Helsinki Yurttaşlar Derneği. Yine, bazı başka sosyal araştırma kurumları, dernekleri de kuruluş aşamasında. Bütün bunların katkılarıyla Türkiye'de şimdi güçlü bir hak arama ortamının yaratılmış olduğunu söyleyebiliyoruz.

Yalnız burada hak aramayla ilgili önemli bir dipnotun düşülmesi gerekiyor. Tahmin edersiniz, Türkiye'nin siyasal koşullarındaki bir ülkede, hak arama meselesi devletin tepkisine yol açıyor. Size az önce gerek İHD'yi gerekse TİHV'yi kurarken nasıl güçlüklerle karşılaştığımızı anlatmıştım. Dolayısıyla bu alan devletin baskısıyla daima burun buruna yaşanan bir alan, bununla ilgili birçok hoş olmayan deneyimimiz var. Ancak başka bir şey daha var. Türkiye'de devlet bastırma politikasıyla yetinmeyerek, alternatif örgütlenmeler yarattı. Bir zamanlar "Türkiye'ye komünizm gelecekse, onu da devlet getirir" denildiği gibi, "hak ihlallerinin peşine düşülmesi gerekiyorsa, onu da devlet yapar" anlayışıyla davranıldı. Bu nedenle, habercilik ve hak haberciliği alanı da dahil hak örgütlenmesi alanında Türkiye Cumhuriyeti devleti özellikle Avrupa Birliği ile ilişkiler sürecinin gereği olarak hukuki adımlar atarken, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları da oluşturmaya başladı. Hatta bir de İnsan Hakları Başkanlığı oluşturuluyor şimdi ve bunlar bizim haberlerimize alternatif haberler yayıyorlar.

Bu aslında muhalif politikalara, yurttaş inisiyatiflerine güvensizliği süren devletin artık bunlarla daha "gelişkin" yöntemlerle mücadele etmeye başladığına işaret etmektedir. Güvenlik güçlerinin, hükümet iradesinin, yargının, cezaevlerinin, işkence ve şiddetin kullanılması yetmemiştir. Devlet bu konuda kendi propagandasını yapacak bir bilgi/kayıt sistemiyle, yaygın medyaya devlet görüşünü temsil eden haberlerin akışını sağlayacak bir haber kaynağı, bir tür medya oluşturmuştur. Aslında biliyorsunuz düşünce özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, siyasal yaşamın demokratikleşmesi, bunların hepsi "haber alma hakkı" ile doğrudan bağlantılıdır. İşte devlet bu alanda, bir tür bizim yaptıklarımıza "alternatif" hak arama haberciliğine de el atmıştır. İl ve İlçe İnsan

Hakları Kurulları, İnsan Hakları Başkanlığı raporlar, istatistikler yayımlamaktadır. Bunlar sistemin kendini korumak adına, yeniden-üretmek için yaratmış olduğu "güvenlik sübaplarından" birisidir. Biraz önce 1982 Anayasası'nın nasıl devleti birey karşısında koruyan, kendi yurttaşlarından koruyan mekanizmalara hayat verdiğinden, bunun için oluşturduğu kurumlardan, olağanüstü hal uygulaması ve mahkemelerden, Milli Güvenlik Kurulu gibi organlardan vs. söz etmiştim. O halde, şimdi şunu belirlemek durumundayız. Devlet Türkiye'de artık kendisine bağımlı bir basınla yetinmemekte, bizzat kendi medya projesini hayata geçirmektedir. Yani bizden –hak ihlallerinin nedeni olan bir yapıya, bu ihlallerin belgelenmesi, soruşturulması, takip edilmesi konularında nasıl güvenilebileceği bir yana– şimdi de bu hak ihlalleri konusunda bizzat bunun sorumlusu olanların vereceği haberlere güvenmemiz istenmektedir. O halde yurttaşlar olarak yapmamız gereken, almaşık kurumlar ve düşünceler etrafında birleşmek ve ortaklaşmaktır. Hak haberciliği de yapabileceklerimizin en önemlilerinden birisidir. Ancak bunun İHD, TİHV, Mazlum-Der, Helsinki Yurttaşlar Komitesi vb. gibi devlet-dışı sivil örgütlerle ilişki içerisinde yapılması gerekmektedir.

Sorular ve tartışma

Soru: *TİHV sadece bilgi toplama merkezi olarak mı çalışıyor, yoksa başka bir hizmet de veriyor mu? Ayrıca, bu bilgi verme hizmetini nasıl yaptığınızı biraz daha açıklar mısınız?*

Cevap: Vakıf, demin söylediğim gibi, hak haberciliği alanında çalışıyor ama tedavi projesi de var. Bu anlamda beş merkezde (İstanbul, Ankara, İzmir, Diyarbakır ve Adana) kurumsallaştı. Şiddet, işkence gören insanlar başvurduklarında, fiziki ve ruhsal tedavi veriliyor. On bir bin kadar mağdura hizmet verdik bugüne kadar. Bu arada, hak habercilerinin kullanabileceği bir başka önemli kaynak daha oluşturduk; ikinci bir yıllık rapor daha yayımlıyoruz. Bu tedavi merkezlerinin raporunu ve başvurulara dair bütün istatistikleri kapsıyor. Bunu da yine Türkçe-İngilizce, ya-

ni iki dilde yayımlıyoruz. Bununla da yetinmiyoruz; basın toplantıları yapıyoruz, köşe yazarlarına ulaşıyoruz, özel olarak bazı gazetelerle ilişki kuruyoruz. *bianet* bizim soluk aldığımız en önemli ortam. Oraya aktarıyoruz haberlerimizi, ama bunun dışında resmi makamlara da, diğer medya kuruluşlarına da bütün yayınlarımızı, taleplerimizi, sadece yıllık ve günlük raporlarımızı değil, özel konularda hazırlanmış raporlarımız da dahil olmak üzere veriyoruz. Yani sürekli olarak kamuoyunun konuya ilgisini canlı tutmaya, bu konuda medyayı sorumluluklarını yerine getirmeye çağırıyor, özetle devletin karşımıza dikmeye çalıştığı duvarları bunlarla delmeye uğraşıyoruz. Şimdi burada bir başka parantez daha açayım ve medya ile ilişkilerimizde karşılaştığımız güçlüğün altını çizmiş olayım. Haberlerimizi duyurmak açısından sadece devlet yayın kuruluşu olan TRT değil, özel televizyonlar da çok isteksiz davranıyor. Genel olarak devletin resmi politikasını fazla zorlamayan bir tutum gösteriyorlar. Yine de biz ilişkileri zorluyoruz. Çok yaygın resmi ve sivil ilişki ağımız var, onları sürekli bilgilendiriyoruz. Bizim bu hak mücadelemiz, sürekli yayın politikamız Derneği ve Vakfı dünya arenası içinde bilinen başvuru kaynakları haline getirdi. Örneğin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın raporlarını belge olarak kabul ediyor. Özellikle köy yakma, yıkma sürecinde zarar görenlerin başvurularında, işkenceye maruz kalmış insanların başvurularında Vakfın bilgilerini temel referans olarak alıyor.

Sorunuza somut bir başka yanıt. Biz nasıl haber, bilgi ve belge üretiyoruz? Daha önce de söylemiştim, işkence konusunda "alternatif" raporlar yayımlıyoruz. Bu ne demek? Biliyorsunuz, işkence vakalarında adli tıp uzmanları rapor yazar, ama bu raporlar belli klişe ifadelerle yazılır. Çünkü, Adli Tıp doktorları genellikle raporlarını jandarmanın, polisin yanında hazırlamak durumunda kalırlar. Biz bunu aşmak için şöyle bir yöntem geliştirdik; Tabip odaları ve Vakıf ortamında alternatif raporlar da yayımlıyoruz. Hekimlerimiz bir vaka üzerinde ciddi araştırma yaparak, laboratuvar deneyleri yaparak bu alternatif raporları yazıyor. Bu rapor-

lar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde kullanılıyor. Ayrıca örneğin Manisalı gençlere yapılan işkencelerle ilgili raporumuz Yargıtay tarafından da kabul edilerek işkenceci polisler mahkûm edilmiştir. Yani bizim hazırladığımız alternatif raporlar sembolik olarak çok büyük işlev görüyor. Kamuoyu oluşturmak için medyayı kullanma çabalarımız, yargı mekanizmasını da etkileme ve bilgilendirmeye dönüştü ve bunda da bir ölçüde başarı sağlandı.

Soru: *Acaba ifade özgürlüğünü kullanma anlamında da sizden yardım talep ediliyor mu?*

Cevap: Evet, çok değil ama oluyor böyle talepler de. Özellikle hak haberciliği konusunda duyarlı medya kuruluşları, gazeteciler bizi arıyor. *bianet*'i zaten söylemiştim. O zaten doğal olarak ilişkide olduğumuz bir ortam. *Radikal* gazetesi, *Cumhuriyet* gazetesi de öyle.

Soru: *İnsan Hakları Derneği'nin ya da İnsan Hakları Vakfı'nın kamuda ve üniversitelerde uygulanan türban yasağı konusundaki görüşü nedir?*

Cevap: Türban yasağı konusu, hak ihlalleri çerçevesinde Vakfın bültenlerinde ve yıllık raporlarında yer aldı. Yani objektif bir yaklaşımla bir haber, bilgilendirme olarak yer aldı. Ancak benim kişisel görüşümü sorarsanız, genel olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin türban konusundaki kararı çerçevesinde bir yaklaşımım var. Ben bir kurumu temsil ediyorum elbette ama bu benim kişisel yaklaşımım. Ayrıca belirteyim, bu gibi konularda kendi içimizde görüş ayrılıkları olabiliyor. Yalnız biz Dernek ya da Vakıf olarak oturup da, türban konusunda kurumsal bir karar oluşturmadık. O halde sizi kişisel yaklaşımım çerçevesinde cevaplamaya devam edeyim, türban olayını tarihsel bir perspektifle benim konumumdan değerlendirmeye çalışayım. Aslında türban tartışması tek başına bir özgürlük ve hak mücadelesi değil. Ben Türkiye'deki siyasi rejimin sorunlarını tartışırken buna biraz değinmiştim. Türkiye'de bir siyasi İslam - laik Cumhuriyet tartışması ve gerginliği var ve türban bu tartışmanın dışında, tek başı-

na bir "özgürlük simgesi" olarak değerlendirilemez. Bir siyasi mücadele simgesidir türban. Burada haklı olarak şu soruyu sorabilirsiniz şimdi de: Siyasal İslam Türkiye'de özgürleşme ve örgütlenme özgürlüğüne sahip olamaz mı? İşte bunu tartışmak lazım. Burada şu belirlemeyi yapmamız gerek; 1950'lerden sonra Türkiye'de, bilinçli tercihlerle potansiyel olarak riskli görülen kesimler –ki bunların başında Kürtler'in ve Sol'un geldiğini söylemiştim–alabildiğine baskıya uğrarken, bunlarla mücadele adına siyasi İslam'ın Türkiye'de ve Ortadoğu'da önemli ölçüde destek gördüğünü biliyoruz. Hatta 1980 askeri darbesinde de böyle bir İslami renk görüyoruz. Yani aslında siyasi İslam Türkiye'de gerçekte destek görmüş, el altından beslenerek serpilmiş bir siyasi hareket. Dolayısıyla genel olarak bir mağduriyetten söz edilemez, hatta aksine bir durum var. Derseniz ki, türbanın üniversitelerde yasaklanması 1982 Anayasası ile oldu. "Haklısınız" derim ama, unutmayın bu, sistemin kendi içindeki tali bir çelişkidir. Zira bir yandan eğitimin birliği ilkesini kaldırıyorsunuz diğer yandan kılık kıyafet yasağı getiriyorsunuz. Yani ortada bir ikiyüzlülük var. Bana sorarsanız da özünde hükümet ile ya da islami kesimlerle, asker/ordu arasında ciddi bir kavga yok. Aradaki gerginlik yüzeyde bir gerginlik, bu nedenle, özetle, bu türban meselesinin çok yakın zamanda aşılacağını düşünüyorum.

İnsan Haklarını Savunma Hakkının Korunması ve Medya

Hüsnü Öndül

İnsan haklarını korumada iki temel gücün tayin edici rolü olduğu kabul edilir. Bunlar, "hukukun gücü" ve "demokratik kamuoyunun gücü" olarak sayılabilir. İlk olarak ve kısaca hukuksal korumanın ulusalüstü insan hakları belgelerindeki dayanaklarına işaret edelim:

Hukuksal korumanın dayandığı temeller

Birleşmiş Milletler tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde kabul ve ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin "Başlangıç" bölümünde, "İnsanın zulüm ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmak zorunda kalmaması için insan haklarının hukuk düzeni ile korunmasının temel bir gereklilik" olduğu vurgulanmaktadır.

Bildirinin 28. maddesinde de, "Herkesin bu Bildirgede ileri sürülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleşebileceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır" denmektedir.

Avrupa Konseyi'nin kuruluş belgesi olan, Avrupa Konseyi Statüsü'nün (1949) 3. maddesinde, "Avrupa Konseyi'nin her üyesi, hukukun üstünlüğü ilkesini ve yetki alanı altında bulunan herkesin

insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanma ilkesini kabul eder" hükmü yer almaktadır.

Konsey tarafından hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi' nin (4 Kasım 1950) 1. maddesinde "Sözleşmeci taraflar, kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu sözleşmenin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlükleri tanırlar" denmektedir.

Sözleşmenin 13. maddesinde de, "etkin hukuki soruşturma" garantisi düzenlenmiştir.

13. madde şöyledir: "Bu sözleşmede tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, ihlal fiili resmi görev ifa eden kimseler tarafından bu sıfatlarına dayanılarak yapılmış da olsa, durumun düzeltilmesi için ulusal bir makama başvurma hakkına sahiptir."

Yukarıda sözü edilen hukukun üstünlüğü ilkesiyle ilgili olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), "Silver ve Diğerleri/İngiltere" (25 Mart 1983) kararında;

"Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin temelinde var olan ilkelerden biri olup, kişinin hakkına kamu makamları tarafından yapılan müdahalenin etkili bir denetime tabi tutulmasını ifade eder" denmektedir.

Hukuk devleti dediğimiz devlet de, tüm eylem ve işlemleri hukuka uyan ve hukuk kurallarına bağlı olan devlettir. Bu hukuk, içeriği bakımından insan hakları hukukudur. Hukuka uymayı ve bağlı olmayı sağlayacak olan da yargısal denetimdir.

Hukuk devleti özellikleriyle ilgili olarak Anayasa Mahkemesi'nin 1963 ve 1992 tarihli kararlarında,

"Hukuk devleti, insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyucu, adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendisini zorunlu sayan ve bütün faaliyetinde hukuka ve anayasaya uyan bir devlet olmak gerekir. Hukuk devletinde yasa koyucu organ da dahil olmak üzere, devletin bütün organları üstünde

hukukun mutlak bir egemenliğe sahip olması, yasa koyucunun faaliyetlerinde kendisini her zaman anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı tutması gerekir" şeklinde değerlendirmeler yapılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin 1985 ve 1989 tarihli kararlarında da aynı anlayış vardır. Anılan tarihli kararlarda, Hukuk Devleti, "Yasa koyucu organ da dahil olmak üzere Anayasa ve hukuka uyan devlet, tüm işlem ve eylemleri hukuka uygun olan devlettir" denmektedir.

Hukukun üstünlüğü ilkesini yaşama geçirecek güç yargı gücüdür. O nedenle de yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı şarttır.

Bağımsız yargı/yargıç denilince, a) mahkemelerin bağımsızlığı, b) başka kişi, kurum veya organlardan emir almamak, c) yasama ve yürütme gücünün baskısı ve etkisi altında kalmamak, d) ekonomik, sosyal ve siyasi diğer güçlerin baskı ve etkisi altında kalmamak, e) özgür olmak akla gelir.

Tarafsız yargı nitelemesi ise, yargıcın, a) yargılamada yan tutmaması, b) taraflara karşı nesnel (objektif) olması, c) kişisel duygu ve düşüncelerinden arınabilmesini ifade eder.

İnsan haklarının demokratik kamuoyu tarafından korunması

İnsan haklarının yalnızca hukuksal yolla korunması eksik bir koruma olurdu. Demokratik kamuoyu koruması şarttır ve bu iki koruma türünün birlikte düşünülmesi gerekir. Demokratik kamuoyu ile kastettiğimiz, insan haklarının kamuoyudur. Haklarının ve özgürlüklerinin bilincinde olan bireylerin ve onların oluşturduğu kamuoyunun gücünden söz ediyoruz. Bu kamuoyundan söz edilince de insan hakları savunucularından söz etmemiz gerekir. Zira bu kamuoyunu oluşturan da ve genel olarak toplumu/toplumları ve devlet organları ile devletlerarası/devletler üstü organları harekete geçiren de, genellikle insan hakları savunucuları ve onların örgütleridir.

Öyleyse kimdir insan hakları savunucusu? Önce buna cevap verelim.

İnsan hakları savunucusu (savunucuları), "birey olarak (tek başına) ya da başkalarıyla birlikte (başkalarıyla birlikte: dernek, vakıf, sendika, kooperatif, forum, inisiyatif, girişim, platformlar formatında ya da bunlar dışında bir araya gelişlerle) insan haklarını ve özgürlüklerini korumak, gerçekleştirmek ve geliştirmek için çalışan kişi" demektir.

Tek tek gerçek kişiler, gruplar ya da dernekler insan hakları savunucusu olabilirler. Her meslekten, her kökten, her cinsiyetten, her yaştan insan, insan hakları savunucusu olabilir. İnsan hakları konusunda profesyonel ya da gönüllü çalışan insanlar insan hakları savunucusudur.

Bir sendikacı, çalışanların insan hakkını koruma adına bir iş yaptığında insan hakları savunucusudur. Bir gazeteci insan hakları ihlalleri konusunda haber yaptığında, hekimler mağdurların tedavileriyle ilgili çalıştıklarında veya mağdurlarla birlikte ve ihlallere karşı çalışmalarında avukatlar insan hakları savunucusudur. Başka meslekler için de bu tür değerlendirme ve nitelemelerde bulunabiliriz.

Peki insan hakları savunucularının ve onların örgütlerinin, insan haklarını koruma, gerçekleştirme ve geliştirmedeki rolü, insan hakları belgelerinde vurgulanmış mıdır? Evet, vurgulanmıştır.

İnsan haklarını koruma ve geliştirmedeki role, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) Paris Şartı'nda (1990) ve Moskova Belgesi'nde (1991), Birleşmiş Milletler Dünya İnsan Hakları Konferansı Viyana Belgesi'nde (1993) yer verilmektedir. Belgelerde, insan hakları savunucularının ve örgütlerinin, insan hakları kavramını tanıtmada, insan hakları eğitiminde, ihlallerin belgelenmesinde, demokrasinin geliştirilmesinde oynadıkları rol vurgulanmaktadır. O nedenle devletler (hükümetler), anılan belgelerde, insan hakları savunucularını ve örgütlerini tanıdıklarını, onların çalışmalarını kolaylaştıracaklarını, her bir ülkenin insan hak-

ları savunucularının ve örgütlerinin ülkelerini ziyaretlerini kolaylaştıracaklarını, onlarla görüş alışverişinde bulunacaklarını kabul ve taahhüt etmektedirler.

İnsan hakları savunucularının insan haklarını koruma, gerçekleştirme ve geliştirmedeki rolleri ve o arada dünya genelinde karşılaştıkları zorluklar nedeniyle 1984 yılında Uluslararası Af Örgütü'nün öncülüğünde insan hakları savunucularının korunması için bir ulusalüstü belgenin hazırlanmasına başlandı. Nihayet 14 yıl sonra, 9 Aralık 1998 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda, 20 maddelik "Birleşmiş Milletler Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması ve Geliştirilmesinde Toplumsal Kuruluşların Grupların ve Bireylerin Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge" kabul ve ilan edildi.

Bildirge, kısaca "İnsan Hakları Savunucuları Bildirgesi" olarak anılmaktadır. Bu bildirgenin 1. maddesinde, "Herkesin bireysel olarak veya başkalarıyla birlikte ulusal ve uluslararası düzeyde insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması ve gerçekleştirilmesini geliştirme hakkı vardır" denmektedir.

Böylelikle insan hakları savunucuları uluslararası koruma altına alınmaktadır. Belgede, insan haklarını savunma hakkından söz edilmektedir. Bildirge'de yer alan konuların daha iyi anlaşılması için Birleşmiş Milletler tarafından tam adı "İnsan Hakları Savunucuları: İnsan Haklarını Savunma Hakkının Korunması" olan ancak kısaca "Rehber" olarak bilinen bir kitap hazırlanmıştır.[1] Bildirgede insan hakları savunucularına tanınan haklar ve sağlanan korumalar, 1., 5., 6., 7., 8., 9., 11., 12. ve 13. maddelerde yer almaktadır. Rehber'de ilgili maddelerin sağladığı korumalar, şöyle ifade edilmektedir:

- İnsan haklarının gerçekleşmesi ve korunması için ulusal ve uluslararası düzeylerde çaba göstermek,

1. Rehber'in İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) tarafından yapılan gayriresmi Türkçe çevirisi için www.ihop.org.tr, orijinal İngilizce metin için www.ohchr.org internet adresine bakılabilir.

- İnsan hakları çalışmalarını kişisel olarak veya başkalarıyla örgütlenerek yürütmek;
- Dernekler ve hükümet dışı kuruluşlar kurmak,
- Barışçı toplantılar düzenlemek,
- İnsan haklarına ilişkin bilgi aramak, bulmak, almak ve elde muhafaza etmek,
- İnsan hakları alanında yeni ilkeler ve fikirler oluşturup bunları tartışmak ve bunların benimsenmesi için çalışmak,
- Hükümet organlarına ve kuruluşlarına işlerini daha iyi yapmaları için eleştiri ve önerilerde bulunmak ve çalışmalarında insan haklarının yaşama geçirilmesini engelleyici yönler varsa bunlara dikkat çekmek,
- İnsan haklarıyla ilgili resmi politikalar ve fiiller konusunda şikâyetlerde bulunmak ve bu şikâyetlerin incelenmesini istemek,
- İnsan haklarını savunmak üzere profesyonel anlamda hukuksal danışmanlık ve yardım önerilerinde bulunmak ve bu yardımları yapmak,
- Bunların ulusal yasalar ve uluslararası insan hakları yükümlülüklerine ne ölçüde uygun işlediğini değerlendirmek üzere oturumlara, duruşmalara ve yargı süreçlerine katılmak,
- Hükümet dışı ve hükümetler arası kuruluşlarla engelsiz iletişim kurmak,
- Verilecek tazminatlardan yararlanmak,
- İnsan hakları savunuculuğu işini veya mesleğini yasalar çerçevesinde ifa etmek,
- Devletin insan hakları ihlalleri ile sonuçlanan fiil ve ihmallerine karşı barışçı yollardan ortaya konulacak tepki ve muhalefet durumunda ulusal yasalar çerçevesinde etkili korumadan yararlanmak,
- İnsan haklarını koruma çerçevesinde kaynak aramak, almak ve bu kaynakları kullanmak (dışarıdan gelecek fonlar dahil).

İnsan hakları savunucuları bu yukarıda sayılan haklara sahiptir ve devletlerin onları koruma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak savunucular, dünyanın pek çok yerinde baskılarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Hak savunucuları işkencelere, haksız gözaltı ve tutuklamalara, ölüm tehditlerine, öldürülmelere, hakaret ve küfürlere, tacize, ifade, örgütlenme ve toplantı özgürlüklerinin kısıtlanmasına maruz kalabilmektedirler. BM Rehberi'nde insan hakları savunucularının maruz kaldığı baskılara ilişkin pek çok örnek verilmektedir.

İnsan hakları savunucuları ve medya

BM Rehberi'nde, insan hakları savunucularının karşılaştıkları baskılara ilişkin olarak verilen örnekler arasında medyanın tavrıyla ilgili olanlar konumuz açısından özellikle dikkat çekicidir. Söz konusu örnekler, insan hakları savunucularının nasıl çeşitli iftiralara maruz kaldıklarını göstermektedir. Devlet denetimi altındaki medyada bu kişilerin onurlarına ve haysiyetlerine yönelik ağır iftiralarda bulunulmuştur. İnsan hakları ihlallerini ortaya koyan bağımsız hükümet dışı kuruluşları ve gazetecileri küçük düşürmek üzere şikâyetler uydurulmuştur. Savunucular ve yaptıkları işler kamuoyuna yanlış yansıtılmış, bu kişiler "terörist", "asi", "yıkıcı kişiler" veya "muhalefetteki partilerin oyuncuları" olarak gösterilmek istenmiştir. Devlet organları ve devletin denetimindeki medya insan hakları savunucularını, hakları savunulan kişilerle aynı kefeye koymuştur. Örneğin silahlı muhalefet gruplarına mensup kişilerin haklarını desteklemek üzere çalışanlar, bu grupların mensubu olarak gösterilmiştir (Rehber, s. 10)

Bununla birlikte Rehber'de (s. 24), insan hakları savunucularının desteklenmesi bahsinde medyadan beklentiler de dile getirilmektedir.

"Medya, Bildirge ile ilgili bilgi vererek, savunuculara yönelik ihlalleri haber yaparak ve çalışmalarına kamuoyu desteği sağlayarak insan hakları savunucularının çalışmalarına önemli destek

verebilir. Medyanın bu alandaki rolünü güçlendirmeye yönelik girişimler medya organizatörleri veya hükümet dışı diğer kuruluşlar tarafından başlatılabilir; böylece, insan hakları alanında eğitim verilebilir ve medyanın insan hakları ile ilgili duyarlılıklara düzenli biçimde eğilmesi sağlanabilir. Bunların yanı sıra medya insan hakları savunucularını karalamaya yönelik çabalara karşı çıkabilir; örneğin, savunucuları haksız şekilde terörist, suçlu veya devlet düşmanı olarak niteleyen açıklamaları sorgulayabilir."

Ayrıca yine Rehber'de, "iletişim ağları ve kanalları" ara başlığında önemli bir öneri de yer almaktadır:

"İnsan hakları savunucuları arasında, ayrıca medya, kilise, genel olarak sivil toplum ve özel sektör gibi diğer aktörleri de kapsayacak destek ağları oluşturulması. Bu tür ağlar, yerel, ulusal ve bölgesel ölçeklerde özellikle önem taşımasının yanı sıra, uluslararası ölçekte de yararlıdır. Ağlar, insan hakları savunucularının güvenliğini izlemede, risk altındaki bir savunucuya ilişkin bilgilerin hızla yayılmasında kullanılabilir ve ayrıca savunucular topluluğunun geniş ve insan haklarını her yönüyle temsil edici nitelikte olmasını sağlayabilir. Genel olarak insan hakları ihlallerine ilişkin bilgilerin aktarılmasında ağlardan yararlanılırken, savunucular başlıca ortaklarını tanımlamalı ve onlara kolaylıkla kullanılabilir bilgiler sağlamalıdır" (s. 26).

İnsan hakları savunucularının korunması bakımından BM Genel Sekreteri'nin özel temsilcisi Hina Jilani'nin 2004 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaretin ardından 18 Ocak 2005 tarihinde, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'e sunduğu rapor çok önemlidir. Jilani Türkiye ziyaretinde 30 civarında insan hakları örgütleriyle görüşmeler yapmış; şikâyetleri ve tespitlerini raporuna almıştır. Tespitleri arasında 103. paragrafta medyaya ilişkin olanlar şöyledir:

"Medya da raporlarında savunucuları saygısızca tasvir etmeye devam etmektedir. Özel temsilci, insan hakları savunucuları ve durumlar hakkında kolektif algıların oluşumunda medyanın rolü-

nün altını çizer. Raporlar savunucuları tehdit olarak tarif ettiği sürece, tacizler toplum tarafından meşru algılanmaya devam edecektir."

Temsilci, pek çok tavsiyede de bulunmaktadır. Hükümete tavsiyelerinden biri de (116. paragraf) yine medyaya dairdir ve şöyle denilmektedir:

"Özel Temsilci, devletin insan hakları savunucularını potansiyel tehdit olarak algılamayı sürdürmesinden derin kaygı duymaktadır. Temsilci, devlet yetkililerine çağrıda bulunarak insan hakları savunucularının medya ve halka açık yayın yoluyla aşağılanmasına ve karalanmasına son vermeye davet etmektedir."

Türkiye'deki insan hakları örgütlerinden bazılarıyla ilgili kısa bilgi

İnsan Hakları Derneği (İHD): 1986 yılında kurulmuştur. 12 Eylül askeri darbesinin yarattığı hukuki ve fiili olumsuz sonuçlar nedeniyle, bu sonuçların ortadan kaldırılması ve insan hakları ve özgürlüklerinin korunması için sol görüşlü tutuklu ve hükümlü ailelerinin öncülüğü ile aralarında gazeteci, yazar, bilim insanı, avukatlar, doktorlar, mühendis ve mimarların bulunduğu 98 kişi tarafından kurulmuştur. Ölüm cezasına, işkenceye, ifade özgürlüğünün baskı altına alınmasına, cezaevlerindeki baskılara, DGM'lere karşı kampanyalar yürütmüştür. Çeşitli komisyonları bulunmaktadır. Yönetici organlarda görev yapanların tümü gönüllü olarak çalışmaktadır. 29 şubesi, üç temsilciliği ve yaklaşık on bin üyesi bulunmaktadır. Aylık, yıllık insan hakları raporları, aylık insan hakları bülteni, insan haklarıyla ilgili çeşitli kitaplar, broşürler yayımlamaktadır. Hukukçular, öğretmenler, çocuklar, insan hakları savunucuları için eğitim projeleri gerçekleştirmiştir. Üç kez barış kampanyası sürdürmüştür. Kürt sorunu ile ilgilenmiş, köy yakma ve boşaltmalarına, mayınlara karşı çalışmalar yapmıştır. İHD hem teorik çalışma hem pratik eylemde bulunma (protestolar, açık ya da kapalı alanlarda barışçıl etkinliklerde bulunma)

biçiminde çalışmaktadır. İnsan haklarının evrenselliğini, bölünmezliğini ve bütünselliğini savunmaktadır. İHD, insan hakları hukuku yanında, insancıl hukukun ilkelerini de savunmaktadır. İHD'nin 2008 yılına değin yönetici ve üyeleri hakkında 1000 civarında soruşturma ve dava açılmış, 22 yöneticisi ve üyesi öldürülmüş, genel başkanı genel merkezde öldürülmek istenmiş, çeşitli şubeleri çeşitli dönemlerde kapatılmıştır.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV): İHD tarafından 1990 yılında kurulmuş, 32 özel kişinin ve İHD tüzel kişiliğinin kurucusu olduğu, asıl olarak işkence görenlerin tedavisi amacıyla işkenceye karşı kurulmuş ve aynı zamanda insan hakları ihlallerini belgeleme çalışması yapan bir insan hakları örgütüdür. TİHV insan haklarının spesifik alanında dünya çapında uzmanlığı kabul edilen bir insan hakları örgütüdür. TİHV, Türk Tabipleri Birliği ve Adli Tıp Hekimleri Derneği ile birlikte işkencenin önlenmesinde ve işkencenin saptanmasında önemli bir belge olan Birleşmiş Milletler belgesi olarak kabul edilmiş İstanbul Protokolü'nün de hazırlanmasına öncülük etmiş ve bugün uzman hekimlerinin dünyanın on değişik ülkesinde eğitim verdiği bir kuruluştur. TİHV alternatif tıbbi raporlar düzenlemekte ve bu raporlar mahkemelerce dikkate alınmaktadır. Vakfın beş temsilciliği bulunmaktadır.

İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MazlumDer): 1991 yılında 54 kişi tarafından kurulmuş bir insan hakları örgütüdür. İnsan haklarının evrenselliği ve bütünselliğini savunmaktadır. Yaşam hakkı, işkence yasağı, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, kültürel haklar, ekonomik ve sosyal haklar bir bütünlük içersinde savunulmaktadır. On sekiz şubesi bulunmaktadır. İnsan hakları alanında çeşitli kitap, dergi ve broşürler yayımlamış ve yılık insan hakları raporları hazırlamıştır. Bünyesinde teşkilatlanma birimi, eğitim birimi, basın yayın birimi, sosyal ilişkiler ve organizasyon birimi ve hukuk birimi bulunmaktadır.

Helsinki Yurttaşlar Derneği (HYD): 1990 yılında kurulmuştur. Barış, demokrasi, temel hak ve özgürlükler, çoğulculuk çalışmaları

yapan bir insan hakları örgütüdür. Kitlesel örgüt anlayışı hedeflenmemiştir. O nedenle şubesiz bir model oluşturulmuştur. Çeşitli insan hakları konularında paneller, sempozyumlar, konferans ve seminerler düzenlemiş, kitaplar yayımlamıştır. Avrupa Birliği bütünleşme süreci, azınlık hakları ve çok kültürlülük, çatışmalara karşı sivil yaklaşımlar, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve yurttaş katılımı, yerel demokrasi ve sivil toplumun güçlendirilmesi konuları yoğunlaştığı çalışma alanları olarak görülmektedir.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Temsilciliği: Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) 1961 yılında kurulurken örgütün Türkiye temsilciliği 2002 yılında kurulmuştur. UAÖ'nün dünyada 150'yi aşan şubesi ve 2.2 milyondan fazla destekçisi vardır. Merkezi Londra'dadır. Odaklandığı alanlar, tüm düşünce mahkûmlarının serbest bırakılması, tüm tutuklular için adil yargılanma hakkı, ölüm cezasının ve işkence ve kötü muamelenin sona erdirilmesi, siyasi cinayetlerin ve kayıpların sona ermesi olarak belirtilebilir. Türkiye Temsilciliği, merkeze paralel çalışmalar ve kampanyalar yürütmektedir. Ayrıca ilgili çeşitli kitapları Türkçeye çevirmiş ve yayımlamıştır. Temsilciliğin 790 resmi, 125 de destekçi üyesi bulunmaktadır.

İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP): İHD, TİHV, Mazlum-Der, HYD ve Af Örgütü Türkiye temsilciliği tarafından 2005 yılında kurulmuştur. Amaç, insan hakları örgütlerinin birlikteliğini sağlamak ve bu yolla insan haklarını daha iyi korumaktır. İHOP, dayanışma ve paylaşma, diyalog ve savunuculuk, güçlendirme ve genişleme yaklaşımlarına sahiptir. İHOP eğitim programları oluşturmuş ve uygulamış, analitik raporlar hazırlamayı gündemine almış ve insan hakları örgütlerinin kapasitelerinin artırılması için çalışmalar yürütmüştür. İHOP düşünceye özgürlük kampanyası, insan hakları sertifika programı, ifade özgürlüğü uluslararası konferansı, tematik toplantılar ve basın açıklamaları çalışmalarında bulunmuştur. İHOP Uluslararası Ceza Mahkemesi Koalisyonu'nu aktif olarak desteklemektedir. Koalisyon bileşenleri arasında İHOP'u oluşturan örgütler de bulunmaktadır. İHOP insan hakları savunucularının korunması için onlar hakkında açılmış davaları izle-

mekte ve baskıları rapor etmektedir. Yine, ifade özgürlüğü davaları ile ayrımcılıkla ilgili davalar ve mevzuatı izlemektedir.

Yukarıda kısaca tanıttığımız insan hakları örgütleri dışında özellikle çevre hakkı, çocuk hakları, kadın hakları, engelli hakları alanlarında çok sayıda dernek ve vakıf örgütlenmesinden bahsetmemiz mümkündür.

Türkiye'de medyanın insan hakları ve hak savunucuları karşısındaki tavrı

Türkiye'de medyanın insan haklarına ve örgütlerine yaklaşımı konusunda, öznel değerlendirmeden ziyade, bu konuda yapılmış araştırma sonuçlarından hareket etmek daha yerinde olacaktır. Konu hakkında 2004 yılında BİA projesi çerçevesinde yapılan hak haberciliği izleme çalışması bir fikir verebilir. Bir yıl süren çalışmanın sonuçlarına göre, *Ülkede Özgür Gündem* ve *Evrensel* gazeteleri insan hakları haberlerine en fazla yer veren gazetelerdir. *Hürriyet* ve *Akşam* ise bu konuda en sonlarda yer almaktadır. *Hürriyet* gazetesinin 1997-2008 yılları arasındaki arşiv bilgilerine "insan hakları", "İnsan Hakları Derneği" veya "İHD" olarak girildiğinde, haberlerde ve bazı yazarların köşe yazılarında özellikle İnsan Hakları Derneği'ne yönelik çok ağır suçlamalarla karşılaşılmaktadır. İHD için "çete", "terörist haklarını savunan dernek", "hain hakları derneği", "yan örgüt", "Kürtçü", "Kürt hakları derneği" gibi sıfatlar kullanıldığı görülmektedir.

Birleşmiş Milletler'in yukarıda andığımız belgesinde yer alan değerlendirmelerin neredeyse tümü, İHD'nin Türkiye'de yaşadıklarıyla bire bir örtüşmektedir. İHD, tehdit, taciz, kurşunlama, öldürme, gözaltı, işkence, tutuklama, yargı baskısı, kapatma, etkinliklerinin yasaklanması, soruşturma ve davalar açılması benzeri baskıları sürekli olarak yaşamıştır.

Bütün otoriter sistemlerde insan hakları savunucularına ve örgütlerine devlet ve egemen medya nasıl yaklaşmaktaysa, Türkiye'de de öyle yaklaşmaktadır

- Negatif bir dil kullanılmaktadır.
- Hak savunuculuğu ya kriminal bir iş, bir olgu ya da siyasal bir faaliyet olarak sunulmaktadır. İnsan haklarıyla ilgilenmek tehlikeli bir ilgi olarak gösterilmektedir.
- İnsan haklarının her birinin birer değer olduğu fikri, pozitif bir dil olarak, egemen medyada işlenmemektedir. Tamamen devletin dış politikasına göre şekil alan bir şey olarak sunulmakta; konuya ülkenin, devletin kârı-zararı, çıkarı hesabıyla yaklaşılmaktadır.
- İHD'nin kuruluş yıllarında "solcu hakları", "komünist", "terörist hakları savunuculuğu" şeklindeki suçlama, 1990'lı ve 2000'li yıllarda "Kürt hakları savunuculuğu", "bölücülük", "teröristlik" şeklini almıştır.
- İnsan hakları savunucuları, başka otoriter/totaliter sistemlerde yöneltilen suçlamalarda olduğu gibi, Türkiye'de de haklarını savunduğu kesimlerle özdeş kabul edilmişlerdir. Bir örgüt mensubu, cezaevinde, emniyette ya da başka bir şekilde bir insan hakları ihlaline maruz kalmışsa ve bir insan hakları örgütü (sıfatı ne olursa olsun) o insanın haklarını savunmuşsa, o kişinin örgütüne mensup olmakla, örgüte yardımla suçlanmıştır.

İnsan hakları savunucuları medyadan ne bekliyor?

Biz insan hakları savunucularının medyadan beklentisi Albert Camus'nün *Veba*'sındaki Dr. Rieux'nun söylediğinde gizlidir. Dr. Rieux, gazeteci Rambert ile sohbetleri sırasında, gazetecinin vebaya karşı verdiği mücadelesi nedeniyle kendisine, "Siz bir kahramansınız," demesi üzerine, "yaptığının kahramanlıkla ilişkisinin olmadığı" cevabını verir. Gazetecinin, "Neyle ilişkisi var?" diye sorması üzerine de "Dürüstlükle," der. Rambert bu defa da, "Dürüstlük nedir?" diye sorduğunda, "Genel olarak bilmiyorum ama benim durumumda işini yapmaktır," biçiminde cevap verir. Yani bu örnekten hareketle, biz insan hakları savunucuları, gazetecilerden "işlerini yapmalarını" istiyoruz. İnsan hakları ihlallerini

haber yapmalarını, ilgili haberlerin takibini yapmalarını, ayrıca kamuoyunu bir yurttaş olarak sahip oldukları haklar ve bunları nasıl kullanabilecekleri konusunda bilgilendirmelerini bekliyoruz. Bütün bunlar da zaten gazetecinin "işi", bilgilendirme sorumluluğunun bir parçası.

Son olarak biz İHD'liler Türkiye'de yaşadığımız bütün bir insan hakları koruyuculuğu serüveninde şu iki şeyin farkındayız. Bir: İnsan hakları kavramını çok geniş insan topluluklarına tanıttık. İki: Hak ihlalinde bulunan devlet organlarını ve hak ihlalcisi kamu görevlilerini rahatsız ettik. İhlalciler genellikle ihlallerini gizlemek isterler. Biz insan hakları savunucuları da "gizlediğiniz bir şeyler mi var?" diye sorarız. Bu çok rahatsız edici bir soru ve faaliyettir. Ama bizim işimiz bu. Dolayısıyla rahatsız ettiğimizin farkındayız. Ancak Türkiye'de ve dünyada insan hakları savunucuları rahatsız etmeye her an, her yerde devam etmelidir. Çünkü demokrasi, devletlerin sivil toplum tarafından gözetlendiği, denetlendiği bir rejimdir. "Açıklık" özgürlüktür.

Hak Haberciliği: Neden ve Nasıl?

Gülgün Erdoğan Tosun

bianet'e "Okuldan Haber Odasına" eğitiminde bana da konuşma fırsatı verdiği için teşekkür etmek istiyorum. Hem sizin adınıza hem de kendi adıma. Benim bugün sizlerle paylaşmak istediğim konu hak haberciliğinin gerekliliği üzerine. Hak haberciliği konusunda daha önce *bianet*'le birlikte yerel medya temsilcilerine yönelik bir dizi eğitimler gerçekleştirdik. Size verilen çantaların içinde bulacağınız üç kitap hak haberciliği konusunda benim buradaki kısıtlı konuşma süremden çok daha ayrıntılı bilgiyi verebilecek içerikte. Kitapların içeriğini tamamen aktarmam mümkün değil. Bu nedenle bugün sizlerle bazı önemli gördüğüm başlıkları tartışmaya çalışacağım.

Ben, benden önceki konuşmacı Sayın Yavuz Önen'in bıraktığı yerden devam etmek istiyorum. "Neden hak haberciliği" dediğimizde aslında dünden beri devam eden konuşmalarda vurgulandığı gibi, asıl kastedilen şey; "nasıl haber yapmalı" sorusunun kısa bir cevabı. Söz konusu cevaba göre, odağına insanı koyarak haber yapmalı. Karşılaştığımız basit haberi odağına insanı alarak, insana dokunarak nasıl haber haline getirebilmeliyiz. Dolayısıyla, haberin odağında insan olmalı. Ancak haberin odağına yerleştirdiğimiz insanı haklarından bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Haber neden ve nasıl insan odaklı kılınabilir?

Dil sorunu

Gözleyebildiğimiz kadarıyla, gündelik koşturmaları, sıkışık zaman rutinleri içinde yetiştirmek zorunda oldukları haberleri yazarken muhabirlerin yaptıkları hatalar genellikle insan hakları ihlallerine yönelik haberlerde daha sıklıkla ortaya çıkıyor. Bu durum öncelikle gündelik dile de yerleşmiş olan kullanımlardan, daha doğrusu dilin ideolojik kullanımından kaynaklanabiliyor. Bugünkü *Hürriyet* gazetesinde gündelik hayatta farkında olmadan kullanılan ve seksist ayrımcılığa dayanan dil konusunda çok güzel bir örnek var. Bülent Arınç, "Beni beğenmeyen kızını vermesin" demiş. Arınç, kendisine yönelik eleştiriye tepki gösterirken aslında, "Beni politikacı olarak beğenmeyen bir daha milletvekili adayı olarak göstermesin. Ya da beni bir daha seçmesin, bana bir daha oy vermesin" demek istemiş. Ancak gazetecilerin haber manşetine "beni beğenmeyen kızını vermesin" sözünü taşıması, Arınç'ın diline hâkim olan ayrımcılığın haberler aracılığıyla yeniden üretilmesinden başka bir şey değildir. Gündelik hayat rutinimize yerleşmiş, kendiliğinden ortaya çıkan hak ihlallerinin, cinsiyet ayrımcılığının haberler aracılığıyla yeniden üretilmesine en güzel örneklerden biridir karşımıza çıkan.

Toplumsal hayata yerleşmiş ayrımcı klişelerin yeniden üretilmesine ancak insan odaklı, hak odaklı habercilikle karşı koyabiliriz. Haber üretiminin her aşamasında muhabirler olarak dilimizi sürekli gözden geçirerek, yerleşik karalayıcı, damgalayıcı ifadelerden arındırmamız gerekiyor. En çok karalayıcı imgeler özellikle eşcinseller hakkında veya bedenini satmak zorunda bırakılan kadınlar hakkında yapılan haberlerde kullanılır. Ya da sokağa itilmiş çocuklar için en fazla kullanılan klişe "tinerci çocuklar" damgasıdır. "Sokak çocukları", "çöp toplayan çocuklar", "tinerci çocuklar" dediğimiz zaman aslında onları damgalamış oluyoruz. Hak haberciliği yaparken bu deyimlerden uzak durmak gerekiyor. Sokakta yaşamak zorunda bırakılan çocuklara ilişkin haberlerde "so-

kağa itilmiş çocuk" deyimini kullanmak daha uygundur. Çocuklara yönelik damgalayıcı ifadelerin kullanımına –en az korunan kesim oldukları için olsa gerek– tüm dünyada rastlamak mümkün. Kolombiya'da yatak böcekleri, Peru'da meyve kuşları, Brezilya'da marjinaller, Vietnam'da toz böcekleri, Kamerun'da sinekler gibi haşerelere denk düşecek tanımlamalar hem medya hem de halk dilinde kullanılıyor. Hak haberciliğini gerçekleştirebilmek için haberinizin odağına insanı alacaksanız, insana dokunacaksınız ve ister istemez onun haklarını da gözetmek zorunda kalacaksınız demektir.

İnsan hakları öncelikle devlete karşı ileri sürülen haklardır

İnsan hakları genel kavrayışı çerçevesinden bakacak olursak, insan hakları devletle birey ilişkisinde ya da devletle toplum ilişkisinde ortaya çıkan ve bireyin devlete karşı ileri sürebileceği haklardır. Bu nedenle devletin, "insan haklarını ben koruyorum zaten, bak başka bir kuruluşun korumasına gerek yok" argümanını ileri sürmesi insan haklarının doğasıyla da çelişkili bir tutumdur. Çünkü insan hakları genellikle devlet tarafından ihlal edilir. Bu nedenle az da olsa insan haklarının doğasına değinmek gerekiyor. İnsan hakları teorisinin gelişim sürecine baktığımızda genellikle bu hakların korunmasının devletten talep edildiğini görmekteyiz. Neden devletten talep ediyoruz? Çünkü genelde ihlal eden devlet olduğu için. İnsanlar birbirlerine karşı insan hakları ihlallerini yaşadıkları zaman da –aile içi şiddet olaylarında olduğu gibi– söz konusu hakların korunması devletten talep edilir. Devletin mahkemelerine başvurulur. Bu nedenle insan hakları felsefesinin, insan hakları hukukunun ortaya çıkıp gelişmesindeki temel mantık; devletle birey arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan sonuçlara ilişkin olması ve devlete karşı ileri sürülen haklar olmasıdır. Dolayısıyla insan hakları insanların birbirlerine karşı değil, genellikle devlete karşı ileri sürdüğü haklardır.

Hak haberciliği konusuna dönecek olursak, insan hakları ile odağına insanı aldığınız habercilik anlayışı arasında yakın ilişki var-

dır. İnsan haklarını gözetmeden insana dokunan bir habercilik yapmanız mümkün değildir. Odağınıza insanı alıyorsanız insan haklarını gözeten bir habercilik yapmanız gerekiyor.

İnsan hakları felsefesinin gelişim sürecinin bazı aşamaları var. Birinci aşamada, ilk gelişen haklar bizim sivil-siyasal haklar dediğimiz haklardır. 1789 Fransız İhtilaline dayandırılan ilk haklar yurttaşlık, katılım, seçme ve seçilme haklarıyla ilgilidir. İkinci kuşak haklar sanayi devrimi sonrasında bir sınıf olarak çalışan sınıfın –proletaryanın– ortaya çıkması ve bu sınıfla ilgili birtakım ekonomik ve sosyal hakların gündeme gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Sosyal devlet ilkesinin ortaya çıkışı ikinci kuşak haklara dayanır. Üçüncü kuşak haklar ise insan hakları kavramının kapsamının genişleme sürecindeki temel basamaklardan biridir. Üçüncü kuşak haklar arasında insanların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, o sağlıklı çevrede insanların olduğu kadar hayvanların da yaşam haklarının korunmasıyla ilgili haklar sayılabilir. Bunların yanı sıra bir de dördüncü kuşak haklardan bahsediliyor. Dördüncü kuşak haklar devletten talep edilecek mali haklardır. Mali haklar; "bir yurttaş olarak ben devletten çocuğumun yüksek bir dış borç yükü altında doğmasını istemiyorum" deme hakkını içerir. "Bundan sonra dışarıya borçlanırken, yurttaş olarak bana sorman lazım" anlayışını beraberinde getirmektedir. Ayrıca, yerel yönetimlerin ya da devletin bütçesine kadınlara yönelik, çocuklara yönelik bazı harcama kalemlerinin konmasını, özellikle konulmasını isteme haklarını içerir. Bu türden mali hakları devletten talep etme hakkı dördüncü kuşak haklar arasında sayılıyor.

Hak haberciliğinin neresindeyiz?

Görüldüğü üzere tarihsel süreç içinde çocuk hakları, kadın hakları, çevre hakları gibi hak kategorilerinin ortaya çıkışı tamamen bir ihtiyaç ve bu ihtiyacın fark edilmesine bağlıdır. Kadınların toplumda ezilmesi, horlanması, çocukların aile içi şiddete maruz kalması gibi. Birleşmiş Milletler içinde UNICEF'in kurulması ve Ço-

cuk Hakları Evrensel Bildirgesi'nin yayımlanması çocuk haklarında önemli bir aşamadır. Bildirgenin 1. maddesinde, "18 yaşını doldurmayan herkes çocuktur" yazar ve kimsenin 18 yaşını doldurmamış birinin çalışmasını isteme hakkı olamaz. Ama dünyada yol yapımı için taş kıran çocuk fotoğraflarını hepimiz görmüşüzdür. Savaşan çocuklar, eline bir silah verilip Ruanda'da veya başka ülkelerde savaştırılan çocuklar, Nike ayakkabılarının üretiminde zorla çalıştırılan çocuklar hakların ihlal edildiği bir dünya gerçeğinin birer parçasıdırlar. Bu ihlallerin daha çok görünür olmasıyla birlikte çocuk hakları kavramı ortaya çıkmıştır. Kadınların ezildiği, eğitim hakkından mahrum edildiği bir toplum açısından kadın haklarının önemi ve ivediliği tartışılamaz herhalde. Mevcut Medeni Kanun hükümleri ne olursa olsun, babanın ölmeden önce –en iyi ihtimalle– bütün malvarlığının yarısını oğluna verip, "geri kalanını benden sonra paylaşırsınız" demesi, öncelikle oğlunu garantiye almaya çalışması halen Mecelle'nin yürürlükte olduğunun bir işareti değil midir? Bu uygulamalarla kız çocuklarının hakları ihlal edilmiyor mu? Eğitim alanında da "kız çocuk okuyup da ne olacak. Bir an önce evlensin, ama erkek çocuğum okusun" mantığının toplumsal alanda hâkimiyetini sürdürmesi eğitim hakları açısından kadın-erkek arasında bir eşitsizlik doğurmuyor mu? Toplumsal, geleneksel, ekonomik, siyasal hangi kökene dayanırsa dayansın, bir eşitsizlik mevcut olduğu ve halen devam ettiği için bu tür hakların medya tarafından önemle vurgulanması ve üzerinde durulması gereği açıktır. Doğal olarak herkesin bu haklara sahip olduğu varsayılıyor, ama uygulamalar tam tersini gösteriyor. O halde, hak haberciliği yoluyla "Kral Çıplak" diyebilecek gazetecilere, medyaya ihtiyacımız olduğu da açıktır.

Günümüzde gazetecilik yaparken, bir piyasa var, bir hedef kitle var ve gazeteler de (doğal olarak haberler de) bu piyasaya yönelik olarak üretilen mal ve hizmetler olarak algılanıyor. Yanlış mı düşünüyorum? Bu algı nedeniyle, *Posta* gazetesinin hedef kitlesi (özellikle kullanıyorum bu deyimi, çünkü bu bir tür pazarlama ilkesidir aslında) farklı olduğu için Doğan Haber Ajansı'nın ortak

haber havuzundan seçtiği haberler bu kitleye yöneliktir. Dünkü konuşması sırasında Nurcan Akad'a soramamıştım aslında; hedef kitlenizin neyi talep ettiğini belirlemek için düzenli araştırmalar yapıyor musunuz? Yoksa o hedef kitleyi o haberlerinizle sizler mi oluşturuyorsunuz? Tuğrul Eryılmaz da; "Haber üretim sürecinde haber müdürünüzle kavga etmeyin, sizin bilmediğiniz bazı ilkeler vardır. O bilir, ona göre haberinizi düzeltir. Bu nedenle de ideolojik görüşünüzün uymadığı yerde gidip habercilik yapmayın, görüşünüze uyan gazeteyi öncelikle tercih edin" gibi bir şeyler söyledi. Haberciliğin kendisini bu hedef kitleye yönelik üretilen mal ve hizmetin üretim süreci olarak gördüğünde, muhabir yaptığı habere yabancılaşıyor. Bu benim kendi kişisel görüşüm. Ancak şöyle de bir olgu var: Siz çalıştığınız gazetenin bir elemanısınız. Bu durum sizi ve kimliğinizi çevreliyor, dolayısıyla yalıtıyor sizi. Muhabir bir süre sonra kendi bakış açısını bir kenara bırakıp, haberleştirdiği olguyu nesneleştirerek, bu olguya çalıştığı gazetenin ilgisinin, bakış açısının ne olabileceğini tahmin edip, bir süre sonra kendi perspektifini bir kenara bırakıp sürekli gazetenin perspektifinden bakmaya başlıyor. Öğrencilerimizin mezun olduktan sonra yaşadıkları en önemli sıkıntı bu. "Biz okulda pek çok teorik ve ideal bilgiyi aldık, ama piyasa bizden bunları istemiyor ki" diyorlar. Piyasa önce sizi kendi kimliği ile donatıyor, sizi bir kalkana sarıyor, bir çerçeveye yerleştiriyor. Muhabir bu kalkana alışınca ve bu çerçeveden bakmaya alışınca, her olguya gazetenin ilkeleri penceresinden bakmaya başlıyor, olayları yerleştirildiği çerçeveden yorumluyor.

Hayatta tek bir gerçeklik olmadığı doğrudur. Söz konusu gerçeklik bir nesne dahi olsa, nesnenin nesneleştirilmesi öznel olacaktır. Elimdeki silgiyi bazıları tahta silgisi, bazıları mavi bir tahta silgisi, bazıları kirlenmiş bir tahta silgisi olarak nitelendirecektir. Nesneleştirmeler, tanımlamalar, yorumlar arasında benzerlikler olmaz mı? Olabilir. Çünkü, bizim hayata, gerçeklere bakışımızı dünyaya bakış açısı dediğimiz ideolojilerimiz –yaşam süresi içinde edindiğimiz yaşam tecrübesi de diyebilirsiniz– okuduklarımız

belirler. Dolayısıyla hangi gazetenin ilkeleri penceresinden bakıyorsanız, o haberi yapma biçiminiz farklı olacaktır. Bu bana göre muhabiri bir ölçüde yaptığı işe yabancılaştıran bir faktördür. İlla yabancılaşacaksak, ayrıca tarafsızlık da mümkün değilse –hiçbir zaman tarafsız habercilik yapılır diye bir şey yok, bunu unutmayın– o zaman yapacağımız en hayırlı iş *haber üretim sürecimizin odağına insan haklarını almak* olacaktır. Odağımıza devleti alırsak, örneğin 1 Mayıs kutlamalarında ortaya çıkan olaylara odağımıza devleti alarak bakacaksak, "1 Mayıs gösterilerinde devlet karşıtı güçler yine galeyana geldi" türünden bir haberi yaparız. Odağımıza insan haklarını alacak olursak, tüm dünyada emek ve işçi bayramı olarak kutlanılan 1 Mayıs ile ilgili "gösteri" ifadesini kullanmayız; "1 Mayıs'a yönelik kutlamalar polisin engellemesi ve baskısıyla karşılaştı" türünden bir haber yaparız. Olay aynıdır, ama haberiniz sizin bakış açınıza ve odağınıza aldığınız şeye göre tamamen değişir. Bir taraf olacaksanız insandan taraf olun, hakları ihlal edilenden yana taraf olun, mağdurdan taraf olun. Ancak o zaman etik sorumluluğunuz yerine gelmiş olur, vicdanen içiniz rahat eder.

"Günlük yaşamın içinde haber nasıl olmalı?" sorusuna verilen yanıt genellikle, sansasyonel olmalı şeklindedir. Medyada –özellikle ana akım medyada– çalışmaya başladığınızda size bu temel fikir öğretiliyor. Bir haberin sansasyonel tarafını bulmak adına çoğu zaman öyle feci insan hakları ihlalleri yapılıyor ki. Hatırlarsanız İzmir'de bir bebeğe tecavüz olayı vardı gazetelere bolca haber olan. Haberin sansasyonelleştirilmesi sırasında bebek bir kez daha tecavüze uğradı, haklarına tecavüz edildi. Olayın faillerine "sapık" diyen medya bebeğin çıplak fotoğraflarını kullanırken kime hizmet ediyordu acaba? Güya, safiyane duygularla bebeğin neresinin morardığını göstermek için, sapkın düşünceli insanların görmek istediklerini tekrar gösteriyorsunuz. Dolayısıyla, bir mağdurun haberini yaparken, bir kez de bizim tarafımızdan mağdur olmaması için daha duyarlı olmamız gerekiyor. *Milliyet* gazetesinin internet sitesinde İzmir'de çıplak denize atlayan kızın

fotoğrafı halen yayımlanıyordu. Üstelik haberde neredeyse adresine kadar tüm bilgilerin yer alması mağdurun damgalanması demektir. Herkese açık olan bu sitedeki haber, bir arkadaşı ya da bir tanıdığı tarafından okunabilir. Bu tür haberlerde verilen ayrıntılar haberin kendisinden daha fazla akılda kalır. Bana göre, bu hak ihlalleri gazetecilerin sansasyonellik uğruna biraz da bilerek yaptığı işler.

Ne yapmalıyız?

Hak odaklı habercilikte insan haklarına, insanın yaşama hakkına, kendini geliştirme hakkına ve diğer her türlü hakkına saygılı olmak zorundasınız. Bu sizin gazeteci olarak öncelikli ve vazgeçilmez sosyal sorumluluğunuzdur. Siz birtakım şeyleri deşifre etmeye, ortaya çıkarmaya çalışın, ama bu deşifreyi insan haklarını ihlal eden kurumları, kuruluşları, devleti, ekonomik-ticari organizasyonları deşifre etmek için yapın. Bunu yaparken, hakları ihlal edilenlerin de özel hayatlarını ve haklarını koruyun. 18 yaşından küçük olan herkes çocuktur ve 18 yaşından küçük olanların ceza ehliyeti yoktur. Ancak gazetelerde "işte kapkaç suçlusu çocuk", "daha on yaşında ama on kapkaç yaptı doymadı" şeklindeki haberlere rastlayabiliyoruz. Bu çocuklar aslında birileri tarafından bu işe zorla itilen çocuklar. Ekmek de çalabilir, altın da çalabilir. Ekmek çalmasıyla kuyumcudan altın çalması arasında bana göre hiçbir fark yok. Çünkü 18 yaşından küçük bir çocuğun suç ve ceza ehliyeti yok zaten. Bu nedenle hiç fark etmez.

Hak haberciliğinde "mağduru" odağa almak gerekiyor. Bu konuda anlaşıyoruz, tamam. Ancak, mağduru odağına alan haberlerde de şu türden hatalarla karşılaşabiliyoruz: Mağdurdan bir hikâye yaratılmaya çalışılıyor. Haber yazım sürecinde hikâye yaratılırken –Amerikan geleneğinde "öykü anlatımı" (*story telling*) diye adlandırılan biraz da budur zaten– hikâyecilik yeteneği en uç sınırlarına kadar zorlanarak, bütün yeteneğimizi ortaya döküp, son derece dramatik bir haber çıkarabiliyoruz ortaya. Mağdurun ne kadar mağdur olduğunu anlatırken, farkında olmadan onu bir ke-

re de biz mağdur ediyoruz. Mağduru ve/veya etrafındakileri o haberi okuduktan sonra, "ben ne kadar mağdur ve kötü durumdaymışım" düşüncesine kapılarak hayattan umudunu keser hale getirebilecek haberler çıkartıyoruz. Nasıl bir hak haberciliği sorusuna verilecek yanıtlardan biri olarak karşımıza; "mağdur portresinin çok dramatik çizilmediği bir haber" çıkıyor. Mağduru daha dramatik hale getiren, onu daha aciz gösteren, kendini daha kötü hissetmesine yol açan haber değildir amaç. Hak haberciliğinde amacımız; hak ihlalinin ne olduğuna değinerek, onun çözümüne veya onunla mücadele yöntemlerine yer vermektir.

Diğer yapılması gerekenler: Sivil toplum örgütleriyle ilişki ve bilgilenmek

Hak haberciliğini kendine şiar edinecek muhabirlerin öncelikle çevrelerinde insan hakları konusunda çalışan, insan hakları ihlalleriyle mücadele eden sivil toplum örgütleriyle ilişkilerini geliştirmeleri önerilebilir. Bir muhabir olarak hak örgütleriyle iletişim içinde olmanız gerekiyor. Şu andaki gazetecilik profili içinde eksikliği en fazla hissedilen noktalardan birisidir bu. Haklara duyarlı gazetecilik konusunda öncelikle yapılması gereken, insan hakları ihlalleriyle mücadele eden sivil toplum örgütleriyle yakın diyalog içinde olmak, onların çalışmalarından haberdar olmak ve onların sesi olmaktır. Çünkü biraz önce Yavuz Önen'in konuşmasında bahsettiği gibi, hak örgütlerinin düzenledikleri toplantılarda genellikle devlet erkânı konuştuktan sonra medya mensupları toplantıyı terk etmekte, toplantının düzenlenme amacına yönelik olarak örgütlerin sesi kamuoyunda yeterince duyulmamaktadır. Bugün hak örgütlerinin yaşadığı en önemli sorunlardan biri olan medyada görünür olma sorunu ancak haklara duyarlı muhabirlerin artışıyla aşılabilir. Hak haberciliği konusunda çalışırken, bir yandan hak ihlallerini görünür hale getireceğiz, ama öbür yandan da bu hak ihlalleriyle karşı karşıya kalması durumunda yurttaşların kadınsa kadın sığınma evleri, çocuksa çocukları korumayla ilgili birtakım derneklerle iletişime geçerek bu konudaki

alternatiflerinin neler olduğunu (çözüm yollarını) ortaya koymaya çalışacağız. Kısacası; "nasıl bir hak haberciliği?" sorusuna yanıt aramadan önce muhabir olarak kendimizi insan haklarının genel çerçevesi, felsefesi ve bu konuda çalışan sivil toplum örgütleri konusunda bilgilendirmemiz ve iletişim kurma pratiği edinmemiz gerekiyor.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi konusunda birkaç söz söyleyerek konuşmamı tamamlamak istiyorum. Türkiye'de iç hukuk yolları tüketilmediği sürece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuramazsınız. Şu anda devletin resmi söylemini paylaşan medyada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuranlar genellikle vatan haini olarak damgalanmakta. Oysa, bu türden haberleri yapan muhabirlerin gözden kaçırdıkları bir nokta var. Türkiye Cumhuriyeti Devleti kendisi bizzat anlaşmaya imza atarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kendisinin verdiği kararlar üzerinde yargılama yetkisi olduğunu kabul etmiştir. Bir başka ifadeyle, iç hukuk yollarıyla çözemediğimiz bir sorunu AİHM'e götürme hakkını bize tanıyan bizim devletimizdir zaten. Vatandaşının bu hakkını bizzat kendisi bir yasa ile kabul etmiştir. Bu nedenle yapılan haberlerde kullanılan dil yanlıştır ve haksız yere damgalayıcıdır. Bizim iç hukukumuzu AİHM ile sorun yaşamayacak düzeye getirebilmemiz için sivil anayasayı yapmamız, 301-302-311. maddelerin yarattığı sorunlara son vermemiz, Türk Ceza Kanunu'nu revize etmemiz gerekiyor. Bu düzenlemeleri yapmayı biz zaten Resmi Gazete'de yayımlanan Avrupa Topluluğu Ortaklık Katılım Belgesi'nde taahhüt ediyoruz. Bu durumda yapılan haberlerin mantığını ve dilini anlamak zorlaşıyor.

Kısaca toplayacak olursak; insan hakları konusu ulusal gündemin meta söylemi içinde eriyip giden, çoğu zaman kendisine fazla yer bulamayan konulardan biridir. Bizim gündelik hayatta kullandığımız dilde aşina olduğumuz birtakım kalıplar, klişeler gazetecilerin insan hakları ihlalini kolaylaştıran faktörlerden biridir. İnsan hakları ile ilgili ihlaller daha çok sivil ve siyasal haklar konusundaki ihlaller olarak anlaşılmakta, üretilen haberlerde çoğu za-

man işin ekonomik boyutu, sosyal adalet boyutu ve diğer boyutları gözardı edilmektedir. Hayvan hakları, çevre hakları gibi geniş hak yelpazesi çoğu zaman yoğun gündem içinde kendine hiç yer bulamamaktadır. Bu ve bunlar gibi çoğaltabileceğimiz pek çok nedene bağlı olarak; insan haklarını gözardı etmeyen, insan hakları ihlallerini deşifre eden, o büyük gündemin içinde insan hakları gündeminin çok önemli bir konu olduğunun bilinciyle hareket eden muhabirlerin hızla yeni medya ortamına dahil olması en büyük beklentimizdir. Muhabirlerin öncelikle, insan hakları konusundaki kendi bilgi çerçevelerini genişletmesi, hak ihlallerinin çözüm yolları ve alternatif habercilik anlayışları konusunda bilgi sahibi olması gerekiyor. Ortada bir sorun varsa, bu sorun yasada nasıl düzenlenmiş ya da Avrupa'da nasıl düzenlenmiş diyerek araştırmayan muhabirler hak ihlallerinin bizzat artırıcı faktörü olabiliyorlar. Günümüz hegemonik basın yapısı içinde, haber üretim süreçlerinin hedef kitleye yönelik bir mal ve hizmet üretim süreci olarak algılanmasının yol açtığı muhabirin habere yabancılaşması sorunu gazete patronu veya otosansürle aşılamaz. Muhabirlerin haberi yazarken, "ben bu haberi insan hakları ihlali yapmadan, seksist, ayrımcı, damgalayıcı bir dil kullanmadan nasıl yazabilirim"in yollarını araması gerekiyor. Bunu yapmak o kadar da zor olmasa gerek...

Televizyon Haberciliği ve Hak Haberciliği Açısından Etik İhlaller

Özden Cankaya

Televizyon haberleri, günümüzde hedef izleyici kitlesine ulaşmasındaki hız ve görselliğin çekiciliği nedeniyle en yaygın iletişim kanalı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de televizyon haberlerinin hazırlanması ve sunulması temel habercilik ilkeleriyle etik değerlere uygun olmalıdır.

Her televizyon haber merkezinin yayın politikası, ilkeleri, olaylara bakışı birbirinden farklıdır. Çünkü, haber merkezleri ve haberciler, olayları dünya görüşlerine, politik duruşlarına göre ele alırlar. Her haberci olaylara kendi durduğu noktadan bakmakta özgürdür, ancak gözden kaçırılmaması gereken nokta, haberde yer alan tüm tarafların görüşlerinin aktarılması gerektiğidir. Haberci, haberde yer alan tarafların görüşlerini yansıtabildiği ölçüde nesnelliği sağlayabilir.

Televizyon haberlerinin "gerçeği" yansıtmak amacı taşıdığı kabul edilmektedir. Televizyon yöneticileri gerçeğin rasgele görüntülenemeyeceğini de ileri sürmektedirler. Onlara göre görsel alanın retoriği ve sahnelenme yasaları vardır ve televizyonda gösterilen

her şeyin de bu yasalara uyması gerekir (Ramonet, 1999: 107). Televizyon haberinde olaylar aktarılırken "gerçek" kurgulanmaktadır. Haber merkezlerinin haber değeri taşıdıklarına karar verdikleri olayların seçilmesi, sıralanması, görüntülenmesi ve sunuluşu haber merkezinin ideolojisini yansıtır. Bu nedenle de, her haber merkezi haberleri kendi bakış açısı ve yorumuyla verir. Ama yine de tüm haberlerin taşıması gerekli temel özellikler ve nitelikler vardır.

Türkiye'de televizyon haberciliğinin eleştirilen temel sorunları vardır. Bu sorunlar irdelendiği zaman, haber etiği açısından uyulması gereken noktalar daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak önce "haberin ne olduğunun" hatırlanması gerekmektedir. Buradan hareketle uyulması gereken etik kurallar da ortaya çıkacaktır.

Habere ulaşma temel insan haklarındandır.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin "Haklar ve Sorumluluklar Bildirgesi"nde, habere ulaşma, bilgi edinme hakkının temel hak ve özgürlüklerimizden biri olduğu belirtilmiştir. Bireyin doğru haber ve bilgi alma, bilgi edinme hakkını sağlayacak yöntemler ve kurallar gazeteciler tarafından dürüst biçimde kullanılmalıdır.

Haberin toplumsal niteliği

Haber toplumsal bir nitelik taşır. Haberin taşıdığı toplumsal önem ve özellik gazetecinin görevini kutsal ve özel kılar. Daha çok izleyici çekmek için, haber değeri olmayan olayların haber olarak aktarılması, habercilik etiği açısından doğru değildir.

Haber bilgi aktarır.

Haberin başlıca amacı bilgi aktarmaktır, bunun da "olgusal gerçek"lere sadık kalınarak yapılması gerekir.

Televizyon haberciliğinde uygulanan tekniklerle ilgili etik ihlaller ve uyulması gereken ilkeler

Dramatik öğeler kullanılması

Haberin amacı bilgi aktarmak olduğuna göre izleyiciyi coşturmak, üzmek, sevindirmek ve öfkelendirmek amaçlarıyla duyguları harekete geçiren dramatik öğelerin kullanılmaması gerekir. Çünkü dramatik öğeler yüzünden olgusal gerçekle kurgu arasındaki ayrım ortadan kalkmakta, mesaj bağlamından koparılmaktadır. Türkiye'de en çok yapılan etik hatalardan bir tanesi özellikle televizyon haberlerinde, dramatik öğelerin etkin biçimde kullanılmasıdır.

Fon müziği ya da dip müziği kullanılması

Eleştirel açıdan bakıldığında olmaması gerekli unsurlardan biridir. Haber metni okunurken, dip müzik ya da fon müziği kullanılması izleyiciyi duygusal açıdan etkilemek amacını taşımaktadır. Bir örnek vermek gerekirse; 2 Eylül 2007'de ulusal televizyon kanallarının birinde akşam ana haber bülteninde Başbakan Erdoğan'ın ikinci torununun doğumuna ilişkin haberin fonunda "Süper Baba" dizisinin müziği çalıyordu. Ulusal ticari kanalların ana haber bültenlerinde hemen hemen her haberin fonuna bir müzik parçası yerleştirilmektedir, bu durum da duygusal etkiyi artırmaktadır. Bu dramatik öğenin televizyon dizisinde, tiyatroda, radyo tiyatrosu ya da bir sinema filminde bulunması olağandır, ancak bir haber bülteninde olmaması gerekir.

Canlandırma yapılması

Haber bülteninde yer alan bir olayın gerçek görüntülere değil, canlandırmalara dayanılarak verilmesi haberin gerçekliğiyle bağdaşmayan bir durumdur. Haber, gerçekliği aktarma amacındadır. Aktarılan olaya ilişkin görüntü varsa kullanılır, görüntü yoksa, canlandırma yoluna gidilmez. Aksi halde, dramatik ögelerin kullanılmasında olduğu gibi, olgusal gerçek ile kurgu arasındaki ayrım ortadan kalkmaktadır.

Aynı görüntünün tekrarlanması

Haber merkezleri, ellerinde yeterli görüntü olmadığı zaman ya da olay üzerine sürekli vurgu yapmak istediklerinde, dramatik etki yaratmak amacıyla aynı görüntüyü tekrar tekrar yayımlamaktadır. Bunun ise, örneğin eğer haber şiddet unsuru içeriyorsa, bunun daha da öne çıkarılması gibi olumsuz bir etkisi olmaktadır.

Arşiv görüntüsünün kaynak belirtilmeden kullanılması

Televizyon haberlerinde sıklıkla arşiv görüntüsü kullanılmakta ancak bu görüntülerin arşiv görüntüsü olduğu ve nereden alındığı belirtilmemektedir. Oysa mutlaka haberin hangi ajanstan alındığı, kaç yılında çekilmiş bir görüntü olduğu açıklanmalıdır. Yıllar önceki bir görüntüyü şimdi olmuş gibi sunmak, gerçeklerden uzaklaşmaktır.

Sözün, görüntüyü tamamlamak üzere kullanılması

Haber metni gereğinden uzun olmamalıdır. Televizyon haberi, görsel olarak bir olayı aktarabiliyorsa işlevini yerine getirmiş demektir. Görüntünün çok çarpıcı olduğu yerlerde söz eklenmesi onun vurucu etkisini ortadan kaldırmaktadır. Vurucu bir görüntü olduğunda, metni son derece sınırlı kullanmak önemli ilkelerden biridir.

Röportaj yapılırken

Röportaj yapılan, yani kendisiyle görüşülen kişinin yetki alanının açıklanması önem taşır. Türkiye'de özellikle sağlık haberlerinde bu konuda yapılan televizyon haberleri dikkat çekicidir. İnsan sağlığını etkileyen bir konuda, tıp uzmanı olmayan bir kişiden alınacak görüşler izleyiciyi yanlış yapmaya yönlendirebilir. Görüşülen bir estetisyen ya da diyetisyen ise tıp doktoru gibi sunulmamalıdır. Konuşulan konuda, yetki alanlarını belirten sözlü ya da yazılı açıklamalar net bir biçimde açıklanmalıdır. Röportaj yapılan kişinin yetki alanı, hangi konuda bilgi sahibi olduğu, mes-

leği ve çalıştığı kurum izleyici tarafından bilinmelidir. Haber bültenlerinde kamuoyu yoklaması niteliğindeki sokak röportajlarında, röportaj yapılan kişiye göre değişen farklı hitap ve davranış biçimleri görülmektedir. Röportajı yapan haberci, konuştuğu kişinin sosyal statüsü, ekonomik durumu, eğitim düzeyi ve hatta giyimine göre farklı hitap ve davranış biçimleri geliştirmektedir. Bu da haber etiği açısından kabul edilemez bir durumdur.

Hak haberciliği açısından genel etik ihlaller

Haber kişilik haklarına saygılı olmalıdır

Kişilik hakları; doğumla birlikte kendiliğinden kazanılan, doğrudan doğruya kişinin şahsına bağlı haklardır. Kişi bu hakları devredemez ve bu haklardan feragat edemez. Kişilik hakları herkese karşı ve siyasal iktidara karşı ileri sürülebilen haklardır (Öngören ve Avşar, 2003:79). 1982 Anayasası'nın 12. maddesi; "herkes kişiliğine bağlı dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir" demektedir. Kişilik hakları, "maddi" ve "manevi haklar" olarak iki ana başlık altında toplanabilir. Bedensel haklar ve mülkiyet hakları "maddi hakları" oluşturmaktadır. Yapılan bir yayın ile bir kişinin hedef gösterilmesi ya da yayın nedeniyle bedensel sağlığının zarar görmesi bedensel hakların zarara uğratılması sonucunu doğurur. Mülkiyet hakları da yayın yoluyla zarar görebilir. Kişilerin geçimlerini sağladıkları ticari işletmeler ve meslekler de hukukun koruması altındadır. Yapılan bir yayımla, bir kurumun ürünlerini kötülemek, bir markayı boykot etmek mesleki ve ticari haklara yapılan saldırılardır. Yapılan haberlerle bir kişinin mesleki kişiliğine yersiz eleştiriler, söylentiler ve suçlamalarla toplum içindeki ekonomik ve manevi yerini sarsmak hukuk ve etik değerlere aykırı yayıncılıktır (Matelski, 1996: 55). Mesleki ve ticari sınırlar da yine bu kapsam içindedir.

"Manevi haklar" kapsamı içine; kişinin adı, resmi, onur ve saygınlığı, özel hayatının gizliliği girer. Kişinin adı, gerçek dışı bir şekilde yayında kullanıldığında kişinin manevi değerlerinden isim

hakkına zarar verilmiş olur. Bir haberde adının yanlış kullanılması yüzünden işini kaybeden ya da şirketinin kredileri kesilen kişi, yayın nedeniyle manevi hak ihlaline uğramış olur.

Resim üzerindeki haklar da yayın sırasında korunması gerekli haklardandır. Resim, bir kimseyi başkaları için tanınır kılan her çeşit görüntüdür. Fotoğraf, film, bilgisayar çizimleri, heykel ve karikatür de kişilik hakkı kapsamı içindedir. Toplum içinde herkes tarafından tanınan kişilerin kendi görüntüleri üzerindeki hakları, tanınmamış kişilere oranla daha sınırlıdır. Kamuya malolmuş kişilerin görüntüleri, haber verme amacıyla, izinsiz ve daha geniş kapsamda kullanılabilir. Bir bakanın konserde uyurken yayımlanan görüntüsü haber niteliği ağır bastığından kişilik haklarına aykırı sayılmaz. Aynı durumda sıradan, tanınmamış insanların görüntülerini yayımlamak, kişilik haklarına aykırı bir davranış olarak kabul edilebilir. Hukuka aykırı olan bu durumlar, habercilik etiğine de aykırıdır.

Kişilerin onur ve saygınlığı da haber yayıncılığında etik açıdan önemli konulardandır. Gerçek dışı haberlerle, asılsız suçlamalar, iftira, hakaret ya da küçük düşürücü eleştiri ve yorum yapılamaz. Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimse suçlu olarak gösterilemez. Kişilere yöneltilen onur ve saygınlığı zedeleyen haberler etik değerlere de aykırıysa, tüzel kişilere karşı yapıldığında da aynı biçimde aykırıdır. Dernekler, siyasal partiler ve şirketler de onur ve saygınlığa sahiptir. Yapılan haberlerde tüzel kişiliklerin de bu açıdan hakları vardır.

Haber özel hayata saygılı olmalıdır.

Özel hayatın gizliliği hukuk açısından olduğu kadar etik açıdan da önemli bir konudur. Anayasa'nın 20. maddesine göre; "Herkes özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz". Özel hayatın gerçekleşme alanı olan konut dokunulmazlığı ve haberleşmenin gizliliği de habercilikte özen gösterilmesi gereken

konulardır. Bu alanlarda haber hazırlarken, habercinin etik açıdan duyarlı davranması meslek ilkeleri gereğidir. Kişi özel yaşamında izleniyor ve rahatsız ediliyorsa ya da izni alınmadan görüntüsü kaydediliyorsa hukuka aykırı davranılmış olur. Yayıncılık açısından görüntü alınması ve haber yapılması ancak kişinin davranışlarının haber değeri taşıması ya da izninin bulunması durumunda mümkün olur. Habere konu olan kişinin hukuka aykırı davranışları varsa bunlar izin alınmadan haber yapılabilir.

Kişinin aile yaşamı, özel dostlukları, duygusal ve cinsel yaşantısı sır alanı içindedir. Bu alan içindeki olaylar ve bilgilerin gizliliğine saygı gösterilmesi hukuk kuralları ile de korunmuştur. Bu tür bilgiler, ancak hukuka aykırı bir durum söz konusu olduğunda kullanılabilir. Bunun dışında hiçbir şekilde habere konu edilemez. Uygulamada, hukuk ve etiğe aykırı bu tür haberlere rastlanmaktadır. Bu tür haberlere konu olanlar uğradıkları zararlar nedeniyle yasal yollara başvurabilirler.

Haberlerle milliyet, ırk, cinsiyet, etnik köken, din, dil, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapılamaz.

Haber için gerekli değilse, bir kimsenin dinini, dilini ya da etnik kökenini açıklayarak bunu bir sıfat gibi kullanmak, habercilik etiği açısından kabul edilemez. Haberci nefret ve düşmanlığı körükleyici haberlerden kaçınmalıdır. Etnik kimlikler ya da iki futbol kulübüyle ilgili kin ve nefreti körükleyici haberler, habercilik etiğine aykırı haberlerdir. "Bir zenci, üzerinde uyuşturucuyla yakalandı" diye haber verildiğinde iki türlü hak ihlali yapılmaktadır. "Zenci", sözcüğü "siyahlar"a yönelik negatif kodları çağıran bir kavram olarak kullanılmamalıdır. Aynı şekilde, gerekli durumlarda kullanılabilecek daha doğru bir kavram olan "siyah" sözcüğünün de burada kullanılması doğru değildir. Çünkü uyuşturucu madde yakalanmasıyla sanığın "siyah" olması arasında bir nedensellik bağı yoktur. Sanığın ırkını belirtmek, kamuoyunda "siyahlarla" ilgili var olan bir yargıyı pekiştirmek amacına hizmet eder.

Haber şiddeti onaylamaz.

Şiddet, etik açıdan kaçınılması gerekli başlıca unsurlardan biridir. Örnek olarak vereceğim bir televizyon haber bülteninde bir kapkaççının yakalanması olayında, kapkaççı çantasını aldığı kadın tarafından yakalanıp dövülmektedir. Kendisini döven kadından kaçarken kameralara yakalanmakta, kadının bağırması üzerine mahalleli kapkaç zanlısını hep birlikte dövmektedir. Televizyonda bu haber öyle bir biçimde verilmektedir ki, haberin genelinden "kapkaççıyı siz de yakalayıp dövün, suçlunun cezasını vermek doğru bir davranıştır" anlamı çıkmaktadır. Bu tür televizyon haberleri, şiddeti olumlayan, linç kültürünün meşrulaşmasına neden olabilecek haberlerdir.

Habere ilişkin temel bilgiler değiştirilmez.

Gazeteci habere ilişkin temel bilgileri değiştiremez, çarpıtamaz. Haberin belli bir bölümünü vermemek ya da değiştirerek vermek etik değerlere aykırı davranmaktır. Bir siyasi cinayette bilgilerin bir bölümünün verilmemesi haber etiği açısından kabul edilemez bir durumdur. Aynı şekilde haberci bir çıkar için haber yayımlamaz. Haber kaynağı olan kişi ve kurumlarla olan ilişkiler, meslek kuralları gözetilerek yürütülür.

Reklam amacıyla haber yapılmaz.

Türkiye'de televizyon haberlerinde reklam amacıyla haber yapılması çok sık görülen bir durumdur. Bir ürünün pazarlanması için, bir açılış ya da bir kampanya farklı biçimlerde haber olarak verilmektedir. Habercinin maddi çıkarının söz konusu olması da etik açıdan aykırı bir durumdur.

Çocuklarla ilgili haberler özel uygulamalar gerektirir.

Çocuklarla ilgili suçlarda sanık, tanık, mağdur ya da maktul 18 yaşından küçükse açık isimleri ve görüntüleri yayımlanamaz. Televizyon haberlerinde bu kuralın çiğnenmesine de sık sık rastlan-

maktadır. Suçlu yakınlarının teşhir edilmemesi de etik kurallar içindedir.

Duygu sömürüsü yapılmamalıdır.

Televizyon haberlerinde cenaze törenlerinden trafik kazalarına, yaralanma ve öldürme olaylarına kadar bu tür haberler duyguları aşırı biçimde etkileyecek biçimde verilmektedir. Acılı bir kimse, o acılı durumunun televizyonlarda açıkça sergilenmesini istemez, genellikle bu gibi durumlardan rahatsızlık duyulur. Hiç kimse kendisinin ve ailesinin ağlarken, bağırırken, üstü başı parçalanmış ya da düşkün bir durumda görüntülenmesini istemez. Siyasal güç sahibi bir kişiyi böyle bir durumda görüntülemeye cesaret edemeyen haberci, sıradan bir insana ait bu görüntüleri bütün ayrıntılarıyla haber yapabilmektedir. Oysa haber kanallarının bu konuda bir politika belirlemeleri ve kendi etik ilkelerini de geliştirmeleri gereklidir. Bir örnek vermek gerekirse; Donna Skattum (Wayk-TV-Orlando) şöyle demektedir: "Eğer yanımda çalışanlardan biri, trajik bir olayın ardından geride kalan eşe ya da çocuğuna mikrofon uzatırsa işinden kovulur. Geçmememiz gereken sınırlar vardır ve meslektaşlarının çoğu bu sınırları her gün geçip durdukları halde, benim için çalışan birinin bu konuda ikinci bir şansı olmayacaktır." Duygu sömürüsü yapılmaması, etik kurallar içindedir. Özellikle acıma duygusu uyandıracak durumlarda, doğal felaketlerde, şok halindeki insanlara yaklaşımda insani boyutlar içinde haber yapılmalıdır.

Gazeteci öncelikle gazeteci olduğunu unutmamalıdır.

Gazeteci haber yaparken, gazeteci kimliği ön plandadır. Polis, savcı, spor kulübü yöneticisi, partili ya da herhangi bir kurumun sözcüsü gibi, onların yerine geçerek haber sunamaz. Bazı haberciler -içlerinde çok ünlü olanlar da vardır-, sağlık ekipleri ya da gıda mühendisleriyle birlikte bir kurumu denetlemeye gittiklerinde, yasal yetkileri varmış gibi davranmakta, müfettiş gibi yargılayıcı ve aşağılayıcı biçimde soru yöneltmektedirler. Haberci, baş-

ka bir kimliğe bürünerek, başkalarının yetkilerini kullanarak haber yapamaz.

Haberlerin sıralanması ve sunuluşunda uyulması gereken kurallar

Bunun için eğitim çalışmamızın öncesinde rasgele seçilen bir tarihi, 2 Eylül 2007 gününü esas alarak ulusal kanallarda karşımıza çıkan akşam haberlerinin sıralanmasına bakalım ve ortaya çıkan dikkat çekici farklılıkları yorumlamaya çalışalım.

Kanal D ana haber bülteninde (2.9.2007) ilk haber "kritik genel kurul" diye verilmiş. CNN Türk'te, aynı gün akşam haberlerinde ilk haber olarak 60. hükümet programlarıyla ilgili olarak Meclisten görüntü ve hükümet programına ilişkin bilgi aktarılıyor ve 5 Eylül'de hükümet programının oylamasının yapılacağı belirtiliyor. CNN Türk ikinci haberinde de, AKP Merkez Yönetim Kurulu toplantısını, genel başkan ve yardımcılarının belirlenmesi haberini veriyor. Aynı akşam, reyting amacını öne çıkaran bir kanal olarak Kanal D, ikinci haberi "... kılıçlar çekildi" başlığı ile vurguluyor. Daha önce de belirtildiği gibi, çatışmayı öne çıkaran biçimde haber yapmak kamuoyunda gerginliklere neden olduğu için habercilik etiğine uygun değil. Kanal D, üçüncü haber olarak Başbakan Erdoğan'ın, ikinci kez dede oluşunu "Başbakan ikinci torununu internetten gördü" başlığıyla veriyor.

CNN Türk'ün üçüncü haberi ise, 1 Eylül Dünya Barış Günü. Yapılan mitingde "ÖDP, EMEP ve DTP'nin Güneydoğu sorununa çözüm istemeleri" vurgusu öne çıkmakta. İki kanal da ilk haberde aynı olayı ekrana getiriyor ama aktarış biçimleri ve olayı ele alışları çok farklı.

Yine 2 Eylül 2007'de TV 8 kanalının ana haberlerine bakıldığında birinci haberin "Türkiye'ye AB desteği", "Karamanlis: Türkiye'nin Yeri Avrupa" haberinin verildiği görülmekte. TV 8, ikinci haber olarak, KKTC Başkanı Mehmet Ali Talat'ın 5 Eylül'de Tasos Pa-

padopulos'la görüşmesini gündeme getiriyor. Üçüncü haber ise yurttaki orman yangınları. 9400 hektar orman alanının kül olması, yangınların nedenleri ve alınacak tedbirler konusu ayrıntılı bir biçimde haberleştiriliyor.

Böylelikle üç farklı televizyon kanalında üç farklı haber seçimi ve sıralaması yapıldığı görülmektedir. Hepsinde ortak bir haber olarak 60. hükümet programı yer almıştır. "Polonya'daki havadaki facia" ile "Lida adlı bir zayıflama ilacıyla ilgili ölüm uyarısı" da bu üç kanalın ana haber bülteninde haber yapılmıştır, ama sıralanmaları farklıdır. "Danimarka'daki öğrencilerin eylemi" ise TV 8'de ana haber bültenlerinde yer almıştı ama diğer televizyon kanallarında yoktu.

Reyting amacının ön plana çıktığı ulusal kanallarda "Başbakan'ın torunu" haberi ayrıntılarıyla ve magazin ağırlıklı olarak verilmektedir. TGRT kanalı aynı haberi beşinci sıradan verirken Emine Erdoğan'ın görüşlerini de aktarmıştır. Dolayısıyla haberin seçimi, sıralanması ve sunuş biçimi, o haber merkezlerinin farklı haber politikaları, görüşleri ve siyasal eğilimleri nedeniyle farklılıklar göstermektedir. Bu farklılaşma doğal karşılanmaktadır. Ancak, tüm haberlerin verilmesinde haber değerinin, haber olarak taşıması gereken nitelik ve özelliklerin gözden kaçırılmaması gerekir. Televizyon ana haber bülteninde birbirinden farklı ve çeşitli haberleri verirken, habercilik ilkeleri ve etik değerler özenle korunarak haber kavramının içi boşaltılmamalıdır. Haberin seçimi, sıralanması ve sunuluşunda haberciliğin amaçları, ilkeleri ve etik değerleri gözardı edilirse, dünyada ve ülkedeki haber değeri taşıyan olaylar topluma ulaşamaz. Toplum, bilme ve ulaşma hakkı olan bilgileri ve haberleri değil, haber adı verilen ama aslında haber değeri ve niteliği taşımayan olayları izleyerek dünyanın gerçeklerinden ve sorunlarından uzaklaşır.

Habercilikte yapılan etik ihlaller konusunda gazetecilerin genel savunması, kendileri titizlik gösterseler bile, bu konuda esas olarak yapabileceklerinin sınırlı olduğunu söyleyerek, sorumluluğu

üzerlerinden yöneticilere atmaktır. Oysa, var olan sistem içinde her zaman yapılabileceklerin en iyisinin nasıl yapılabileceği tartışılmalıdır. Reyting uğruna "yeni doğan bebek" haberi birinci sıraya da konulabilir, hatta bebeğin banyo görüntüleriyle reyting en üst düzeye de çıkabilir ve TV kanalları para da kazanabilir, ancak aslında izleyiciler kendilerini yurttaşlar olarak ilgilendiren haberler ve bilgilerden yoksun bırakılmış olurlar.

Kaynakça

Matelski, Marilyn J. (1996), *Televizyon Haberciliğinde Etik,* çev. Umur Talu, İstanbul: Yapı Kredi.

Öngören, Gürsel ve Zakir Avşar (2003), *Radyo ve Televizyon Hukuku*, İstanbul: Piramit Yayıncılık ve Kitabevi.

Ramonet, Ignacio (1999), *Medyanın Zorbalığı,* İstanbul: Om İletişim.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi, Umur Talu (haz.), İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti.

Hak Haberciliği Önündeki Engeller ve Medyanın Bağımlılık Sorunu: Ne Yapmamalı?

Murat Çelikkan

Opera şarkıcıları, gangsterler, uyuşturucu satıcıları ve gazetecilerin ortak bir özelliği olduğu iddia edilir. Bu meslekleri yapanlar arasında ancak 100 kişiden bir tanesinin, bu meslek sayesinde sınıf atlama ve ekonomik durumunu değiştirme şansı vardır. Geriye kalan 99'u ya kendisini geçindiremeyecek koşullarda para kazanarak devam eder, ya öldürülür ya da hiç kimse olarak o mesleği sürdürerek ölür. Bu aslında bana sorarsanız bütün holdingleşmeye rağmen gazeteciler için hâlâ geçerli. Çünkü büyük medya kuruluşlarında çok büyük rakamlar alanların oranı yüzde 5 gibi bir rakamı geçmez. Geri kalan yüzde 95 büyük medya kuruluşlarında, diğer sektörlerdeki ortalama ücretlerin altında, sosyal güvenceden ve iş güvencesinden yoksun olarak çalışırlar. Gazetecilik böyle bir meslektir. Üstelik bir de mesela hak haberciliği, insan hakları, çevre konularında duyarlı ya da uzmanlaşmışsanız, bu yüzde 95'e dahil olacağınız kesindir.

Şimdi isterseniz önce tersten başlayalım, neleri yapacağınızı, yapmanız gerektiğini değil, neleri yapamayacağınızı konuşalım.

Engeller nedir?

Hem genel olarak hem de insan hakları alanında çeşitli engellerle ve kısıtlamalarla haber yapıyoruz. Bu engellerden biri devlet ve devletin koyduğu yasalar. Bugün Türkiye'de herhangi bir yazı yazarken, haber yaparken henüz ifade özgürlüğünün gerçekleşmediği bir yasal ve kültürel ortamda olduğumuzu hatırlamak lazım. Hâlâ bir sürü alanda engelleyici yasalar var. Hem Türk Ceza Kanunu, hem de Basın Yasası bu haberciliği daha da daralttı. Özellikle mahkemeye intikal etmiş konularda, artık gazetecilerin yazı yazması daha tehlikeli bir hale getirilmiş durumda. Dolayısıyla ilk engel devlet.

İkinci engel patronunuzdur. Bunu yerel düzeyde örneklemeden ulusal düzeyde söyleyebilirim. Çalıştığınız kuruluşun patronunun örneğin enerji veya eğitim alanında da yatırımı varsa, sizin enerji ve eğitim alanında bağımsız olarak haber yapabilme şansınız azalır. Çünkü farkına varsanız da varmasanız da yaptığınız haber patronunuzun çıkarlarıyla çelişebileceği için bu konular kendiliğinden tabu alanlar haline gelir. Kimse size, "aman bu konuda haber yapmayın" demez aslında, ama fiiliyatta işlerlik buna dönüşür.

Üçüncü engel ise reklam verenlerdir. Sizin çalıştığınız medya kuruluşuyla, diyelim bir bankanın bir yıllık reklam anlaşması varsa, siz o medya kuruluşunda kolay kolay o banka aleyhine haber yapamazsınız. Ya kimsenin üstünü örtemeyeceği, susamayacağı kadar büyük bir olay olmalıdır ya da o alanı unutursunuz.

Dördüncü engel bizzat toplumdur. Bazı "gerçekler", haber olması gereken "gerçekler" bazı toplumsal inanışlar, önyargılar, belli kültürel değerler nedeniyle kolay kolay haber yapılamaz. Haber yaparken ve haber dilini kurarken orada bir kısıt hissedersiniz.

"Bu kısıtlamaların hiyerarşik sıralaması nedir?" derseniz, ben kendi adıma bunların en başına oto-sansürü koyarım. Bütün bu kısıtlardan daha tehlikelisi, gazetecinin çoğu zaman farkına varma-

dan ve içselleştirerek kendi kendine sansür uygulamaya başlamasıdır. Yani yasalarla mücadele edebilirsiniz, her ne kadar medyada patronla mücadele hemen hemen imkânsız olsa da, hemen hiçbir çalışan örgütlenmesinin ayakta kalamadığı ve bulunmadığı bir alan olsa da, patronla da mücadeleye girebilirsiniz. Tiraj, prestij, haber önceliği ve reklam dengesinde bazen reklam vereni de küstürmeyi göze alabilirsiniz. Toplumsal önyargılarla da mücadele edebilirsiniz. Zaten toplumsal hayat bu mücadelenin sürekliliği demektir.

Ama oto-sansür bence yine de en tehlikeli kısıttır. Çünkü genellikle siz farkına varmadan devreye girer. Kendi kendinizi belli konuları haber yapmaktan ya da belirli biçimlerde haber yapmaktan alıkoymaya başlarsınız. Dolayısıyla size bu duruma düşmemek için sürekli olarak uyanık olmanız, bir öz-eleştirellik geliştirmeniz gerektiğini hatırlatmak isterim.

"Ötekiler" ve görünürlük

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye'de de gelir piramidiyle medyadaki görünürlük piramidi ters orantılıdır. Gelir piramidinin tabanını oluşturan yoksullar ve yoksunların medya görünürlüğü en az olurken, gelir piramidinin tepesinde olan küçücük kesimin medya görünürlüğü çok yüksektir. Yani nüfusun çok büyük bir kesiminin medyada görünürlüğü yoktur.

Buna çok kısa bir iki tane örnek verecek olursak... Örneğin TÜSİAD'ın herhangi bir salon toplantısının gazetelerde haber olmasıyla bir işçi örgütlenmesinin, işçi topluluğunun ya da sendikanın haber olabilmesi arasında çok büyük bir oransızlık vardır. TÜSİAD'ın bir açıklaması, önemine göre bir gazetede manşet olabilirken, çalışan kesimlerin on binleri ya da yüz binleri bulan bir gösterisi, eylemi yaygın medyada ancak küçücük bir haber olabilir. Bazen o bile olmaz.

Dolayısıyla, gazete alıcısı, televizyon izleyicisi genel okurun yer bulduğu, kendini görebildiği haberler daha çok üçüncü sayfa ha-

beri diye tabir ettiğimiz haberlerde oluyor. Yani cinayet, katliam, kaza, 'trajedi', şiddet, ev içi şiddet, bazen trajediye varan sağlık haberleri. Örneğin bir televizyon haberinde kaza geçiren çocuğu, kazanın arkasından ailesinin içinde bulunduğu üzüntüyü, ameliyata alınırkenki görüntülerini izlersiniz. Oysa bu arada çeşitli açılardan hak ihlalleri yapılmaktadır. Birincisi haberciler kolay kolay hiçbir özel hastaneye ellerini, kollarını sallayarak giremeyecekleri için bu tür haberlere genellikle devlet hastaneleri konu olur. Yani yoksul kesimlerin gidebildiği hastaneler. Zaten bu trajedi haberlerinin istisnalar dışında öznesi dar gelirli ve yoksul kesimlerdir. Diğer kesimler ya çekim yapılmasına izin verilmeyeceği ya da yapıldığı takdirde bunun yayımlanmasını çeşitli ilişki ağlarını kullanarak engelleyebilecekleri için, daha yoksul, daha mağdur, gelir ve eğitim düzeyi az olan kesimler hep trajik haberin öznesi, giderek de nesnesi haline gelir. Oysa söylediğim gibi, burada bir dizi hak ihlali vardır; çocukların haber yapılmasında dikkat edilmesi gereken etik kurallara uyulmamıştır, haber öznesine saygı kuralı çiğnenmiştir, izinsiz görüntü alınmıştır.

Yani gazeteciliğe başlarken, bu yazılı olmayan ancak uygulamalarda saklı kurallar nedeniyle, bir eşitsizlik alanına dahil oluyoruz. Belki bu konuda yerel basının teorik olarak daha bir özgürlük alanı var ve bu nedenle de önemli. Sıradan insanlar kendi sorunlarını mutlaka başlarına "trajik" bir şey gelmesi gerekmeden yerel basında daha fazla duyurabilme şansına sahiptirler. Tabii bu, yerel basın ulusal basınla benzer bir modelde işlemediği sürece ve kendini farklılaştırabildiği sürece mümkün.

Aslında habercilik alanında bireyler düzeyinde mevcut olan eşitsizlik, toplumsal düzeyde de söz konusu. Bu da habere konu olmak açısından "merkez" ile "çevre" arasında mevcut olan eşitsizlik. Türkiye nüfusunun diyelim yüzde 40'ını oluşturan büyük şehirlerin ve büyük şehirlerdeki yaşamın, ulusal basında yer alma oranları yüzde 80'e, yüzde 90'a ulaşabiliyor. Oysa "merkez" dışında, "çevre" illerde, bölgelerdeki gelişmelerin medyada yer alabilme şansı ya yazılı basında bölgesel sayfaların ve gazete ekleri-

nin olmasıyla ya da hakikaten herkesin çok dikkatini çekecek büyük bir olay meydana gelmesi halinde mümkündür. Onun dışında pek de mümkün değildir. Eskiden gazete örgütlenmeleri içinde "yurt muhabirleri" vardı. Bu artık büyük sermaye gruplarının sahip olduğu organlarda ajansların beslediği genel haber havuzlarına dönüştürülmüş vaziyette. Bir medya holdinginin çıkarttığı bütün gazeteler, sahip olduğu bütün televizyon kanalları ve radyolar, bölgesel haberler konusunda bu havuzdan yararlanıyor. Dolayısıyla "çevre"den gelen haberlerde bir farklılaşma beklenmesi söz konusu değil. Farklılaşma sadece haberlerin editörler tarafından değerlendirilmesi aşamasında ortaya çıkabiliyor. Yine de "çevre" haberleri medyada yüzde 20'nin üzerine çıkamıyor.

Bir de yaygın medya denilince söz konusu olan ve genel bir özellik haline gelen bir gelişmenin haberciliğe yansımasından bahsetmek istiyorum. Bu da yakın bir geçmişten itibaren yazılı basın alanında "bulvar gazeteciliği" ile "ciddi gazeteciliğin" sınırlarının giderek kalkmış olması, yani haberlerde ortaya çıkan magazinleşme eğilimi. Artık "ciddi" gazetelerde bile sadece bulvar gazetelerinin malzemesi olan konular gündelik haber konuları haline gelmiş vaziyette. Türkiye'de çok satan gazetelere baktığınız vakit bu bulvarlaşma, magazinleşme eğilimini çok net bir şekilde görürsünüz. Örneğin, Türkiye'de yapılan bir NATO Zirvesi'nde, bütün dünya ülkelerinin liderlerinin İstanbul'a geldiği önemli zirvede; Afganistan konusunun, Irak konusunun tartışıldığı bir zirveyi Türkiye'deki gazetelerden takip etmeye kalkacak olsanız, öğreneceklerinizsadece ülke başkanlarının birbirlerine yaptığı şakalar, hangi yemekleri yedikleri, hangi yemekleri beğendikleri, zirve sonunda yapılan gösteriden nasıl etkilendikleri gibi konular olabilirdi. Bunlar haber değil mi? Haber. Ama esas haber olması gereken, yani zirvede ne konuşulduğu, nasıl bir sonuç çıktığı haber olmayınca, burada önemli bir sorun var demektir. Dediğim gibi haberde magazinleşme bütün dünyada var, ama bu arada en azından bazı gazeteler hiç olmazsa olayın esasıyla ilgili haber vermeyi de unutmuyorlar.

Otorite ve resmi görüş bağımlılığı, seçilen sözcükler...

Haber yazarken yazılı basında da televizyonlarda da bazı ifadeleri çok kullanırız. Mesela, "iddia etti" bunlardan biri. Üst üste aynı şeyi söylememek için bu çeşitlendirilir: "söyledi", "belirtti", "ifade etti", "açıkladı", "altını çizdi", "vurguladı" denilir. Ancak bunların kullanımı göründüğü kadar masum değildir. Aşağıdaki bu sözcüklerin kullanımını tersine çeviren ifadelere bu gözle bakın:

"Genelkurmay Başkanı *iddia etti*"
"Başbakan *savundu*"
"Vali *açıkladı*"
"... Milletvekili *ifade etti*"
"... insan hakları savunucusu *altını çizdi*"
"Savcı *belirtti*"
"... sendika(sı) başkanı *vurguladı*"
"... avukat(ı) *söyledi*"

Bunun yazılı kuralı yoktur ama yukarıdakilerin hiçbiri "yerleşik kurallara" göre haberin öznesi için uygun söyleme biçimleri değildir. Genelkurmay Başkanı için hiçbir zaman "iddia etti" denmez, "açıkladı" ya da "söyledi" denilir. Aynı şey başbakan için de, vali için de kısacası siyasal, askeri, ekonomik iktidar hiyerarşisinde sahip oldukları yere göre bütün "otoriteler" ya da "resmi sahsiyetler" için de geçerlidir. Öte yandan bir milletvekili, haberin yer aldığı medya kuruluşunun siyasi görüşüne uzaklığı veya yakınlığına, iktidar ya da muhalefet partisinden oluşuna göre ya "açıklar" ya da "iddia eder". Buna karşılık bir sendika başkanı veya insan hakları savunucusu çoğunlukla sadece "iddia eder". Söz konusu olan örneğin PKK sözcüsü ise asla "açıklamaz", hep "iddia eder".

Oysa bir gazeteci açısından bu ayrımın olmaması gerekir. Niçin? İşkence ya da yargısız infaz söz konusu olduğunda veya herhangi bir gösteride biri öldürülmüşse emniyet müdürlüğü, polisin öldürmediğini "açıklar". Mağdur avukatı polisin öldürdüğünü "iddia eder". Vali de olayın araştırıldığını "söyler". Oysa eğer ortada

henüz kanıtlanmamış ve soruşturulmakta olan bir konu varsa, bunun tarafları vali, kaymakam, emniyet müdürü de olsa, zanlı/mağdur yakınları, zanlı/mağdur avukatı kim olursa olsun, henüz hepsinin "açıklıyor" veya "iddia ediyor" olması gerekir.

"Ölü ele geçirildi"

Bunun dışında medyada devletin resmi görüşü dışında haber yapmama, bu konudaki yerleşik söylemin/anlatının dışına çıkamama eğilimi vardır. Bu nedenle belirli konularda hep aynı söz kalıpları, yanlış ifadeler kullanılır; örneğin "ölü ele geçirildi" denilir. Ne demek "ölü ele geçirildi"? Böyle bir sözcük olabilir mi? Bu 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında icat edilmiş bir kavram. Burada gizli vurgu "ele geçirme"ye. Esas olan "ele geçirmek" olduğunda bu ister canlı, ister ölü olabilir. İfadenin semantik olarak yanlış olması bir şeyi değiştirmez, böylelikle devletin zaaf içerisinde olmadığı duygusu verilir, mutlak iktidarı yeniden kurulur. Ayrıca bir taşla birden çok kuş vurulmuş olur, ötekinin ölümü meşrulaştırılır, sıradanlaştırılır. Oysa söylenmesi gereken "öldürüldü"dür. Ancak o zaman da devletin zaafiyet içinde olmadığı gösterilirken, adı "operasyon" (veya ne konulursa konulsun) aslolan güvenlik kuvvetlerinin eylemi sırasında insanların öldürülmemesidir. "Ölüm" istisnai olmalıdır. Ama bu ifade ile çeşitli devlet "operasyonlarında" öldürmek esas hale gelmekte, meşrulaştırılmaktadır.

"Terörist başı"

Bir diğer örnek de "terörist başı" demektir. Türkiye'de ulusal basında Abdullah Öcalan'la ilgili herhangi bir haber yapıyorsanız, lehine ya da yararına değil, örneğin tutuklu bulunduğu yerde hastalandıysa bunu haber yapıyorsanız, "terörist başı" nitelemesini kullanmadan yapamazsınız. Sadece "Abdullah Öcalan hastalandı" diyemezsiniz. Bu tabii ideolojik bir dayatmadır. Devletin resmi ağızları ona "terörist başı" diyorsa, gazeteciden de aynı ifadeyi kullanması beklenir. Ama biz devlet memuru değil gazeteciyiz.

Bu nitelemeyi kullanmanın bir tür "bölücülük" olduğunu söylemek de mümkün. Diyelim, Türkiye'nin yüzde 20'si onu "PKK ya da KADEK başkanı" diye kabul ediyor. Sıfatı, nitelemesi bu. Ama "PKK veya KADEK Başkanı" diye yazdığınız anda sizi "taraflı" ve "bölücü" ilan ederler. "Terörist başı" yazdığınız zaman ya da egemen söylem içerisinden ifadeler seçtiğiniz zaman "taraflı" bulunmazsınız. Oysa bu da "taraflı" bir konumdur, ama gazeteciden beklenen "devletten yana taraf olmak" olduğu için bunu bir sorun olarak gören bulunmaz. O halde hak haberciliği kaçınılmaz olarak bu tür konularda da ideolojik olarak devletle hesaplaşmayı ve yüzleşmeyi ya da bir ülkenin sadece resmi kurumlardan, otoritelerden, güvenlik kuvvetlerinden oluşmayıp yurttaşlardan da oluştuğu bilgisiyle bu söylem karşısında mesafelenmeyi gerektirir.

İdeolojik kullanımlara diğer örnekler...

"Kadın" değil, "hanım"...

İdeolojik olarak icat edilmiş kavramlara bir diğer örnek de kadınlara "bayan" denilmesidir. Bu aslında "hanım", "hanımefendi" unvanları yerine kullanılmak üzere 1934 yılında çıkarılan Medeni Kanunla kabul edilmiş bir ifade. Ancak artık "kadın" yerine kullanılıyor ve nedeni de "cinsellik" taşıdığının düşünülmesi ve bunun "uygunsuz" bulunması. Ayrıca bu kavram "erkek" söz konusu olduğunda önemli olmayan bir ayrıma, ataerkinin "bekaret"e atfettiği önemi yansıtan "kız" ve "kadın" ayrımına da işaret ettiği ölçüde, "tehlikeli" bulunuyor. Ancak "erkek" denildiğinde bu yan anlamlardan hiç rahatsızlık duyulmuyor. Türkiye'de bundan 10-15 yıl öncesine kadar var olan "kadın voleybol takımları", "kadın sporcu", "kadın yazar" ortadan kaybolarak yerine, "bayan voleybol takımı", "bayan sporcu" kullanılmaya başlanması bu anlamda çok manidar ve tamamen muhafazakârlıkla ilgili ve ataerkil söylemin bir mevzi daha kazanmış olduğunu gösteriyor. Yani kadınların sadece "cinsel obje" ve kamusal alanda bir "tehdit" olarak görülmesinin tipik örneklerinden biri bu durum. Bunun istisnala-

rı olabilir. Siyasal İslam'da parti örgütleri de, gönüllü çalışma yapan kuruluşlar da kendilerine "kadın örgütü" yerine "hanım örgütü" demeyi tercih ediyor. Bu da tabii ki ideolojik, aynen ilgili yasa ile "bayan"ın kullanıma sokulması gibi. Yine de ben siyasal İslam ile ilgili bir haber yaparken, bu kültürel duyarlılığı dikkate alma taraftarıyım. Yani onlarla ilgili bir haber yaparken onlar kendilerine "hanım örgütü" derken, "kadın örgütü" diye nitelemeyi doğru bulmuyorum.

"Olaysız dağıldılar"

Bir başka örnek: "Olaysız dağıldılar." Örneğin, bir "şehit cenazesi" için toplanmış bir topluluktan bahsederken asla kullanılmayacak bir ifade bu. Ama tabii, protesto, muhalefet odaklı toplantılardan her biri için bu ibare kullanılıyor. Niye, çünkü hepimizin bilinçaltına gönderilen mesaj, "aslında onlardan beklenenin olay çıkartmak olması". Bu ibare de gördüğünüz gibi hiç masum değil. Bir demokraside tartışılmayacak bir hak olan ifade ve toplantı özgürlüğü, bizde hemen hemen her haberde "eğer toplanıyorlarsa olay çıkarırlar" alt metniyle haber olarak veriliyor.

Ve "savaş" sözcüğü

Bir de son olarak "savaş" kelimesinin kullanımını örnek vermek istiyorum. Savaşın iyi bir şey olduğunu söylemenin imkânı yok. Ortada gerçekten bir savaş varsa, adını koymak, yoksa sözcüğü gelişigüzel kullanmamak gerekir. Oysa Türkiye'de bu yapılmıyor. Büyük çaplı operasyonlara, çatışmalara rağmen Türkiye'de yaşanan şeyin adı "savaş" değil, olsa olsa "düşük yoğunluklu çatışma". Buna karşılık olması gerektiği yerde adını koymazken, "savaş"ı ve "savaşmayı" meşrulaştıracak her türlü kullanımla karşılaşıyoruz. Örneğin veremle, yolsuzlukla, sigarayla da "savaşıyoruz", erozyonla da. Ayrıca televizyon reklamlarında "parça tesirli şeker" tanıtmaktan da çekinmiyoruz. Bu kullanım içinde Ordunun PKK ile yaptığı savaşın medyada bir basket maçı sonucu verircesine "onlardan 100, bizden 20" diye verilmesini de kabul etmek mümkün

değil. Yine ölüm ve öldürme burada aslolan. Ya da "onlar temizleniyor", "biz ölüyoruz".

İnsan hakları haberciliği konusunda kısa bir not...

Hak haberciliği ve insan hakları haberciliği günümüzde hem bütün dünyada hem de –ağırlıkla AB süreci nedeniyle de olsa– Türkiye'de ön plana çıkmış olsa bile, bu habercilik anlayışının yaygın medyada çok da 'yaygın' olmadığını ifade etmek zorundayım. Bunun gelişmesine bir katkı olması umuduyla ben kendi pratiğimden hareketle, insan hakları alanında haber yaparken nelere dikkat edilmesi ve nelerden kaçınılması gerektiği konusundaki deneyimlerimi sizinle şöyle paylaşabilirim.

- İnsan hakları alanında haber yapmaya niyetli olanlara önerebileceğim en önemli şey, bu alanda haber yaparken tek kaynakla yetinmemeniz. Bu her haber için geçerlidir ama örneğin bölgenizde, yaşadığınız şehirde, herhangi bir insan hakları kuruluşunun ortaya attığı bir gelişmeyi, olduğu gibi, gerçekmiş gibi yansıtmadan önce farklı kaynaklara ulaşılması, araştırılması gereğidir. Genellikle hak ihlallerini gerçekleştiren devlet temsilcilerinden, mağdurların kendisinden, görgü tanıklarından bu konuyla ilgili sivil toplum kuruluşlarından görüş almak gereklidir. Eğer haberden emin değilseniz, ilgili kaynak belirtilerek, açıklamadan alıntıyla haberi vermek daha doğrudur.

- İkincisi insan hakları haberlerini çeşitlendirmenizde yarar var. Her gün işkence konusunda yazı yazıyor, haber yapıyorsanız, bu bir süre sonra insanların dikkatini çekmekten çok, bunun kanıksanmasına yol açabilir. Farklı konulara, farklı açılardan yaklaşmak önemlidir. Mümkün olduğu kadar insanların ilgisini çekebilecek şekilde yazabilecek bir teknik geliştirmek gerekiyor.

- Haberde bir yanlış veya hata söz konusuysa, hatayı kime karşı yapmış olursanız olun hiç çekinmeden düzeltmeye başvurmak gerekir. Bu aslına bakarsanız sadece insan hakları alanın-

da değil, her haber için geçerli olmalı, ama insan hakları alanı genellikle bireylerin ya da grupların devletle çatışma alanı. Çünkü dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de en büyük insan hakları ihlalcisi devlet. Dolayısı ile gerek sizin kendiniz, gerek ulusal ve yerel yöneticiler açısından, gerekse yasalar açısından tehlike. En önemlisi bunların içinde de sizin güvenilirliğiniz açısından bu alan yanlış kaldırmayacak bir alandır. Siz yıllarca bu alanda doğru habercilik yapabilirsiniz ama bir defa yanlış haber yaptığınızda bununla anılma ve güvenilirliğinizi kaybetme ihtimaliniz çok daha yüksektir. Yanlış yapmak her zaman olasıdır. Bunun tek giderilme yolu da hemen düzeltmeye başvurmaktır.

Sonsöz olarak "gazetecilik" üzerine...

Bütün bunlardan sonra "iyi de niye gazetecilik yapıyoruz?"' diye sorabilirsiniz. Gazeteciliğin insanın kanını zehirleyen bir meslek olduğunu itiraf etmeliyim. Hiç tanışamayacağınız insanlarla tanışma, hiç gidemeyeceğiniz yerlere gitme, hiç şahit olamayacağınız öyküleri ve bilgiyi edinme... Bazen, nadir de olsa, "bir işe yaradım" duygusu. Mesleğin ne yazık ki oluşturulmuş çamur zemininde, çamurun sadece paçalarınıza bulaşması, daha yukarılara çıkmaması için verilen mücadelenin hazzı ve bedeli. Ve tabii ki adrenalin. Ben her şeye rağmen vazgeçemeyeceğim bir meslek olduğunu itiraf etmeliyim. Ama bu da başka bir dersin konusu olsun!

Hak Haberciliği ve Habercilikte Kültürel Çeşitlilik

Tolga Korkut

Şu kabulle başlayalım. Her olguya haklar bağlamında yaklaşılabilir, her haber bir hak haberi olabilir. Yaşadığımız çevrenin temizliğinden, çalışma koşullarımıza kadar... Gazetecilikle ilgili temel yanılgılardan biri "tarafsızlık"tır. Hak haberciliğinde, gazeteci taraftır. Haklardan yanadır. Bu kaçınılmaz olarak toplumdaki dezavantajlı grupların, sesi duyulmayanların sesini duyurmak anlamına gelir. Hak haberciliğinin işlevlerinden biri budur; çünkü bu gruplar aynı zamanda hakları –genellikle yaygın ve sistematik olarak– ihlal edilen kesimlerdir.

Hak haberciliği nasıl yapılır?

Kaynaklar

Hak haberciliğinde kaynakların çeşitliliği de önemlidir ve bir koşuldur. Haberin ilgili olduğu alanlarda çalışan hak örgütleri, sivil toplum örgütleri, o alanda çalışan akademisyenler, uzmanlar, uluslararası insan hakları hukuku vazgeçilmez bilgi kaynaklarıdır.

İşkenceyle ilgili bir haber yapıyorsanız elbette Türkiye İnsan Hakları Vakfı, üniversitelerin insan hakları merkezleri, işkence mağ-

durları, işkence davalarına katılan hukukçular, işkencenin önlenmesiyle ilgili uluslararası sözleşmeler önemli bilgi/başvuru kaynaklarıdır.

Yerel habercilerin/haberlerin önemi

Hak haberciliğinde yerel haberciler ve yerel yayınlar da önemli kaynaklar olabilir. Çünkü ulusal/uluslararası ajansların medya sahipliği yapılarından ve genelleme eğilimlerinden kaynaklanan bir "bilgi kaybı" söz konusu olabilir.

Bu durumun *bianet*'teki tipik örneklerinden biri, Kasım 2005'te Şemdinli'de Umut Kitabevi'nin bombalanmasıyla ilgili haberlerdi. *Yüksekova Haber* gazetesi, Şemdinli'deki bombalamadan önce Hakkari'de arka arkaya gelen bombalamaları haberleştirmişti. Şemdinli bombalaması ve ardından gerçekleşen olaylarla ilgili ulusal yayınlar bölgeye ulaşana kadar haberlerin ana kaynağı *Yüksekova Haber* gazetesini yaratan gazetecilerdi.

Hakların bütün, bölünemez olduğunu hep hatırlamak

Haklarla ilgili bir gazetecinin unutmaması gerekenlerden biri de hakların bölünemezliğidir. İfade özgürlüğü olsun, ama iş güvenliği olmasın denilemez. Çünkü bir hak ihlali, yanında diğerleriyle birlikte gelir.

Aklımıza gelmeyen haklar

Peki aklımıza getirmediğimiz, gündemimize almadığımız haklar olabilir mi? Yaşama, işkence görmeme, vücut bütünlüğüne dokunulmama hakları bir çırpıda sayabileceğimiz, ilk akla gelenler.

Ya barış içinde yaşama hakkı? Yoksulluktan korunma, kendini geliştirme, çocukların katılım hakları ya da psikiyatrik teşhis almış kişilerin toplumsal yaşama katılım hakları gibi haklar? Bu hakların penceresinden düşünmek, gazetecinin olaylara, olgulara bakışını da değiştirir.

Ya gazeteci hakları unutursa: "İzinsiz gösteri" örneği

Bir örnek. O zamanki TGRT'nin 30 Ocak 2006 tarihli haberinin başlığı "TKP'lileri linçten polis kurtardı". Haber TKP'li bir grubun Ordu'daki eyleminden "yasadışı gösteri" diye söz ediyor, örgütlenme hakkı kapsamındaki toplanma ve gösteri yürüyüşü hakkına müdahale edip şiddet kullanan kişilerden de "vatandaşlar" diye. Gösteri yapanları korumak görevini geç ve eksikli yerine getiren polisten de kurtarıcı olarak...

Böyle bir haberciliğin ne sakıncası var? Birincisi, hakların varlığını unutturuyor. Yasalara göre bir basın açıklaması ya da gösteri için kimseden izin almak gerekmiyor. Bildirim yeterli. Bu bildirimin amacı da bu hakkı kullananların korunması için gerekli önlemin alınmasını sağlamak. Yani gösterilerde, basın açıklamalarında bulunan polisin asıl görevi eylemcileri korumak.

İkincisi, hak ihlal edip açıklamaya/gösteriye müdahale eden ve fiziksel şiddet kullananları "vatandaş" diyerek meşrulaştırıyor. Oysa bu kişiler suç işliyorlar. Diğer yandan, eylemcileri suçlu göstererek bir hakkın kullanımının olumsuz olduğu mesajını veriyor.

Hak haberciliğinde bağlamsal yaklaşım

Hak haberciliği kaçınılmaz olarak yalnızca olgusal değil, bağlamsal bir yaklaşımı gerektirir. Her şeyden önce, insan hakları hepimiz içindir; gazeteciler hakların korunmasında aktif bir rol oynamalıdır.

Bu olgular üzerine sadece bilgiyi aktaran haberlerden çok, analizi de içermeyi gerektirir. Gazeteciye olgulara neden olan sorunları ve olası çözümleri de araştırma sorumluluğunu yükler.

Kazananların kaybedenleri vardır

Haklara bütüncül yaklaşım, çoğu zaman yeni haberleri de doğurur ya da gazetecinin görünmez olanı görünür kılmasını sağlayabilir. Örneğin, Tuzla tersanelerinin dünya denizcilik sektöründe-

ki yüksek sipariş oranlarını "Türk denizciliği yükseliyor" diye haberleştirmek, orada ölen, yaralanan binlerce işçiyi görmezden gelmek demek. Yalnızca buradaki kazaları haberleştirmek de yeterli değil. Araştırmalar gösteriyor ki, bu kazaların yapısal bir nedeni var. Tersanelerin ekonomik yükselişinin dayattığı hıza dayanan parçalı üretim. Bunu haberleştirmemek, tersane işçilerinin günlük yaşam koşullarını aktarmamak, eksik haber yapmak anlamına geliyor.

Ya da kadınların istihdama katılımının kadın hakları için ne denli önemli olduğunu gösterebilirsiniz, ama ülkede işsizlik artıyor ve bunun bağlantısını da haberinizde belirtmiyorsanız, sorunun bütününü gözden kaçırıyorsunuz demektir.

Haberinize "Bilmem şu kadar suçlu çocuk var" diye bir başlık atıyorsanız, çocukların suça itildiği gerçeğinin, bunun toplumdaki yapısal sorunlardan kaynaklandığının, çocukların kullanıldığı vakaların aslında bir suç ekonomisinin parçası olduğu gerçeklerinin üstünü örtersiniz. Ayrıca çocukları damgalamış olmanız da cabasıdır. Ceza Yasası'nın yalnızca 301. maddesi ifade özgürlüğü önünde engelmiş gibi bir haber yapmak, bu yasadaki ve diğer yasalardaki ifade özgürlüğüne engel maddeleri görünmez kılmak demek olur. Hak savunucularına göre yalnızca Ceza Yasası'nda 301 dışında 14 sorunlu madde var çünkü.

Denge iki taraftan fazlasıdır

Sık duyulan sözlerden biri de "haberin dengeli olması"dır. Bundan kastedilen, genellikle "iki taraf"ın da sözlerinin haberde yer almasıdır. Ama bu, aslında ihtilafların ikiden fazla taraftan oluştuğunu görmezden gelmek demektir. Ayrıca bazı haberler için de "başka bir tarafın" görüşüne ihtiyacınız olmayabilir.

Deneyimli muhabir ve araştırmacı gazeteci Robert Fisk, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin Auschwitz toplama kampıyla ilgili bir haber yapmak için Adolf Hitler'den görüş almak zorunda olmadığını söylemişti. Kesinlikle haklıydı. Gerçi bu durumda Hitler

gibi insanlığa karşı suç işlemiş birinden görüş almak haberi çok daha zengin de kılabilir.

Burada, Barış Gazeteciliği kavramından yararlanmaya ihtiyacımız var. "Barış Gazeteciliği, kaybet-kazan anlayışına dayalı, bir tarafın mutlu öteki tarafın mutsuz olduğu çözümlerin yine şiddete yol açtığının bilincindedir; iki tarafı da farklı amaçlar peşinde koşan pek çok küçük gruplara ayırarak, yaratıcı çözümlerin ipuçlarını ortaya koyar."

Dile dikkat

Hak haberciliği dilimizi de dönüştürmemizi gerektirir. Eril, militarist, ayrımcı, şiddet çağrışımlı dilden, klişelerden, tektipleştirmelerden, damgalamalardan ve sıfatlardan uzak durmamızı zorunlu kılar. Birkaç örnek vereyim.

"Adam gibi", "adam yerine konmak" dediğinizde kadınları görünmez kılıyorsunuz demektir. Bunun yerine "doğru dürüst", "insan yerine konmak" demeyi yeğleyebilirsiniz.

"Fahişe", "hayat kadını" yerine "seks işçisi" demeyi bir deneyin. Bütün anlam değişiyor değil mi? Çünkü artık aslında karşımızda bir ahlak meselesinden çok kendi ekonomi-politiği olan bir şeyden bahsediyor oluyoruz.

Kalabalığı ifade etmek için "gazeteci ordusu" demeyin. Militarist dili ve şiddet çağrışımını yeniden üretiyor olursunuz. Aynı durum "bomba gibi haber" sözü için de geçerli.

"Dayak yedi" demek, fiziksel şiddete uğrayanı güçsüz göstermekle kalmaz, en önemlisi, fiziksel şiddet göstereni görünmez hale getirir. Dayak "yenen" değil, "atılan" bir şeydir çünkü. Tabii "yemek yeme"nin, aslında kendi isteğimizle gerçekleştirdiğimiz ve çok da zevkli olabilecek bir eylem olduğunu anımsatmakta da fayda var.

Resmi kaynakların dilini yeniden üretmekten de kaçınmak gerek. Ülkelerinde yerinden edilen ve başka topraklara kaçmak zorun-

da kalan insanlar için "kaçaklar", "yasadışılar" demek yerine bu insanların aslında insanca yaşayabilmek sığınma arayan kişiler olduğunu, koşullarını ve hakları olduğunu anımsatın.

Mümkün olduğunca edilgen yerine etken dil kullanın ki, akılda kalıcılığınız artsın.

Hakların kullanımı da haberdir

Hak haberciliğiyle uğraşan bir gazeteci bir süre sonra hak ihlallerini görmeye odaklanmış hale gelebilir. Ancak bu bir süre sonra, başka bir görmezlik haline de yol açabilir. Örneğin hakların kullanımı, başka ifadeyle olumlu hak haberlerini gözden kaçırabilirsiniz. Oysa, çocukların kendi gazetelerini çıkarması, karar verici konumlarda kadın sayısının artması, işkencenin önlenmesiyle ilgili mekanizmaların artması da haberdir. Bu haberler hakların değerini hatırlatmakla kalmaz, hayata geçtiklerinde yaşamın nasıl değiştiğini de gösterir.

Haklar kadar barışı da savunmak

Unutmayın, hakları savunma kadar, barışı da savunmak gazetecinin görevidir.

"Gazeteci; başta barış, demokrasi ve insan hakları olmak üzere, insanlığın evrensel değerlerini, çok sesliliği, farklılıklara saygıyı savunur. Milliyet, ırk, etnisite, cinsiyet, dil, din, sınıf ve felsefi inanç ayrımcılığı yapmadan tüm ulusların, tüm halkların ve tüm bireylerin haklarını ve saygınlığını tanır. İnsanlar, topluluklar ve uluslar arasında nefreti, düşmanlığı körükleyici yayından kaçınır. Bir ulusun, bir topluluğun ve bireylerin kültürel değerlerini ve inançlarını (veya inançsızlığını) doğrudan saldırı konusu yapamaz. Gazeteci; her türden şiddeti haklı gösterici, özendirici ve kışkırtan yayın yapamaz" (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Hak ve Sorumluluklar Bildirgesi).

Farklılıkları görünür kılmak

Gazeteci farklılıkları görünür kılabilir. Bu, insanların etnik kimliklerini onları kendileri kılan şeylerden biri olarak gören bir anlayışla, aynı gruptaki insanlar arasında da büyük farklılık olduğunu göstererek, ihtilafları körükleyen yanlış inanç ve kanaatleri sorgulayıp çürüterek yapılabilir. Kimliklerin ve farklılıkların üstünü örtmek yerine bunlar üzerine daha fazla yazmakla gazetecinin toplumsal barışa, anlayışa katkısı olabilir.

Birkaç öneri: Kimlikler homojen değildir. Bu nedenle "Türkler", "Kürtler", "Almanlar" gibi genellemelerden kaçınmak gerekir.

Kişilerin/etnik grupların kendilerini adlandırmayı tercih ettikleri haliyle adlandırılması gerekir.

Görüş alırken kültürel çeşitliliğe önem vermek önemlidir. Bir sağlık haberi için bir doktorla görüşmeniz gerekiyorsa, kadın veya etnik bir gruptan veya engelli bir doktordan görüş almanız, toplumdaki çeşitliliği görünür kılmanızı sağlayacaktır.

Edebiyatın gücünden yararlanın

Edebiyatın dünyayı anlayışımıza en büyük katkılarından birini unutmayın: İnsan hikâyelerinde "iyi" ve "kötü" insan yoktur.

Ursula K. LeGuin'den bir alıntı:

"Bana öyle geliyor ki, ben –çoğu romancı gibi– hata yapan insanlar ve bu hataları önlemeye ya da düzeltmeye çalışan, bu arada kaçınılmaz olarak daha çok hata yapan insanlar –diğer insanlar veya aynı insanlar– üzerine yazıyorum."

Bir başka örnek de hem usta bir gazeteci hem de usta bir yazar olan Eduardo Galeano'dan. Galeano edebiyatta kısa yazmayı gazetecilikten öğrendiğini söyler. Edebiyatının gazeteciliğine katkısı da iyi öykü yazmanın sırlarını haberciliğine aktarması olmuştur.

bianet Deneyimi: Medyayı ve Hayatı Dönüştürmek

Erhan Üstündağ

Bundan on bir yıl önce bir grup insanın fikir olarak ortaya attığı Bağımsız İletişim Ağı projesi, bugün yaşadığımız hayata doğrudan müdahale edebilen ve onu dönüştürebilen bir mecraya dönüştü. Projenin tüm diğer parçaları bir yana, internet üzerinden günlük yayın yapan medya ayağını oluşturan *bianet*'in aradan geçen zaman içinde mütevazı kaynaklarla oluşturduğu gazetecilik birikimi, ortaya attığı, savunduğu ve yaygınlaştırdığı kavramlar medya alanını dönüştürebilecek birer araç olarak anlam kazandı. *bianet*'in habercilik pratiği dört ana alana yapılan vurgu üzerinde yoğunlaşıyor. Bunlar kadın hakları, çocuk hakları, insan hakları ve ifade özgürlüğü.

Çocuk hakları odaklı gazetecilik, gündemde olan her olaya çocuklar açısından bakmak demek. Örneğin Meclis'te bütçe görüşmeleri yapılırken *bianet* önerilen bütçenin çocuklar üzerindeki olumlu veya olumsuz etkilerini odağa alan bir habercilik yürütüyor. Kadın hakları odaklı habercilik de benzer şekilde işliyor. Genel seçimler olduğunda *bianet* kadının siyasette temsilini, bunun önündeki engelleri, parti programlarında kadın haklarına ayrılan yeri ön plana çıkarıyor.

İnsan hakları geniş bir alan. Bu, gündemde olan her konuya hak odaklı yaklaşmanın yanı sıra hak mücadelesi gündemini de yoğun olarak kapsamak demek. Tuzla'da ölen işçiler, gözaltında işkence ve kötü muamele, anadilde eğitim hakkı, çatışma bölgesinde yaşanan hak ihlalleri; bütün bunlar iç içe geçen bir şekilde haberlerin odağını oluşturuyor.

Hak odaklı habercilik pratiğini sürdürürken *bianet* bu alanda yürütülen yerel uluslararası tartışmaları da haber konusu ediyor. Haber kaynakları arasında bu alanda çalışan uzmanlar, hak savunucuları, Türkiye'de ve dünyada bu alanda çalışan örgütler ve yerel medya var. Yaygın medyanın çeşitli ölçülerde görmezden geldiği bu kaynakların sesini duyurmak, taleplerini yükseltmek ve sorunlarını gündeme taşımak *bianet*'i ayrıştıran çalışmalar. Çocukları ilgilendiren her konuda çocuklara, kadınları ilgilendiren her konuda kadınlara sözü vermek öncelikli. Kadın ve çocuk alt siteleri bu anlamda geniş bir alan sunuyor. Hakları sadece hukuki bir düzenleme olarak algılamadan, fiili olarak hayata geçmeleri için gerekli koşulların oluşması, konunun arka planının verilerek bir bağlama oturtulması haber yaparken daima göz önünde tutuluyor.

Yerel medyayla eğitimler, karşılıklı haber alışverişi ve yerel gazetecilerle bire bir haber kaynağı olarak ilişki kurmak da yaygın medyanın uyguladığı filtreleri aşmayı, birinci elden habere ulaşmayı ve haberi yaygınlaştırmayı sağlıyor.

bianet haber yaparken, gazetecilik ilkelerini ve evrensel insan hakları standartlarını da göz önünde bulunduruyor; hatta bu ilkelere kendi deneyiminden yola çıkarak katkı sunuyor. Çocuk odaklı ve kadın odaklı habercilikle ilgili kitaplaştırılan çalışmalar her düzeyde gazetecinin çalışırken gözeteceği meslek etiği ve pratik kılavuzlar olarak işlev görüyor.

Son olarak, *bianet*, hak odaklı haberciliği, eşitlik ve özgürlükleri savunan habercilik pratiğini, haber üretim biçimlerini de dönüştürerek uygulamaya çalışıyor. Bunun için Haziran 2007'den bu

yana *bianet* yazıişlerinde çalışan herkes dönüşümlü olarak birbirinin işini yapmaya başladı. Üç aylık periyotlarla her çalışan yazıişleri yöneticiliği görevini üstleniyor ve farklı alanlarda çalışmaya başlıyor.

Kadına yönelik pozitif ayrımcılığın hayata geçmesi için haber yaparken *bianet* içinde de kadın-erkek çalışan dengesinin kadınlar aleyhine bozulmamasına dikkat ediliyor. Böylece bir yandan endüstrileşen medyanın yarattığı mesleki yabancılaşmanın önüne geçilirken, diğer yandan da medyanın erkek egemen yapısına alternatif bir üretim biçimi –küçük ölçekli de olsa– oluşturuluyor.

Yazı işleriyle ilgili her kararı yazıişleri çalışanları tartışarak kendileri alıyor ve uyguluyor. Okurlardan gelen eleştiriler kadar, *bianet* yıllık, aylık, üç aylık toplantılarla kendi öz eleştirisini de yapıyor ve bu eleştirilerden çıkardığı kararları uyguluyor.

Sonuçta bugün, her gün binlerce insan etrafında ve dünyada olan biteni haber almak ve anlamlandırmak için *bianet*'e bakıyor. Dahası, artan sayıda insan kendi sözünü söylemek için *bianet*'e yazıyor, gönüllü olarak katkıda bulunuyor. *bianet*'in ortaya attığı hak haberciliği, barış gazeteciliği gibi kavramlar yerel ve yaygın medyada da yayılıyor. Bu dünyada yaşayanların çoğunluğunu oluşturan ama medyada eşitsiz biçimde yer alan çocuklar, kadınlar ve ezilenlerin hak mücadelesini ve fikirlerini açıklama, yayma özgürlüğünü odağına alma fikri yaygınlaşıyor. Okuldan Haber Odası'na programı da, Türkiye'nin dört bir yanından iletişim öğrencilerini bu fikirle tanıştırarak etkisini çoğaltacak.

Başka Bir Tür İletişim Mümkün: *bianet*'in Hikâyesi

Ertuğrul Kürkçü

bianet nasıl bir habercilik yapıyor? Biz yaygın medyada gördüklerinizden, bildiklerinizden daha başka bir şey yapmaya çalışıyoruz; bağımsız haberciliğin adresiyiz. Bizim yaptığımızı "başka kim yapıyor" diye sorarsanız: aslında kimse yapmıyor. Tabii bağımsız başka yayın kuruluşları var. Mesela "bağımsızlık" kavramını çok gevşek biçimde kullanacak olursanız *Cumhuriyet* gazetesinin de bir bağımsız yayın organı olduğunu söyleyebilirsiniz. Çünkü görünüşte herhangi bir medya tekeline ait değil. Fakat benim burada sözünü ettiğim bağımsızlık sadece ekonomik bağımsızlık değil. Çünkü diğer yandan ticari nitelik taşımakla birlikte, kâr amacı gütmeksizin yayın yapan, yani ekonomik olarak bağımsız başka yayın organları da var; *Birgün*, *Evrensel*, *Gündem* gazeteleri, İstanbul'da yayın yapan Açık Radyo, Yön FM, Özgür Radyo gibi. Ayrıca kimi İstanbul'dan, kimi uydudan yayın yapan televizyon kanalları da var; Dem TV, SU TV, Hayat TV gibi. Bunlar genel olarak bir davaları olan, o davayı sürdürmek için medya ortamını da diğer enstrümanlar arasında değerlendiren hareketlerin yayınları. Bu açıdan baktığınız zaman da bizimle aralarında bir fark var. Biz bir sosyal hareketin, siyasi hareketin değil

bir gazetecilik hareketinin, kendi yaratmaya çalıştığımız bir gazetecilik hareketinin üzerinde yükseldiğimiz için farklıyız. Bugün burada yaptığımız çalışma da, bu gazetecilik hareketini yaratmanın bir parçası. Dolayısıyla yaptığımız işi aslında özü ve kapsamı itibariyle kimse yapmıyor.

Öte yandan biz yaptığımız işi esas olarak habercilik dünyasının genel normları içinden ama onları aşarak yapmaya çalışıyoruz. Yani haber yaparken haberciliğin temel öğelerini bozan, onları dağıtan, rasgele bir yerde durmuyoruz, genel olarak profesyonel habercilik süreçlerinin erişmiş olduğu aşamanın da ötesine geçmeyi hedefliyoruz. Bu yüzden örneğin *bianet* web sayfasına baktığınızda görünüşte mesela *New York Times*'ın web sayfasından çok da önemli bir farkı yok, Türkçe olması dışında diyebilirsiniz. Ama bir yandan da bütün bu sürecin kurgusunda çok esaslı bir fark var.

bianet'in farkları

Birincisi –ben bunu övülecek bir şey, hayatta illa böyle yapılır diye söylemiyorum ve istisnai bir durumumuz olduğunun farkındayım– biz kurum olarak gazetecilik-habercilik işinden para kazanmıyoruz, kâr etmiyoruz. Çünkü piyasaya çıkmıyoruz. Biz bir meta üretmiyoruz. Bu atipik bir durum. Dolayısıyla bu atipik durumu "gazeteciliğin şahikası" diye anlatmak doğru olmaz. Fakat biz bu atipik durumdan bir tavır üretmeye ve bu tavrı genelleştirmeye çabalıyoruz. Yoksa işin gerçeğine bakacak olursanız, bugünkü toplumda herhangi bir biçimde meta şekline bürünmeden yani piyasada alınır-satılır, değiştirilir hale gelmeksizin herhangi bir ürünü hatta bir fikri, hatta Karl Marx'ın *Kapital*'ini çoğaltmak, dağıtmak, bundan yararlanmak, bunu tüketmek mümkün değil. Çünkü var olan üretim, dağıtım ve tüketim mekanizmasının dışında işleyen bir habercilik ve yayıncılık faaliyeti söz konusu değil. Dolayısıyla biz piyasaya çıkmayarak, piyasada dağıtılan bir ürün meydana getirmeyerek atipik bir durum yaratıyoruz.

Fakat niye bu kadar beğeniyoruz yaptığımız işi? Bence bizim açımızdan en önemli olan şey, projeyi başlattığımız günden beri kurmaya çalıştığımız şey, *bianet*'in yüksek bir çarpan etkisi yaratmasında. Bunu bir ağ kurmakla yapıyor sanal ortamda. İkincisi bu ağı gerçek hayata tercüme ederek, yani yerel gazetecilerle, gazetecilik öğrencileriyle, bağımsız gazetecilerle, genel olarak kendi fikri/haberi/yorumu için başka mecralar bulamayan ya da bu mecraları tercih etmeyen yazar/çizer/akademisyenlerle, iletişim fakültelerinin başka bir iletişim peşinde koşan insanlarıyla bir insani ağ oluşturuyoruz.

Yerel gazeteciler, bağımsız gazeteciler, bağımsız yayın organları *bianet*'i başlıca haber kaynaklarından biri ve haber akıtacakları başlıca mecralardan biri kıldılar bu yedi yılda. Bizim en büyük başarımız –eğer bir başarıdan söz edebileceksek– budur. Örnek vermem gerekirse, İstanbul'da Açık Radyo sabah haberlerini esas olarak *bianet* haberlerine dayandırır. Çünkü Açık Radyo'nun hitap ettiği kitle açısından *Hürriyet*, *Milliyet*, NTV vb. resmiyetin ya da kurulu düzenin haber kaynaklarıdır. Bu konumları dolayısıyla, verdikleri haberler bir kural olarak yanlıştır denemez elbette. Fakat baktıkları yer farklı.

Oysa Açık Radyo'nun hitap alanındakilerin bakılmasını istedikleri yer daha farklı. *bianet* bu yerden baktığı için, her bir haberini başka bir bakış açısından kurduğu için Açık Radyo'nun seslendiği kesimler için önemli bir bilgi/haber kaynağıdır. Öte yandan *bianet* piyasa dışında olduğu için yerel gazetelere, internet sitelerine herhangi bir biçimde telif sorunu doğurmaz, yani onlara "bizim haberimizi aldın. Seni mahkemeye veririm" uyarı ve tehditleriyle karşılaşmaksızın haberlerini kullanabilme avantajı sunar. Çünkü çoğu kez bu gazete, radyo ve internet sitelerinin ne bu haberleri kendi imkânlarıyla üretebilecek personelleri vardır, ne de başka bir kaynaktan elde edebilirler.

bianet, örneğin insan hakları, çocuk hakları, kadın hakları alanındaki gelişmelere sadece ihlaller değil, başarılar açısından da ba-

kanların, dünyayı başka bir dünya isteyenlerin gözünden gözleyenlerin diliyle kurulmuş bilgi ve habere erişmek açısından da onlar için çok önemli bir kaynak. Biz habercilik etkinliğimizde başkalarının yapmadığı bir fikri takiple başından sonuna kadar hakların gelişme sürecini izleriz. Bu açıdan da haklarla doğrudan doğruya ilgili bütün kurumlar için bir kaynağız. Bunlar arasında çeşitli devlet kurumları da var. Devlet bugün bir "insan hakları bakanlığı" kuracak olsa orada çalışanların sabah ilk açacakları site *bianet* olacaktır, ister istemez. Çünkü devlet de haklar alanındaki gelişmeleri izleyecek bir uzman kuruluşa sahip değil. Üniversitelerin böyle kaynakları yok. Dolayısıyla biz Türkiye'de bu kapsamda enformasyonun elde edilmesi, yeniden üretilmesi bakımından kendimize özgü bir iş yapıyoruz.

Bizi ilgilendiren bir başka şey de "başka bir gazetecilik mümkün" iddiamız ve kaygımız açısından bizimki gibi deneyimlerin çoğalması, bunların birbiriyle eklemlenmesi ve bakışması. Sizler açısından önemli bir meseleye dikkat çekmek için şu acaip hakikatı paylaşmamız gerekiyor: Yaygın medya ağzına kadar gazeteciyle dolmuş durumda. Bunlar iletişim fakültelerinden bu yıl diploma alacak yeni mezunlara da istihdam sağlayamayacak. Ne onların buna ihtiyaçları var –tersine, giderek daha çok tensikata yöneliyorlar– ne de yerel medyanın sizleri istihdam edecek kadar kaynağı var. Bazılarınız uzun süre belki de iş aramakla vakit geçirecek ya da önceki tartışmada hukukçu arkadaşımızın anlattığı gibi, kadroya girmeden –onun da ne kadar sahte bir tanım olduğunu konuşmuştuk– oralarda çalışmak zorunda kalacaksınız.

Oysa bir başka deneyime de şans tanıyabilirsiniz. İnternet teknolojisi, internetle birlikte gelen başkaca bilişim/iletişim teknolojileri hem söz söylemeyi hem bu sözü anlamlı kılmayı, hatta bazen bu sözü kazançlı kılmayı sağlayacak kimi imkânları beraberinde getirdi. Bunların da denemeye değer olduğunu size söyleyebilirim, tavsiye edebilirim. Gazeteciliği kendinizi ifade etmek açısından gerçekleştirmek üzere pekâlâ bunları deneyebilir, böyle inisiyatifler, böyle ağlar oluşturabilirsiniz. Belki de gazeteciliği

yeniden kurmakla ilgilenmek, mevcut gazetecilik düzeninin içinde kendine bir yer aramak kadar anlamlı olabilir. Ben ne birincisini ne ikincisini birbirlerinin seçeneği olarak ileri sürüyor değilim. Öyle anlaşılmaktan korkarım. Bizim, *bianet*'te yaptığımız iş yaygın medyanın yerine değil, onun yanı sıra var olabilir. Bugünkü yaşam tarzı, üretim tarzı, bugünkü kültür, bugünkü iktisadi koşullar topyekûn bir değişime uğramaksızın, yaygın medyanın kendisinden başka bir şey olmasını beklemek biraz güç. Dolayısıyla kitlesel bir istihdam alanı bu medya endüstrisi içinde var. Tıpkı inşaat mühendislerinin bugünkü inşaat düzeni içinde, bilgisayar mühendislerinin ya da bilişim uzmanlarının bugünkü bilişim/internet teknolojileri dünyasında çalışmak zorunda olmaları gibi, gazeteciler de büyük ölçüde bugünkü gazetecilik dünyası içerisinde istihdam edilecekler.

Ama burada hep bir dönüşüm sancısı olacak. Yeni düşüncelerin gerçekleştirilmesi, hayatın yeniden üretilmesi her seferinde bir sancıyla birlikte ortaya çıkıyor. Bu gazeteciliğin de sancısı... Bizim, *bianet*'teki hikâyemiz yeni bir şey yapmanın, onu hayal etmekle yetinmeyip yapmaya girişmenin pekâlâ mümkün olabileceğine dair bir ders olabilir.

bianet'in hikâyesi

1996 yılında bir gün Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nden (TMMOB) eskiden beri tanıdığım mühendis Naci Temeltaş geldi ve dedi ki: "Biz bir haber ajansı yapmak istiyoruz". TMMOB'nin yanı sıra Türk Tabipleri Birliği (TTB) yöneticileri ile de birlikte yaptığımız ortak çalışma ve araştırmalar sonucunda gördük ki bu son derece zahmetli, masraflı, büyük sermayeler gerektiren ve büyük kapasitelerle rekabeti gerektiren, yüksek teknolojik donanıma sahip olmayı gerektiren bir iş. Ancak aynı günlerde Türkiye'de bir yerel medya çığırı patlak verdi. TRT'nin radyo/televizyon yayıncılığı tekeli kırıldı. Muhalif unsurlar da bu yayınlara, yerel radyo televizyon yayıncılılığı işlerine giriştiler. O zaman bir tane kocaman şey yap(ama)mak yerine, bu küçük küçük

ortamları birbirine bağlayan bir ağ oluşturamaz mıyız sorusu kendiliğinden doğdu. Bu, bize çok parlak gelen fikri bu ağın unsuru olabilecek insanlarla tartışmak için bir proje meydana getirmemiz gerektiğini gördük ve Türkiye'nin hemen hemen her yerini, bütün büyük merkezlerini ve merkezlerin çevresindeki şehir ve kasabalarını, o yörelerin yayıncılarını, gazetecilerini, radyocularını bir araya getirerek bu meseleleri tartıştık.

Çoğu kez bizim ne dediğimizi insanlar anlamadı bile. Anlayanlardan bazıları da olamayacağını düşündü. Ama sonuçta şu çıktı ortaya, biz sadece bir taban ağı kurmak istiyorduk. Oysa yayıncılar, gazeteciler ve radyocuların kendileri eğitim istiyorlardı. Elemanları eğitilmemişti. Haklarını korumak açısından daima yasayla başları dertteydi. Yasal korunma talep ediyorlardı. Problemlerini çözmek bir yana iletemiyorlardı bile, çünkü mesleki ve teknik/teknolojik bilgiden, yani *know-how* dediğimiz şeyden yoksundular ve paraları yoktu. Dolayısıyla bütün bu ihtiyaçları bir arada nasıl yoğuracağımızı görüştüğümüz bir konferansta işte bugün *bianet* olan şeyin arka planı ortaya çıktı.

Gördüğünüz gibi öykü sadece Nadire (Mater) ile benim ya da *bianet*'te çalışanların dehasının ürünü olan bir icat değil, bu işle uğraşan yüzlerce ihtiyaç sahibinin kendi ihtiyaçlarını görmek için yaratmaya çalıştıkları bir inisiyatif. Buna cüret edince imkânlar da kendiliğinden ortaya çıkabildi. 1997'de başladık, bu yıl onuncu yılımız, bunun üç yılı beklemeyle geçti. Üç yıl bekleme artı yedi yıl faaliyet, yani on yıldır bir işi sürdürebildik. Küçülmeden, geriye düşmeden adımlar atabildik. Demek ki, irade, yaratıcılık, doğru zamanda doğru bir fikri ona ihtiyaç duyanlarla buluşturmak önümüzü açabiliyor.

Bizim girişimimiz bundan ibaret ve şimdi tek tek sormayacağım ama, büyük çoğunluğunuz ilk çağrıları alıncaya kadar bianet.org'a internetten bakmamış bile olabilir. Demek ki çabamız, iletişimi meslek seçmiş insanların çoğu için henüz kısmen meçhul bir çabadır. Kendimizle övünüp şişinecek halimiz yok. Dünyayı değiş-

tirmiş sayılmayız. Ama bir şeyi ispat ettik: İstersek bugünkü üretim ilişkilerinin egemenliğinde bile, kendi sesimizi, başkalarının sesini topluma duyurabilecek ve toplumdan gelen sesleri yeniden üretebilecek bir mekanizma yaratabiliriz, yaratıyoruz.

İşe başladığımızda sadece beş yüz kişi her gün haber almak, okumak için siteye giriyordu. Bugün bundan en az kırk kat fazla insan her gün ziyaret ediyor. Bu bizim için en büyük ödül. Fakat kamusal kaynaklar, kamusal fonlar olmasa idi –bunların bir bölümünü Avrupa Birliği İnsan Hakları ve Demokrasi (EIDHR) programından elde ettik, bir bölümünü başka kaynaklardan– tabii ki bu işleri yürütemezdik. Demek ki esasında ticari olmayan bir medya, kamusal bir medya mümkün. Öte yandan kâr amacı gözetmeyen bir yaygın medya olamıyor. Bu yapılamayacağı için sonuçta piyasa gereklerine uygun olarak hareket etmek zorunda yaygın medya.

Buradan doğal olarak iletişim siyaseti için de bir mücadele zemini çıkıyor ortaya, fakat bunun üzerinde çok fazla durmayacağım. Bunu ayrıca başka bir şekilde konuşabiliriz belki. Gene de gözümüzün önüne getirelim, ne olacak mesela on yıl sonra, yani 2017'de ne yapıyor olacağız? Bizim büroda Tolga 50 yaşına gelmiş. Erhan 40 yaşına gelmiş, ben 70'ime merdiven dayamışım ve hâlâ aynı yerde sayıyoruz. Böyle bir gelecek tasavvuru olamaz, ya da bu tasavvur toplumsal bir anlama kavuşamaz. Mutlaka buna bir şeylerin eklenmesi, bunu ortaklaşa bir şeye dönüştürmüş olmamız ve kamusal medyanın daha geniş bir alanı kapsıyor olması gerek. Çünkü bizim çabalarımız var olan iktisadi düzenin, var olan medya düzeninin yanı sıra var. Öyleyse bu iktisadi düzen böyle gittiği sürece temelde hiçbir şey değişmeyeceğine göre, bizim çabalarımız da hep kısmi kalmaya mahkûm olacaktır. Dolayısıyla çabalarımızı merkeze taşımak, merkezi de dönüştürmek gibi bir politik, ister istemez politik bir hedefimiz olması kaçınılmaz. Bu politik bir mücadeleyi de ister istemez kapsar.

Benim diyeceğim şu: Şimdiye kadarki sınırlı deneyimimiz bize gösterdi ki başka türlü bir iletişim mümkün. Bu imkânsız değil.

Daha çok deneyim olabilir. Bu deneyimler birbirine bağlanabilir. Üniversite buraya bakmaya başlarsa, medyanın içeriğiyle bir dönüşüm imkânı olarak ilgilenirse öğrencilerini daha iyi donatabilir. Dolayısıyla biz sadece alaylılarla değil, mekteplilerle de böyle projeler geliştirebiliriz ve dünyayı dönüştürmeye bir katkımız olabilir. Fakat hepimiz biliyoruz, dünya sadece medyanın ne söylediğine bakarak ya da "iyi medya"nın "kötü medya"yla mücadelesi çevresinde dönüşebiliyor olsaydı epey bir dönüşüm sağlamış olmamız beklenirdi. Çünkü geçmişte de gazetecilik alanında çok fazla öncü çalışma, çok fedakârca mücadeleler oldu ama toplumun dönüşmesi çok daha büyük bir süreç, bunun çok daha başka damarları, düzeyleri ve başka zeminleri var. Biz ancak o zeminlerde süregiden mücadelelere paralel bir etkinlik yürütebilirsek, bu dönüşümde bizim de bir payımız olabilir.

Elbette işbölümüne mahkûm olmak zorunda değiliz. Sabah uyandığımız zaman gazeteci, akşam yatana kadar gazeteci olmak bir şey, ama sabah uyandığımız zaman gazeteci, öğle arasında insan hakları savunucusu, akşam pekâlâ bir politik mücadelenin parçası da olabiliriz. Bunlar da yaşam tercihleriyle ilgili bir mesele ama dünyayı dönüştürme mücadelesinin bir parçası olmadan iyi bir şey yapmak, kıymetli ve kalıcı bir şey yapmak herhalde mümkün değil, bize öyle geliyor. Geriye dönüp arşivimize baktığımızda, yayına başladığımız ilk günden bugüne kadar temel hak mücadelesi alanlarının dili olmayı, onlara derinlik kazandırmayı şöyle ya da böyle başararak ve hiç kurulmamış haber alanlarını kurarak ya da eskiden var olan haber alanlarını içerik ve üslup olarak dönüştürerek kendimize göre vicdan rahatlığıyla uyuyabileceğimiz bir yedi yıl geçirdiğimizi söyleyebiliriz. Hepinize de vicdan rahatlığıyla geçecek, gelecek birçok yedi yıl diliyorum.

III

GAZETECİLİĞE BAŞLARKEN

İş Ararken...

İpek Çalışlar

Medya sürekli yeni isimlere ihtiyacı olan dinamik bir sektör. Bu yüzden ne kadar zor görünürse görünsün, sektörde çalışmak isteyenlerin şansları var. Gazetecilerin işe nasıl alındıklarını anlatan hikâyelerini okumuş olmalısınız. "Nerede işe başlamıştınız?" sorusu sorulduğunda en çok tekrarlanan cevaplar şöyledir: "....'da stajyer muhabir olarak başladım", "... açılan sınav sonucu TRT haber merkezinde çalışmaya başladım", "*Cumhuriyet* gazetesinin tashih servisinde başladım", "... gazetesinin gece servisinde çalışmaya başladım", "... gazetesinin spor servisinde çalışmaya başladım", "yeni kurulan ... gazetesinde ya da televizyonunda çalışmaya başladım" vs.

Tashih servisinden başlayan ünlü isimlerden birkaçını hatırlatalım. Nâzım Hikmet, Hilmi Yavuz, Elif Naci, Adnan Özyalçıner... Ancak hemen ekleyelim artık tashih servisleri, bugünkü adıyla düzelti servisleri ne yazık ki giderek ortadan kalkıyor.

Medyada çalışmaya başlarken genel olarak dört aşamadan geçmek durumundasınız.

- CV hazırlamak,
- Başvuru yapmak,

- Görüşmeye gitmek,
- Staj dönemi.

CV hazırlamak

- İlk adım CV hazırlamak ve onu sürekli güncellemekten geçiyor. O halde ilk soru şu; hazır bir CV'niz var mı? Yoksa, hemen, daha öğrenciyken hazırlamaya başlayın.
- CV'nizi nasıl hazırlamanız gerektiği konusunda internette size yardımcı olacak pek çok site bulabilirsiniz. CV'nizi her zaman gözden geçirilmiş, yenilenmiş olarak tutmaya çalışın. Ama unutmayın, her iş başvurusu yaptığınızda başvurduğunuz kurumu göz önünde tutarak, CV'nizde ufak değişiklikler de yapmak durumundasınız.
- Hazırladığınız CV'nin belirli, yaygın olarak kullanılan formatlardan birisine sahip olmasına, tasarımına dikkat edin. İmla hatası asla yapmayın. CV düzenlemesi ülkeden ülkeye değişiyor bunu bilin. Burada Amerikan örneği çok ilginç olduğu için belirtmekte yarar var. Örneğin ABD'de cinsiyetiniz ve ırkınız ayrımcılık olur kaygısıyla sorulmuyor.
- CV'nizi yazarken mutlaka isim, adres, telefon, mail adresi, mezun olduğunuz okul, referanslarınız, aldığınız kurslar, bildiğiniz diller gibi olmazsa olmaz başlıkları yazın, ancak bir de farklılık yaratmaya çalışın. Bunu meraklarınız, hobileriniz başlığı altında yapabilirsiniz. Gazetecilikte size üstünlük sağlayacağını düşündüğünüz özellikleri kısaca koyun. Örneğin, varsa gezdiğiniz şehirler ve ülkeler, çalıştığınız kısa süreli işler (konser organizasyonu vb), meraklı olduğunuz alanlar (yemek, dekorasyon, dağcılık, yüzme, vb.).
- Eski yazı, Osmanlıca ya da örneğin Kürtçe biliyorsanız, bunu da muhakkak dil bölümüne ekleyin.

İş başvurusu yaparken

Başvuru yapacağınız yeri ararken nasıl bir yöntem izlemelisiniz?

- Tanıdıklara başvurun,
- İş ilanlarını takip edin,
- Kendiniz için ihtiyaç yaratın. Örneğin dışarıdan yazı alan gazetelerin, dergilerin kapısını çalın,
- Hocalarınıza iş aradığınızı söyleyip adres bırakın,
- Medya sitelerini takip edin,
- Bir gazeteci çevresi edinmeye bakın,
- İnsan kaynakları ilanlarını izleyin (www.yenibiris.com), google'dan da iş ilanlarına bakabilirsiniz, bazen işe yarıyor...
- İş bulan arkadaşlarınızla iletişim içinde olun.

Medya hayatla iç içe yürüyen bir sektör olduğu için tercihan size yakın gelen gazete, televizyon ya da radyoları dikkatle izleyin ve iş başvurunuzu yapmak için uygun zamanı kollayın.

Unutmayın, iş başvurusu yapmak bir gazetecilik antrenmanıdır. Bu başvuru zaman zaman tekrarlanabilir. Çünkü birçok gazeteci sık sık işsiz kalır ya da gazetesini değiştirir. Belki de en kolay olan ilk başvurudur.

Bu arada değişik medya organlarına aynı anda başvurabilirsiniz. Ancak başvururken şu noktalara dikkat etmelisiniz.

- Başvurduğunuz yayın organını sürekli izleyin ve tanıyın.
- Medya kuruluşlarının özel başvuru formlarından dolduruyorsanız yine aynı dikkatle doldurun ve referans olarak sordukları kişileri dikkatle seçin.
- Kimi kurumlara İnsan Kaynakları üzerinden başvurulur. Bunun gerekip gerekmediğini mutlaka öğrenin.
- Referans olarak adını verdiğiniz kişiler sizi mutlaka hatırlasın, onlara önceden haber verin, izinlerini alın, bağlantı adreslerini mutlaka doğru verin. Onlara mutlaka ulaşılır.
- Başvurunuzu form üzerinden yaparken, burada kullanacağınız dile çok dikkat edin. Örneğin, bir dipnot olarak ekleyelim, BİA gibi bir kuruma başvururken, cinsiyetiniz sorulduğunda "kadın" yerine "bayan" yazarsanız, muhtemelen işe alınmazsınız.

Çünkü bilmeniz gerekir ki "bayan" cinsiyet ifade etmek için kullanılan bir sıfat değildir, "bay" gibi bir hitap sıfatıdır. Yerine nasıl "bay" değil de "erkek" deniliyorsa, "bayan" yerine de "kadın" denilmesi gerekir.

Görüşmeye giderken

- Yanınızda haber ve yazı örnekleri götürürseniz çok etkileyici olur. Lütfen iyi örnekler götürün. En önemlisi daha öğrenciyken iş başvuru dosyanızı zenginleştirmek için çalışın. Bunu son yıla bırakmayın.
- Görüşmeye kabul edilince randevu veren kişi hakkında bilgilenin. Görüşeceğiniz insan haber biriminden bir yetkili ise örneğin, sohbetinize yön verecek konular için hazırlıklı olun... Son günlerin gelişmeleri, okuduğunuz kitaplar, gittiğiniz konserler, izlediğiniz filmler, katıldığınız etkinlikler, meraklarınız vb. konulardaki sorulara cevabınız önceden hazır olsun.
- Giyim kuşamınız yapacağınız işe uygun olsun.
- Başvurduğunuz iş için hevesli olduğunuzu hissettirin.
- Cep telefonunuzu kapatın.
- Tam zamanında orada olmak için tedbir alın. Bir gün önceden gidip adresi öğrenin.
- Doğru olmayan bilgi vermeyin.
- İş başvurusuna gittiğinizde hayatınızı anlatmaya kalkmayın.
- Gittiğiniz yayın organının politikasına karşı olduğunuzu hissettirecek gibi davranmayın. Daha doğrusu böyle bir kuruma zaten başvurmayın. Örneğin bir kadın dergisine başvuruyorsanız kadın konusuna olan ilginizi, sorunlarına duyarlılığınızı anlatmalısınız. Çok iyi olur, ama ille de politikayla da ilgilendiğinizi söylemeyin ya da "kadın erkek hepimiz aslında insanız" gibi klişe lakırdılarda bulunmayın.
- Asık suratlı durmayın.
- Kendiniz gibi olun. Bir başkası gibi davranmayın.
- Ukalalık etmeyin.

Staj ya da işe başlama

Staj yapmaya kabul edildiniz ya da işe alındınız. İlk gün heyecanla gittiniz, nereye oturacağınızı bilmiyorsunuz. Size söylendiği gibi istihbarat odasına girdiniz. Birkaç masada çalışan var. "Günaydın" deyip kendinizi tanıtın. Size yer gösteren olmaz genellikle, paniğe kapılmayın. Bu pek çok işe yeni başlayan gazetecinin başına gelmiştir. Masalardan birinin iskemlesini çekin, itiraz eden yoksa masaya yaklaşmadan çektiğiniz sandalyeye oturun, etrafta gazete görünmüyorsa, hemen çantanıza koyduğunuz gazeteyi çıkarıp okumaya başlayın!

Gündem, dolayısıyla haber trafiği çok yoğunsa, sizi günler boyu unutabilirler. Buna da hazırlıklı olun. Bana yapacak iş verin diye tutturmayın. Ama size ne iş verilirse, burun kıvırmadan yapmaya çalışın. Stajı, yaptığınız işi ciddiye aldığınızı göstermeye çalışın. Öyle de yapın.

Küçük bir prova yapalım mı?

Milliyet'e başvurduğunuzu varsayalım...

Soru: *Hangi gazeteyi okursunuz?*

Milliyet okuduğunuzu mutlaka söylemelisiniz... Beş gazete birden okuduğunuzu söylerseniz inandırıcı olmayabilir. (Çoktan kapanmış bir gazetenin adını yanlışlıkla vermeyin.)

Soru: *Neden* Milliyet*?*

"Eve alındığı için" yanıtı yeterli olmayabilir. Verecek bir başka yanıtınız daha olmalı.

Soru: Milliyet*'in hangi sayfaları ilginizi çekiyor?*

"Hepsi" demek iyi olmaz, sayfaların sorumluları kimler buna da künyeden bakabilirsiniz. Muhabir isimlerine de gitmeden iyice bakın...

Soru: *Gazetenin internet sitesini nasıl buluyorsunuz?*

"Çıplak manken resimlerinden hoşlanmıyorum" diye söze başlamanız gerekmez. Hoşlandıklarınızı söyleyerek başlasanız iyi olur. Örneğin "en çok izlenen site olduğunu biliyorum" diyebilirsiniz. Tabii gitmeden önce o gazetenin sitesine de bakmış olmalısınız.

Soru: *Gazetenin eklerini okur musunuz?*

Gazeteler epey çok ek veriyorlar biliyorsunuz. Size de bu eklerden iş düşebilir, onlara da bakmanız, bir fikrinizin olması gerekir. Buralarda çalışmanızı sağlayabilecek özelliklerinizi vurgulamanız da işe yarar.

Soru: *Boş zamanlarınızda neler yaparsınız?*

Klişedir ama mutlaka okuduğunuz kitaplardan söz edebilmelisiniz. En son gittiğiniz konser, sinema, açık oturum vb. gibi etkinliklerden söz edebilecek durumda olmalısınız.

Soru: *Gazetecilikte en büyük hayaliniz ne?*

En mühim soru bu olabilir? Burada yaratıcı cevaplarınız olmalı...

Soru: Milliyet *için yeni fikirleriniz var mı?*

Aman bu soruya dikkatli yanıt verin. "Şahane, hiçbir şey değişmesin" demek de kötü, "şu, şu, şu değişsin, kötü" demek de. Burada zekânızı, okulda öğrendiklerinizi, iletişim kurmadaki ustalığınızı kullanın.

Soru: *Gazeteci olamazsanız ne olmak istersiniz?*

Unutmayın, bu, hayallerinizi ifade etmesi açısından, gazeteciliği ne kadar yapmak istediğinizi anlamak açısından tuzak bir soru olabilir.

Önemli bir konu: Para meselesi....

Siz onlara "bu işin karşılığı nedir?" diye sorabilirsiniz... Ancak gitmeden bu konuda bilgilenmeye çalışın ki, yarım ücretle işe alınmayın. Para beklentinizi söylerken çok da uçmayın. En iyisi bu konuda iyice bilgilenin.

Son olarak, işe yeni başlayanlar için bazı zihin açıcı öneriler...

İşe başladınız, ilk günleriniz...

- Muhakkak söylenen zamanda gidin, diyelim 9 civarı (adresi şaşırma ihtimaliniz varsa yola erken çıkın).
- Dolabınızdan en uygun kıyafeti seçin. Varsa imkânınız, iş için kendinize bir kıyafet alın. Çok resmi giyinmeyin ama her an her yere gönderilebilecek bir kılık içinde olun. Şort, çok yüksek topuk, çok açık bir bluz ya da buruşuk bir gömlek ya da pantolonla yola çıkmayın.
- Çantanıza muhakkak defter, kalem koyun. İşe giderken yolda en az bir gazete okumuş olun.
- Sizden iş yapmanızı isteyen yoksa, ofisteki gazeteleri okuyun.
- Telefonunuzun sesini kısın.
- Bir süre bilgisayar veremiyorlarsa, sizin de yoksa, bir arkadaşınızdan ödünç laptop edinebilirsiniz.
- Güncel olaylara yoğunlaşın, kafanızda haber konuları üretin.
- Habere gönderiliyorsanız, vakit varsa şayet konuya hâkim olmak için ya arşive gidin ya da google'a girin.
- Gereksiz soru sormayın. Gerekli olduğunu düşündüğünüz soruyu da muhakkak sorun.
- Gideceğiniz adresi doğru alın. Size araba veriyorlarsa şoför sizi söylediğiniz adrese telaşsız bir şekilde götürür.
- Taksiye binecekseniz, makbuz alma gibi durumları ayarlayın.
- Akşam olduğunda sormadan işten ayrılmayın. Sakın haberinizi tamamlamadan da gitmeyin.

- Eve gelince TV'leri izleyin ya da internetten o gün olmuş olaylara bakın.
- Kendiniz için istihbarat toplayın... Şefiniz neyin nesi, yanı başınızda oturan muhabir kim, daha önce hangi haberleri yazmış, medyadan tanıdığınız arkadaşlarınızdan bilgi toplayın. Ertesi gün aynı ofise kendinize daha güvenerek gideceksiniz.
- Çevreyle ilişkilerde gözlem gücünüzü kullanarak ne yapacağınıza karar verin.
- İnsanlarla tanışın, isimlerini unutmayın.
- Yavaş yavaş samimiyet kurun. Dedikodu yapmayın. Kimi insanlara selam vermeyip kimileriyle çok samimi olmayın.
- Şefinize nasıl hitap edeceğinize karar verin. Bunun için çevrenizdekilerin davranışlarından yararlanabilirsiniz.

İletişim Fakültesi mezunu olduğunuzu, bu meslek için eğitim gördüğünüzü unutmayın. Bu işi başaracaksınız.

İlk Adım Sonrasını da Belirler

Mete Çubukçu

En çok merak edilen ve en çok sorulan sorudur: Gazeteci olmak için ne yapmalı, hangi okula gitmeli? Son yıllarda, özellikle özel televizyonların çoğalmasının ve birçok gazeteci adayına çekici gelmesinin ardından "herkes" gazeteciliğe merak saldı. Birçok gazeteci adayı gazeteciliği popüler bir meslek olarak ele almaya başladı. Oysa bu dünya dışarıdan ya da ekranlardan görüldüğü kadar renkli değildir; gazeteciliğin rengi başkadır. Hele popüler olmak, ünlü olmak mesleği hiç değildir.

Gazeteciliğin salt bir meslek olmadığı ve bir meslek edinmek için gazeteci olunmayacağı, gazeteciliğe bu gözle bakanların heyecanını çok kısa sürede yitireceğini de söylemek gerekiyor.

Gazetecilik bir meslek olmaktan öte, bir hayat tarzı, hayata bakış, olaylar karşısında gösterilen refleks, heyecan, özgürlük anlayışı, kamuya karşı duyarlılık ve demokrasinin asgari değil tüm kurallarını sindirmektir.

Gazeteci adaylarının böylesi bir temel üzerine kurduğu ya da bu değerler temeli üzerinde yükselen yapının daha sağlam olabileceğini ama bunların da yetmeyeceğini bilmesi gerekir.

Öncelikle insanın "gazeteci olmayı istemesi" gerekmektedir. Bu yüzden yeni nesil gazeteci adaylarında sıkça rastladığımız, "bu iş bana ne kadar kazandırır" sorusu belki gazetecilik için sorulması gereken son sorudur. Soruyu belki de "gazetecilik bana ne kazandırır" şeklinde sormak daha doğru olur.

Gazeteciliğin dinamiği muhabirliktir

Gazeteciliğin dinamiği ve gazetecinin tanımı aslında muhabirden ve muhabirlikten geçer. Gazeteci hayatı boyunca muhabir olmak zorundadır. Ve bu mesleğin en önemli itici gücü muhabirliktir. Birçok genç meslektaş ya da gazeteci adayı gazeteciliği köşe yazısı yazmak, yorum yapmak, kanaat önderi olmak gibi algılamakta ve bu nedenlerle gazetecilik yapmak istediğini söylemektedir. Gazetecinin işi gazeteciliktir ve muhabirlik yapmayan, hangi alanda olursa olsun haber toplamayan kişinin sıfatı gazeteci olamaz. Çünkü köşe yazarı gazeteci değil yazardır. Bu yüzden muhabirliğin esprisini yakalamak, eskilerin tabiriyle sokağın tozunu yutmak gerekir.

Türkiye'de muhabirliğin yanlış algılanması, "küçümsenmesi", muhabirin işinin "köşe yazarına" devredilmesi, dünyanın tersine Türkiye'de muhabirliğin değerini düşürmüştür. Muhabirlik sanki aşılması gereken bir alan, atlanması gereken bir ara dönem gibi algılanmaya başlamıştır. Oysa muhabir olunmadan gazeteci olunmaz. Hatta gazeteci hayatı boyunca muhabir olmak zorundadır. Dünyanın farklı bölgelerinde birlikte çalıştığımız "ak saçlılık" diyebileceğimiz, mesleğinin doruğunda ve saygınlığı yüksek gazeteciler kendilerini muhabir olarak tanımlamaktadır. Türkiye'de ise "Sen hâlâ muhabir misin?" sorusunu sıkça duyarız. Belki yanıt, "Evet muhabirim, çünkü hâlâ gazeteciyim," olmalıdır.

Her alan katkı sağlar

Refleks, heyecan, duyarlılık, soru sormak, kamudan yana olmak gibi özellikler gerektiren gazetecilik durağanlığı kabul etmez. Ga-

zeteciğin hangi alanı olursa olsun (magazin, ekonomi, siyaset, spor, dış politika vb.) aynı ciddiyetle yaklaşmak, çalışılan alana hem bilgi hem de ilişki düzeyinde hâkim olmak temel esastır. Hiçbir alan bir diğerinden daha önemsiz değildir. Önemli olan çalıştığınız alanın hakkını vermektir. Bu yüzden gazeteciliğin başlangıcında iş ayırt etmeden her türlü haber peşinde koşmak mesleğin geleceği açısından önemlidir. Çünkü sevmeseniz bile her çalışma alanının kendine özgü yönleri, kendine özgü tecrübesi vardır. Her alanda öğrenilecek konular mevcuttur ve her alanın kendine has özellikleri, incelikleri söz konusudur. Önemli olan "iş beğenip beğenmemek değil, yapılan işten gazetecilik anlamında nasıl katkı alabilirim"dir.

Sorgulamak esastır

Gazetecilik soru sorma, araştırma sanatıdır. Gazeteci soru sormaktan korkmamalı, çekinmemelidir. Gazeteci soruyu kendisi için değil hitap ettiği kamu ve kamu yararı için sorar. Ancak sorulan soruları kendi önyargılarımızdan, kendi dünya görüşümüzden soyutlayarak yöneltmek esastır. Karşımızdaki görüşlerini paylaşmadığımız bir kişi de olsa soruyu "düşmanca" değil gazeteciliğin incelikleri içinde sormamız gerekir. Herkesin geldiği toplumsal çevre, aldığı eğitim, siyasi duruşu, ekonomik düzeyi farklıdır. Bu yüzden hepimiz belli önyargılarla donanmış bir biçimde yaşarız. Aslolan gazeteciliği hayata geçirirken bu "verili durumdan" olabildiğince uzak durmaktır. Buna medya tabiri ile objektiflik desek bile, objektiflik kavramı da son yıllarda tartışılmaya başlanmıştır. Belki yeni kavram "gerçeğe olabildiğince yaklaşmak" olmalıdır.

Karşımızdaki şahıs kim, toplumda bulunduğu mevki ne olursa olsun (başbakan, politikacı, işçi, kadın, eşcinsel, sokaktaki insanlar) soruların belli bir saygı çerçevesinde ve aynı mesafede sorulması gerekir. Gazetecilikte insanlarla ilişki kurmak, bu ilişkiyi kurarken gazeteciğin çerçevesinin dışına çıkmamak ama temelde in-

sanların güvenini kazanmak ve saygı göstermek önemlidir. Yapılan en büyük yanlış, insanlara bulundukları sosyal ve ekonomik düzey gözetilerek soru sorulması ve haber yapılmasıdır ki gazeteciliğin temel ilkelerinden olan "ayrımcılık yapmamak" kuralına aykırıdır. Unutmamak gerekir ki bir gün sokaklarda toplumsal bir olayı, sıcak bir gelişmeyi takip ederken başka bir gün lüks bir otelde uluslararası bir toplantıyı izlemek durumunda kalabilirsiniz.

Ancak sadece başlangıçta değil, bütün meslek yaşamınız boyunca gazeteciliğin temel ilkelerinden vazgeçmeden, ırkçılıktan, cinsiyet ayrımcılığından, azınlıklara duyarsızlıktan uzak durmalı ve haberlerinizi bu doğrultuda hazırlamalısınız.

Takip etmek, okumak, uzmanlaşmak

Haberciler gündelik rutin çerçevesinde her güne yeni bir gündemle başlarlar. Bu yüzden günlük gelişmelerin çok yakından takip edilmesi, özellikle kovalanacak haber ile ilgili son zamanlardaki bilgilere hâkim olunması gerekmektedir. Eğer bu konuda bir röportaj yapılacak ya da gerekli kişiye soru sorulacaksa bu bilgilerin edinilmesi elzemdir. Aksi takdirde sorduğunuz soruya verilen eksik, yanlış ve yönlendirici cevapları doğru kabul etmek zorunda kalabilirsiniz.

Gazetecilikte bir süre sonra bir ya da birkaç alan seçerek o alanda uzmanlaşmaya çalışmak gerekir. Uzmanlık ise ilgi duyulan alanlarda bir yandan gelişmeleri takip etmeyi, okumayı, o alana hâkim olmayı diğer yandan haber kaynaklarını oluşturmayı beraberinde getirir. Özellikle daha istekli yaklaşacağınız daha severek yapacağınız alanların seçilmesinde yarar vardır.

Ancak, her genç gazetecinin asgari düzeyde dünya ve Türkiye tarihine, toplumsal ve siyasi gelişmelere hâkim olması, bu konularda okuması gerekmektedir. Özellikle yakın dönem Türkiye tarihini bilmek zorunludur. Ayrıca siyaset, ekonomi, sanat konularının temel bilgilerine sahip olmak gerekir.

Gazetecilik hız itibariyle çok çabuk tüketilen, her gün farklı bir gündemle uğraşılan bir meslek olmakla birlikte okumanın ve takip etmenin bırakılamayacağı bir alandır. Bir gazeteci gündemi takip edebilmek için her gün olabildiğince gazete, her hafta bir dergi ve her ay en az bir kitap okuyabilmelidir. Keza sinema, tiyatro entellektüel anlamda sadece gazetecinin dünyasını zenginleştirmekle kalmayıp dünya ve hayata duyarlı bir insan olmanın gereğidir. Unutmayalım ki okuduğumuz bir edebiyat eseri ya da seyrettiğimiz bir film gazetecinin dünyasını zenginleştirirken –faydacı bir yaklaşımla– haber yazarken, dosya hazırlarken de hikâyeleri, yaklaşımımızı zenginleştirir.

Her televizyon gazetecisi bir yönetmendir

Özellikle televizyon gazetecilerinin görsellikle ilişkisinin daha yoğun olduğunu düşünecek olursak iyi birer sinema izleyicisi olmaları kaçınılmazdır. Televizyon gazetecilerinin dünyadaki saygın ve referans olarak bilinen kanallardaki haberleri de takip edip, habere görsellik ve metin açısından nasıl yaklaşıldığını izlemesi gerekir.

Gazeteciliğin süregiden bir hayat tarzı olduğunu ve gazetecinin de kendini sürekli yenilemesi gerektiğini kabul ediyorsak yeni yaklaşımları, yeni televizyon ve haber tekniklerini takip etmek gerekir. Bir televizyon gazetecisi kendisini kısa film çeken bir yönetmen gibi hissetmeli, haberlerin bilgisi kadar görselliğini de bu şekilde ele almalıdır. Bu yüzden haber kaynaklarını oluşturur ya da bir haber hazırlarken mesleğin hangi kademesinde olursanız olun, sizden daha tecrübelilerden yardım istemekte beis yoktur. Televizyon gazeteciliğinin temel kıstası ise hız ve görselliktir. Son yılların modası olan gazetecinin haberin önüne geçmesi televizyon haberciliğinde yapılan en büyük yanlışlardan biridir. Haberin hakkının verilmesi zaten bir süre sonra televizyon gazetecisini öne çıkaracaktır. Aksi takdirde "haber nerede" sorusu sorulmaya başlanacaktır. Yani televizyon haberciliği görünmek değil gös-

terilmek üzerinden yürütülmelidir. Bu yüzden gazeteci, muhabir olmadan spiker olmaya soyunan genç gazeteciler kısa sürede hayal kırıklığı yaşamaktadırlar. Yazılı basından farklı olarak televizyon gazeteciliği net anlaşılır haber üzerine kurulmalıdır. Görsellik ilk plandadır. Bu yüzden iyi bir televizyon haberi "arkanızı dönüp dinlediğinizde anlayamadığınız" bir haberdir. Ya da bir televizyon haberini radyodan dinleyip anlıyorsanız o iyi bir televizyon haberi değildir. Ayrıca soğukkanlılık, habere ruhunu vermek yine bir televizyon habercisinin en önemli meziyeti olmalıdır. Çünkü televizyonun gazeteye oranla anlık etkileme gücü daha fazladır.

Sonuç olarak gazeteciliğin eğitimini veren okullar vardır. Ancak gazeteciliğin okulu çalışma alanının kendisi, pratiğin içidir.

Akıma Kapılmak ya da Zor Olanı Denemek

Ragıp Duran

BİA'nın "Okuldan Haber Odasına" projesi gerçekten çok iyi bir fikir. Gerçi ben bu "Haber Odası" sözcüğüne takılmıştım. Biliyorsunuz, *News Room*'un Türkçesi. Bizde, Türkçede "Haber Odası" denmez, "Haber Merkezi" denir ama olsun, "oda" yine de sıcak bir sözcük, sıcak bir mekân. Oturma odası, yemek odası, hatta yatak odası...

Ben 1993'ten bu yana başta Galatasaray Üniversitesi olmak üzere çeşitli iletişim fakültelerinde, gazetecilik okullarında, kurslarda gazetecilik/habercilik eğitimi veriyorum. Ayrıntılı kayıt tutmadım ama Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden mezun olan öğrencilerim hakkında şöyle genel bir tablo sunabilirim:

On mezundan staj sonrası günlük bir gazeteye, televizyon ya da radyoya girip çalışan, yani iş bulabilen öğrenci sayısı ancak dört. Bu dört öğrencinin de ancak ikisi, iki yıl sonra hâlâ gazetecilik alanında kalıyor. Söz konusu iki öğrenciden biri, artık benim, öğrenciyken tanıyıp takdir ettiğim, başarılı, eleştirel, sorgulayıcı, çalışkan ve muhalif niteliklerini yitirmiş, piyasadaki herhangi bir gazeteci gibi olmuş, bu nedenle mutlu ve memnun, maaşı da art-

mış, mevkii, kariyeri hatta şanı şöhreti bile var, kendisine göre tabii. Diğeri, sıkıntılı. Çünkü gerek ilk gençliğindeki gazetecilik ideali, gerekse okulda aldığı eğitim ile meslek dünyasındaki anlayışlar arasındaki çelişkiler karşısında önce şaşırmış, sonra direnmiş, yani eski kimliğini, genç idealist kimliğini korumaya çalışmış, eleştirel, sorgulayıcı, muhalif ya da genel olarak halkçı, solcu çizgisinden taviz vermek istememiş. Bu ikinci gazeteci her an işten atılmak tehlikesiyle karşı karşıya, kısım şefi ya da medya yöneticisi ile arası pek iyi değil, itiraz ediyor sürekli olarak ama itirazını dikkate alan da pek yok yazıişlerinde. Dört gazeteciden ilk ikisi, zaten ilk iki yıl içinde, bu mesleğin okulda öğretildiği gibi olmadığını, öyle yapılmadığını kendi pratiği ile görmüş, yılmış, bıkmış ya da aldatıldığı izlenimine kapılıp meslekten, sektörden uzaklaşmış. Sonuç olarak onda iki çok düşük bir oran. Batı ülkelerinde bu oran daha yüksek. Ama Batı ülkelerinde bu kadar çok sayıda iletişim fakültesi ya da gazetecilik okulu yok. Bizde 27 oldu özel sektöre ve devlete ait olan iletişim fakültesi sayısı. Tabii bu fakülteler sadece yazılı basına kadro yetiştirmiyor. Radyo, televizyonların yanı sıra, esas olarak belki de daha çok sayıda reklamcı ve halkla ilişkiler çalışanı yetiştiriyor ya da yetiştirmeye çalışıyor.

Akademi ile meslek arasında, yani okulla haber odası arasında kaçınılmaz olarak çeşitli farklılıklar var. Bu, dünyanın bütün ülkelerinde böyle.

Eskiden, eski gazeteciler, iletişim fakültelerinin çok teorik olduğunu iddia eder, mesleğe yeni başlayan gençlerin doğru dürüst haber yazmayı bile beceremediklerinden yakınırdı. Türkiye'de gazetecilik eğitiminin 35-40 yıllık bir geçmişi var. Onların bu yakınmaları artık sona erdi. Yani iletişim fakültelerinin teorinin yanı sıra pratiğe de önem vermeleri sayesinde artık bu şikâyet büyük ölçüde geçersiz... İletişim fakülteleri öğrencileri, yani siz artık birinci sınıftan itibaren mesleğin birçok pratik yanını, derslerde hem öğreniyorsunuz hem de uyguluyorsunuz. Okul gazeteleri bu açıdan önemli. İletişim fakültelerinde, meslek erbabından

insanların dersler vermesi de önemli. Ayrıca gerek yaz tatillerinde gerek staj dönemlerinde, iletişim fakültesi öğrencilerinin, sayısı giderek artan yerel ya da ulusal radyo, televizyon, gazete ve dergilerde ayrıca da internet sitelerinde pratiğe başlama imkânları var. Bu da olumlu bir gelişme, olumlu bir değişim.

Ne var ki bu kez de iletişim mezunlarının hiç olmazsa bir kısmı, okulu bitirip bir gazeteye girdiklerinde onlar da ağabeylerinden ablalarından yakınmaya başladılar: "Benim çok önemli sandığım bu ünlü köşe yazarını tanıyınca aslında o kadar da iyi bir gazeteci olmadığını anladım, gördüm" demişti mesela bir öğrencim. Sebep? "Bu insanlar gazetecilik filan yapmıyor. Kendi grubunun çıkarlarını savunuyor. Yaşam tarzı itibariyle sıradan insanlar gibi değil, devlet büyükleri gibi yaşıyor, onlarla, iş adamlarıyla sıkı fıkı, toplumla pek ilişkileri yok" demişti. Tespitler doğru. Şehir dışına taşınan medya merkezleri, fildişi kuleler gibi, kentten, toplumdan uzak ve tecrit, telefonla, maille gazetecilik yapılıyor. Muhabir öldürülünce haber de ölüyor.

Yapısal bir medya eleştirisine girmiyorum şimdi, siz hepiniz durumu zaten biliyorsunuz. Karamsarlık, umutsuzluk da yaratmak istemem. Çünkü ben mesleğimi hâlâ seviyorum, önemini biliyorum ama mesleğin Türkiye'de ve dünyada yapılış şeklinden rahatsızım. Bu durum da meslekten ayrılmak, uzaklaşmak için bir gerekçe olamaz, belki de tam aksine mesleğe, gazeteciliğe, haberciliğe eski işlevini, eski saygınlığını kazandırmak için bir şeyler yapılması gerektiğini gösteriyor bence.

Noam Chomsky'nin "Bağımsız Medya Adacıkları" adını verdiği yeni tür medya organları işte burada devreye giriyor. Mevcut egemen medyadan sadece biz gazeteciler ve siz gazeteci adayları gayrimemnun değiliz. Çok geniş bir yurttaş kesimi de bugünkü yaygın medyadan umudu kesmiş durumda. Tekelci yapı ile devlet ve iktidara aşırı bağımlı, magazinci, milliyetçi-şoven diliyle yaygın medya, yurttaşa doğru, çok boyutlu, dengeli, inanılır, güvenilir, hızlı bilgi ve fikirler mecrası olmaktan çoktandır çıkmış

durumda. Bu arada ben şahsen artık medya eleştirisinden de bıktım. "Medya kötüdür", "bağımsız değildir", "neo-liberal ideolojinin ajitasyon-propaganda aracıdır", "sessizleri, kadınları, Kürtleri, çocukları, eşcinselleri, dışlanmışları, emekçileri, yoksulları dışlıyor hatta onları küçümsüyor, horluyor" gibi eleştiriler galiba ya biraz eskidi ya da yeteri kadar yaygınlaştığı için vurucu etkisini yitirdi. Bu nedenle artık eleştirirken yapıcı ve yaratıcı olmak, bir şeyler önermek gerekir. Mevcut medyadan şikâyetçi isek, geniş kesimlerin ihtiyacı olan, bizim de istediğimiz medya tarzını, türünü, organını tuğla tuğla, adım adım inşa etmek, yaratmak için çalışmalıyız.

Biliyorum bu büyük bir ideal, kolay bir proje de değil. Ama bu amacı gerçekleştirmek için çalışanlar var. İrili ufaklı gazete, dergi, radyo, televizyon ya da internet siteleri Türkiye'de de dünyada da mevcut. Bunlarla temasa geçip bu yeni medya organlarında çalışmak bence, genç bir mezun için belki ekonomik-mali bakımdan çok cazip ve ilginç olmayabilir ama, mesleki açıdan çok heyecan verici bir girişim. Bu alanlarda da ekonomik-mali sorunların yanı sıra dönem dönem sorunlar çıkmıyor değil. Çünkü kimi yapısal, kimi konjonktürel sorunlarla boğuşuyorlar. Ama halkçı, solcu, muhalif ve bu arada gerçekten profesyonel de olunabilen ortamlarda mevcut sorunlar daha kolay, daha dostça yöntemlerle çözülebiliyor. Bu nedenle ben sizlerin hararetle bu tür medya organlarında çalışmanızı tavsiye ediyorum.

Kuşkusuz tek çözüm bu değil. Bugün teknolojinin sağladığı olanaklar sayesinde, bilhassa internet sayesinde, bazen tek başınıza (*blog* bir yöntem bunun için), bazen de kafa dengi bir grup arkadaşınızla, internette günlük gazeteden radyoya, televizyon kanalından ciddi bir site kurmaya kadar çok farklı medya organları oluşturmak, yaratmak mümkün. Kolay değil biliyorum, ama düzenli, planlı bir çalışma ile, irade ve sebat ile, akıl ile yürek ile sarılır ve bağlanırsak idealimize yapılamayacak bir iş de değil benim bu söylediğim. Evet, mevcut kapitalist dünyada, denizde ba-

ğımsız medya adacığı yaratmak için piyasa koşullarını hesaba katmak, ama olduğu gibi o ortama uymamak da mümkün.

Sonuç olarak, okuldan mesleğe, teoriden pratiğe, öğrencilik hayatından iş hayatına geçerken, şu soruya anlamlı, tutarlı, sizce doğru yanıtlar aramaya çalışın: Ben nasıl, kim için ve neden gazetecilik yapacağım?

Hepinize meslek hayatınızda başarılar.

Binalar ve Gazetecilik: Muhabir Plazalara Kapatılırken

Ahmet Tulgar

Mesleği plazalarda öğrenmek...

Belki ucuz arazi buldukları için, belki sadece biraz ihtişam ve lüks istedikleri için, belki de bunlar gibi yine görece masum bir başka neden ya da nedenlerle inşa ettirdiler medya patronları "medya center"ları, "medya plaza"ları, "medya tower"ları. Ama her halükârda etkileri daha öteye uzandı, daha kalıcı oldu.

Bu binaların konumları ve mimarileri gazetecilik sektöründe 1990'larda başlayan değişimin sonuçlarıyla ve Türkiye toplumunun genel ideolojisinin bazı öğeleriyle birleşip mesleği değiştirdi.

Bugün bazı gazeteler ve televizyonlar tekrar kent merkezine ve İkitelli-Bağcılar hattındaki plazalara göre daha mütevazı binalara geri dönmüş olabilir, ama yayın kuruluşlarının patronları ve yöneticileri, önceki binalarının onlara sağladığı kazanımları elden çıkarmıyor. Gazetecilerin birçoğu da mesleği "plaza" diye adlandırılan bu binalarda "öğrendikleri" için başka türlü, mesleğe daha uygun, daha yakışan, mesleğin doğru yöntemlerle yapıldığında kendiliğinden ürettiği bir refleks ya da refleksler geliştiremiyorlar. Bunu onlardan isteyen de yok zaten.

Bu "binalarda öğrenmek" lafı buraya iyi uydu. Çünkü plaza kuşağı gazetecileri sahiden de mesleği önceki kuşaklar gibi sokakta, haberin içinde değil, haberlerinin ısmarlandığı ya da makaslandığı redaksiyon masalarının dibinde, binada öğrendiler.

Plaza gazetecisi ya da artık burada "plaza muhabiri" diyelim, zorunlu olmadıkça binanın dışına çıkmak istemez. Aynı zamanda plaza muhabirinin zorunlu olmadıkça binanın dışına çıkması da istenmez.

Bu ikincisinin nedeni çok, ama en önemlisi ulaşım sorunu. Ya muhabir sabah çıkıp akşam dönecek ki, o zaman denetim dışına çıkar ya da ring seferi yapan ulaştırma servisi aracıyla günde birkaç tur yapacak, bu da aşırı yakıt demek.

Ama asıl önemlisi zaten muhabirin de binadan çıkmak istememesi.

Plazaların, kafeden bankaya birçok gündelik hayat ihtiyacının karşılandığı mekân düzenlemeleriyle işaret ettiği bir gündelik yaşam alanı olma iddiası, binanın çalışanları tarafından abartılmaya uygundur. Küçük de olsa 'arazi olma' olanakları da sunan bu binalardaki lüks, muhabirlerin adaletsiz ücret politikalarıyla çekildiği ekonomik konumla birleştiğinde muhabiri fazladan etkiler. Genç gazeteciler mütevazı evlerinden çıkıp bu plazalara girdiklerinde bir daha kolay kolay çıkmamayı tercih ederler, konu mankeni olmaya razı olurlar. Diğer taraftan kendisini artık bu lüksten pay alan biri, bu lüks ve zenginliğin paydaşı sayan muhabirin patronun gücünü kabullenmesine, hatta bu güçten memnun olmasına, memnuniyet duymasına yol açar.

Bunlar benim gözlemlerim tabii, oralarda sendika mücadelesi, emek mücadelesi veren birçok arkadaşımızı tenzih ederim. Ya da bu binalarda mesleğe başlayan ama eğitim sürecinde siyasi bir formasyondan geçmiş gençleri.

Gazetecinin sokakla arası açılıyor...

Neyse... Muhabir iş saatleri dışında, mesela akşamları şehir merkezine kendisi için gitmemektedir artık. Herhangi bir kültürel ya da sanatsal etkinlik için gidecek olsa, nasıl gidecek, nasıl dönecek ve hangi parayla? Özellikle genç muhabir.

Böyle olunca da muhabirle sokağın arası açılıyor. İki anlamda da arası açılıyor. Muhabir sokağı "ava gittiği bir yer" olarak görmeye başlıyor. Habere konu olan insanlarla empati yapan, o insanların arasında biri değil o artık. O bir avcı, haber avcısı. Avını kapacak ve kent merkezinden güvenli plazasına kaçacak.

Ancak bu kent merkezine geliş de ayrı bir hikâye tabii: Ulaştırma servisinde aynı yöne gidecek yeterli sayıda muhabir olunca, birikince araç yola çıkıyor. Muhabirler bir tür ekip olarak süratle kent merkezine gidiyorlar. Bazı muhabirler, özellikle de polis muhabirleri bazen ciddi ciddi polisçilik oynar bu araçlarda, özellikle de trafik sıkışık olduğunda.

Muhabirler kendilerini plazalarda ne ölçüde evlerinde, gündelik yaşam alanlarında hissederlerse hissetsinler plazaların asıl yerlileri, yerli şefleri orta kademe yöneticilerdir. Yani editörler, redaktörler, haber müdürleri, yazıişleri müdürleri, servis şefleri vs.

Onlar bu cam fanusta kendilerini gazetenin çıkmasına, yayının sürmesine vakfettikleri düşüncesiyle, kendilerine fazladan yetkiler atfeder, muhabirleri de kendilerine borçlu olarak görürler. Birçoğu "no name" olan bu medya çalışanları sokağa fazladan uzak, fazladan düşmandır, konumlarını ve binalarını sokağın etkisine karşı savunurlar. Bu etkiyi de binaya taşıyanlar muhabirlerdir, onların haberleridir.

Haber anonimleşiyor...

Haberler plazalarda diğer gazete, televizyon binalarında yapılana göre daha sert müdahalelere uğrar. Plazalarda köşe yazarları, yayın yönetmenleri ve diğer üst düzey yöneticiler son yıllarda

çok büyük ayrıcalıklar elde ettiği için orta kademe yöneticiler muhabirlerin de plazadaki kalabalıktan kopmasını, bir isim elde etmesini engellemekle yükümlü hissederler kendilerini.

Bunun yolu da haberini imzasız yayımlayamayacakları için, haberden muhabirin özgün sesini yok etmek, makaslamaktır.

Televizyon ve internet haberciliğinin hızı karşısında özellikle yazılı iletişimin tek ayrıcalığı tüketiciye "okuma hazzı" vermek olsa da, tam da bu dönemde haberler artık iyice anonimleşmiş durumda.

Editörler olası mesleki hatalarından çok, muhabirlerin yaratıcılıklarına ve özgünlüklerine takmış durumdalar ve gördükleri yerde ortadan kaldırmak istiyorlar. Böylelikle muhabir ile redaksiyon masasının makası iyice açılmış durumda son on beş yıl içinde.

Çare örgütlenmede...

Ancak şu da belirtilmeli, sektördeki örgütsüzlük olmasa plazalar belki de bu kadar etkili olamazdı gazeteciliğin sokaktan kopmasında.

Plaza hayatının gazetecilerin içselleştirmesine yol açtığı meslekle bağdaşmayan birçok refleks, gazetecilikte, haberin niteliğinde büyük bir erozyona neden oluyor. Bu erozyonu durduracak olan ise olsa olsa yine çalışanların örgütlülüğüdür. Gazetecilerin örgütlenmesi ancak sokakla gazeteciyi yeniden dost kılabilir, onlara büyük ölçüde yitirdikleri empati yeteneğini yeniden kazandırabilir.

Basın İş Yasası ve Gazetecilerin Özlük Hakları

Rana Yılmaz

Arkadaşlar hepinize merhaba. Bugün öncelikle özlük haklarınız hakkında temel bilgiler vermeye daha sonra da uygulamaya ilişkin birtakım konu başlıklarına değinmeye çalışacağım. Sonunda sorularınız olursa onları da beraberce tartışmaya çalışırız.

Biraz önce biraz sohbet ettik arkadaşlarla. Anladığım kadarıyla İletişim fakültelerinde Basın İş Hukuku'na ilişkin dersiniz pek yok. Galiba tek örneği Ankara Üniversitesi.

İletişim hukuku, basın hukuku, uluslararası hukuk şeklinde birtakım dersler alınabilir ama, sizin aranızda "gazeteci olarak özlük haklarınızın neler olduğu" konusunda ders almış arkadaşımız pek yok sanırım. Burada hazır mesleğe adım atmak üzere olan kişiler olarak bir araya gelmişken, bu önemli konudan da söz etmek gerekli diye düşünüyorum.

Aslında belki de şöyle bir giriş yapmak doğru olacak: Genel olarak yasalar taraf tutmazlar. Örneğin Ticaret Yasası'na baktığınız zaman, tacirler arasındaki ilişkiyi düzenler ve bu nedenle de bir taraf tutma ihtiyacı yoktur, kamusal yanı yoktur ticaret hukukunun.

Fakat öyle yasalar vardır ki, adeta taraf tutarlar. Bunlardan bir tanesi kiracı-kiraya veren ilişkisini düzenleyen yasadır, kiracıyı korur; bir diğeri tüketici haklarına ilişkin yasamızdır, o da tüketiciyi korur. Bir önemli örnek de iş yasalarıdır.

Burada neden taraf tutma ihtiyacı duymuştur yasa koyucu? Çünkü denkler arası bir ilişki değildir taraflar arasındaki ilişki. Bir işçi fabrikaya çalışmaya girdiğinde, patronu onun önüne bir hizmet sözleşmesi koyduğunda, bu eşitler arası bir ilişki değildir. Bu yüzden çalışanın ücretini, izinlerini, çalışma şartlarını güvence altına alma ihtiyacı doğmuştur. Acaba genel olarak iş yasalarında çalışanı koruyucu hükümler yer almışken, neden bir de "Basın İş Yasası" diye ayrı bir yasa var?

Neden Basın İş Yasası?

Ayrı bir Basın İş Yasası'na gerek duyulmasının nedeni şudur: Gazeteci bağımsız olmak, mesleğini özgürce icra edebilmek zorundadır. Çünkü söz konusu olan halkın haber alma özgürlüğüdür ve haber özgürlüğünün sağlanması ve korunması demokrasilerin olmazsa olmaz koşulları arasındadır. Bu nedenle yasa koyucu basın çalışanının özlük haklarını diğer çalışanlardan farklı ve özel olarak düzenlemiştir ki, bu insanlar mesleklerinin gereğini hakkıyla icra edebilsinler.

Gazetecilerin tabi olduğu yasanın ismi, "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun", yasanın tarihi 1952'dir. Buna karşılık 22.5.2003 tarihinde çıkarılmış bulunan 4857 sayılı İş Yasası da bulunmaktadır.

Çalışmaya başladığınızda meslektaşlarınız arasında, "Ben 212'liyim. Sen ne'lisin?" gibi konuşmalar yapıldığına tanık olacaksınız. Basın İş Yasası'nda 1961 yılında 212 sayılı yasayla yapılan bir değişiklik vardır, dolayısıyla "212'liyim" şeklindeki kullanım yasada yapılan bu değişiklikten kaynaklanmaktadır. Ancak biz burada söz konusu yasaya kısaca hep "Basın İş Yasası" diyeceğiz.

Kapsam

Belki şöyle adım adım gitmekte fayda var, pratikte işinize daha çok yaraması açısından. Mezun oldunuz, çalışmaya başladınız diyelim. İlk mesele şu, siz 212'li misiniz? Siz Basın İş Yasası'na tabi bir çalışan mısınız, yoksa Genel İş Yasası'na mı? Örneğin, *Radikal* veya *Vatan* gazetesinde çalışan herkes Basın İş Yasası'na mı tabidir?

Bu konu, 5953 sayılı Basın İş Yasası'nın 1. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre; Türkiye'de yayımlanan gazete, süreli yayın, haber ve fotoğraf ajanslarında ve "fikir ve sanat işi" yapmak üzere çalışanlar Basın İş Yasası kapsamındadırlar.

Bu maddenin kapsamından yola çıkıldığında, *Akşam* gazetesinde şoförlük yapan bir kişinin Basın İş Yasası'na tabi olmadığını söylemek çok kolay olacaktır. Çünkü bu kişi, fikir ve sanat işi değil bedensel bir iş yapmaktadır. Fakat kimlerin Basın İş Yasası'na tabi olacağı sorusunun yanıtı her zaman bu kadar kolay verilememekte ve bu biz uygulamacıları sıkıntıya sokmaktadır. Örneğin, bu tanımlama çerçevesinde *Vatan* gazetesinde çalışan bir muhasebeci için basın çalışanı diyebilir misiniz? Bakıyorsunuz, evet bir muhasebe çalışanı fikir işi yapmaktadır, ama yasanın korumayı hedeflediği kitle arasında değildir elbette ki. O nedenle bu tanımlamanın yeniden yapılarak belirsizliğin ortadan kaldırılması, bu yapılırken de dünyadaki ölçütlerin göz önünde tutulması gerekmektedir.

Ayrıca, ilgili yasa çerçevesinde radyo ve televizyonlarda çalışanların durumuyla ilgili belirsizliğe de değinmekte yarar var. Basın İş Yasası "gazete, süreli yayın, haber ve fotoğraf ajanslarında" çalışanlardan bahsetmektedir. 3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınlar Hakkında Kanunun 38. maddesine göre radyo ve televizyon kuruluşlarının haber birimlerinde çalışanlar Basın İş Yasası'na tabidir" düzenlemesine yer verilmiştir. Ancak bu düzenleme "haber birimlerinde çalışanlardan" söz etmekte olduğu için, radyo ve televizyonlarda haber dışındaki birimlerde ça-

lışanların durumunu tartışmalı hale getirmektedir. Yargı her somut olayda birtakım ölçütler kullanarak bu yasal boşluğu gidermeye çalışmaktadır.

Doğal olarak biz hukukçular sizin mesleğinizin inceliklerini bilebilecek durumda değiliz. Öyleyse hukukçuların böyle belirsizlikleri ortadan kaldıracak bir "gazetecilik" tanımını yapabilmeleri için gazeteciler, iletişimciler, hukukçular arasında bir işbirliği yapılması son derece yararlı olacak.

Hizmet sözleşmesi

Çalışmaya başladınız, ilk yapmanız gereken şey bir "Hizmet Sözleşmesi" imzalamak olmalıdır. "Hizmet Sözleşmesi", karşılıklı iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Basın İş Yasası, gazetecilerle hizmet sözleşmesinin yazılı olarak yapılacağını ve bu sözleşmede işin türünün, gazetecinin ücretinin ve mesleğe giriş tarihinin açık ve net bir şekilde yazılması gerektiğini belirtir. Ancak uygulamaya baktığımızda hiçbir hizmet sözleşmesi imzalamamış basın çalışanlarıyla karşılaşıyoruz. Oysa bu çok önemli hak kayıplarına yol açan bir şey. Dolayısıyla size ilk önerim, yazılı bir sözleşme imzalamadan çalışmaya başlamayın. Bu arada sözleşmeyi iyice okuyun, özellikle de bazı bilgilerin doğruluğunu kontrol edin. Örneğin siz işe girdiniz, işveren "1.200 TL net ücretle çalışacaksınız " dedi, sözleşmeyi elinize aldınız 800 TL yazıyor. Bu duruma hemen itiraz edin lütfen.

Bir önemli konu da, sözleşmede belirtilen mesleğe giriş tarihinizin doğru olması. Mesleğe giriş tarihi, diğer çalışanlar için önemli bir mesele değildir, ama sizin açınızdan çok önemli. Nedenini daha sonra anlatmaya çalışacağım, şimdilik bunun da doğru belirtilmiş olmasının çok önemli olduğunu size hatırlatayım.

Sonuç olarak sizin imza altına aldığınız yazılı bir belge bu. Sonra ileride işvereninizle bir sorun yaşadığınızda, eğer sözleşmenizdeki bu hususlara dikkat etmeden imzanızı atmışsanız, haklılığınızı

anlatabilmek biz hukukçular için çok zor oluyor. Bazı şeyleri biz hukukçular, siz imzaları attıktan sonra maalesef aşamıyoruz.

Ücret meselesi

Hizmet sözleşmemizi imzaladık, çalışmaya başladık. İşverenimizin bize karşı temel borcu ne? Ücret ödeme borcu. Biz iş göreceğiz, emeğimizi ortaya koyacağız, hizmet ilişkisinde bunun tam karşısında işverenin ücret ödeme yükümlülüğü durmaktadır. Ücret ödeme borcu, işvereninizin temel borcudur. Ücret genel olarak İş Yasası'nda korunmuştur, fakat Basın İş Yasası'nda da bu konuyla ilgili düzenleme vardır. Basın İş Yasası ücret konusunda sizi nasıl korur?

Basın işvereninin ücreti peşin ödeme yükümlülüğü vardır.

Siz çalışmaya başladınız, gazetecinin ücreti peşin ödenir. Çalışmaya başladığınız gün, ücret ödemenizin yapılması gerekir. 4857 sayılı İş Yasası'na tabii çalışanlar çalıştıktan sonra ücretlerini alırlar. Ancak basın işverenleri yasa gereği ücreti peşin ödeme yükümlülüğündedir.

Gecikme halinde ücretin günlük yüzde 5 fazla ödenmesi yükümlülüğü vardır.

Ücretinizi koruyan bir diğer düzenleme de şudur: Basın İş Yasası, ücretinizi zamanında almanızı güvence altına almaya çalışmıştır. Basın İş Yasası gereği gazetecinin ücretinin zamanında ödenmemesi halinde ücret her geçen gün için yüzde 5 fazlasıyla ödenir. Bu düzenleme nedeniyle maaşınızın 30 gün geciktirilmesi halinde yüzde 150 fazlasıyla ödenmesi gerekir.

Bunlar sizin haklarınız. Talep edin diye anlatıyorum. Peki uygulama ne yönde? Gecikme halinde Yasa'nın öngördüğü günlük yüzde 5 fazla ödemeyi yıllığa vurduğunuzda, oran yüzde 1825 olur ki bu konuda Yargıtay'ın görüşü, "bunun hiç ölçülü bir düzenleme olmadığı, çok ağır bir müeyyide olduğu" yönündedir.

Bu nedenle söz konusu ödemeler uygulamada yüzde 98'e varan oranlarda indirime tabi tutulmaktadır. Ancak bu noktada, açık yasa hükmüne rağmen böylesine yüksek indirim oranlarının uygulanmasını yasal dayanaktan yoksun bulduğumu da belirtmekte yarar görüyorum.

Burada önemli olan nokta şudur; bir yandan yasa koyucu basın çalışanlarının haklarını korumak için özel düzenlemeler getirmişken, diğer yandan basın patronları uygulamada adeta bu verilmiş hakları geri almak için ellerinden geleni yapmaya çalışmaktadır. Nitekim biz hukukçular, böyle hak kayıplarına uğramış, emeğinin karşılığını alamamış gazeteci örnekleri ile çok karşılaşıyoruz. Bu nedenle karşılaştığımız hukuk dışı uygulamaları sizlerle paylaşmak ve benzer durumlara düşmemeniz için sizi uyarmak istiyorum.

Karşılaşabileceğiniz Basın İş Yasası'na aykırı uygulamalar

Çift sözleşme uygulaması

Basın sektöründe yaygın bir uygulama maaşınızın bir bölümünün telif adı altında ödenmesidir. Örneğin 1.500 TL ücretle işe başladınız. Olması gereken hizmet sözleşmenize ücretinizin "1.500 TL" şeklinde yazılmasıdır. Ancak işveren uygulamada biri "hizmet sözleşmesi" diğeri "telif sözleşmesi" olmak üzere sizinle iki ayrı sözleşme imzalamak yoluna gitmektedir. Böylelikle siz telif ücreti ödemesini gerektiren bir çalışma yapmadığınız halde, ücretinizin bir bölümü aylık ücret, bir diğer bölümü ise telif ücreti adı altında ödenmektedir. Bunun anlamı sizi hak kayıplarına uğratmak için kâğıt üzerinde ücretinizin ikiye bölünmesidir.

Bu konuyla ilgili olarak Yargıtay incelemesinden geçerek kesinleşmiş bir dava dosyamdan bahsetmekte yarar görüyorum: *Radikal* gazetesinde Ankara'da istihbarat şefliği yapmış müvekkilimin 2001 senesindeki maaşı 1200 TL idi. Bunun sadece 400 TL'si maaş olarak ödeniyordu. Geri kalanı "telif ücreti" adı altında ödeniyordu. Bu durumda ortaya çıkan hukuk dışı durumlara bakalım:

1. SSK primleri maaş adı verilen rakam üzerinden ödendiğine göre, eksik ödenmiştir. Böylelikle gazeteci büyük bir hak kaybına uğramıştır.

2. Ücretin bu şekilde eksik beyan edilmesi nedeniyle basın işvereni vergi mevzuatına ilişkin yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmemiştir.

3. Gazeteci maaşını çekmek için bankaya gittiğinde kayıtlarda 800 TL telif ücreti ile 400 TL maaş şeklinde iki ayrı ödeme görüldüğünden gazetecinin cebine giren miktarda bir eksiklik olmamaktadır. Ancak davaya konu olaydaki gibi gazeteci ile işveren bir yol ayrımına geldiğinde görülmektedir ki, kıdem tazminatı, ihbar tazminatı ve diğer işçilik alacakları 1.200 TL yerine 400 TL üzerinden hesaplanmıştır. Yani sonuçta müvekkilim tazminat ve diğer alacaklarını 2/3 oranında eksik almıştır ve bu dava ancak dört yılda sonuçlanabilmiştir.

Bu yüzden hizmet sözleşmesi imzalanırken çok dikkatli olunması gereklidir. Benzeri durumlarla ilgili biz hukukçular Yargıtay'da mücadele ederek, yerel mahkemelerde davalar açarak bunun bir ücret olduğunu anlatabildik.

İkramiye meselesi

Basın İş Yasası'nda gazetecilere ilişkin özel bir düzenleme de ikramiyedir. Sizlerin Basın İş Yasası'ndan kaynaklanan bir ikramiye hakkınız bulunmaktadır. Bunu bilmek ve talep etmek gerekmektedir. İkramiye verilmesinin tek koşulu var, çalıştığınız işyerinin kâr etmiş olmasıdır. Bu koşul mevcutsa basın işvereninin gazeteciye her yıl en az asgari bir maaşı tutarında ikramiye ödemesi yapma yükümlülüğü bulunmaktadır. Oysa 4857 sayılı İş Yasası'nda işverenler için ikramiye ödeme yükümlülüğü düzenlenmiş değildir. Ancak etrafınızdan duyarsınız, "... bu işyerine girdi arkadaşım, iki tane ikramiye alıyormuş" ya da "... yılda dört tane yarım maaş ikramiye alıyormuş" şeklinde. Bunların hepsi piyasa koşul-

larında işverenlerin tamamen kendilerinin belirlediği uygulamalardır.

Fazla çalışma halinde...

İşe girdik, hizmet sözleşmesi imzaladık, ücretimizi de aldık, yola devam ediyoruz. Birdenbire şöyle bir şey fark ettik, anormal çalışıyoruz biz. Yani gecemiz gündüzümüze girdi. Yasanın belirlediği bir normal çalışma süresi var ve siz bakıyorsunuz ki, bunun çok üzerinde çalışıyorsunuz ve size bunun için de ayrı bir ödeme yapılmıyor. İşte bu konuya biraz değinmekte yarar var.

Özetle; Basın İş Yasası'nda gazetecinin normal çalışma süresi günlük sekiz saat olarak belirlenmiştir. Sekiz saati de şöyle hesaplayın lütfen: Bir saat de ara dinlenmesi vardır. Eğer siz haftanın altı günü sabah 9.00 akşam 18.00 saatleri arasında çalışıyorsanız ve bunun üstünde hiç çalışma yapmıyorsanız, yasaya uygun çalıştırılıyorsunuz ve ayrıca fazla çalışma ücreti hakkınız yok demektir. Günlük çalışma süreniz sekiz saatin üzerine çıktığında, işvereninizin size saat ücretinizin yüzde 50 fazlası olarak fazla mesai ücreti ödemesi gerekmektedir. Ama maalesef uygulamada da göreceksiniz, işverenler böyle bir ödemeyi genellikle yapmamaktadır.

Peki işveren adına bunun takibi nasıl yapılabilir? Diyelim ki, çok iyi niyetli, sizin fazla çalışmanızı ödemek isteyen bir işveren var karşınızda... Bunu belirleyecek bir sistem kolaylıkla kurulabilir. Şefinize bilgi verirsiniz, siz beyanda bulunursunuz, vs. İşçi-işveren ilişkileri de belirli bir noktadan sonra güven ilişkisidir. İşveren fazla çalışma ödemesi yapmak isterse, bunun sistemini kurmak o kadar da zor olmaz. Çalışma arkadaşlarınız bilir sizin işe gittiğinizi, siz de saatlerinizi not alırsınız, onlar da ödeme yaparlar. Ancak maalesef fazla mesailerin ödenmesi konusundaki iyi niyetlilik istisnaidir.

Ayrıca, resmi tatillerde ve dini bayramlarda çalışmanız halinde ücretinizin fazla çalışma gibi yüzde 50 zamlı ödenmesi gerekir. Uygulamada bu da yapılmaz. Bütün 19 Mayıs'larda, 23 Nisan'

larda benim bildiğim bütün gazeteciler çalışırlar, neredeyse hiçbirine fazla çalışma ücret ödemesi yapılmaz. Kısacası gazetecilikte fazla çalışma meselesi çok yaygın bir uygulamadır. Sizin benden daha iyi bilmeniz gerekir aslında, gazetecilikte önceden belirlenmiş saatler içerisinde çalışmak çoğu zaman mümkün olmaz. Haber konusu olayların yer ve saatlerini önceden bilebilmek de mümkün değildir vs. Dolayısıyla size önerim, eğer fazla çalışma ve tatil ücretleriniz ödenmiyorsa, aradan yıllar geçtikten sonra hangi gün hangi saatlerde çalıştığınızı hatırlamanız mümkün olmadığından, fazla çalışmalarınız ve resmi tatil çalışmalarınızla ilgili düzenli notlar tutmaya çalışmanızdır. Ayrıca belge saklamakta da yarar var. Görev nedeniyle gittiğiniz seyahatlerin uçak biletlerinden fotokopiler alın. Kendinize bir işyeri dosyası oluşturmaya çalışın.

Burada benim önemli gördüğüm bir şey var, o da şu: İnsan çalışma hayatına kendisini kaptırdığında birtakım şeyleri unutabiliyor. Ne zaman yollar ayrılıyor, hatta bazen kötü oluyorsunuz işverenle, sorun orada başlıyor. O zaman, "Ben emeğimin şu kadarını bile bırakmak istemiyorum burada" diyorsunuz ve deyin de zaten. Ama daha önemlisi işin bu noktaya gelmesine izin vermeyin. Yolların ayrılmasını beklemeden, tüm bu işçilik haklarınızı çalışırken de talep etmeye çalışın. Bu fazla çalışmalarla ilgili çok yaygın bir uygulama vardır örneğin, bu konuda da sizi uyarmak isterim: Her ay bordro döker işvereniniz, o bordroda SSK matrahınız, net ücret, çocuk yardımı, yakacak, o kadar çok şey yazar ki, kafanız karışabilir. Küçük de bir kâğıttır. O halde bu bordroları dikkatle okuyun lütfen. Örneğin bordronuzda fazla çalışma ücreti başlıklı bir sütun var ve karşısında 20 saat ve belli bir miktar ücret yazılmış ancak fiili olarak size böyle bir ödeme yapılmamış. Unutmayın bu şekilde düzenlenmiş bir bordroyu imzalamanız halinde, o aya ilişkin fazla çalışma ücretinizi artık alabilmeniz mümkün olmayacaktır.

Bu arada bazı basın patronlarının "işçilik alacakları" ile ilgili ciddi çalışmalar yaptığını görüyoruz! Örneğin, bordroların altına üc-

retleriniz ödenmediği halde, "Fazla çalışma ücretlerimi, resmi tatil ücretlerimi vb aldım" şeklinde kayıtlar düşülebiliyor. Bazen de bu ifadelerin yer aldığı ayrı belgeler düzenleniyor. Böyle bir belgeyle karşılaşırsanız imzalamaktan kaçının. Aksi halde tüm bu ücret alacaklarını kaybedebilirsiniz. Bu arada söz konusu hakkın karşılığını alıyorsanız, elbette ki imzalayın. Demek istediğim, özlük haklarınızla ilgili herhangi bir belgeyi imzalarken çok dikkatli davranmanız.

Yıllık ücretli izin

Sözleşmeyi yaptık, çalıştık, ücretlerimizi de aldık. Şimdi geldik dinlenme zamanına. Yıllık ücretli izin konusuna. Yıllık ücretli izin bir yandan çalışmayarak dinlendiğiniz, diğer yandan çalışma yapmadığınız halde ücretinizi almaya devam ettiğiniz bir zaman dilimidir. Basın İş Yasası'nda gazetecinin yıllık izin süreleri meslekteki kıdemi on yıldan az ise dört, on yıldan fazla ise altı hafta olarak düzenlenmiştir.

İşyerlerinde yaygın bir görüş ve uygulama bulunmaktadır: "Yıllık izin hakkınızı bir sonraki yıl sonuna kadar kullanmanız gerekir aksi halde bu hakkınız ortadan kalkar" şeklinde. Aslında bu uygulamanın hukuki bir dayanağı yoktur. Bu tür durumlarda örneğin her yıl sadece bir hafta izin kullanıyorsanız geriye kalan üç haftalık izin hakkınız birikir. İşveren ya birikmiş bu izinlerinizi kullandırmak ya da iş ilişkisi sonlandıysa birikmiş bu yıllık izinleriniz karşılığı ücretlerinizi ödemek yükümlülüğündedir.

Gazetecilik hayatına başladığınızda yıllık ücretli izinlerinizin tam olarak kullandırılmadığını göreceksiniz. Ancak çalışmaya devam ederken kullanmadığınız yıllık izin haklarınızın ortadan kalkmayacağını unutmayın. Örneğin, beş yıldır çalışıyorsunuz, sürekli olarak her yıl bir hafta izin kullandırıyor işveren size. Onlar üç hafta, üç hafta birikir. Ama çalışmaya devam ederken, hiç olmazsa ben bunların ücretini alayım diye de bir dava açamazsınız, eğer böyle yaparsanız bu dava reddedilecektir. Çünkü bir dinlen-

me hakkı olan yıllık izin hakkınız, ancak iş ilişkiniz sona erdikten sonra yıllık izin ücreti alacağına dönüşür. Ayrıca yine bilmenizde yarar var; sizin yıllık izin kullanacağınız dönemi belirleme yetkisi işverendedir. Yıllık izinlerinizi talep edin, fakat yıllık izinlerim kullandırılmıyor, bu durumda tazminatlarımı alırım diye çekip gitmeyin, sözleşmenizi bu nedenle feshetmeyin lütfen.

Soru: *Kullanılmayan izin sürelerinin karşılığı ne kadardır? Diyelim ki, beş yıldır beş hafta izin kullanılmış, on beş hafta da kullanılmamış. O zaman bu on beş haftalık ücret tutarı mıdır?*

Cevap: Evet, işvereninizin işten ayrıldığınızda ödemek durumunda olduğu bu tutardır ve bunu yapmazsa dava hakkınız vardır. Şöyle şeylerle de karşılaşabilirsiniz örneğin çalışma hayatına girdiğinizde. İşveren size, "İznini iki sene içinde kullan, yoksa sıfırlarız tatil hakkını" diyebilmektedir. Öncelikle bunu bilin, daha önce de söylediğim gibi işverenin böyle bir şey yapma hakkı yoktur. Sadece basın sektöründe değil, genel olarak iş hukukunda da bu sorun vardır. İşveren rahatlıkla bu izni kullandırmıyorum diyebilmektedir anayasal hak olmasına rağmen. Bu bizim hukukçular olarak sıklıkla karşılaştığımız sorunlardan bir tanesidir. Bu arada izne hak kazanmak için çalışma süresi de bir yıldır.

Soru: *Bazen işveren yükümlülüklerinden kurtulmak için hizmet ilişkimiz sürdüğü halde, farklı sözleşmeler imzalatabiliyor bize. Bir işyerinden ayrılıp bir başkasında çalışmaya başlamış ya da işyerimiz el değiştirmiş gibi görünebiliyoruz kâğıt üstünde. Ya da ayrılıp yeniden işe dönmüş gibi... Bu durumda nasıl hak iddia edeceğiz?*

***Cevap*:** Eğer bunlar belgeliyse, sorunu aşabiliyoruz. Hizmet ilişkiniz kesintisiz aynı işyerinde devam ediyorsa, bu hizmetlerin bir bütün olduğunu anlatmaya çalışıyoruz.

Soru: *Bütün bunlar Basın İş Yasası hükümlerine göre yapılmış bir hizmet sözleşmesi doğrultusunda kazandığımız haklar değil mi? Ya yazılı bir hizmet sözleşmesi yoksa?*

Cevap: Yazılı hizmet sözleşmesi koşulu, basın iş çalışanını korumak için getirilmiş bir düzenlemedir. Basın patronu bunu imzalamıyorsa, arkadaşımız hak kaybına mı uğrayacak? Bu bir geçerlilik şartı değil, ispat şartı. O nedenle başka belgeler kullanarak aranızdaki hizmet ilişkisini kanıtlarsınız, ki pek çok kanıtı olur bunun. Tanıklarınızı götürürsünüz, mesai arkadaşlarınızı götürürsünüz, bankaya maaşınız yatıyordur, banka kayıtlarını götürürsünüz vs. Dolayısıyla koşulları da varsa, Basın İş Yasası'ndaki haklarınızı talep edersiniz. "Yazılı" olmak gazetecileri korumak için getirilmiş bir koşuldur. Ancak, siz bunu başka şekilde de kanıtlayabilirsiniz.

Soru: *Diyelim ki, ben bir basın kuruluşunda çalışmaya başladım, hizmet sözleşmesi de yapmadım. İşveren beni basın çalışanı olarak göstermiyor da, başka bir şirkette çalışan bir başka vasıflı eleman olarak gösteriyor. Bu durumda ne yapabiliriz?*

Cevap: Böyle durumlarda çok zorlanıyoruz. Nasıl bir durum söz konusu burada bakalım: Kâğıt üzerinde, fiili durumla örtüşmeyen bambaşka bir durum yaratılmış. İş Mahkemeleri bu konulara işçi yanlısı olarak yaklaşıyorlar, zaten "işçi lehine yorum ilkesi" söz konusu. Ancak ne olursa olsun, bir de kanıt hukuku dediğimiz bir şey var. Elimizden geleni yapıyoruz ama bunlar kanıtlamada zorlandığımız durumlar yaratabiliyor. Örneğin, Basın İş Yasası'na tabi olarak çalıştırılması gereken kişilerin 4857 sayılı İş Yasası'na göre çalıştırıldıklarına çok rastlıyoruz. Çünkü Basın İş Yasası pek çok ek yükümlülük demek işveren açısından. 4857'ye göre çalıştırdığında bütün bu yükümlülüklerden kurtulmuş oluyor işveren.

Hizmet akdinin sona ermesi/yolların ayrılması

İhbar öneli – ihbar tazminatı

İşveren ya da çalışan hizmet akdini sona erdirmeden önce karşı tarafa ihbarda bulunmalı. Bu nedenle "İhbar Öneli" düzenlenmiş İş Yasalarında. Çünkü, iş ilişkisi sürekliliği olan bir ilişki. İşçi bir-

denbire işsiz kaldığında ödemeleri, borçları, yaşamını sürdürmek konularında zora girebilir. İşveren de birdenbire işi bırakırsanız işi yaptıracak kişiyi henüz bulamadığı için zor durumda kalabilir. Bu yüzden yasa demiş ki, biz bir ihbar süresi belirleyelim ki, taraflar birdenbire "iyi günler ben gidiyorum" deyip ya da "haydi bakalım güle güle" deyip birbirlerini zor durumda bırakmasınlar.

Basın İş Yasası'nda ise ihbar öneli hem çalışan, hem de işveren için düzenlenmiştir. Gazeteci olarak sizin bir ay önce işverene bildirimde bulunmanız gerekiyor, eğer işten çıkmak için haklı bir gerekçeniz yoksa. İşvereniniz de, yine haklı bir nedeni yoksa, sizi işten çıkartmadan belli bir süre önce bu durumu size bildirmek yükümlülüğünde ya da tazminatınızı ödemekle yükümlüdür. İşvereniniz size, çalışma süreniz beş yıldan azsa bir ay, beş yıldan fazlaysa üç ay önce haber vermek ya da ihbar tazminatınızı ödemek yükümlülüğündedir.

Örneğin, beş yıldır çalışmakta olduğunuz işyerinizden bugün, 3 Eylül tarihi itibariyle işvereniniz sizi işten çıkartmaya karar vermiş olsun. Size 3 Eylül'de bildirimde bulunması ve "İş akdiniz 3 Aralık itibariyle sona ermiştir" demesi gerekir. Bu bir "ihbar öneli"dir. İşvereniniz bunu yaptığında, sizden 3 Aralık'a kadar işinizin başında olmanızı bekler. Fiili ayrılık 3 Aralık'ta başlayacaktır. Ancak işvereniniz şunu da tercih edebilir, "Ben bugün itibariyle yolumu ayırmak istiyorum" diyebilir. O zaman da size, üç aylık maaşınızı peşin ödemekle yükümlüdür. "İhbar öneli" kullandırılmaz ise, "ihbar tazminatı" ödenmelidir. Aynı durum çalışan açısından da geçerlidir, buna dikkat etmekte yarar var.

Kıdem tazminatı

Kıdem tazminatı meselesi son derece karışık. Basın İş Yasası'nda bu konudaki düzenlemeler oldukça yetersiz. Örneğin, "Hangi durumlarda bir basın çalışanı olarak siz sözleşmenizi haklı nedenle feshedersiniz ve kıdem tazminatınızı alabilirsiniz?" sorusuna cevap vermek kolay değildir. Her somut olayda konunun tar-

tışılması gerekecektir. Burada ben önemli gördüğüm iki konu üstünde durmak istiyorum.

Biraz önce değindiğim gibi, işverenin en önemli yükümlülüğü ücret ödeme yükümlülüğüdür. Buna dayanarak ve düz bir hukuk mantığı ile, "işverenim benim ücretimi ödemezse ben de bu nedenle işten ayrılırım ve kıdem tazminatımı da alırım" diye düşünebilirsiniz. Ancak Yargıtay, "bir gazeteci ücreti ödenmese de çalışmaya devam etsin" diyor. Gerekçesi ise şudur: "Basın İş Yasası'nda bu konuda bir düzenleme bulunmamaktadır ve işverenin gazetecinin ücretini zamanında ödememesi durumunda günlük yüzde 5 fazla ödeme yükümlüğü vardır." Ben bu görüşe katılmıyorum. Bence elbette ki işten ayrılabilirsiniz, ancak unutmayın Yargıtayın bu yerleşik içtihadı karşısında kıdem tazminatınızı alamazsınız.

Soru: *AİHM'e gidemez miyiz bu durumda? Ayrıca az önce verdiğiniz bir örnek: Yasa diyor ki, maaş ödemesinde bir yıllık gecikme için yıllık yüzde 1825 faiz ödemekle yükümlü işveren. Yargıtay diyor ki, "Yasa böyle diyebilir ama saçma, yüzde 98 indirim yapın." Yargıtay kendisini böylelikle yasa koyucu yerine koymuş olmuyor mu?*

Cevap: Elbette AİHM'e gidilebilir, ama düşünün yukarıda açıklamaya çalıştığım gibi Türkiye'de yıllar süren bir mücadeledeki tüm hukuki yollar tüketildikten sonra AİHM'de yine bir sürece giriyorsunuz, ki bu da yıllarca sürecek. Ayrıca Yargıtay üyelerinin karşısında biz bunları söyledik. Dedik ki, "Sayın hâkimler, ya elinizdeki yasayı uygulayın ya da birilerine söyleyelim yasayı değiştirsinler." Hem bu yasa maddesi yürürlükte olacak hem de yüzde 98 oranında indirim yapılacak... Bu tür uygulamalar neye yol açıyor? Basın çalışanlarının hak kaybına yol açıyor.

Soru: *Yaklaşık iki yıl önce dünyada gitgide büyüyen, içimizde bir kanala dönüşen bir grubun iş dünyasına yönelik çıkarttığı ulusal bir gazetenin dış haberler servisinde çalışıyordum. Yaklaşık sekiz ay SSK'sız çalıştırıldım. En sonunda durumu SSK'ya bildirmeye*

kadar gittim ve hiçbir sonuç alamadım. Durumdan mağdur olan kurumun bile bir şey yapamadığı durumda, bütün hukuk yollarına ilişkin inancım kişisel olarak çok ciddi biçimde sarsıldı.

Cevap: Evet haklı olabilirsiniz ama yine de mücadeleye devam etmek lazım. Bir kişinin şikâyeti dikkate alınmamış olabilir ama şikâyetler arttıkça –tabii eğer örtbas edilmesi söz konusu değilse– bu güçleşecektir. Kıdem tazminatıyla ilgili koşullar açısından son derece sıkıntılı bir düzenleme var. Ama, sizden ricam şu, ücretiniz ödenmiyor diye sakın kıdeminizi yakmayın. Sözleşmenizi belli bir nedenle feshedecekseniz, en iyisi bir hukukçuya danışmak olur.

Kıdem tazminatı hesabı nasıl yapılır?

Kıdem tazminatı son ücretinizin, işyerinizdeki çalışma yılı ile çarpılması şeklinde hesaplanır. "Her çalışma yılınız için 30 günlük ücretinizin tutarı" esas alınır. Örneğin işyerinizdeki hizmet süreniz on yıl, son ücretiniz ise 2.000 TL ise; 2.000 TL, on çalışma yılınızla çarpılır. Çıkan rakam sizin kıdem tazminatınızdır. Bu arada Basın İş Yasası basın çalışanları için özel bir durum yaratmıştır. 4857 sayılı İş Yasası'na tabi çalışanlar açısından kıdem tazminatı konusunda bir "tavan" düzenlemesi vardır. Örneğin, herhangi bir şirkette Basın İş Yasası kapsamı dışında 10.000 TL maaşla çalışan kişi, eğer on yıl çalıştıysa, 10 yıl x 10.000 TL = 100.000 TL şeklinde bir kıdem tazminatı alamaz.

Her altı ayda bir değişen bir tavan miktarı vardır. 3.9.2007 (bugün) itibariyle kıdem tazminatı tavan miktarı 1.998 TL'dir. Biz bunu 2.000 TL kabul edelim. Basın İş Yasası'na tabi değilseniz bu düzenleme nedeniyle 100.000 TL kıdem tazminatı değil, 10 yıl x 2.000 TL (tavan miktarı) = 20.000 TL kıdem tazminatı alabilirsiniz.

Buna karşılık Basın İş Yasası'na tabi çalışanların kıdem tazminatı hesaplarında tavan miktarı uygulanmaz. Yani güzel haber size; Basın Yasası'na tabi bir çalışansanız, kıdem tazminatınız 100.000 TL olarak hesaplanır. Bu konuya dikkat etmekte yarar var.

İş güvencesi ve işe iade davaları

2003 yılında yapılan yasal düzenlemelerle işverenlere iş akdi fesihlerinde geçerli nedene dayanma yükümlülüğü getirilmiş İş Yasası'nda yapılan göndermeyle de basın çalışanları da iş güvencesi kapsamına dahil edilmişlerdir.

İş güvencesinden yararlanma koşulları

1. Gazetecinin iş güvencesi hükümlerinden yararlanabilmesi için işyerinde çalışan sayısının en az otuz olması gerekmektedir.
2. Gazetecinin iş güvencesinden yararlanabilmesinin bir diğer koşulu o işyerindeki kıdeminin (çalışma süresinin) en az altı ay olmasıdır.
3. "İşletmenin bütününü sevk ve idare eden işveren vekili ve yardımcıları ile işyerinin bütününü sevk ve idare eden ve işçiyi işe alma ve işten çıkarma yetkisi bulunan işveren vekilleri" iş güvencesi hükümlerinden yararlanamazlar.
4. Belirsiz süreli iş sözleşmesi ile çalışanlar bu yasal düzenlemelerden yararlanırlar.

Geçerli fesih nedenleri

Bunları üç grupta toplayabiliriz:

1. Gazetecinin yetersizliğinden kaynaklanan sebepler: Performans düşüklüğünü örnek olarak verebiliriz.
2. Gazetecinin davranışlarından kaynaklanan sebepler: Sıklıkla işe geç gelme örnek olarak verilebilir.
3. İşletmeden kaynaklanan sebepler: Ekonomik nedenler örnek olabilir.

Fesih halinde işverenin yükümlülükleri

İş sözleşmesi gazeteciden kaynaklanan sebeplerle feshedilecekse;

1. Fesih bildirimi yazılı olarak yapılmalıdır.
2. Fesih bildiriminde fesih sebebi açık ve kesin biçimde yer almalıdır.
3. Gazetecinin savunması alınmalıdır.

Geçersiz sebeple yapılan feshin sonuçları (İşe iade davaları)

1. İade davası: Gazeteci a) fesih bildiriminde sebep gösterilmediği veya b) gösterilen sebebin geçerli bir sebep olmadığı iddiası ile işe iade davası açabilir**.**

2. Dava açma süresi: 1 aydır. Fesih bildiriminin tebliğ tarihinden itibaren işlemeye başlar. İhbar önelinde çalıştırılıyorsanız bu süreye dikkat edin lütfen.

3. Fesihte ispat yükümlülüğü: Fesihi isbat yükü işverendedir. Feshin geçerli bir sebebe dayandığını ispat yükümlülüğü işverene aittir.

Davanın kabulü halinde gazeteci kararın kesinleşmesinden itibaren on gün içinde işverenine başvurmak, işveren de 1 ay içinde gazeteciyi işe başlatmak zorundadır. İşe iade davasının işveren aleyhine sonuçlanması halinde işveren iki seçenekle karşı karşıya kalır.

1. Gazeteciyi işe almak: İşçinin aynı ücret, hak ve koşullarla işe başlatılması gerekmektedir. Bu durumda işveren gazeteciye çalıştırılmadığı süre için en çok dört aylık ücretini ödemek durumundadır. Ancak iş akdi feshedilirken gazeteciye ihbar ve kıdem tazminatı ödemesi yapılmışsa bu dört aylık ücret miktarı tazminatlardan mahsup edilecektir.

2. Gazeteciyi işe iade almamak: Bu durumda işveren gazeteciye a) çalıştırılmadığı süre için en çok dört aylık ücretini b) Mahkeme tarafından belirlenecek tazminat tutarını (bu tazminat işçinin en az dört ay en çok sekiz aylık ücreti tutarında olacaktır) ödemek durumundadır.

İş akdinin feshedildiği durumda yapmanız gerekenlerle ilgili öneriler

İbraname

İş akdinizin feshedildiğini öğrendiniz, İnsan Kaynakları departmanına gittiniz. Tazminatlarınız hesaplandı, ödemeleriniz yapılacak. Önünüze "İbraname" başlıklı bir belge kondu. "Biz size tazminatlarınızı ödeyeceğiz. Siz de bu ibranameyi imzalayın" dendi. Lütfen bu belgeyi dikkatle okuyun.

Bu belgede, "Yıllık ücretli izinlerimi, fazla çalışma ücretlerimi, resmi tatil ücretlerimi aldım. Benim işverenimden başka da hiçbir alacağım kalmamıştır. İşverenimi ibra ediyorum" ve benzeri ifadeler yer alır. Biraz önce üstünde durduğumuz gibi; yıllık izinleriniz eksik kullandırıldı, fazla çalışma yaptınız ve fazla çalışma ücretleriniz ödenmedi, 19 Mayıs'ta çalıştınız tatil ücretiniz ödenmedi. Bu durumda bu belgeyi imzalamayın. İmzalarsanız, bütün bu haklarınızı tepsi içinde işverene iade etmiş olursunuz.

Burada bir ikilem yaşayacaksınız. Bir yanda tazminatlarınız bir yanda da bu belge durur. Bazı işverenler, "Bu belgeyi imzalamazsan biz de sana tazminatlarını ödemeyiz. Gider dava yoluyla alırsın, bu sürede de ekonomik olarak zorluk yaşarsın" derler ve diyorlar da. Bu noktada hiç olmazsa bu belgeyi şerh düşerek, kayıt düşerek, haklarınızı saklı tutarak imzalayın. Yani şunu yapın, "Ben fazla çalışma ücretlerimi ya da genel olarak işçilik haklarımı tam olarak almadım" ya da "yasal tüm haklarımı saklı tutuyorum". Bu çok önemli. Bu belgeyi imzaladıktan sonra bizim haklarınızın içeride kaldığını kanıtlamamız mümkün olmuyor.

İstifa dilekçesi

Sıkça rastlanan bir diğer uygulama da şöyle: "Gel, biz sana tazminatını ödeyelim ama sen de bize istifa dilekçesi ver." Baktığınızda, bir sorun görünmüyor. Sonuçta tazminatlarınızı alıyorsunuz. İstifa size iki şey kaybettirir: a) İşe iade davası açamazsınız ve bu dava sonunda elde edeceğiniz kıdem tazminatı dışındaki

tazminat haklarınızdan da feragat etmiş olursunuz. b) İşsizlik sigortasından faydalanamazsınız. Aslında kâğıt üstünde bir istifadır ama bu haklarınız kaybolur. O nedenle istifa dilekçesi vereceksen bunu tekrar düşünmekte fayda var.

Dolayısıyla, aslında bütün çalışma hayatınızda belge imzalarken okuyup hak kaybına yol açacaksa imzalamamaya çalışın. Uygulamada bu karşı çıkışların zor olduğunu biliyorum, ama bunun başka bir yolu yok.

Bireysel mücadele ve sendikal örgütlenme

Benim önerim, çalışırken tüm haklarınızı, fazla çalışma ücretlerinizi, resmi tatillerde çalıştıysanız ücretlerinizi talep etmenizdir. Uğradığınız haksızlıkları da her platformda dile getirin. Bu tarz bireysel mücadelenin son derece yararlı fakat yetersiz olduğunu düşünüyorum. Bütün bunlara ek olarak da sanıyorum, basın çalışanlarının en büyük ilacı sendikal örgütlenme olacaktır. Sendikalarınıza sahip çıkın, onları tekrar ayağa kaldırın. Toplu olarak hareket edip mücadele etmezsek her geçen gün basın çalışanlarının haklarının ellerinden nasıl alındığına tanık olacaksınız. Ben size burada daha pembe bir tablo çizmek isterdim. Aslında bu pembe tablo Basın İş Yasası hakkıyla uygulansa söz konusu olabilir, çünkü çok güçlü bir yasa. Mesele bu yasaya hem sahip çıkmak hem de daha güncel hale getirilmesi için çaba sarfetmek olmalı. Ama mücadele etmezsek bu olmuyor. Haklar günbegün maalesef yitiriliyor.

Sorular ve tartışma

Soru: *Stajyer olarak çalışmaya başladığımızda haklarımız nelerdir?*

Cevap: Stajyerlik derken fakülte öğrencisiyken yapacağınız çalışmayı kastediyorsanız, buna ilişkin birtakım düzenlemeler var. Fakat basın sektöründe bir de ayrıca "kadrolu çalışma" - "kadrosuz

çalışma" diye bir ayrım var. Yeni mezun arkadaşlara "stajyer" ya da "kadrosuz çalışan" şeklinde isimler veriliyor. Bu uygulamaların hukuki dayanağı bulunmamaktadır. Tüm bu "stajyer" (biraz önce belirttiğim gibi üniversite öğrencilerinin yasal staj dönemleri dışında) "kadrosuz çalışan" uygulamaları kayıtdışı gazeteci istihdam etmektir... Arkadaşlar, eğer SSK bildiriminiz yapılmamışsa, primleriniz ödenmiyorsa "kaçak işçi" olarak çalıştırılıyorsunuz demektir. Bu kadar net... Eğer bir işyerinde çalışmaya başladıysanız Sosyal Sigortalar Yasası kapsamına alınmalısınız. İşvereniniz sizi SSK'ya bildirmek ve primlerinizi ödemek zorunda. Benim bu konuda o kadar çok örneğim var ve bazı basın işverenleri o kadar fütursuz davranıyor ki bu konuda, insan sinirleniyor. İş Mahkemesi'nde örneğin, biz diyoruz ki, "müvekkilim 1 Eylül'de çalışmaya başlamıştır". İşveren diyor ki, "hayır bir sonraki yıl 1 Nisan'da çalışmaya başlamıştır". Belge sunup kanıtlıyoruz ki müvekkilimizin haberi işverenin "bizde çalışmıyordu" dediği dönemde manşet olmuş. Müvekkilim bunu çalışmadan nasıl yapabilir? İşveren bu kanıta rağmen "çalışanım değildir" demeyi sürdürebiliyor... Hep tekrarladığım gibi bu konular önemli, bu yüzden de dikkatli olmakta yarar var. Gidip her gün SSK'nızı talep edin. Yapmasın, siz yine de talep etmeye devam edin. Basın sektöründeki tekelleşme nedeniyle, talep etmeyen çalışanlar yaratıldı. Basının büyük sermaye gruplarının eline geçmesi nedeniyle böyle bir güç kullanımı söz konusu. Bu yüzden de bireysel ve örgütlü mücadele etmekte fayda var.

Soru: *İşverenlerin yaptıkları bu haksız uygulamalar karşısında müeyyide yok mu?*

Cevap: Bireysel mücadelenin çok önemli bir ayağı açılan davalar. Ne oluyor bu davalar sonunda, tazminatlara hükmediliyor ve bu tazminatları faiziyle birlikte ödemek zorunda kalıyor işveren. Bölge Çalışma Müdürlükleri kanalıyla da bir şeyler yapmakta fayda var. Onun için de şikâyet etmek, hak aramak, mücadele etmek lazım.

Soru: *Basın sektörü diğerlerinden biraz daha farklı. Çalışma alanımız çok dar... Öğrenciler aylarca stajyer olarak çalıştırılıyorlar. Bu sürecin sonunda işe alınıp alınmayacakları belli değil. Genellikle çok düşük ücretlerle çalıştırılıyorlar... İşsiz gazeteciler çok fazla, öğrenciler var ve işveren bu durumu çok güzel kullanıyor.*

Cevap: Bu çok önemli bir sorun. Maaşlara baktığınızda ya "yukardakiler" ya da "aşağıdakiler"i görüyorsunuz. Arada kimse yok! SSK'sız çalıştırma ve bu konudaki fütursuzlukla ilgili bir örneği yine paylaşmak istiyorum, hatırı sayılır bir haber kanalı hakkında. Geçenlerde bir telefon aldım. Arayan, "Ben hizmet tespit davası açmak istiyorum" dedi. Böyle bir dava türü var. SSK'sız çalışmalarınızı kayıt içine alıyorsunuz. Yani o hizmetlerinizi tespit eden bir dava. Davayı Sosyal Sigortalar Kurumu'na da yöneltebiliyorsunuz. "Ne kadar çalıştınız" diye sordum. "5 yıl 2 ay çalıştım" dedi. "Nasıl" dedim, "bu süreçte hiç mi SSK yapılmadı?" "Hayır" dedi. Ulusal bir haber kanalından söz ediyoruz. "Tamam" dedim. "SSK yapılmadıysa da maaşınız ödenmiştir, dava açarız." İşverenin "Ben çok sevdiğim için her ay para verdim bu arkadaşa" diyecek hali yok, biz bunu böyle kanıtlarız. "Banka kayıtlarınızı verin, davayı açayım" dedim. Arayan kişi, "Benim banka kaydım yok. 5 yıl 2 ay boyunca bütün maaşlarımı bir zarf içinde elden aldım" dedi. Yani şimdi sihirli bir değneğim olması lazım benim ona yardım edebilmem için... Oysa banka işveren açısından da sağlıklı, kolaylaştırıcı bir şey. Elden ödemek için, kanun dışı uygulama için de ciddi bir organizasyona ihtiyacı var işverenin... Bankadan parayı çektirecek, sayacak, dağıtacak vs... İşveren bunun için de organize olmak, eleman çalıştırmak zorunda...

Soru: *Bir iş kurumunda ücretin alt sınırının asgari ücret olması gerekir değil mi? Ama okuyorsanız, stajyer konumundaysanız ya bu asgari ücreti hiç vermiyorlar ya da bundan daha düşük ücretler veriyorlar? Bu yasal mı?*

Cevap: Bu meseleye tekrar bakmak lazım. Ama ayrıca stajyerlik adı altında hukuk dışı uygulamalara rastlıyoruz. Gerçekten staj-

yer olanlardan mı söz ediyorsunuz siz? Eğitiminize devam ediyorsunuz, okulunuzun öngördüğü bir staj var. Bu duruma ilişkin özel bir uygulama olabilir. Asgari ücretin üçte ikisi, üçte biri filan gibi... Asgari ücretle stajyer ücreti aynı olmak zorunda değil.

Soru: *Sigortasız olarak çalıştırılma konusu, tıpkı vergi ödememek meselesi gibi değerlendirilemez mi? Bu parayı alamadığı için mağduriyete uğrayan taraf sıfatıyla SSK bir yaptırımda bulunamaz mı? Bir kişi beş sene boyunca çalışmış hiç sigortalanmamış. Devletin hem çalışanın vergisi üzerinden kaybı var, hem de işverenin ödediği para üzerinden kaybı var. Telif bağlamında çalışanda da böyle bir kayıp var. Devletin "taraf olma" özelliğini bu konuda uygulamaya koymayışını nasıl yorumluyorsunuz? Ayrıca ben vatandaş olarak devlete şikâyet edebilir miyim?*

Cevap: Bu sorunun cevabı, bu piyasadaki insanlar olarak biraz da sizde bence. Evet ortada harekete geçirilecek pek çok mekanizma var. Ama kim geçirecek, neden geçirmek istemiyor, neden mekanizmalar birilerine karşı hayata geçiyor da, diğerlerine karşı geçmiyor? Bunlar üzerine de tartışmak gerek. Bu arada evet yurttaş olarak devlete şikâyet etme hakkınız var. Devletin müfettişi vardır, defterdarlıkta çalışanları vardır. Gider defterleri inceler, tanıkları dinler. Bu olayı ortaya çıkartır, cezasını keser. Hem eksik primleri, eksik vergileri tahsil eder hem de geçmişe yönelik cezayı keser, bu işi bitirir. Elbetteki hukuki mekanizmalar mevcuttur. Ama mesele buna işlerlik kazandırma meselesi.

Soru: *İşverenin basın çalışanının sendikal örgütlenmesini engellemeye hakkı var mı?*

Cevap: Elbette böyle bir hakkı yok. Olmadığı gibi sendikal örgütlenmesinin önüne geçiyorsa, bunun hapis cezasına kadar varan müeyyideleri vardır. Sendikal örgütlenme anayasal bir haktır ve bunlar hem sendikalar mevzuatında hem de Anayasa'nın ilgili maddelerinde düzenlenmiştir. Çok açık bir tablo. Diğer yandan bir sendikal örgütlenme olacaksa işveren bunu engellemek isteyecektir. Yasa koyucu da bunu yasayı koyarken bilmektedir za-

ten. Bu nedenle, örgütlenme özgürlüğünün korunması, işverenin müdahalelerinin engellenmesi için hapis cezalarına varan müeyyideler söz konusudur. Bu konuda gazeteciler birlikte davranmalı. Dışarıdan bir hukukçu olarak baktığımda biraz "terzi kendi söküğünü dikemez" durumunu görüyorum. Önümüze bunca şeyi getirme kapasitesine sahip kişilerin kendi sorunları konusunda da aktif olmaları ve omuz omuza vererek davranmaları gerektiğini düşünüyorum.

Soru: *Meslek hayatınız boyunca size gelen basın davalarına ilişkin istatistik yaptınız mı? Size en çok hangi gruptan, en çok hangi yayın kuruluşuna karşı, gazetelerden mi radyolardan mı, televizyonlardan mı geliyor?*

Cevap: Benim davalarımda Doğan Grubu'nda bir yoğunlaşma oldu. Ama tabii genel olarak bu konuda bir araştırma yapmış değilim. Ama bence yapılmalı. Belki sendikayla ortak bir çalışma yürütülebilir. Gidip iş mahkemelerinden dökülebilir... Bu haksız uygulamalar nerede, nasıl ortaya çıkıyor araştırılabilir. Bu arada şimdi böyle konuşuyoruz ama, iyi uygulamaları olan basın işverenleri de var. Bir de aynı işverene ilişkin farklı işyerlerinde bile uygulamalar değişebiliyor...

Yorum: *Basın İş Yasası'nın, gazeteciliğin tanımını yapması sanırım yasal olarak yarar sağlayacaktır. Ama böyle bir sözleşmeniz yoksa, böyle bir şey talep etmeye hakkınız da olmayacaktır. Yani, 212 kapsamında sözleşmesi yoksa habercinin mesleki çalışma alanı da sanırım sınırlanacaktır.*

Cevap: Evet en önemli nokta da bu zaten: Kapsam. Bütün bu anlattıklarımızdan yararlanabilmeniz için, 212'nin kapsamında olmanız gerekiyor. Ancak bu madde de yetersiz kalmış durumda. "Türkiye'de yayımlanan" diyor mesela. Artık o ifadeyi çıkartmak gerekiyor. İnternet gazeteciliğinin, iletişim teknolojisinin bu kadar geliştiği bir dönemde bu kapsam maddesi yetersiz kalıyor. Ama ne olursa olsun, bir Basın İş Yasası var ve uygulamayla arasında bu kadar mesafe varsa yasayı bir adım öne götürmektense,

uygulamayı yasaya yaklaştırmak öncelikli adım olmalı bence. Yoksa çok güzel bir Basın İş Yasası hazırlayıp çıkartabilirsiniz. Uygulanmadıktan sonra kimseye bir faydası dokunmayacaktır ki...

Çok teşekkür ediyorum.

IV

HABERE ÇIKARKEN

Haber ve Habercilik Üzerine: Haber Ne Değildir?

Nurcan Akad

Yirmi dört yıllık gazeteciyim. Muhabirlikle başlayıp bölüm şefliği, haber müdürlüğü, yazıişleri müdürlüğü, haber koordinatörlüğü, Ankara temsilciliği, genel yayın yönetmenliği, hatta köşe yazarlığı bile yaptım. Mesleğin her kademesinde bulundum açıkçası. Ama bu sürenin 17 yılı fiilen haber odası dediğimiz yerde, yani mutfakta geçti. Şu anda da üç yıldan bu yana *Milliyet* gazetesinin yayın danışmanıyım. Yaptığım iş aslında, adı ne olursa olsun, hep aynı, işin aslı hiç değişmedi: habercilik.

Katıldığınız bu program çok fonksiyonel, iyi düşünülmüş bir program. Çok şanslısınız, mesleğe adım atarken Türkiye'nin çok önemli deneyimler yaşamış gazetecileriyle yüz yüze konuşabilmek, sizler için çok önemli bir fırsat. Bir süre sonra bizlerle birlikte çalışmaya başlayacaksınız, aramıza geleceksiniz. Bu bir ön hazırlık sizler için.

Belki sizler, bizlerden daha değişik koşullar altında gazetecilik yapacaksınız. Çünkü teknoloji inanılmaz bir hızla gelişiyor ve bugün bizler için anlamlı olan pek çok unsuru devre dışı bıraka-

cak gibi görünüyor. Böylece, kısa bir süre sonra belki de artık büyük gazete binalarına, büyük matbaalara, devasa baskı makinelerine ihtiyaç duyulmayan dönemin gazetecileri olacaksınız.

Ama dönemsel olarak neler değişirse değişsin, hükümetlerin tutumları, teknolojik gelişme ne düzeyde olursa olsun, değişmeyecek olan bir şey var: "Habere ulaşmakla ilgili bilgiler ve bir habercide olması gereken nitelikler." Bu değişmeyecek. Evinizden haber yazacağınız bir zaman gelse dahi, yine sizi haberci olmayan insanlardan ayıran birtakım vasıflarınız olması gerekecek. Hatta belki de bu tür vasıflara sahip olan habercilerin çok daha fazla sayıda olması gerekecek. Çünkü teknoloji sayesinde milyonlarca çeşit bilgi çok çeşitli kanallardan, hepimizin her türlü aracına gün boyu akıyor.

Bu bir yandan çok büyük bir kolaylık. Ama tuzakları da var. Örneğin, internete girdiğinizde doğru bilgi kadar yanlış olanına da ulaşıyorsunuz. Çünkü internet her türlü yanlış bilgiyi de depoluyor. Sizin yanlış yazdığınız bir haber, ertesi gün gazetede düzeltmiş olsanız bile, o yanlış haliyle internette arşivleniyor. Dolayısıyla, yanlış olanı doğru olandan ayırmak, tasnif etmek, yorumlamak, insanların ilgi alanlarına göre sıralamak için yine de habercilik nosyonu olan insanlara ihtiyaç olacak.

Ben size haberin ne olduğunu anlatacak değilim. Bunları okuduğunuzu, yıllardır bu konuda çalıştığınızı farzediyorum. Ben şimdi size, "Haber ne değildir?" diye sorayım.

Haber ne değildir?

Öncelikle;

1. Haber mucize değildir, kucağınıza düşmez. "Mucize olsa da kucağıma haber düşse" diye bekleyemezsiniz. Bazen böyle mucizeler olur, bindiğiniz uçak kaçırılabilir. Ama bu hayat boyu hiçbir zaman olmayabilir de. Yani böyle mucizeler bekleyerek kendimizi ünlü, iyi gazeteciler yapmamız mümkün değil.

2. Haber ilham da değildir, aniden otururken kafanızda bir şimşek çakıp, haber haline dönüşmez.

3. Kurgu da değildir. Olmamış bir şeyi kurgulayarak haber haline getiremezsiniz. Getirdiniz diyelim, bir süre sonra mutlaka o kendisini eleverir. Nitekim, Batıda da Türkiye'de de kurgu haber yapan birtakım gazeteciler oldu. Ama bu "pinokyo"ların maskeleri bir süre sonra düştü.

Demek ki haber oturup kucağınıza düşsün, ilham gelsin, birisi gelip haber versin diye bekleyeceğiniz bir şey değil. Mesleğe adım attığınız ilk günden itibaren haberle ilgili duygularınızı harekete geçirmiş olmanız gerekiyor. Bu duygu nedir? Yani bir olayı haber haline getirecek duygu, haberciyi diğer insanlardan ayıran o fark?

Haberi merak getirir...

Sözgelimi, bu seminer bile bir haber aslında. BİA'nın çok güzel bir organizasyonuyla Türkiye, KKTC ve Kırgızistan'daki iletişim fakültelerinden mezun olmuş arkadaşlarımız gelip esaslı bir eğitim programı alıyorlar. Bu programda çeşitli gazeteciler gelip konuşuyorlar. Bu gazetecilerden bir tanesi kalkıp çok ilginç bir laf eder, bu da çok iyi bir haber olur. Ama bunun dışında bu programın kendisi de bir haber. Ne gözle baktığınıza bağlı. Neyin haber neyin haber olmadığı meselesindeki tavrı haberciyi diğer insanlardan ayırmalı.

Dedeniz gitti, Ziraat Bankası'ndan emekli maaşını çekti. Gelip, "Çok üzüldüm. Yine adamcağızın bir tanesi kuyrukta bayıldı, hastaneye kaldırdılar" diyebilir. Bu dedeniz için çok üzücü, içini yakan bir olaydır, ama aynı zamanda sizin için, gazeteciler için bir haberdir. Emekli kuyruğunda bayılmış, hastaneye gitmiş, orada hayatını kaybetmiş bir insan. Dedenizle aranızdaki fark, bunun aile içinde anlatılan bir şey olmaktan çıkıp kamuoyuna mal edilmesidir. Kamuoyuna mal ettiğiniz andan itibaren, bir olay haber haline gelir.

Trafik kazası gördüğünü söyler bir arkadaşınız, "Bir sürü araç birbirine girmiş, insanlar yerlerde yatıyor, bir sürü ceset vardı, korkunçtu" der. Siz hemen olay yerine gidersiniz, gidemezseniz de gazetenizi yönlendirirsiniz. Foto muhabiri, muhabir olay yerine gider. Bu haber olur, kamuoyuna yansır.

Reflekslerimizin, merakımızın, ilgimizin her zaman ayakta olması gerekiyor. Bizi tapu dairesindeki memurlardan, iyi bankacılardan, iyi yöneticilerden, herhangi bir kimseden ayıran şey, gazetecilik mesleğini benimsemiş olanların hayata, dünyaya, olup bitene karşı sonsuz bir merak içinde olması, ilgili olması, şüpheci olması, kuşkucu olması, gördüğü her şeye hemen inanmayıp araştırmak istemesi. O ilgi, o merak... Eğer içinizde bu merak yoksa, dünyaya, olup biten her şeye, çevreye, evrene ilgi duymuyorsanız, "Bu okulda okudum, giderim bana ne iş verirlerse yaparım" diyorsanız gelmeyin, gazetelere de gelmeyin televizyonlara da gitmeyin.

Diyelim ki *Milliyet* gazetesinde işe başladınız. İlk gün geldiniz, masaya oturdunuz. Ne yapacaksınız? Bu kadar yıl gazetecilik okulunda okudunuz, diplomanızı aldınız. O ilk günü hiç düşündünüz mü? Bir yolu, ki çoğu genç muhabir bunu yapıyor, sizi verdikleri bölümdeki şefinizden, "git şuraya şununla ilgili bir şey yap" talimatını beklemek. Ama bir başka yol daha var. Önceden zihinsel bir hazırlık yapmak, şefinize haber önermek.

Baştan söyleyeyim, biz ikincisini yapan muhabirleri tercih ediyoruz. Yönlendirdiğimiz muhabirler değil, bize yeni ufuklar, alanlar açan, bize fikir, haber getiren muhabirlerle çalışmak istiyoruz. Elbette biz birtakım arkadaşlarımıza diyeceğiz ki, "şuraya git, buraya git". Ama "şunu sor, bunu sor" dememeliyiz. "Şunu sormayı unutma" diyebiliriz. Ama onun dışında kalan kısmı size ait olmak zorunda. Bizi en çok kamçılayan, dürten, hepimizde olması gereken bu meraktır. Gazetecilik derslerinizin hemen en başlarında öğrendiğiniz "5 N 1K" da işte bu merakın sorularıdır. Her olayda bu soruları soracak, cevabını araştıracaksınız.

Haberciliğe başladığınızda

Şimdi ben size bunca yılını gazetecilikle, habercilikle geçirmiş hem de haberi yönetmiş bir kimse olarak, tüyolar vermek istiyorum.

Gazeteciliğe adım attığınız anda, akıl defteriniz elinizde olmalı. Cebinizde, çantanızda, daima yanınızda. Kolayca yazabileceğiniz, not alabileceğiniz herhangi bir şey. Ben defter diyorum, ama minik bir cep bilgisayarı veya cep telefonu da olabilir.

Bu deftere, çalışacağınız alanla ilgili ilk bilgileri yazın. Diyelim ki, ekonomi bölümünde işe başladınız. Muhabir olarak hangi kurumlarla muhatap olacaksınız, ilgi alanınıza giren kurumlar, bunların yöneticileri, telefon numaraları bu defterde yer alması gereken ilk bilgiler. İstanbul'daysanız bankalar, borsa, sanayi, ticaret vb. odalar, holdingler, bağlı şirketler iktisat fakülteleri öğretim üyelerinin isimleri, telefon numaraları vb.

Ankara'daysanız TMSF, BDDK, Hazine, Maliye Bakanlığı, ilgili devlet kurumları. Alanınızda bilgi almanız için gereken kurumlar, kuruluşlar, isimler... Onları yazın, telefon numaralarını çıkartın. Onlarla ilgili haberleri izleyin. Diğer gazetelerde onlarla ilgili ne tür haberler çıkmış? Bizim gazetemizde neler çıkmış? Bu konularda başka muhabirler neler yapmışlar? Bu kurum ve kuruluşları ziyarete gidin. Telefon açın, randevu isteyin, tanışın yöneticilerle. İlişkilerinizi geliştirin.

Ekonomi muhabiriyseniz ticaret sicili gazetesinin takip edilmesi şart. Hatta sabah ilk olarak yapılması gereken şey bu. Şimdi internete geçti ticaret sicili. Eskiden ticaret sicili gazetesiydi, çok zordu. Muhabir arkadaşlarımızın ticaret sicil gazetesine bakmak için İstanbul Ticaret Odası'na gitmesi gerekiyordu. Şimdi internetten bakıyorsunuz. Kurulan şirketler, bu şirketlere ilişkin bilgiler... Örneğin, yeni bir şirket kurulmuştur, şu sermayeli, aralarında ünlü birisi vardır, bakarsınız yandan yandan bir şirket kurmaya çalışmıştır. Oralarda dikkatli bir gazetecinin gözünden kaçmayacak

çok önemli bilgiler vardır. Ayrıca borsa bülteni vb. kaynaklara yine mutlaka bakılması şart.

Ankara'daysanız, Resmi Gazete mutlaka çok iyi bir kaynaktır ve sabah mutlaka bakılması gereken bir kaynaktır. Çünkü orada atamalar vardır, yasalar, yönetmelikler, kamu ihaleleri vardır. Kamu ihalelerine girmesi men edilen firmaların isimleri vardır. Bunlar gayet güzel haberdir. Hiçbir şey olmayan boş bir günde resmi gazeteden haber yapılabilir. Onu söylemek istiyorum. Yargıya bakıyorsanız, yargı mensuplarının ya da o kurumların çıkardığı dergiler vardır.

Bir de gazete ilanları var tabii... Gazetelerdeki ölüm ilanlarından çok ilginç haberler çıkabilir. Çünkü orada, o ilanların yazılış biçiminden görebilirsiniz. Bazen çok duygusal ilanlar oluyor ve anlıyorsunuz ki, çok genç bir çocuk hastalık nedeniyle yaşamını yitirmiş, acılı bir anne-baba yazıyor mektubu. O ölümün arkasında haber olacak bir öykü mutlaka vardır... Ya da gazetelere, televizyonlara hiç yansımamış trafik kazalarında yitirilmiş hayatlar olabilir. Veya çok başarılı bir işkadını ama adı hiç duyulmamış.

Küçük ilanlar var mesela... Uğur Cebeci, şu anda Doğan Haber Ajansı Genel Müdürü. Polis adliye muhabirliğinden yetişti. Benim de çok eski bir arkadaşımdır. İstihbarat şefliği yaptı, haber müdürlüğü yaptı. Uğur Cebeci'nin çok ilginç bir özelliği vardır, çok erken kalkar, gazeteye çok erken gelir ve küçük ilanları okur. Artık bu bir tür delilik. Ama oradan da çok güzel, önemli haberler çıkabilir. İlanlara bakmak her zaman çok yararlıdır, çok önemli bir haber kaynağı olabilir. Dolayısıyla biraz meraklı bir haberci gözü her türlü ilandan haber çıkabilir. Bu yüzden çok dikkatli inceleyin. Hatta hemen bugün incelemeye başlayın.

Haber kaynağı olabilecek mecralar...

Bizim gazeteciliğe başladığımız dönemde, haber kaynağı olarak kullanabileceğimiz, kendi haber kaynaklarımız dışında çok fazla

mecra yoktu. Ben ekonomi servisindeydim, her hafta konu bulmak için gazetelerin ekonomi sayfalarını didik didik okurdum. Yani haberimi gazetelerden çıkarırdım. Gazetelerin günlük yazıp geçtiği, üzerinde çok fazla durmadığı bir sürü ilginç olayı, ben alıp iki sayfalık dergi haberi haline getirirdim.

Televizyon o sırada devlet televizyonuydu ve özel televizyonlar 1990 yılından sonra... O zamana kadar devlet televizyonunun da bize çok haber malzemesi sağlayacak, haber kaynağı olacak bir yönü yoktu. Şimdi size haber kaynağı olabilecek çok çeşitli mecralar var. Binlerce dergi, gazete, televizyon, internet...

Mesela bugün *Sabah*'ın manşetinde çok ilginç bir haber var: Ermenistan'da dünya Ermenileri arasında bir basketbol turnuvası düzenlenmiş. O turnuvada Amerika'dan gelen basketbol takımının oyuncuları önce Türkiye'den giden Ermeni kökenli izleyicilere, sonra da oyunculara tacizde bulunmuşlar. İşte, "Bunlar pis Türkler zaten Ermeni de sayılmazlar, yarı Ermeni" filan diye. Çok ilgimi çekti. Şimdi bu haber nereden çıktı? Muhabirin ismine baktım önce, Ermeni cemaatinden filan mı diye? Hayır, hiç öyle de görünmüyor. İnsan kıskanıyor. Böyle bir haberi nasıl alabilmiş? Çok güzel bir haber. Niye bizde yok. Böyle bir haberi görünce bende uyanan duygudur: Bu niye bizde yok?

Nereden almış olabilir muhabir bu haberi? Haberin bütününü okudum. Bir internet sitesinden çıkarmış haberi. Oraya gitmiş olan bir Ermeni oyuncu, bir Ermeni sitesinde yazıyor. Hatta kavga dövüş fotoğraflarını da yayımlamış. O muhabir arkadaşımız o internet sitesine hangi vesileyle ulaşmış, onu da çok merak ettim. Ama belki arkadaşları vardır, birisi görmüştür, o söylemiştir vs. Her neyse...

Ben de bugün arkadaşlarıma dedim ki, şimdi bu olayı böyle bırakmamak da gerekiyor. Türkiye'den giden bu takım dönmek üzere, döner dönmez onlarla konuşalım. Onlar bize anlatsınlar. Bunu sürdürmek gerekir. Çünkü çok kötü bir şey yapılmış orada. Hakaretin bini bir para... Kavga dövüş birbirine girilmiş ve bu in-

ternet kaynaklı haberi *Sabah* da gayet akıllıca alıp, manşetine çekmiş.

Dolayısıyla küçük ilanlardan, internetteki bir e-gruba kadar yararlanabileceğiniz çok sayıda kaynak var. O halde bunları akıl defterinize ekleyiniz. Ancak oraya şunları da yazmalısınız. Mesela, sizi bir olayı izlemekle görevlendirdiler ve dediler ki, "Git şu cinayeti izle" ya da "Şu töre cinayetini" vs. izle diye. Böyle haberlerde genelde yapılan şey nedir? Siyasi bir cinayet değilse, hep öldürülenin üzerinden gidilir; hayat öyküsü, ailesi hakkında, onlardan alınan bilgiler... Ama bir de "zanlının" (biliyorsunuz suçu kesinleşinceye kadar "zanlı" demek durumundayız) yakınları, annesi, babası, yakınları vs. var. İki kişiyi ilgilendiriyormuş gibi görünen bir olaydan, çok geniş bir isim yelpazesine ulaşabilirsiniz.

Benzer olaylarda haberinizi geliştirmek için kiminle konuşacağınıza doğru karar vermelisiniz. Mesela, bir intihar söz konusuysa. Aslında biz *Milliyet* gazetesi olarak intiharı vermiyoruz ama... Bir öğrenci... Okul arkadaşları, öğretmenleri, ailesi, mahalle arkadaşları var, belki mahalle bakkalı, belki sürekli alışveriş ettiği bir yer var. Onların hepsi bu çocuğun ruhsal yapısıyla ilgili bize bilgi verebilecek kişiler... Şunu yapmamalısınız. Şefiniz dedi ki, git ailesiyle konuş. Siz de gidiyorsunuz, ailesiyle konuşuyorsunuz ve "iş bitti" diye gelip haberinizi yazıyorsunuz. Ama bana sorarsanız hiç de iyi olmuyor. Çünkü ertesi gün bir bakıyorsunuz ki, bir başka gazeteci konuşulacak başka birisini bulmuş, ortaya da çok ilginç bir şey çıkmış. Mesela genç çocuk beş gün önce sevgilisiyle kavga etmiş ve onu mahalle bakkalı görmüş, oradan bir şey alırken. Her tarafta onunla ilgili parça parça birleştirilebilecek çok ilginç bilgilere ulaşabilirsiniz. Ulaşamayabilirsiniz de. Ama denemelisiniz.

Bunu yaptığınızda, isimleri çoğalttığınızda, ilgili kişileri alt alta yazdığınızda, bilgi alınacak çevre genişliyor. Böylece haberi geliştirmeniz, takip etmeniz, daha ilginç hale getirmeniz mümkün olabiliyor. Yani haberi farklılaştırabilmek çok önemli.

Haberinizi farklılaştırmak için dikkat ve uzmanlaşma

Bu da Ercan Arıklı'dan öğrendiğimiz bir şey. *Nokta* dergisindeyken biz, pazartesi sabahları kapak toplantısı yapardık. Şahane bir konu bulduğumuzu düşünerek, öğleden sonra yapılan yayın kurulu toplantısına girerdik. O toplantıya Ercan Arıklı da katılırdı. Yayın yönetmenimiz büyük bir gururla kapak konumuzu sunardı. Ercan Bey bize şöyle derdi: "Ya, siz manyak mısınız? Şimdi herkes zaten bunu yapacak. En görünen şey bu. Herkes zaten bu adamı yapacak. Bütün Türkiye bununla meşgul şu anda. Siz onun karşısındaki şu adamı kapak yapsanıza." Yani gerçekten bu tarafta bu adam varsa, onun da bu tarafında onunla ilgili başka birisi daha var... Onu yaptığın zaman haber diğerlerinden çok farklı oluyor.

Rutinden de renkli haber çıkarmak mümkündür. Yeterince dikkatli ve donanımlıysanız. Bir basın toplantısı izlersiniz. Basın toplantısını izleyip gelip bunu yazarsanız, herkesin yazdığı haber olabilir. Ama siz o toplantıda, toplantıyı yapan kişinin önceki konuşmalarını biliyorsanız, bir şeyi öncekinden daha farklı bir biçimde formüle etmişse, bunu yakalayabilirsiniz. O insanın o güne kadar söylediklerinden farklı olan o noktayı öne çıkartıp yazabilirsiniz. Bu da sizin haberinizi o basın toplantısını izleyen diğer gazetecilerden farklı kılar.

Mesela, daha ziyade hukukçularda, siyasetçilerde vs. görülüyor bu durum. Başbakanda, işadamlarında... Bir şeyi söylüyorlar, söylüyorlar, söylüyorlar... Sonra bir anda gelip başka bir şey söylüyorlar. Durumu farklı bir şekilde formüle ediyorlar... Çünkü şartlar değişmiş oluyor, bir şeyin işaretini vermek istiyor, filan. İşte bunu yakalayabilmek lazım. Bu değişikliği yakalayıp haberi o noktadan verdiğiniz zaman, basın toplantısının özünü yakalamış oluyorsunuz. Zaten bir şey demek için yapıyorlar o toplantıyı. Bir şey söylemek istiyorlar. Onu fark etmek gerekiyor. En güzeli de budur. Benim en sevdiğim, en çok keyif aldığım şey, rutin olabilecek bir olayı farklı bir şey verebilecek bir dikkatle izlemek ve o olayı farklı boyutlarıyla yansıtabilmektir.

Şimdi, herkes Genelkurmay Başkanı'nın açıklamasını izliyor, ertesi gün herkes farklı bir noktasını ön plana çıkartıyor. Gazetelerde görüyorsunuz. Ama önemli olan, sürekli izlediğiniz zaman o insanın neyi daha farklı söylediğini fark edebilmektir. Dolayısıyla "dikkat", izlediğimiz her türlü olayda bizimle birlikte olması gereken bir şey.

Haber oluşturmaya en yardımcı olan şey, uzmanlaşma. Herhangi bir alanda uzmanlaştığınız zaman daha başarılı olabilirsiniz. Bu ne demek, mesela sağlık, eğitim ya da yargı alanında uzmanlaşabilirsiniz. Şunu da söyleyeyim ki, kendi alanında yetişmiş, gelişmiş, o alanı çok iyi tutabilen gazetecilere giderek daha fazla ihtiyacımız oluyor. Biz eskiden her türlü alana gidip bakabiliyorduk. Ben *Hürriyet* gazetesinin Ankara bürosunda hem savunma muhabirliği hem dış politika muhabirliği yapabiliyordum. Serbest muhabirlik diye bir şey uydurmuştuk. Ama şimdi öyle bir şey yapmak hem insanı, hem dikkati, hem konuyu dağıtabilen bir şey. Uzmanlaşma son derece önemli. Siz de muhatabınızı biliyorsunuz. Bir şey olduğunda sağlık muhabirinize soruyorsunuz, o size anlatıyor. Ya da eğitim muhabirinize, "Bu ne anlama geliyor? Kontenjanlar neden boş kaldı, geçen sene de boş kalmıştı, bu sene neden böyle oldu?" diye sorduğunuzda, karşınızdaki insanın çok doğru bilgi verebilmesi lazım. O konuyu çok iyi izlemiş olması lazım.

Bana iletişim fakültelerinde verilen dört yıllık eğitimin bu tür bir uzmanlaşmaya yeterli olup olmadığını soruyorsunuz. Açıkçası ben "iletişim" konusunun diğer fakültelerde edinilen uzmanlık alanının "yanı sıra" bir ders olarak okutulması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü açıkçası biz bir dış politika muhabiri alacağımız zaman "iletişim fakültesi" mezunu almıyoruz arkadaşlar. Onu da söyleyeyim. Çünkü gazetecilik mesleğini, ne yapması gerektiğini bizim iş içinde öğretmemiz, anlatmamız kolay. Az önce söylediğimiz gibi, cevval, ilgili, meraklı bir insana haber yazmayı iş içinde öğretebiliriz. Ama dış politikanın inceliklerini, terminolojisini, tarihini, parametrelerini, kriz noktalarını iş içinde öğretemeyiz.

Bunları bilip de gelecek... Aynı şekilde ekonomi muhabiri alırken de, iktisat fakültelerini bitirmiş olmalarını tercih ediyoruz.

Tercih ediyoruz diyoruz, illa ki böyle yapmıyoruz. Ama bizim aldığımız iletişim fakültesinden gelen arkadaşlarımız böyle bir altyapıları yoksa, onları koyduğumuz bölümlerde kendileri de zorlanıyorlar. Çok daha kolay yürüyebilecekleri bir alanda çok daha zorlanarak, tökezleyerek gidiyorlar, onlara da yazık.

Belki iletişim fakülteleri bu konularda takviye edilebilir, hukuk, ekonomi, dış politika, uluslararası ilişkiler dersleri çok daha ağırlıklı okutulabilir. Bizim önyargımız değil bu, ama bir tercih nedeni. Mesela, birkaç dil bilsin ve mümkünse dış politika okumuş olsun...

Uzmanlaştığınız alanda haber kaynaklarıyla ilişkiler

Bir şey daha... Haber kaynaklarıyla ilişkiler çok önemli. Uzmanlaştığınız zaman, o alandaki bütün insanlarla doğru ilişkiler kurabiliyorsunuz. Fakat unutmamanız gereken bir şey var; ilişkileriniz ne kadar iyi olursa olsun, biz gazeteciler, haber kaynağı olarak ilişkide bulunduğumuz insanların arkadaşı değiliz, sırdaşı hiç değiliz. Çok iyi ilişkilerimiz olabilir, birlikte yemek bile yiyebiliriz, ama onların sırdaşı değiliz. Bize bir şey emanet ettikleri zaman, mesela herhangi bir şey söyledikleri zaman, bizim gazeteci olduğumuz gerçeğini göz önünde tutmak zorundalar.

"*Off the record*" diye bir şey var. "Ben sana bu bilgiyi *off the record* (yazılmamak koşuluyla) söyledim." Eğer *off the record* ise git arkadaşına söyle, bana değil. Ben gazeteciyim. Niye bunu bana söylüyorsun? Bana niye bunu yüklüyorsun? Ben senin sırdaşın değilim. Sen bana onu söylediğinde, ben onu yazmak için kıvranırım. Ben onu yazmıyorsam, yazamıyorsam, gazeteci değilim. Bana verme o zaman bilgiyi. "Ben sana güvendim de söyledim, yazmasaydın keşke..." Yazarım. Yapılacak bir şey yok. O zaman bana o bilgiyi verme. Git annenle konuş, en yakın okul arkadaşlarınla konuş. Sonuçta ben gazeteciyim.

Yani yazılmamak koşuluyla bir bilgi verildiğinde bu bir ilkelilik gerektiriyor. Ancak "*off the record*" ne zaman geçerli? Mesela size haber kaynağınız der ki, "Şöyle bir şey yapacağız. Ama şu gün değil. Yeri gelince ben sana bunu tam oluşmuş haliyle zaten vereceğim. Sen bunu bil, ona göre takip et, hazırlığını yap; ama bu bilginin şu gün itibariyle –ilelebet değil– yazılması doğru olmaz. Zaten ham bir bilgi, yazılırsa önü kesilebilir, ama olacak. Hazırlığını tamamlamış ol. Olduğu zaman, yapmadan bir gün önce ben bunu sana vereceğim." Bu dış haberler muhabirlerinin başına çok sık gelir, diplomatlar bunu çok sık yaparlar... "Bil, uluslararası gelişmeleri ona göre takip et, ona göre kafanda yorumla..." Ve verir de hakikaten.

Ama "Türkiye ile Yunanistan arasında şöyle bir olay oldu. Bil ama sakın yazma." Olmaz, onu ben yazmak zorundayım. Mecburen yani. O zaman bana anlatma, git diplomat arkadaşlarınla konuş.

Haber kaynaklarınıza şunu hissettirmelisiniz: Siz onlarla iyi ilişkiler kurmuş olabilirsiniz, ama onların sırdaşı değilsiniz. Onların sırlarını tutmayacaksınız. Zaten büyük bir adam, bir gazeteciye bunu "aman yazma" diye söylüyorsa, aslında için için onun yazılmasını istiyor demektir.

Hürriyet gazetesinde yıllarca çalıştım. Ertuğrul Özkök, Başbakan Mesut Yılmaz'la örneğin telefonda konuşurken, "Şöyle şöyle bir şey var ama sakın yazma" der Mesut Bey. "Tabii tabii yazar mıyım hiç Mesut Bey?" der, Ertuğrul Özkök. Kapatır telefonu, kıvranmaya başlar. Daha telefonu kapattığı anda, gözümüzün önünde başlar kıvranmaya. "Hay Allah" diyor, yukarı çıkıyor, iniyor; öğlen oluyor, öğlen olunca birkaç kişiye daha söylüyor gazete içinden. Akşamüstü, "Ya bu da duyuldu artık, biz bunu yazalım" diyor. Gazete içinde duyuluyor halbuki. Biz bunu bastırıp yayımlıyoruz.

Ertesi gün Mesut Yılmaz açıyor, hakaret ediyor ona; fakat hiçbir şey olmuyor. İki gün sonra tekrar Mesut Yılmaz veya her kimse, Ertuğrul Özkök'le telefonda görüşmeyi sürdürüyor. O da onunla ilişkisini kesemez, onun da gazeteciye ihtiyacı var. Fakat sen bu-

nu bir gazeteciye hele de Ertuğrul Özkök gibi, öğrendiğini karnında tutamayan bir adama söylemişsen, bu ertesi gün zaten yazılacak demektir. Ve doğrusu da budur. O zaman söyleme. Kim ağzı sıkıysa ya da kim senin sırdaşın olmuşsa, git o gazeteciyle konuş. Sen bir gazeteciye ya da bir genel yayın yönetmenine "Aman yazma" diye bir şey söylüyorsan bir başbakan olarak, bu çok büyük bir yük. Gazetecilerin böyle bir yükü taşıması çok zor. Eğer taşıyorsanız, gazetecilik içgüdünüz eksik demektir. Ben öyle bakarım.

Emanet taşıyamayız. Bize verilen her türlü bilgi kullanılmak içindir. Biz bunu kamuoyuna yansıtmak için gazetecilik yapıyoruz. Bu bilgileri haber haline getirip kamuoyuna yansıtmakla, kamuoyunu bilgilendirmekle yükümlüyüz.

Dolayısıyla haber kaynağınız da bu durumu bilir. İyi ilişki nasıl kurulur? Ona sorarak öğrenmiş olduğunuz bilgiyi doğru bir biçimde yansıttığınızı görürse, size güvenir. Bu demek değildir ki, bu insanın hep doğru şeylerini yansıtacaksınız. Yanlış bir şeyler yaptığında, bunu da haber yapacaksınız. Ama o zaman hiçbir şey diyemez. Çünkü o zaman dersiniz ki, "Bugüne kadar şunları şunları yaptım, şimdi mi kötü oldum? Siz de bunu yapmasaydınız." Yani bunu deme hakkı var bir gazetecinin ve bunu dediğinizde de zaten kimse küsmüyor.

Ercan Vuralhan Milli Savunma Bakanı iken ben Ankara'daydım. *Hürriyet*'te. Her pazartesi bakanlığa giderdim, bakanın karşısına dikilirdim. Oradan çıkar Genelkurmay'a giderdim, Genelkurmay Başkanı'nın veya basın danışmanının karşısına dikilirdim. O dönemde ordu küçülüyor, profesyonel ordu, tümenler kalkıyor, şunlar bunlar, o sırada silahsızlanma var, bir sürü şey var Türkiye'nin gündeminde... Bütün bunlarla ilgili bilgileri aldım bakandan. O sırada şimdi hatırlayamadığım bir yanlışlık yaptı, ben de oturdum yazdım *Hürriyet*'te. Doğal olarak tabii ki... Sonra açtı, "Ya işte Nurcan Akad" dedi, falan... "Ama Sayın Bakan" dedim, "Bir dakika... Burada da siz yanlış bir şey yapmışsınız, tabii ki şimdi onu

da yazacağım. Yanlış bir şey mi yazmışım? Yazdığım şey doğru değil mi? Doğru. Ama o zaman bunu saklamamı niye benden bekliyorsunuz? Ben niye saklayayım?"

Yani sizden bazen böyle şeyler de istenecek. Ama siz saklamayacaksınız, orada kimsenin gözünün yaşına da bakmayacaksınız. Önemli olan burada kötü niyet, art niyet olmaması, duygusal olmamak.

Burada bizi yönlendiren şey, o olayın kamuoyunu ilgilendirir bir olay olup olmadığı. Diyelim ki, birisi şurada şöyle yanlış yapmış ama yazsam haber değeri de yok, son derece kişisel. Ama öyle bir şey değil bu. Hakikaten bunun yazılması gerekir. Ve bunu o insanın canını yakmak, ona kötülük yapmak için yapmıyorsunuz; kamuoyunun bilgilenme hakkı uğruna yapıyorsunuz. Dolayısıyla orada zaten bir şey diyemiyorlar.

Veya çok büyük bir şirket. Çok güzel yatırımlar yapmış, çok güzel şeyler yapmış. Ondan sonra bir küçük şirket üzerinden, vergi nedeniyle hayali ihracat soruşturmasında takılmış. Tabii ki onu da yazacaksınız.

Ama burada önemli olan, karşı tarafın sizin adil davrandığınıza emin olmasıdır. Yani siz gerçekten aldığınız bilgileri adil, objektif ve doğru bir biçimde değerlendirebiliyorsanız, haber kaynaklarıyla ilişkileriniz sağlam oluyor.

Bu ilişkileri kurmak çok zor. 1985 yılının sonbahar aylarında bir gün sabaha karşı dergide çalışıyorken, ki ben o zamanlar ekonomi muhabiriydim, Ercan Arıklı benim haber kaynaklarımla ilişkilerim konusunda; "Ben senin ilişkide olduğun adamları, çevreyi gayet iyi tanıyorum. Onların hepsi benim arkadaşım. Çok az kişi bu adamlarla hem bu kadar yakın hem bu kadar mesafeli ilişki kurabilir. Şimdi ben seni Ankara'ya yollayayım, aynen bu işadamlarıyla kurduğun ilişkiyi bize, bu dergi için ANAP'la kur" demişti. Bu arada hep Arıklı'dan örnek veriyorum, çünkü muhabirlik deneyimlerimi büyük ölçüde onunla çalışırken edindim, diğer

zamanların çoğunda yöneticiydim. Ben de büyük bir keyifle koşturdum, gittim Ankara'ya. Ankara bürosunda Can Dündar var, Aycan Giritlioğlu Ankara temsilcisi. Şimdi ben Can'a, "Ya, ne yapacağım ben?" dedim. "Ara" dedi bana, "Bakanlıkları ara." Arıyorum bakanlıkları. Her sabah Milli Eğitim Bakanı'na, Dışişleri Bakanı'na, İçişleri Bakanı'na, çeşitli bakanlıklara not bırakıyorum. "Ben Nurcan Akad, *Nokta* dergisinden, Sayın Bakanla görüşmek istiyorum." Aradan iki ay geçti, beni arayan kimse yok... Moralim bozulmaya başladı. Kimse bana dönmüyor. Niye dönsünler ki, beni tanımıyorlar ki *Nokta* dergisinden. Dergi de çıkalı zaten iki sene olmuş daha.

Ercan Bey de bana bir yıl açık çek verdi, ama bir iki ay sonra benim iyice moralim bozulmaya başladı. Ne yapayım, ne yapayım, ne yapayım? Geri mi gideyim? Geri gitmeyi de katiyen kendime yediremiyorum. Fakat bir yol bulmak zorundayım. En sonunda ben dedim ki, ben bu adamlarla bir şekilde gezilere çıkayım. Çünkü bol bol geziyorlar o sırada.

Yıl 1986. Galiba SHP ve SODEP'in birleşmesi gündemdeydi o sırada. Onlar Türkiye'yi dolaşıyorlar. Aydın Güven Gürkan ve Erdal İnönü'nün öyle bir gezisi var. ANAP zaten çeşitli vesilelerle sağa sola gidiyor. Bunu nasıl yapabilirim? *Nokta* dergisinin ANAP muhabiri çocuğa dedim ki, "Senden rica etsem beni bir geziye yazdırır mısın?" Kabul etti.

Ben gittim ANAP otobüsüne bindim. Mehmet Keçeciler ve Mustafa Taşar o sırada oturdular. Mehmet Keçeciler'i o sırada çok "dinci" diye biliyoruz. Mustafa Taşar böyle iriyarı bir adam. Şangır şangır "Arım Balım Peteğim" çalıyor. İlk anda dedim ki, eyvah ben ne yaptım? Ben iki gün bu adamlara nasıl dayanacağım? Fakat o iki gün o kadar iyi geçti ki... Mesela, Mehmet Keçeciler hiç benim sandığım gibi bir adam çıkmadı. Hâlâ da kendisini çok severim. O iki gün boyunca ben ANAP'ın en önemli iki adamıyla tanışmış oldum. Bir tanesi Teşkilat Başkanı Mehmet Keçeciler, bir tanesi Genel Sekreteri Mustafa Taşar.

Gidiyorsunuz, otobüste sohbet ediyorsunuz, sorular soruyorsunuz. Tabii o da sizi kara kaşınız, kara gözünüz için sevmiyor. Akıllı şeyler soruyorsunuz, hazırlıklı gidiyorsunuz... O iki günden sonra benim ANAP'la, hiç olmazsa teşkilat bazında ilişkim kuruldu. Ve ondan sonra, bu sefer ANAP'a da gitmeye başladım. İşte orada bir adam tanıyorsunuz, sonra da bakan oluyor... Böyle çok sabırla kurulması gereken, ama gerçekten kurduğunuz zaman da verimini aldığınız ilişkiler.

Mesela hiç teyp kullanmadım gazetecilik hayatım boyunca. Mehmet Keçeciler'den dünya kadar kendi başını derde sokacak demeç aldım, yayımladık. Hiçbirisinde de benim teyp kullanmadığımı bildiği halde, "Ben bunu söylemedim" demedi. Dese yanacağım yani, kanıtlayacak hiçbir şeyim yok. Ama o kadar iyi kuruldu ki ilişki... Onun söylediği şeyi ben her zaman çok doğru bir şekilde yansıttım, iyi bir şekilde dinledim, ne demek istediğini iyi anladım, gerektiği zaman eleştirimi de yaptım, Keçeciler de hiçbir zaman, "Ben böyle bir şey demedim" demedi.

Ancak şimdilerde durum daha farklı gibi. Maalesef son dönemin politikacıları söyledikleri şeyleri çok kolay inkâr ettikleri için, size önerim, kritik görüşmelerde mutlaka teyp kullanmanız. Mutlaka kullanın. Elinizde kanıt bulunsun. Başımıza bu yüzden çok fazla şey geliyor. Hakikaten en güvendiğiniz, sizi o güne kadar yanıltmamış haber kaynağınızdan bile kazık yiyebilirsiniz. Çünkü o da ertesi gün kendi canını kurtarmaya çalışacak.

O eski politikacılar kalmadı, sözünün arkasında duran. Hepsi bir şekilde inkâr ediyorlar. Dolayısıyla en azından teyp olması gerekiyor. Ancak teybin de kolaycılığına kapılmamak gerekiyor. Teybi görüşme yaptığınız kimsenin önüne koyduğunuz anda, ondan kopuyorsunuz. Dikkatinizi teyp yokmuş gibi hep sürdürün, görüşmeyi teyp yokmuş gibi sürdürün, ama teyp orada dursun.

Sorular ve tartışma

Soru: *Soru sormak değil de örnek vermek istiyorum. Az önce siz, "gazeteci farklı bakış açısı sahibi olmalı, bazı şeylerden ilginç çıkarımlar yapabilmeli" dediğinizde aklıma şöyle bir örnek geldi. İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın basın toplantısı var. Bütün gazeteciler karşısına geçmiş, izliyorlar. Olayı sadece onların gözünden izliyor olsaydık, rutin bir basın toplantısıydı o. Ama bir gazeteci masanın arkasına geçmiş ve İran Cumhurbaşkanı'nı arkadan fotoğraflamış. Cumhurbaşkanı ayakkabısını çıkarmış, kürsüde çekmece gibi bir yer var, oraya koymuş..*

Cevap: Tabii, gerçekten. Demirel'in de öyle çok meşhur bir fotoğrafı vardır. *Milliyet*'te çıkmıştı galiba. Tuzla'da Demirel'le görüşmeye gidiyor gazeteciler, sıcak bir yaz. Demirel oturuyor, karşısında gazeteciler. Üst baş kravatlı, fakat ayağında plastik tokyo terlikler, çapraz bantlı. "Çünkü o nasıl olsa gazeteci beni kıyafetimle çeker" diye düşünüyor. Fakat fotoğrafçı çekmiş. Dehşet bir şey.

Yazı işleri şöyle düşünüyor. Bir devlet adamı bu kılıkla karşınıza gelmiş. Rezalet. Bunu yayımlayınca rezalet. Fakat yayımlamak zorundasın. Müthiş bir şeydi. Hâlâ unutamıyorum. Bir de onun göğüslerini kapayarak kaçma olayı vardır. Yine Tuzla'da, denizden çıkarken yakalanıyor, şöyle elleriyle göğüslerini kapatarak kaçmaya çalışıyor, sanki kadın gibi... *Günaydın* gazetesi yayımlamıştı. Hiç unutmuyorum.

Oralarda hakikaten değişik bakış açısı, çok önemli. Mesela bir insanla konuşmaya gittiniz. Örneğin, Güler Sabancı'yla konuşmaya holdinge ya da evine gittiniz... Onun odasına çok dikkatle bakın. Masasının üstünde neler var, nasıl kitaplar okuyor, en son okuduğu kitap, arkasında ne var, sadece Atatürk resminden mi ibaret yoksa kişiselleştirmiş mi, ilgi alanları, dinlediği müzik, detay... Bunlar sizin haberi tatlandıracak unsurlarınız olabilir. O söyleşiyi yazarken bir giriş paragrafı yazabilirsiniz. İşte, "Güler Sabancı en son dünyanın en ünlü CEO'larından bilmem kim hak-

kında çıkmış kitabı okuyor" diyebilirsiniz. Hatta ona sorabilirsiniz, "Nasıl buldunuz?" O da diyebilir, "Her şey de çok değişmiş. Bizim CEO hiç böyle şeyler söylemiyor, böyle değil." Yani her yerden bir şey çıkabilir. Orada bir portresi vardır da Güler Sabancı'nın, "Çok hoş, kim yaptı" diyebilirsiniz. O da "bilmem kim" diyebilir. Ya da bir sokak çocuğunun yaptığı bir resmi alıp asmış olabilir odasına. Bu onun kişiliğiyle ilgili çok fazla ipucu verir.

Ben burada şimdi size şöyle bir bakıyorum; kimin saçı uzun, kiminki kısa, üstünüzde ne renk kıyafetler var, nasıl dinliyorsunuz, nasıl dinlemiyorsunuz, kim ne kadar ilgili? Onların hepsini görmek lazım. Bunu çok geniş bir açıyla görmeniz lazım, bunları kullanacaksınız. İlkinde olmasa da ikinci haberde kullanabilirsiniz. Bunlar haberi çok tatlandıran unsurlardır. Önümüze geldiği zaman biz bu tür şeylere takılıyoruz. Haberin bu kadar güzel yazılmış olması, detaylandırılmış olması, onu farklı kılan, Güler Sabancı'yla ilgili haber yapmış diğer gazetecilerden farklı kılan bir şey. Onun kişiliğine de dönük... Bunlar bize çok büyük ipuçları verir.

Soru: *Televizyonlarla gazeteler arasındaki rekabet yarışına şimdi internet de eklendi. Eskisiyle kıyaslandığında, gazeteler artık eskisi kadar çok satmıyor. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Cevap: Gazetelerle televizyon arasında söylediğin şekilde bir rekabet yok aslında. Gazetelerle internet arasında var. İnternet gazetelerden yüzde 3'lük bir pay kaptı. Ama özel televizyonlar çıktığında, daha önce de radyolar çıktığında hep korkulmuş, gazeteleri etkileyecek diye. Ama televizyonlar çok fazla etkilemedi. Hatta televizyonlar gazetelerden çok fazla malzeme kullanıyorlar. Bizim bugün yaptığımız düne ait haberi o alıp kullanıyor, iki günlük haber yayımlıyorlar. Televizyonlar gazetelerden okur almadılar. Eskiden *Hürriyet* gazetesi, bir başına belki 800 bin satıyordu; *Günaydın* gazetesinin 1 milyon sattığı olmuştu. Ama toplam tiraj bu güne göre çok düşüktü. Şimdi gazeteler çok çeşitlendi. Günlük 30 civarında ulusal gazete var, tüm Türkiye'de dağıtı-

lan. Eskiden, dört-beş, belki altı-yedi gazete vardı. Bütün bunları topladığınız zaman 5-5.5 milyonluk bir tiraja ulaşıyor.

Televizyonların gazetelere etkisi çok büyük değil. Fakat internetin çok ciddi bir etkisi var. Özellikle gençler internetten okumayı tercih ediyorlar ve giderek kâğıt tutma alışkanlığı kayboluyor. Ben bundan da çok endişe etmiyorum. Gazetecilik belki, başlarken de söylediğim gibi, büyük matbaa makinelerini gerektiren bir şey olmaktan çıkacak kısa bir süre sonra. Belki de bu çok çabuk olacak. Belki baskı yapılmadan dijital tabelalara haber yapacağız... Ama endişe etmeye gerek yok, habercilere, çok sağlam habercilere hep ihtiyaç olacak.

Soru: *Bir haberin daha çok satacağını, daha çok sattıracağını düşünerek hiç gazetecilik ilkelerinden, etik kurallardan ödün verdiğiniz oluyor mu?*

Cevap: Yok. Size şunu söyleyeyim. Türkiye'de ciddi basın organlarında hakikaten bu tür bir şey yok: "Şunu da yapalım da tiraj alalım..." Bunu söyleyen bir bölümü var gazetelerin; satış bölümleri. "Şu promosyonu verelim de biraz daha satış yapalım" diyorlar. Bizim öyle bir durumumuz yok açıkçası. Kolay kolay, şu anda bütün gazeteler itibariyle söylüyorum, düzgün arkadaşlar tarafından yapılıyor gazeteler. Ama hata yapabilirsiniz. Çok satma kaygısıyla değil, bir şeyi yanlış yapabilirsiniz. Ama etik kuralların çiğnenmesi meselesi çok hassas bir konu. Bile bile, göz göre göre bunun yapıldığına şu ana kadarki gazetecilik deneyimimde çok fazla şahit olmadım açıkçası.

Soru: *Şiddet haberleri, kan, vahşet gibi noktalar açısından soruyordum bu soruyu...*

Cevap: Onlarda da çok kendine gelme ve silkelenme var. Görüyorsunuzdur belki, şiddet olaylarının yansıtılması çok farklılaştı. Eskiden üçüncü sayfa haberleri dediğimiz, kan revan içindeki haberleri artık benim diyen doğru dürüst gazetelerde görmüyorsunuz. Bunun ne kadar insanları incitici olduğunu hepimiz biliyo-

ruz. Birinci sayfalardan kan zaten çoktan gitti. Ama mesela, bugün şöyle bir şey var bütün gazetelerde. Bu beni çok üzdü. Biz bunu kullanmadık, bütün gazeteler kullanmışlar. İçki içen bir genç kız, bir üniversite öğrencisi sarhoş olmuş, gece çırılçıplak denize atmış kendisini. Belki de hayatının en büyük hatasını kendine göre yapmış... O kızın çıplak fotoğrafını gazeteye basıp da gazetenin ne elde ettiğini ben anlayabilmiş değilim. Bizim de internet sitemize koymuşlar. Hemen müdahale ettik, bunu buradan çıkarın diye. Bu haber değil. O genç kızın ömür boyu, hayatı boyunca taşıyacağı bir lekeyle bizler, biz gazeteciler onu damgaladık. Ne gerek var? Ancak her yazıişleri aynı hassasiyeti göstermeyebilir. Bu yüzden kadınların yazıişleri masalarında bulunması şart. Her zaman buna şükrediyorum. İyi ki vardım... *Hürriyet*'in masalarında da vardım, şimdi *Milliyet*'te de vardım. Bu çok önemli, çünkü kötü niyetle değil, ama erkek arkadaşlarımız her zaman bu kadar hassas olmayabiliyorlar. Siz onlara söylediğiniz zaman, evet deyip aynı duyarlılığı onlar da gösteriyorlar.

Soru: Posta *gazetesiyle ilgili konuşmak istiyorum.* Posta *gazetesi, Doğan Haber Ajansı'nın "atık gazetesi" ve* Posta *gazetesinin inanılmaz bir tirajı var, Türkiye'nin en çok satan gazetesi. Siz bu başarıyı nasıl açıklıyorsunuz?*

***Cevap*:** Öncelikle söylediğiniz bir şeye takıldım; "atık gazete" ne demek?

Soru: *Doğan Haber Ajansı'ndan haberler geliyor, bütün gazeteler istedikleri haberleri alıyor, en son kalan haberleri, yani çok da haber değeri taşımayan haberleri de* Posta *gazetesi kullanıyor.*

Cevap: Çok yanlış bir bilgi. Doğan Haber Ajansı değil. Doğan Haber Ajansı ayrı bir şirket ve Doğan mecralarına parayla haber satan bir kuruluş. Televizyonlar da dahil, Kanal D, CNN Türk, Star... *Hürriyet, Mil*liyet, *Vatan*, *Radikal* ve *Posta* gazetelerine haber servisi yapıyor. Biz her ay kullandığımız haber kadar onlara para ödüyoruz. Yani Anadolu Ajansı gibi, yalnız yaygın değil, Doğan mecrasına servis yapan bir ajans. Bir de Doğan Gazeteci-

lik var. *Milliyet*'in de içinde bulunduğu binada, Aydın Doğan'ın *Hürriyet* ve *Referans* dışında sahip olduğu diğer gazetelerini çatısı altında barındıran şirket. Bu şirketin amiral gazetesi *Milliyet*. Binada *Posta*, *Radikal* ve *Fanatik* de var. Bir haber havuzu varsa, bu *Milliyet*'in haberleri. Yani, *Milliyet*'in haberleri herkese açık maalesef. Biz bundan çok şikâyetçiyiz. Ama çok küçük bir kadroyla *Posta* çıkıyor. Bir yazıişleri kadrosu ve magazin kadrosu var onların. Onlar bizim haberlerimizi istedikleri gibi kullanıyorlar. Bazen özel haberlerimizi bile yürütüyorlar. Onlardan bazen haber saklıyoruz. Çünkü bunlar açık ortamda. Bir fotoğraf var mesela, tutmak istiyoruz, eğer "kullanma" demezsek alıp kullanıyorlar, çünkü dediğim gibi herkese açık kullanımda.

Ama *Posta*'nın haber tercihi *Milliyet*'in haber tercihinden farklı. Biz, diyelim ki "Lahitleri kazıyorlar, yaparken yıkıyorlar" diye haber yapıyoruz. O bu haber listesinden içinde insan olan başka bir haberi seçiyor, manşet yapıyor. Yoksa bizim bütün haberlerimizden *Posta* sonuna kadar yararlanıyor. Çok da güzel bir gazete yapıyorlar. Çok geniş kitlelere hitap eden, özü insan olan, sıcak, sevimli bir gazete yapıyorlar. İçinde insan olan...

Soru: *Geçtiğimiz sene "andıç" meselesi gündemdeydi. Yanılmıyorsam* Milliyet *gazetesi de Genelkurmay'ın "kara liste"sindeydi. Siz bu listelerden sonra denge politikası ya da oto-sansüre gittiniz mi? Bunu düşünerek haber yaptığınız ya da çıkarttığınız oldu mu bu süreçte?*

Cevap: Yok. Şunu çok rahatlıkla söyleyebilirim ki, *Milliyet* yazıişlerinde bu tür andıçlardan nefret eden insan sayısı çok fazla. Dolayısıyla onlarla ilgili bizim hiçbir problemimiz yok. "Kendimizi kısıtlayalım" filan gibi bir sorun yaşamıyoruz. Onların kara listesine alınmadık, başbakanın kara listesindeyiz, uçağına alınmıyoruz. Neden? Başbakanın hoşuna gitmeyen haberler yaptık diye bizi almıyor. Bizden bir tek Hasan Cemal'i canı isterse götürüyor, ama genelde *Milliyet*'i gezilerine hiç götürmüyor. Onun dışında Genelkurmay'la öyle bir sorun olmadı ama Genelkur-

may'ın başka gazetelerle, gazetecilerle böyle bir sorun yaşaması da başlı başına bir saçmalık. Gazetelerin, gazetecilerin hiçbir şekilde andıçlanmaması, tasnif edilmemesi lazım. Böyle bir şey yok. Ama yapmaya kalksalar da bizi çok fazla etkilemez. Ama şunu bilmenizi isterim ki, gerçekten, "Aman bozuluyorlar, biz bu haberi vermeyelim" derseniz, gazetecilik yapamazsınız. Bu nedenle belki durumu elbirliğiyle protesto etmek gerekiyor. Ama yapılamıyor, maalesef o tür durumlarda gazeteciler birlikte olup ortak tavır geliştiremiyorlar. "Sen aramızdan bilmem kimi andıçladın, biz de senin toplantına gelmiyoruz" deseler, herkes ağzının payını alır diyeceğim. Ama bu da olmuyor, çünkü herkes kendi menfaati tarafından bakıyor. Daha hükümet yanlısı gazeteler, karşıtı gazeteler gibi bir saflaşma oluyor ve neredeyse herkes birbirine yapılanı "oh, oh" der gibi seyrediyor. Halbuki bugün bana, yarın sana. Yarın dengeler değiştiğinde ne olacak?

Soru: *Ben bitirme tezimi "1980 sonrası Türk medyasının magazinel dönüşümü" konusunda hazırlamıştım. Sizce magazin gazeteciliğin neresinde duruyor?*

Cevap: Magazin çok keyifli bir olay. Ancak magazinden "mankenlerin bacakları" biçimindeki konuları anlamayın, magazin hayatın keyfi. Her şeyin magazini olur. Siyasetin de, sporun da, modanın da, ekonominin de magazini olur. Daha insani, daha hafif, insanları gülümseten konular yani... Her şeyin bayağısı, kötüsü, iyisi olduğu gibi, magazinin de abartılmışı, çok kötüsü, sulusu, iyice şirazesinden çıkmış olanı var ama, magazinin kendisi hafif bir şey... Ne bileyim ben, Genelkurmay Başkanı'nın karısıyla dans etmesi, o resepsiyon haberinin magazini. Başbakan'ın torunu işin magazini... Sporun magazini vardır, ama bu sporun magazini illa ki "futbolcular gittiler, Reina'da eğlendiler" değil. Bir sporcu kalkar hayatıyla ilgili bambaşka bir şey anlatır size, oturuyordur Nietzsche okuyordur. Sporun kendi alanı dışında, o alanla ilgili insanları farklı yönleriyle, farklı ilgi alanlarıyla gündeme getirdiğinizde o magazindir. Küçümsenecek bir şey de değildir. Aksi taktirde, bunlardan mahrum kalırsak hayatımız çok sıkıcı olur.

Bunlar da hayatın tadı, lezzeti; ama bunlarda da aşırıya kaçmamak lazım. Magazinden sadece insanların özel yaşamlarını, cinselliklerini, giyip çıkarttıklarını anlıyorsanız; bu işin sadece en uç noktası. Magazin denilen çok geniş alanın sadece bir parçası. Ünlü insanların hayatlarıyla ilgili o geniş alanın sadece en uç noktası. Ama tamamen sadece oraya yönelip işin cılkını çıkartabilirsiniz ya da bu alanda yürüyerek çok güzel magazin de yapabilirsiniz.

Mesela biz *Milliyet*'te magazin yapıyoruz, "Cafe de Magazin" var. Ama orada "Nazire Şenlendirici 'oh oldu onlara' dedi" biçiminde yazmıyoruz. Hüsnü Şenlendirici ve Deniz Seki haberi bizde de oluyor, ama Nazire Şenlendirici, "Ayıp ettiler" dedi diye haber koymuyoruz. Oralarda, nerede duracağınızı bildiğiniz zaman, içinde yürüyeceğiniz alan var. Bu dünyanın her yerinde var. Dünyanın her yerinde ünlülerin yaşamları, yaptıkları herkesin ilgisini çeker. Paris Hilton peşinden binlerce insanı bir nedenle sürüklüyor, herkes Paris Hilton'un ne yaptığıyla ilgileniyor. Ama biz Paris Hilton haberi de vermiyoruz. Biz İbrahim Tatlıses haberi de vermiyoruz, çünkü kadın dövüyor. Böyle kurallar da koyabilirsiniz, "Kadın döven bir adamı bilmem ne yapmadıkça, ölmedikçe kullanmayacağım" diye karar da alabilirsiniz, yazıişleri olarak.

Soru: *İletişim fakültelerinde* Posta *gazetesi gibi gazeteleri en çok etik ihlaller yapan gazeteler olarak eleştiriyoruz biz. Bu konuda çeşitli araştırmalar da yapılıyor. Belki de bizim bakış açımız bu anlamda farklı. Merak ettiğim şu, bu tür eleştiriler, araştırmalar size ulaşıyor mu? Ulaşıyorsa bunları dikkate alıyor musunuz –piyasada çalışan kişilerin iletişim fakültelerine önyargılı davrandıkları söyleniyor çünkü– yoksa "Biz piyasa koşullarında bunları yapmalıyız" deyip yolunuza devam mı ediyorsunuz?*

Cevap: Doğrusu bana böyle bir şey ulaşmadı. Eğer böyle araştırmalar varsa, edinebilirsem dikkate almazlık yapmayız. Bunlar bizim için çok değerli katkılar olur. Biliyorsunuz zaten iletişim fakülteleriyle ortak bir projeye başladık geçen sene. Bir gençlik ga-

zetesi çıkarmaya başladık, her sayıyı bir başka iletişim fakültesi öğrencileri üstlendi. Bu sene de devam edeceğiz ona. Onun için sizin de önyargınız olmasın, bizim de... *Posta* çok akıllı gazetecilik yapıyor. Çok akıllı. Haberlerini o kadar güzel seçiyor ki, neyi büyüteceğini bilerek ve çok kıvrak. İçinde çok ciddi köşe yazarları da var, çok güzel sağlık sayfaları var. Her şeye değiniyor ama çok kolay okunur bir biçimde formüle ediyor. Bir şoför de, gazete okumaktan hoşlanmayan bir sosyetik kadın da kendisini o gün çok gazete okumuş ve her şeyden haberdar olmuş hissedebiliyor. Çünkü içinde her şey var.

Neler Haber Olur?

İpek Çalışlar

Haber insanı kışkırtır

Oteliniz Beyoğlu'na yakın bir yerde herhalde... Böylece bütün haberler etrafınızda dolaşmış olmalı. Çünkü, ben "her şey haber olabilir" fikrini benimsiyorum.

Elimizdeki kalemi bile haber yapabiliriz, biraz düşünürsek, neresinden ne çıkar diye. Kim üretmiş, niye bu fiyata, çocuk emeği mi var içinde, zehirli mi, değil mi, ne işe yarıyor, tarihçesi nedir sorularına cevap arayabiliriz.

Burada önemli olan sizin yola çıkarken o haberin beş sorusunu aklınızdan geçirmeniz, ondan sonra kararınızı verip haberinizin problemini oluşturmanızdır. Okurunuz için "kalem üzerine haber yapmamın hangi yönü ilginç olur?" diye düşünmelisiniz.

Bu arada karar verirken televizyonda mı çalışıyorsunuz, gazetede mi çalışıyorsunuz, muhafazakâr bir gazetede mi, magazinel bir gazetede mi bu da önemli. Çalıştığınız yayın organını bir kere iyi tanımalısınız. İş başvurusu yapacağınız yayın organını da... Bir keresinde "Gazeteci olmak istiyorum, *Cumhuriyet Dergi*'de çalışmak istiyorum" diyen bir gençle konuştuk. "Neden bu dergiyi seçtin?" dedim. Baktım hiç o güne kadar okumamış dergiyi, be-

nim iyi bir arkadaşım onu bana gönderiyor diye okumaya da ihtiyaç duymamış. Bir gazetede çalışmak için başvuru yapmaya gidiyorsanız o yayın organını tanımanız gerekir. Daha sonra görüşme için *Radikal İki*'ye gidecekti... Dedim ki, bak bizim burada çalışacak birisine ihtiyacımız maalesef yok çünkü oturacak yer bile yok. Ama madem ki *Radikal İki*'ye gidiyorsun, on tane *Radikal İki* oku, ondan sonra konuş Tuğrul'la (Eryılmaz). Bu tavsiyemi tutmuş olmalı ki, işe kabul edildi. Bu arkadaşımız gazeteciliğe devam ediyor.

Bir gazete ile bağlantı kurdunuz, "gel başla" dediler varsayalım. Muhakkak o gazeteyi iyice bir inceleyin ya da televizyonu, ne yapıyorlar, nasıl bir yayın yapıyor diye; bilgi sahibi olun. Kendinizi nerede görmek istersiniz hayal kurun... Çalıştığınız kurumu tanıyın. Sonunda haberinizi hazırlarken oranın kurallarını da hesaba katacaksınız. Maalesef haber gazeteye göre şekil alan bir şey. Çok özgür değilsiniz. Bu demek değil ki, haberci olarak çalıştığınız yerde kendinizden ve habercilik değerlerinden vazgeçeceksiniz. Haberi yapanın tutumu gene de çok önemli. Önerdiğiniz, yapacağınız ya da yaptığınız haberler üzerine tartışmaktan kaçınmayın. Kimi zaman kendinizi anlatabildiğinizi göreceksiniz. Aksi takdirde, sansürden daha tehlikeli olan oto-sansürün tuzağına düşersiniz.

Neden haber çeşitliliği yok?

Bütün televizyonlarda bütün haberler birbirinin tekrarı, acaba neden? Buna bir cevap verebiliyor musunuz? Holdingler televizyonlara çok hâkim olduğu için mi acaba böyle? Peş peşe, peş peşe baktığınızda çıldırtıcı bir aynılık var. Bunun dışına kimse çıkamıyor mu acaba? Ya da gerçekten gazetecilik anlayışımızda birtakım çarpıklıklar olduğu için mi sonunda magazin her şeyi boğuyor. Az önce sorulan soruyla ilgili olarak katılıyorum arkadaşıma, magazine bir yerde dur dememiz gerekiyor, yoksa haber kayboluyor. Evet iyi magazin de var, ama magazin çok tatlıdır diye gazeteyi yok ediyorsa, o zaman biz haber alma organımızı zaten

kendi elimizle yok ediyoruz. Yok etmekten kastım şu: Magazine boğulmuş bir gazetenin haber verme fonksiyonundan uzaklaştığını düşünüyorum. Haber, bulamaç halinde sunulan bu garip karmaşanın ortasında kaybolup gidiyor bence. Magazin kirliliği televizyonlarda daha bariz. Acaba, televizyonların arasında saklı perdeler var, açıyorlar haberi birbirlerine mi veriyorlar diye düşünüyor insan bazen. İnsan kuşkuya kapılıyor, acaba aynı biçimde mi düşünüyor bütün gazeteciler, bütün genel yayın yönetmenleri diye. Niye hepsi aynı haberi büyütüyor örneğin?.

Gazeteleri hem eleştiriyoruz, hem de siz bu gazetelerde barınmak zorundasınız değil mi? Bunun ikisini nasıl bağdaştıracaksınız? Ben büyük gazetelerin hiçbirinde çalışmadım. Ama TRT deneyimimden çok sahici bir örnek vermek istiyorum. 1986 ya da 1987 yılıydı. TRT-2 adı altında bir radyo haber yayını hazırladık bir dönem. Devletin radyosundan muhteşem bir yayın yapıyorduk. Çünkü sadece akış planı yapılıyordu. Ses unsuru çok fazla kullanıldığı için o sesler bant olarak kaldığından, deşifre edilmediğinden sadece dinleyenler onun içinde ne olduğunu fark ediyor, denetime girmiyordu. Yoksa TRT'de çok büyük bir denetim vardır. Fakat radyo o kadar güzel, o kadar muhalif, o kadar haberden yanaydı ki bir gün dediler ki, "Bu yayın korsan bunu kapatıyoruz." Nitekim kapattılar da. En son çalıştığım yer ise *Cumhuriyet* gazetesiydi. Orada da haber "rap, rap, rap" gelir, gider, çıkar. Hani büyük bir haber yaratalım, şunu yapalım gibisinden heyecanlara prim verilmez.

Burada deneylerini aktaran gazeteci arkadaşların bir dönem çalıştıkları *Nokta* dergisi deneyimi var. Belki de hepimize bu haber merakı, haber duygusu oradan geldi. O kadar kolektif bir anlayışla çalışıyorduk ki tadı hep aklımızda kaldı ve bir türlü gitmiyor..

Hayata haberci gözüyle nasıl bakabiliriz?

Gazetecinin haber önereni her zaman sevilir. Fabrika gibi hep kendisine söylenen haberi yapanlar çoğunluğu oluştursa da, ken-

di haberinizi önermek işi daha zevkli hale getirir. Olayları iyi izliyorsanız haber önermekte zorlanmazsınız, ama bu önerme mantığı zaman içinde insanın içine yerleşir. Hayata haber gibi bakmak sizin dağarcığınızı zenginleştirir. Bu konuda hünerli olmak önerdiğiniz haberlere bir de "bakış açısı" katmaktan geçer. Bunun için de düşünmek gerek. Bir haber onlarca ayrı noktadan görülebilir. "Bakış açısı" denildiğinde anlatılmak istenen budur. Siyasi eğiliminiz, cinsiyetçiliğe karşı duruşunuz, çevreci kimliğiniz, insan haklarından yana olmanız haberler karşısında size yeni pencereler açar.

Bir yol serüveninden haber...

Günlük hayattan haber çıkarmak için nasıl bir yöntem izlemeliyiz? Ben bugünkü yol serüvenimden ürettiğim haberleri sizinle paylaşacağım. Gelirken Büyükada'dan deniz otobüsüne bindim. Bu yüzden çok erken geldim. Yazın insanlara uygulanan bir tarife zulmü var. Düzgün bir şekilde tarife yapılamıyor. Hep bunu düşünüp sinirleniyor herkes. Ayrıca sabah ilk araç çok dolu oluyor, kimse binemiyor. Aynı yerden kalkan vapurlarla deniz otobüslerinin tarifeleri de ayrı zamanlarda ve ayrı insanlar tarafından yapıldığı için aralarında koordinasyon olamıyor.

Bu tarifeler ne zaman yapıldı acaba diye düşünerek yola çıkalım mı? Eski bir dostum; "bu tarifeleri en son İstanbul'daki Fransızlar yapmıştı" dedi. İstanbul'daki Fransızlar demek, İstanbul'un işgal altında olduğu 1920'li yılların başları demek. Hiçbir zaman tarife konusunu araştırıp haber yapmaya fırsat bulamadım ama hep aklımın bir kenarında durmuştur. Tarife yapmak ciddi bir uzmanlık, bir şehir yönetim becerisi gerektiriyor. Ama şu anda böyle bir uzman ekip yapmıyor tarifeyi. Kaymakamın da aralarında yer aldığı bir grup görevli ve her sene eski tarife geçerli olsun mu, bir tane eksiltelim mi, artıralım mı diye konuşuyorlar. Bunların çoğu da deniz ulaşımı kullanmayan kimseler. Halbuki ciddi hesaplanmış bir tarifeyle, aynı sayıda vapur ve iskele kullanarak seferleri

çoğaltmak mümkün. Deniz otobüsü ve vapurlar da birbiriyle uyumsuz çalışıyor. Yani birinden inip öbürüne binip yola devam edemiyorsunuz. Mutlaka beş dakikayla kaçırıyorsunuz. Yani tarifeler akıllı değil aptal.

Haber konunuzu buldunuz, şimdi bunu yazıişlerinin cazip bulacağı bir habere dönüştürmek, topladığınız malzemeyi nasıl sunacağınıza bağlı. Yoksa "ada tarifesi başarısız" dediğimiz zaman bu bir ajans haberi gibi kalır. Çok fazla bir cazibesi yoktur. Habere insan unsuru kattığınız zaman bambaşka bir boyut kazanır. Yurttaşların önemli bir sorununu dile getirmiş olursunuz, ikincisi de Belediye'nin yerine getiremediği önemli bir hizmeti sergilemiş olursunuz.

"Kardeşim sizin tarifecileriniz nerede ve ne eğitimi görmüşler? Peki yurtdışına bu kadar para harcıyorsunuz, olmadı bir tane Fransa'dan gene bir tarifeci getirin." Bundan şık bir haber olur. Tarife haberini çeşitlendirebiliriz... Bir işin matrak tarafı var, kullanılan tarife öylesine eski ki, buna kargalar güler gibisinden mizahi haber yapabiliriz... Böylesine eski tarifeleri kullanmakla ekonominin ve tek tek insanların kaybettiği zamanı ve parayı hesaplayabiliriz. Bürokrasinin yeni döneme ayak uyduramayışına örnek olarak ele alabiliriz. Başka ülkelerde tarifeye verilen önemi haberleştirebiliriz.

Haber için masabaşı bilgileri topladıktan sonra yetkililere başvurmak çok iyi olur. İDO'nun bir yöneticisiyle konuşmak haberimizi zenginleştirir. Onların söyleyecekleri habere bambaşka bir boyut katabilir. Zaten kural olarak da konuşmak gerekir.

Son olarak da haberinizin takibini sağlama alın. Haberi güçlendirecek tutum haberinizin takibini yapmanızdır. Yazıişlerini bu takibin önemli olduğuna ikna ederseniz, siz ada tarifesini değiştirmeyi de gündeme getirebilirsiniz. Yüzlerce haber, takibi yapılmadığı için etkisiz kalıyor.

Yine bu yol serüveni ile bağlantılı başka haber önerilerim var... Adada yaşayıp da deniz otobüsüne yer kalmadığı için bineme-

yenlerin hikâyeleri de son derece ilginçtir. İşini kaybeden, Amerika'ya gidecek uçağını kaçıran olabilir. Hastanedeki randevusuna, ameliyatına yetişemeyenler de. Yani bu insanların hayatlarını etkileyebiliyor, kavgalara neden olabiliyor. Üstelik bu sancılı süreçte kamuoyunda tanınan kişiler de rol alabiliyor. Yani konuyla ilgili magazinel anlamda işlevsel bir haber yapmak da mümkün.

Başkalarının haberleri sizin için haber kaynağıdır

Yaşamın içinden haber yapmak, elinizdeki gazete ve dergiden esinlenerek haber yapmayı da içerir. Yolunuz uzun ise mutlaka bir şeyler okuyarak yolu tüketirsiniz. Ben de gelirken elime aldığım dergiden Paşabahçe vapuru üzerine bir haber okudum. İstanbul'un en eski vapuru olan Paşabahçe vapuru da yakında seferden kalkacakmış. Çünkü eskimiş! (Acaba vapur hakikaten çok mu eskimiş, yoksa bunun altında da birisinin rant isteği mi yatıyor? Tabii bunu da kontrol etmek gerekiyor.) *Toplumsal Tarih* dergisinden birisi bu vapurun kaptanıyla konuşmuş. Bu bir televizyoncu için cazip bir konu olabilir örneğin. Sadece kaptanla yapılmış bir konuşma da güzel bir haber olur. İstanbul'da kaderine terk edilen vapurlarla ilgili bir habere de dönüştürebilirsiniz bu fikrinizi. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş'ın bize söz verdiği vapurları çoktan unuttuk. Paşabahçe vapurunun seferden kaldırılıyor olması, bize bunu da hatırlatmalı. Olayın geçmiş bilgisine bakmak için de mutlaka interneti kullanmalıyız. Eskiden arşiv odalarında aradığımız gazetelerin, son on yıllık sayıları internet ortamında artık mevcut. Ya da örneğin içinizde Google'dan kaç kişi yararlanıyor? Kullanmayanınız yok demek ki... Az önce Nurcan Akad belirtti. Ulaştığınız bilgileri kontrol etmeniz önemli. Hatalı bilgileri yeniden haber yapmamak gerek. İlgili haber nerede çıkmış, hangi gazetede yayımlanmış, güvenilirliği nedir gibi bir kuşkuculukla denetleyin. Sizler aldığınız eğitim nedeniyle bunu yapabilecek, bir haberin güvenilir olup olmadığını değerlendirebilecek durumdasınız.

TV için çalışıyorsanız...

Vapurun görüntüsünü verebilir, kaptana söz verebilir ve ilgili otoritelere "nerede bize söz verilen vapurlar, niye vapur yerine deniz otobüsü alınıyor?" diye sorabilirsiniz. Bu noktada "tavır" ya da daha önce belirttiğim gibi "bakış açısı" önemli diyorum. Örneğin İstanbul şehrinin bütün silueti değişiyor, vapurların biçim değiştirmesiyle. Dolayısıyla bu bakış açınızı oluşturabilir, İstanbul'un siluetini korumak amacıyla haberinizi çekiştirebilirsiniz. Bütün bu sorular görsel ağırlıklı bir haberle ve cevaplarıyla izleyiciye aktarılabilir. Deniz ve vapur her zaman habere yakışır.

Yıldönümlerini ve filmleri değerlendirmek

Bugünlerde Prenses Diana yine gündemde... Onun onuncu ölüm yıldönümü. *Elizabeth* diye bir film oynadı sinemalarda. İzleyeniniz oldu mu? En iyi kadın oyuncu Oscarı'nı kazandı başroldeki oyuncu. Film aslında Diana'nın üzerine kurulmuştu. Filmden anlıyorsunuz ki on sene önce hayatını kaybeden Diana gerçekten magazin gazetecilerinin kurbanı olmuş. Bu işin dramatik tarafı da şu, medya onun hep flörtleriyle ilgilenmiş. Halbuki Diana kara mayınlarıyla kavga etmiş, çocuklar için çalışmış. Pek çok alanda kendisine yakıştırdığı konularda öncülük etmiş. Filmi seyredince ben utandım, dedim ki bu kadın İngiltere hanedanlığını da sarsmış, ama bunu on sene sonra fark edebildim. Bir film sayesinde... Prenses Diana her zaman için magazincilerin baş konusu olmuş, ama hiçbir zaman o magazinciler Diana'nın kim olduğu üzerine düşünüp, araştırmamışlar. Çünkü orada önemli olan iki satır ve bir güzel fotoğraf.

Öyleyse örneğin, "10. ölüm yıldönümünde bilinmeyen Diana" diye bir haber yapabilirsiniz. Her ünlü kişinin bilinmeyen yönleri haber olmaya devam eder çünkü. Öldüğü yıl yapılan törene zorla götürülen kraliçe bu sefer torunlarının düzenlediği törende en önde duruyordu. Değişik açılar farklı haberler yaratır. Feminist kadınlara gidip Diana'yı sorabilirsiniz. "Toplumsal bir rolü var

mıydı, yok muydu" sorusunun yanıtı da iyi bir haber olabilir. Farklı bir kadın olduğu için Diana'yı sarayda bir bakıma ezdiler. Kuraldışıydı, kraliyet ailesinin törelerine kafa tutuyordu. İşte bunlar haberinizi farklı kılacak bakış açınızın unsurları olabilir. Ben örneğin, Diana'nın kara mayınlarının toplanması meselesine duyarlılığını ve yaklaşımını çok önemsedim. Ne yazık ki, Diana ölene kadar biz gazeteciler de ona sarayın penceresinden bakmışız. Halbuki o kendi döneminde cesaretle bir şeylere el atıp ciddi şeyler yapmaya çalışmış. Ben böyle bir haberi okumak isterim. Ya da yöneticiysem, bir genç gazeteci gelip de bunu bana teklif ettiği zaman gazeteye koymak isterim.

Festus Okey'i tanıyor musunuz?

Beyoğlu'nda çok yakın bir yerde kaldığınıza göre Beyoğlu ile ilgili haberlere kulağınız kabarık olmalı. Beyoğlu'nda bir cinayet işlendi. Evet bir siyah adamı, çok genç bir futbolcuyu karakolda öldürdüler. Polisin elinden silahı almak isterken vurulduğu iddia edildi. Adı Festus Okey'di. Ülkesinde Gambia formasıyla oynuyormuş. Festus Okey 1982 doğumlu genç bir sığınmacıydı. Beyoğlu karakolu BİA'nın çok yakınında bir yerde. Geçerken bir bakın yani, mekân neymiş, ne değilmiş. Haberlerde mekânlar da önemlidir. Bir gece yarısı sanıyorum, Festus'u kimlik sorarak götürüyorlar. Haber gazetelerde pek yer bulmadı. *bianet* ile *Radikal* gazetesi önemsedi sadece.

Devletten maaş alan bir polis, korumakla görevli bir kişi, sığınmacıların tutulduğu "Yabancı Misafirhanesi" denilen yerde kalan bir siyahı öldürüyor. Habercilik açısından "olay" bitmedi aslında, devam ediyor. Festus'un cenazesi henüz gitmedi ülkesine, morgda duruyor anladığım kadarıyla. Şimdi siz Festus Okey'le ilgili nasıl bir haber yaparsanız Nurcan'a kabul ettirebilirsiniz? Haberi kullanılır kılmak, yapmak kadar önemlidir çünkü. Gazetelerin polis muhabirleri bu olayın perde arkasını çıkarabilir mi? Biraz zor, polisler birbirlerini koruyacakları için... İçeride kişisel bir düşmanlık olacak ki, bu adam Festus'u öldürdü desinler.

Haberimizi nasıl yapmalıyız?

Kullanacağımız dilden, sözcük seçiminden başlayalım. Haberde kullandığımız dil çok önemli. Konumuz Festus Okey'in şüpheli olarak yoldan alınıp götürüldüğü Beyoğlu Emniyet Müdürlüğü'nde beşinci katta, polis memurunun elinden silahını almaya çalışırken çıkan arbedede ateş alan silahtan çıkan kurşunla öldüğü açıklaması. Bu Emniyet açıklamasının tek doğru olarak ele alınmaması gerekliliğini hatırlayalım ve bu "bilgi"yi verirken, mutlaka Emniyet Müdürlüğü açıklaması olduğunu belirtelim. Çoğu zaman gazetelerde okuduğumuz gibi, sanki olay sırasında oradaymışız gibi, "almaya çalıştığı silah patladı ve öldü" demeyelim. Tekrar dil meselesine dönersek, Festus Okey'e "siyah" ya da "Afrikalı" diyelim, "zenci" değil, bu ikincisi ayrımcı bir sözcük. Kullanmamayı tercih ediyoruz.

Bu habere toplumsal sorumluluk ilkesiyle bir boyut katabilmemiz için, onu boyutlandırmalı, genel bir sorunun parçası olarak bağlamını kurmalıyız. Bunun için de örneğin hem Festus Okey hem de genel olarak Türkiye'deki mültecilerin sorunlarıyla ilgili bilgi toplayabilmek için, aynı koşullarda yaşayan mültecilere ulaşmalıyız. Nerede bulacağız onları? Kumkapı'daki Yabancılar Misafirhanesi'nde kalıyormuş gazetelerden öğrendiğimize göre. O zaman haberi yapacak gazetecinin mutlaka oraya gitmesi gerekiyor. Gambia formasıyla oynuyormuş, ancak futbol oynamak için Türkiye'ye geliyor ve mülteci statüsünde.

Bir de olaya yeni Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu (PVSK) açısından bakmakta yarar var. Bu olay yeni yasanın yarattığı atmosferin ilk cinayeti olabilir çünkü. PVSK'nın polislerin yetkilerini insan hakları ihlallerine zemin hazırlayan şekilde değiştirmesinden bu yana fiziksel şiddet kullanımı arttı. 2007 Haziranında yürürlüğe giren kanun polislere istediğini durdurup kimlik sormaya, zor kullanmaya ortam hazırlıyor. Bu değiştirilmesi gereken çok kötü bir kanun. Beyoğlu Karakolu ise deyim yerindeyse "namlı" bir karakol. Orada travestilere, eşcinsellere ve solculara nasıl kötü mu-

amelede bulunulduğu herkesçe bilinir. Dolayısıyla siyahların da kötü muamele görmesini bekleyebilirsiniz bu karakolda.

Diğer yandan, Festus'a yapılan bir yana, PVSK çıktığında gazeteciler bu kanunun yol açacağı sonuçları yeterince haber yapmadılar. Umarız bundan sonra, bu kanunun nasıl Festus'un başına gelen benzeri polis suçlarına zemin hazırladığını vurgulayan haberler yaparlar. Bu arada belirtmeliyim ki, Beyoğlu Karakolu üzerine çok haber yapıldı ancak istenen sonuç elde edilemedi. Buna rağmen kangren olmuş konularda haber yapmaya devam etmek gerekiyor ki ilgililer harekete geçmeye zorlansın. Yani haber hep yeni olanın duyurulması değildir. Çözülemeyen sorunları döne döne haber yapmaya devam etmeliyiz.

İnsanlar neredeyse artık Türkiye'deki karakollarda, gözaltında gerçekleşen ölümlere alışık hale geldiler! Böyle bir şey olabilir mi? Ancak bu arada önemli bir nokta da şu, haberinizi artık kanıksanan bu "karakolda ölüm" haberlerinden biri haline dönüşmekten kurtarmanız, veya onu da basitçe diğer "Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu değişsin" haberlerinden biri olarak okunmaktan çıkarmanız. Bunun için de, "amatör bir futbolcunun" mülteci olarak yaşadığı "dramı", yeni yasanın getirdiği olumsuz koşullarla birleştirdiğimizde ilgili makamları harekete geçirecek, konuya ilişkin toplumsal duyarlılığı artıracak etkileyici bir haber ortaya çıkartabiliriz. Bunu da Yabancılar Misafirhanesi'ne gidip konuştuğunuz insanlardan Festus'un hikâyesini tamamlayarak yapabilirsiniz. Örneğin, daha annesinin babasının haberi yok çocuklarının uğradığı bu cinayetten.

Yaptığınız haberin takibi de çok önemli. Söz konusu olan böyle haberlerde ise daha da önemli. Bir gazeteci olarak size düşen burada zanlı polisle ilgili işlemesi gereken hukuki süreci de izlemek olmalı. Acaba ilgili zanlı mahkemeye çıkartılacak mı, bunun takibini yapmak gerekiyor. Bu arada ne yazık ki, polisi yeni yetkilerle donatan bu kanunun haber odasında çalışanları bir süre sonra "kanun böyle ne yapalım" mantığına sürüklemesi de mümkün. Kaldı ki, polisi koruyan bu kanun gazetecilerin, yurttaşlar

olarak bizim de haklarımızı daraltıyor. PVSK'yı tartışmaya açmak üzere, hukukçulara başvurabilirsiniz, iki üç gün peş peşe sürdürebileceğiniz haberlerle meselenin unutulmamasını, yetkililerin harekete geçmesini sağlamaya çalışabilirsiniz.[1]

Sivil Anayasa ve Serap Yazıcı

Yine bir haber önerim var sizlere. Bugünlerde sivil anayasa tartışması yapılıyor... Beş-altı kişi hazırlıyor bu anayasayı. İçlerinden biri Serap Yazıcı, seminer mekânımız olan Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde öğretim üyesi. Şu anda örneğin gidip biriniz Serap Yazıcı'dan bir söyleşi isteyebilir. Tabii ki yaptıkları çalışmayı size olduğu gibi sunmayacaktır. Ancak onun hukuk anlayışı, dünya anayasalarına, Türkiye'deki anayasalara ve anayasa yapma süreçlerine bakışı gibi konular etrafında bir söyleşi yapılabilir, manşetlik haber çıkarılabilir.

Şimdi burada tartışalım diye söylüyorum... Serap Yazıcı çok iyi bir hukukçu olarak biliniyor. Bu arada gözlerinin görmediğini biliyoruz. İşin bir de bu tarafı var, yani maalesef gazete yöneticileri böyle şeylere bayılır. Ancak bu etiğin alanıyla da ilgili bir sorun. Yani bu konuya nasıl yaklaşırsınız, ne yaparsınız, haberin içinde değinir misiniz, değinmez misiniz, kendinizle baş başa kalıp etik bir tercihte bulunmanızı gerektiren bir durum.

Bu arada insanın görmüyor olması, onlara (yanlış biçimde) "özürlü" denilmesi mantığında da saklı olduğu gibi bir "ayıp" değil, ama bunlar gazetecilerin her zaman "magazinvari haber değeri" yükledikleri, istismar ettikleri konular arasında olduğu için bu hassasiyeti taşımanız gerektiğini hatırlatıyorum ben size. Bence haberin konusuyla doğrudan ilgili olmadığı sürece, ortada bir "engellilik" hali varsa bunu belirtmek gerekmiyor. Yine ekleyeyim, belki "engelli" sözcüğü de, "özürlü" kadar olmasa bile sorun-

1. Bu yazı basıma hazırlandığı sırada, Festus Okey'in öldürülmesi davasında sanık polis memuru Cengiz Yıldız'ın "bilinçli taksirle insan öldürmek" iddiasıyla 4,5 yıldan 9 yıla kadar hapis istemiyle yargılanması devam ediyordu.

lu. İngilizcede daha "siyaseten doğru" bir kavram arayışı içerisinde "farklı biçimde muktedir/ehliyetli/yetenekli" kavramı ile karşılayabileceğimiz bir tanımlama kullanıyorlar; "*differently abled*" diyorlar. Burada da bence esas, onların kendilerine denilmesini tercih ettikleri kavramın kullanılması olmalı, ama her zaman bunu bilmek durumunda olamıyoruz ve genelgeçer uygulamalardan biri ya da diğeri arasında bir tercih yapmak durumunda kalıyoruz.

Bu nottan sonra örneklerimize dönelim yeniden. İlle de "siyah" diyoruz Nijeryalı gence. Neden? Ölümüyle siyah olması arasında bir ilişki var çünkü. Öte yandan Serap Yazıcı'nın gözlerinin görmediğini ben size fısıldar gibi söylüyorum, çünkü bunun magazin haberciliği içinde nasıl kullanılabileceğini tahmin ediyor ve bundan korkuyorum. Ayrıca "engellilere" ilişkin kamusal sorumluluğumuzun nasıl yetersiz olduğunun da farkında olduğum için bunun belirtilip belirtilmemesi konusunda kesin bir tavır alamıyorum. Belki hiçbir şey söylemeyip sadece fotoğrafını vermek mümkün.[2]

Bu arada ekleyeyim, Anayasa'yı hazırlayanlardan birinin gözünün görmüyor olması muhakkak bir-iki gazetede öne çıkacak ve siz bunu belirtmeden haber yaparsanız, yazıişleriyle aranızda bir sorun çıkması muhtemel. "Niçin belirtmediniz" diye sorgulanabilirsiniz. Üstelik belki haberin bu vurguyla yayımlanmasından, aralarından birinin böyle önemli bir görev üstlenmesini bilmekten ötürü memnun olacak "görme engelliler" de olabilecek.

O zaman konuyla ilgili şöyle uzlaşalım, ama siz gene de üstüne düşünün. Öyle görünüyor ki, "görme engelini" ön plana çıkarmadan verilecek bir bilgiyle haberi kurmak en iyi yöntem olacak. Aslında çoğu zaman tecrübe size bunu nasıl yapacağınız konusunda yardım ediyor. Bunun olmadığı durumda danışmak da bir yöntem, ancak böylesi hallerde kolayca genelgeçer yanlışların

2. Eğitim çalışması sırasında öğrenciler Serap Yazıcı'nın gazetelerde fotoğrafının yayımlanmış, gözlerinin görmediğinin de belirtilmiş olduğu katkısında bulundular.

içine düşme tehlikesi bulunduğunu bilerek davranın. Çünkü, gazeteciliğin profesyonel ideolojisi dediğimiz şey tam böyle bir tecrübe aracılığıyla işliyor ve kendini yeniden üretiyor aslında. Bundan kastım, profesyonel tecrübeye hem güveneceksiniz hem de dikkatli olacaksınız. Profesyonel ideoloji bir noktadan sonra gazete kimliğiyle bütünleştiği için haber açısından sağlıksız sonuçlar doğuruyor. Danışmak, etik ilkeleri hatırlamak iyi bir yöntemdir. Arkadaşlarınıza da danışabilirsiniz örneğin. İki ayrı akıl bir araya geldiğinde bu gibi sorunlarla ilgili olarak daha sağlıklı tavır üretilmesi mümkün.

En çok sevilen muhabir kimdir?

Benim en çok sevdiğim muhabir, şöyle bir muhabir; otuz tane problem çıkartmadan ama gerektiğinde danışmayı akıl ederek işini tamamlayan. Örneğin haritada bulabileceği bir yeri, internetten ulaşabileceği bir bilgiyi, defterinde olması gereken bir telefonu bana sormayan bir muhabir.

Şunu aklınızda tutun, genelde gazetelerdeki telaşlı iş akışı içerisinde muhabirler yönlendirilmiyorlar... Bunu bilerek, göze alarak yola çıkmanız, kendi kendinizi yönlendirebilmek için de, öncelikle iyi bir haber okuyucusu olmak gerek. Bunun için eleştirel bir konumla, bir yana güzel haberleri koyup onlar gibi haber yapmaya çalışın, diğer yana kötü haber örneklerini koyarak, onlardaki hataları tekrarlamamaya çalışın. Yoksa istihbarat şefiniz size sadece "git şunu haber yap getir" diyecek, nasıl yapacağınızı söylemeyecektir. *bianet* gibi bir yerde çalışıyorsanız durum biraz farklı olur tabii. Çünkü *bianet*'te bir "dergi" gibi çalışılıyor, haberler daha ayrıntılı olmak durumunda, bir de daha çok vakit var. Hata yapılınca düzeltmek için imkân var. Daha önemlisi "hak odaklı habercilik yapmak" iddiası olduğu için özellikle yeni elemanlar belli şekilde yönlendirilmeye çalışılıyor; kiminle konuşacağı, hangi kaynaklara gideceği vb. konularında yardımcı olunuyor. Ama bu yardımın da sınırları var elbette. Sonuç olarak eğer gelip on beş tane gereksiz soru soruyorsanız, o arada ben on beş kere

bölünüyorsam size güvenimi kaybederim. Bu yüzden ansiklopedide, internette, şurada burada bulacağınız şeyleri deneyimliler diye gidip diğer gazetecilere de sormayın.

Cumhuriyet'te çalıştığım dönemde, genç bir muhabir arkadaşım vardı, şimdi NTV'de çalışıyor. Çok gençti, tecrübesi yoktu, üstelik ofisimizde yer olmadığı için, üst kattaki bir ofiste oturuyordu. İsmi Selen Tokcan. Bir gün, bir haber konusu üzerinde anlaşmıştık, birkaç saat yok oldu. Ben "Selen nereye gitti, gelse de konuşsam" diye telefon ettim, baktım gelirken elinde disketi ile geldi. O sıralar *Cumhuriyet* gazetesi içinde birbirimize maille haber yollayamıyorduk. Herkes haberini disket ile getiriyordu. Baktım bitirmiş haberini. Selen'inki bence çok özel bir durum. Hiç çaktırmadan bir şey söylediğin anda anlar, gider, yapar ve getirirdi.

Yine "muhabir nasıl olmalı?" sorusu etrafında devam edeyim. Eğer paylaşmanız/tartışmanız gereken şeyler varsa birim yöneticinizle, bunu mutlaka yapın. Ama sahiden gerekiyorsa... Çünkü habercilikte vakit çok kıymetlidir, elinizi çabuk tutup, pratik olmanız beklenir. Gereksindiğiniz bilgileri nerede bulacağınızı artık biliyorsunuz, bilgisayarlarınız bir lügat, ansiklopedi, on-onbeş beş senelik arşiv işlevini görüyor. Eğer dil biliyorsanız bilgisayarınızda yüz senelik arşivler de var...Yani bu Nijerya nasıl bir ülkedir de bu kadar göç verir dışarıya diye düşünüyorsanız –ki gerekli bir sorgulama bu– gidip de şefinizden öğrenmeye kalkmayın, elinizin altında bu kadar kaynak varken... İyi bir gazeteciliğin sırlarından biri meraklı olmaksa, diğeri de "bilgiye nasıl ulaşılabileceğini bilmek"ten geçiyor. Bu haber yazımını çok kolaylaştırıyor.

Özetle...

Özetle "haber nerede?" sorusuna, her yanımızın haber kaynadığını söyleyerek cevap vermek mümkün. Yeter ki siz, ilgi alanınızı geniş tutun, merak edin ve eşeleyin. Böyle yaptığınızda bir haber havuzu içinde yüzdüğünüzü göreceksiniz.

Haber Nerede?

Füsun Özbilgen

Merhaba arkadaşlar. Benim mesleğim gazetecilik. Otuz yıl bu işi yaptım ve şimdi yeni bir meslek daha edindim; eğitimcilik. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim görevlisiyim.

Eğitimcilik görevine birkaç yıl önce başladığımda derslere iyice hazırlanıp öğrencilere sürekli bildiklerimi anlatarak tüm bilgilerimi aktarmaya çalışıyordum.

Zaman içinde farkına vardım ki, öğrenciler anlatılanları bir süre ilgi ile dinliyorlar ama giderek ilgi dağılıyor.

Genel olarak dinleyiciler –ki genelde bu panellerde, diğer toplantılarda da böyledir– dinlerler, ama on beş dakika kadar sonra yavaş yavaş konuşmacının anlattığı konulara olan ilgilerini yitirirler. Dinler gibi görünen insanlar başka şeyler düşünmeye ve giderek boş boş bakmaya başlarlar. Onun için öğretmenin ve öğrenmenin en iyi yolu aslında insanın bilgiye kendisinin ulaşması, uygulayarak öğrenmesidir. Elbette öğreten biraz yol gösterecek ama aslında siz kendiniz araştırırsanız, uygularsanız, bulursanız, yaparsanız çok daha iyi öğreniyorsunuz.

Mesela burada bizim başlığımız "Haber nerede?" konuşmaları. Sabahtan bu yana seminere katılan uzman gazeteciler sizlere

"haber nerede" sorusuna yanıt olacak pek çok şey anlatmışlardır. Ancak biz burada kendimiz bazı haberler yaparsak, daha çok aklımızda kalır, daha iyi öğreniriz diye düşünüyorum. Zaten bu konuşmalar sonucunda yapacağımız bu olacak.

Öğrenmeyle ilgili kendi deneyimimden bir not...

Size bir örnek vereyim. Bu seminerde size deneyimlerini aktaracak olan ünlü gazeteciler arasında Altan Öymen de var. Altan Öymen bana da gazeteciliği öğreten kişidir.

ANKA Ajansı'nın kurucusu ve duayen bir gazeteci olan Altan Öymen bana da vaktiyle "haber nasıl yazılır" eğitimini vermişti. Yıllar önce dediğim, şöyle otuz yıl kadar önce. Yani sizler henüz doğmamıştınız o zamanlar.

Ben Ankara'da ANKA Ajansı'na 1973'te katıldım. Gerçi daha önce üniversitede okurken, TRT Dış Haberler Müdürlüğü'nde bir yıl kadar çalışmıştım, haber yazmayı, haber dilini filan biliyordum ama mesela habere flaş çıkmayı bilmiyordum.

ANKA'da başladığım gün, hiç unutmuyorum, o günkü Merkez Bankası Başkanı Memduh Güpgüpoğlu bir rapor hazırlamıştı. Yazılı kitapçık gibi bir rapor gönderilmişti ajansa. Türk parasının o zaman "snake" denilen sisteme girişi ile ilgili bir rapordu. Şöyle 20-25 sayfalık bir kitapçık. Altan Öymen bana raporu verdi ve "al bakalım bu raporu haberleştir" dedi.

Bir raporu haber yapmak için önce ne yapmam lazım? O raporu dikkatle okumak, raporun ne demek istediğini iyi anlamak lazım. Sonra ne yapmak lazım? Kısaltıp haber dili ile yazmak lazım.

Büyük bir dikkatle okudum, kafamda konuyu özetledim ve oturdum yazdım. Daktilo yazmayı da biliyordum. O zamanlar haber daktiloyla yazılıyordu. Bilgisayar diye bir şey yoktu. Altan Öymen yazdığım haberi okudu. Sonra ajansın haber masasına geldi. Bütün habercilerin çevresinde oturduğu uzun bir haber masa-

mız vardı. Masanın çevresindekilere döndü ve "arkadaşlar, şimdi size bir haber okuyacağım" dedi ve benim haberi okudu. "Bravo" filan dedi sonra ve "İşte bir haberci" diye beni takdim etti, tabii ben havalara uçtum. Altan Öymen'in bir huyunu sonradan öğrendim, meğer yeni habercileri böyle teşvik edermiş. Bizim mesleki deyimle "gazlarmış". Beni de böyle övgü ile takdim edip güzelce teşvik ettikten sonra dedi ki: "Haber gayet güzel ama bir şey eksik burada; flaş. Flaş nedir? Haberin girişine, en önem verdiğiniz bölümü ve fikri özetle yerleştirmektir. Şimdi al bu haberi, gayet güzel, ama bir de şu flaşı da çık öyle getir."

Haberi yeniden okudum ve biraz daha uğraştım, didindim. Bana göre en önemli kısmını flaş olarak yazdım. Flaşı haberin girişine yerleştirerek tam bir haber haline getirdim. Ondan sonra da başlıklarını attık ve benim haber de İstanbul'a geçilen diğer haberler gibi telekse verildi. Büyük başarı; haber yazıyorum ve hemen servise konuluyor...

O zamanki sistemde haberler İstanbul'a teleks ile geçilirdi. Teleks Ankara-İstanbul arasındaki haberleşmeyi sağlıyordu. Teleksi yazan bir teleks memuru vardı, PTT'den gelirdi. Telekste haber daktilo gibi yazılır, bu sırada teleks makinesi bir kâğıt şeride delikler açardı. Şeritte açılan delikler, aynı şekilde karşı tarafa da şerit düzeninde ulaşır ve İstanbul'da bulunan makine de aynı şeritlere açılan delikleri deşifre ederek haberi yazıya dökerdi. Böylece haber daktilo edilmiş şekilde Ankara'dan İstanbul'a teleks aracılığı ile iletilirdi. Teleks kâğıdı da, bugünkü kâğıt havlular gibi uzun rulo kâğıtlar şeklindeydi. Haberler arka arkaya bu rulo kâğıtlarla yazıya dökülürdü. Haberler bittikçe teleksçi rulodan o haberi kesip yazıişlerine iletirdi. Haber masasının üstüne getirilen bu haber kâğıtları için "haber şimdi teleksten düştü" denirdi.

Benim yazdığım o Güpgüpoğlu haberi de telekse verildi ve İstanbul'a geçildi. O zamanlar *Günaydın* gazetesi çok popüler, renkli bir gazeteydi. Bu gazetenin bir de siyah beyaz bir ciddi haber eki vardı. İşte ertesi gün benim yazdığım haber iki sütun halinde bu

siyah beyaz ekte manşetten yayımlandı. Yayımlandı dedimse sakın öyle Füsun Özbilgen imzalı filan zannetmeyin. Sadece haber yayımlandı. Ama onu ben yazdım ve bunu sadece ben ve ajanstakiler biliyor ya yeter... Ajans gazetecisinin haberi öyle imzalı filan yayımlanmaz. Her zaman için ajansın adıyla yayımlanır. Sonradan bir gazeteye geçtikten sonra adınız yavaş yavaş duyulmaya başlanır. O da yazıişleri müdürü beğenir de imzanızı kullanırsa. Genellikle yeni başlayan haberciler için "daha kim oluyor imzasını koyacağız, hele bir öğrensin gelsin" filan derler. Bir habere şu kadarcık imza girsin diye işte hayat boyu heyecanla çalışırsınız.

Sonra bir bakarsınız ki emeklilik yaşı gelmiş. Gazetecilikte emeklilik yaşı yoktur, öyle bir yaş yoktur gerçi ama bir yerde binlerce haber yazdıktan sonra bazen benim gibi sektör değiştirmek istersiniz. Ya da devam edeceğim deyip, Altan Öymen gibi hâlâ koşturursunuz. Habercilik heyecanı insanın içinde sürer gider.

Bunları şunun için anlatıyorum. İlk öğretilenin ötesinde, yaptığınız tüm haberler kendi çabanızın ürünüdür. Kendiniz yaparak işi öğrenirsiniz. Bu açıdan benim söylemek istediğim şu: Ne kadar iyi anlatırlarsa anlatsınlar, dinleyen kişiler kendileri yazmadan, uygulamadan ve her seferinde kendisi koşturup araştırıp yazmadan, haberciliği dinleyerek öğrenemez. Haberini ne kadar çok kendisi araştırır bulur ve yazarsa o kadar iyi öğrenecektir. Bakın ben otuz sene habercilik yaptığım süre içinde yüzlerce, binlerce haber hazırladım, yazdım, ettim, çoğunu da şimdi unuttum ama o ilk yaptığım haberi hiçbir zaman unutmadım. Hep aklımda kaldı. Çünkü habere flaş yazmayı o haberde kendim yaparak öğrenmiştim.

Şimdi siz de mümkün olduğu kadar kendiniz çalışarak, kendiniz haberi düşünüp yapmaya başlarsanız, bugün burada böyle bir çalışma yaparsak, yaptığınız işler daha iyi aklınızda kalacaktır. Onun için şimdi bu seminer boyunca deneyimli gazetecilerden dinlediğiniz konuları da anımsayarak kendi haberlerinizi düşün-

meye başlayın. Elbette eğitim süreciniz boyunca yaptığınız çalışmaları ve burada öğrendiklerinizi de katarak, kendi haberinizi hazırlamayı düşünün.

Gündemi yakalamak ve önüne geçmek

Bugünün gündemini şöyle bir düşünüp, yarın mesela *Milliyet* gazetesine gidecek ve haber toplantısına katılacaksanız, kendi haberinizi sunmaya hazırlanın. Şimdi birer kâğıt kalem çıkarıp yarın sabah bir gazetenin haber toplantısına katılacak gibi burada iki tane haber önerisi yazın. Bu haber önerilerinizi yazmadan önce bugünün gündemini şöyle bir aklınızdan geçirin. Yani bugünkü derken, bugünlerin gündemde olan konularını düşünerek *Milliyet* gazetesinin haber toplantısına ne önerirsiniz? Elbette sadece siyasi bir haber olmak zorunda değil. Gerçi siyasi olaylar şu anda çok fazla güncel, çünkü yaz aylarında biliyorsunuz tatil yapılmadı. Siyaset çok canlıydı, seçimler oldu, cumhurbaşkanı seçildi, hükümet kuruldu filan çok aktif ve canlı bir siyasi hayatımız var. Ama sizin ilgi alanınızın mutlaka siyaset olması gerekmiyor.

Siyaset ne için yapılıyor, insanlar için. İnsanların siyasetten beklentileri ne? Kendi ilgi alanlarını, kendi yaşamlarını zenginleştirmek, kendi haklarını muhafaza etmek, özgürlüklerini genişletmek. Bu nedenle haber önerilerinizi insan odaklı olarak düşünebilirsiniz. Kadın sorunları biliyorsunuz ülkemizde çok canlı, haberinizi kadın odaklı düşünebilirsiniz.

Çocuklarımızın sorunları çok fazla. Haberinizi çocuk odaklı düşünebilirsiniz. Kültür sanatla ilgileniyorsanız, bu konularda haber hazırlamayı düşünebilirsiniz. Ne var mesela İstanbul'un sanat gündeminde bu hafta? Çok önemli, kültür sanatla ilgili İstanbul'da bir gündem açılıyor. Onunla ilgili düşünebilirsiniz. Şöyle bir düşünün sizi ne ilgilendiriyor. Yarın diyelim ki muhabirsiniz ve sizi çağırdılar ve "ne var elinde" diye sordular.

Bir haber ünitesinde çalıştığınız zaman, her zaman için elinizde böyle birkaç tane haber önerinizin hazır olması gerekir. Biz eski-

den, gazeteye iyi girmesini istediğimiz haberleri boş günlere saklardık. Çünkü gündemin dolu olduğu günlerde en önemli haberler girer gazeteye. Boş günlerde yazıişleri şöyle ilginç haber ve konu araştırır, işte o zaman elinizde iyi bir haberiniz varsa hemen onu gazlarsınız. Haber gider birinci sayfada kendine güzel bir yer bulur o zaman. Bu nedenle siz habercilerin elinde, aklında her zaman için iyi öneriler ve konular olması icap eder. Eğer haberci olmak istiyorsanız zaten her zaman için bütün antenlerinizi açık tutacaksınız. Antenleriniz ne ölçüde açıksa o kadar çok haber konunuz olur.

Şimdi şöyle bir düşünün bakalım, sizi bugünlerde en çok neler ilgilendiriyor? Şu ânın Türkiye'sinde yarın gazeteye girmesini istediğiniz, sizin de ilgiyle takip edebileceğiniz haberler neler olabilir? Herkes şimdi iki tane haber önerisi yazsın ve burada bu öneriler üzerine biraz tartışalım.

Önerilerinizi hazırlarken danışabilirsiniz, soru sorabilirsiniz. Sizin gündeminiz de önemli tabii ama yani tamamen gazetenin ve toplumun gündemi dışında bir öneri olursa da gazeteye girmez, çünkü yazıişlerinin ilgisini çekmez. Buna göre, gazeteye girebilecek gibi, gündemi yakalayabilecek gibi öneriler düşünün. Hangi konuda isterseniz olur, sanat olur, kültür olur, spor olur, ben spordan çok fazla anlamam ama neden olmasın?

Dış politika da olur elbette. Kıbrıs mı? Kıbrıs Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri. Daha ne istiyorsun işte madem Kıbrıs'tan geliyorsun, Kıbrıs ve Türkiye üzerine bir haber öner o halde. Kıbrıs'ta neler oluyor, Kıbrıs'taki yaşam, ticaret... Kıbrıslı Türkler mesela Rum kesimine rahat geçebiliyor mu? Oradaki sorunlar neler, su sorunu var değil mi?

Manas'tan gelen öğrenci de aynı şekilde. Sizin de mesela öğrencilerin Türkiye'de iş bulma sorunu var değil mi? Veya size ilginç gelen haber olacak ne gibi konular var? Hayatınızla ilgili, kendinizle ilgili, yani mutlaka siyasetle, dış politikayla ilgili filan olması şart değil. Unutmayın ki her zaman için kendi çevrenizde geli-

şen konular da haberdir. Kendi çevrenizde yaşadığınız sorunlar haber konularıdır. Mesela Türkiye ile Kırgızistan arasında eğitim anlaşmaları var mı? Öğrenciler ne tür olaylarla karşılaşıyor. Ulaşım sorunları var değil mi? Bu gibi pek çok sorun olabilir.

Herkes kendi çevresine göre düşünebilir. Kendi geldiği yörenin sorunlarını düşünebilir. Kendi yaşadıklarını düşünebilir. Şu an en kolay yapabileceğiniz haberler, kendinizin bildiği konulardaki haberlerdir. Yerel medyalarınızı haber yapabilirsiniz. Oradaki öğrenci sorunlarıyla ilgili haberler yapabilirsiniz. Eğitim zaten sorunlarla dolu.

Kimlerle konuşur, haberi nasıl gerçekleştirir, kimlerden bilgi alabilirsiniz, bunları da düşünün öneri hazırlarken. Önerdiğiniz haberi nasıl geliştireceğiniz üzerine de düşünün. Şimdi haber yazmıyoruz zaten, haber konuları araştırıyoruz, yani haber öneriyoruz. Nereden bilgi alacağız, ne yapacağız sorularına cevap arıyoruz, yazmak daha sonraki aşaması.

Haber önerileriniz

Evet önerileriniz çok güzel, çok güzel, herkes yazsın ondan sonra hepsinin üzerinde konuşalım. Nasıl geliştireceğimize bakalım. Bu haberi nasıl geliştireceğinizi düşünün. Evet herkesin kafasında oluştuysa, yazdınızsa önerilerinizi, teker teker başlayabiliriz.

İki öneri, ikisi de eğitimle ilgili, biri gerçekten de çok güzel bir konu. Öğrenci konseyleri şimdiye kadar YÖK'e bağlı çalışıyormuş. YÖK kaldırılırsa nereye bağlı olacak? Bunu öğrenci konseyleri düşündü mü, konuştu mu? Nasıl bir hiyerarşi oluşacak, böyle bir öneri. Bununla ilgili kimlerle konuşulabilir. Sadece öğrenci konseyi başkanıyla konuşulmaz, başkalarıyla da konuşulabilir değil mi? O zaman sen bu öneriyi getirirken ne yapacaksın, kimle konuşacaksın diye sorarlarsa öğrenci konseyiyle diyebilirsin, YÖK'ten görüş almaya çalışabilirsin. Böyle bir yasayı hazırlayan hükümet çevrelerinden ve öneri sahiplerinden haber almaya çalışabi-

lirsin. Üniversite yönetimleri ne diyor ve bu kararlarla öğrenci konseyi ne olacak. Bütün öğrencileri ilgilendiren güzel bir kitle haberi çıkar.

Bir diğer öneri, "İlahiyat Fakültesi öğrencileri kız öğrencilerin türban sorununa nasıl yaklaşıyorlar?" Sadece İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin değil aslında bu sorun, önümüzdeki dönemde çok yaygın olarak herkesin tartışacağı ve merak ettiği bir konu. Öğrenci odaklı baktığınız için ilginç bir yanından yansıtılmış oluyor. Tabii burada önemli olan habercinin ulaşabileceği çevreyi de düşünmesi. Mesela ben Manas'ta araştırma yapacağım demiyor arkadaşınız. Kendi bildiği çevreyi öneriyor değil mi? Bu da çok önemli, çünkü bir haberi önerirsiniz ama gidip yapılabilirliği yoktur haberin, zordur. Sizin ulaşabileceğiniz çevrelerde değildir. O zaman sadece önermiş olursunuz. Bu önerilerde akıllıca bir yaklaşım var. Çünkü önerenin kendi çevresi, kendisinin ulaşabileceği insanlarla yapılabilecek bir haber. Haberlerimizi sadece ve sadece yetkililerden almak üzere düşünmemek, özellikle o kararlardan etkilenen insanlarla konuşarak geliştirmek daha önemli, ki bu genelde unutuldu bizim ülkemizde. Halbuki insanlarla konuşup insan odaklı habercilik yapmak, yurttaş gazeteciliğidir bir anlamda. Bu tür haberler yapmak çok daha önemli.

Bizler habercilik yaparken aslında neyi amaçlıyoruz? Doğrudan doğruya insanların ne düşündüğünü, ne yaptığını, ne istediğini, neyi arzuladığını topluma ve o insanlar hakkında karar alabilecek durumda olan yöneticilere iletmek istiyoruz. Yöneticilerin neyi planladığını da o planlanan kararlardan etkilenecek olan insanlara ve okurlara iletmek istiyoruz. Neden? Çünkü o yöneticilerin aldığı kararlar bizim hayatımızı değiştirecek. Bizim hayatımızdaki birtakım şeyleri etkileyecek.

Yurttaş odaklı habercilik yaptığımızda yöneticiler o kararları alırken yurttaşların görüşlerinin, yönetilenlere iletilmesini sağlıyoruz, neler düşündüklerini, beklediklerini ortaya çıkarmış oluyoruz. Çünkü, sokaktaki insan ne düşünüyor, ne bekliyor, yöneticilerin

onları bilerek karar alması lazım. Bu anlamda da gidip türbanla ilgili tartışmaların odağında yer alan öğrencilerle konuşmak çok önemli. Bunun bilinmesi gerek.

Diğer iki öneri de çok güzel. İkisi de İstanbul'la ilgili. Bu haber önerisi Beyoğlu'ndaki yemek kültürü, seçenekleriyle ilgili. Gerçekten de Beyoğlu yemek seçenekleri açısından çok zengin. Bir yandan fast food dükkânlar çok. Onlar artık fabrikasyon olarak üretim yapıyor. Bir de göreli olarak daha yeni açılmaya başlayan geleneksel yemekler sunma iddiasındaki yerler var. Görüyorsunuz, kadınlar vitrinde oturuyor, gözlemeler yapıyor... Böylelikle iki tane ana akımın örnekleriyle bir arada karşılaşılıyor. Ben böyle düşünmemiştim, çok güzel bir gözlem, gayet güzel. Yeni bir bakış açısı, gördüğünüz gibi.

Bir diğer öneri, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesindeki kalp hastalıkları ile ilgili. Ancak bu konuda bana hatalı gelen bir şey var. Türkiye'nin güneydoğusunda bu hastalığın daha fazla olduğu gibi bir varsayımdan yola çıkıyor, peki hangi verilere göre, hangi kaynağa göre? Varsayımlardan yola çıkarak böyle bir iddiada bulunamazsınız, ya da "benim izlenimime göre" diyemezsiniz. Kaynağınızın ne olduğu önemli burada. Çok et ve katı yağ yiyorlar, sağlıklı beslenmiyorlar, bu nedenle kalp hastalıkları fazla gibi bir varsayımdan yola çıkılıyor. Ama varsayımla ya da izlenimle haber yapılmaz. Bu konuyla ilgili veriler, araştırmalar olması gerekir. Ancak bunların varlığında bir haber ortaya çıkar.

Bu ilk öneriler, araştırmacı gazetecilik konusu olabilecek nitelikte. Bu Türkiye'de çok eksikliği çekilen bir habercilik tarzı. Bir diğer öneri de fikir suçlarına verilen cezalarla, insana yönelik şiddet suçlarına verilen cezalar arasındaki büyük oransızlık ile ilgili. Doğru böyle bir oransızlık var. Peki bunu nasıl haber yapacaksın? Anayasa'nın demokratik olmadığını, Ceza Yasası'nın hiç adil olmadığını belirterek eleştirel bir yaklaşım getirebilirsiniz, ama bu sizin yorumunuz olur. Önemli olan bu konuyu nasıl haber haline getireceğiniz dolayısıyla.

Türk Ceza Kanunu ne zaman değişti örneğin? Yeni değişti. Ne yapabilirsiniz o zaman? Diyelim ki bu yasa Meclis'ten geçerken Adalet Komisyonu Başkanı kimdi, mesela onu bulup konuşabilirsiniz. Sonra hukukçular, avukatlar, Baro'dan görüş alabilirsiniz. Yani burada da sizin yargınız haber yapmak için yeterli değildir. "1982 Anayasası demokratik değil" demek de bir iddiadır, üstelik kabul gören yaygın bir iddia olmasına rağmen, bunun da uzman görüşleriyle tartışılması gerekir. Haberinizi somut olarak kurmanız gerekir.

Bu önerinizde somut olarak ne göstereceksiniz? Mesela yurttaş odaklı bir habercilik yapmak istiyorsanız, bir fikir suçlusunu haberinizin merkezine alabilirsiniz. Kendisiyle görüşmeniz mümkün olmazsa ailesine gitmeniz, avukatı ile konuşmanız gerekir. İzin verdikleri takdirde ailesinden mektupları istenebilir, bunların hepsi bir araya getirilebilir. Haberinizi geliştirmek için mesela, sonra da kapkaç mağduru olan bir insana ulaşılabilir. Kendisine saldıran biraz yatıp serbest bırakılmıştır, o hâlâ daha hastane hastane dolaşıyordur gördüğü şiddet nedeniyle vs. Böylece haberinizde kullandığınız bu insan öyküleri aracılığıyla, Türk Ceza Kanunu'nda fikir suçlarına verilen cezaların, insana yönelik şiddet suçlarına verilen cezalara göre çok daha ağır olduğunu örneklemiş olursunuz. Alacağınız uzman görüşleriyle bu örneklerinizin ortaya çıkardığı tabloyu daha netleştirmiş olursunuz.

Bir diğer örneğimiz de Kırgızistan'da trafik kazalarının artması ile ilgili. Peki niye kazalar arttı? Bunun için de uzmanlarla konuşmak gerekir, örneğin ehliyet almak sürecini masaya yatırmak iyi olabilir. Yıllara göre trafiğe çıkan araba sayıları ve kaza oranları ilişkilendirilebilir. Araba sayısı artarken yolların yetersizliği söz konusu ise buna ilişkin olarak yine somut veriler verilebilir. Ölümlü kazalardaki istatistikler değerlendirilerek, örneğin genç ölümlerine dair anlamlı veriler varsa, bunun üzerine gidilebilir vs.

Seks işçileriyle ilgili bir haber konusu da var. Bu konuda çok çeşitli açılardan haberler yapılıyor biliyorsunuz. Seks işçilerinden

birine odaklansanız örneğin, bunu nasıl yapacaksınız? Her zaman kolay olmaz bu. Öyle her yere, her koşulda elinizi kolunuzu sallayarak girip haberinizi rahatça yapabileceğinizi sanmayın. Örneğin, hiç araştırıp hakkında bilgi almadan gidip konuşmaya çalışacağınız kadının bir 'koruyucusu" olabilir, size güçlük çıkartabilir, hatta şiddet kullanabilir. Böyle durumlarla önceden araya aracılar koymak gerekir. Haberciler genelde İstanbul'da Cankurtaran'da sağlık kontrolü için getirildikleri "Kankan" denilen hastanedeki doktorlar, yöneticiler vasıtasıyla seks işçilerine ulaşmaya, görüşmeye çalışırlar. Onun için her haberiniz, bir uzmanla görüşmek kadar göreli olarak kolay bir çaba ile ortaya çıkmayabilir.

Bitirmeden önce şunu söyleyeyim, hangi haberi yapacaksanız yapın, o konuyla ilgili bir bakış açınızın olması gerekir. Yani siz bu haberi niye yapıyorsunuz, ne söylemek istiyorsunuz? Haberinizi ancak böyle bir bakış açınız varsa yeterince çeşitlendirebilir, boyutlandırabilirsiniz.

Habercilikle İlgili Sorular/Sorunlar

Altan Öymen

"Haber nerede?" konusundaki konuşmamı sorularınıza göre oluşturmak istiyorum. Aksi halde bildiklerinizi tekrarlamış olurum. Bu arada başlamadan önce, yıllardır kadınların politikada temsilini savunan, bu konuda yazan birisi olarak aranızda kadınların çoğunlukta olmasına sevindiğimi de belirteyim. Şimdi sorularınıza geçmeden önce, bir çerçeve oluşturmak üzere, "haber nerede?" konusuna bir giriş yapayım.

Haber aslında her yerde...

Bunu size başka söyleyenler de olmuştur ya da olur. Böyle bir televizyon programı var zaten biliyorsunuz; "her evde bir haber var". Ben vapurla geldim bugün Büyükada'dan, insan bir sürü şey görüyor haber olabilecek. Mesela Büyükada'da biliyorsunuz, motorlu taşıt kullanılamıyor. Bisiklet bu yüzden çok yaygın. Ancak bisiklet kullanılması yasak olan yaya bölgeleri de var. "Bisiklete binilmez" levhaları koyuyorlar böyle yerlere, ayrıca yerlere de çiziyorlar aynısını. Baktım bu sabah, önce biri, sonra ikincisi aldırmadan geçtiler. Bir fotoğraf makinesi olsa, çekilse bu kurallara uymamakta ne kadar maharetli olduğumuzla ilgili bir haber olabilir. Yine, Büyükada'da, bilenler olabilir, yirmi beş senedir orada duran kocaman harap olmuş bir bina vardır; Lido oteli. Niçin

orada böyle bir yarım inşaat yıllardır bekliyor? Bir ihtilaf olmalı. Bunu araştırdığınız zaman mutlaka ortaya ilginç bir haber çıkar. Yani her zaman her yerde haber konusu olacak bir şey yakalayabilirsiniz. Çok bilinen bir şeyi belki tekrarladım. Ama zaman zaman unutulur bu. Gazetecilerde bazen mesleki deformasyon oluşur. Önlerindeki haberi herkesin bildiğini düşünebilirler. Bunun haber olduğunu sezemeyebilirler. Onun için gazetecilik yahut televizyonculuk aslında her yerde yapılabilen ve her an yapılabilen, yapılması da gereken bir şeydir bence.

Haberin değerlendirilmesi

Benim gazeteciliğe başlayışımdan beri 57 yıl geçti. 1950'de başladım. Tabii o zaman birçok teknik imkân yoktu. Gazeteler vardı, bir kere televizyon yoktu, radyolar da. Gazeteler önemliydi ve birbirleriyle sıkı rekabet halindeydi. "Haber atlamak/atlamamak" o günlerden beri zihnime kazınmıştır. Bugün de bir ölçüde devam ediyor bu. Fakat bana öyle geliyor ki, bugün haber atlatmak daha güç. Çünkü birçok televizyon kanalı var, gazeteler atlasa onlar atlamıyor. Belli ki bu haber kaynaklarının, daha doğrusu yayın organlarının sayılarının çok artmış olmasından ileri geliyor. Ama bir de haber değerlendirmesi diye bir şey var tabii. Bu iki açıdan önemli. Şimdi işe başladığınızı düşünelim, istihbarat şefiniz yahut yayın müdürünüz sizden bir haberi izlemenizi isteyecek, ya da siz önereceksiniz. Haberi takip edip getireceksiniz. Sonra bu haber genel yayın müdürünüz tarafından değerlendirilecek. Neye göre yapıyorlar bunu? Yani ölçütü ne haber değerlendirmenin? "İlginçlik" bir haber değeri katıyor. Ama kime göre ilginç? Bu da gazetelerin okuyucularına, televizyonların seyircilerine, radyoların dinleyicisine yani hedef kitlelerine göre değişiyor. Kimini cumhurbaşkanlığı seçimini ilgilendirir. Bir diğerini Deniz Seki ile Hüsnü Şenlendirici arasındaki aşkın ayrıntıları ilgilendirir. Yahut bir başkası ekonomik haberlerle ilgilidir. Bir başkası da Liverpool'un İngiltere liginde aldığı sonucu merak eder. Çünkü Liverpool Beşiktaş'ın rakibi olacaktır vs. Bunlardan hangi-

lerine, hangi ağırlıklarla yer verileceğine işte, hedef kitleye göre karar verilir. Bazılarında siyaset, bazılarında ekonomi ağırlıklıdır ya da magazin. Bir de bütün bu ilgi alanlarının hepsine hitap edenlar vardır. Örneğin "halk gazetesi" diyebileceğimiz tipte gazeteler vardır. Bunlarda belirli haberlerin ayrıntılarını, mesela siyasi haberlerin ayrıntılarını bulamazsınız. Ama sporla ilgilenen kimseyi de, magazin meraklısını da ilgilendiren haberler vardir. Siyaset ağırlıklı olanlarda ise şöyle bir ayrım oluyor. Bazıları tarafsız olma iddiasındadır. Tam böyle olamasalar bile, bütün siyasi partilere ve akımlara, ideolojik akımlara eşit mesafede olma iddiasındadırlar en azından. Bazılarının ise öyle bir iddiası yoktur. Doğrudan doğruya bir partiyi tutarlar yahut bir siyasi akımın taraflısıdırlar. İşte, haber değerlendirmesi gazetenin bu niteliklerine göre yapılır.

Haberin hızlı, gerçek ve dengeli olması...

Ancak haber değerlendirmesi yapılırken gazetenin, yayın organının niteliği ne olursa olsun, bir başka ölçüt daha vardır. Gerçek ve dengeli haber yapılması. Bir örnek vardır: Birisi "sakın namaza yaklaşma eğer sarhoş isen" demiş, siz bunun ikinci kısmını atıp öyle aktarırsanız, "sakın namaza yaklaşma" dedirtmiş olursunuz belki de çok dindar olan birisine. Yani bu klasik misalde olduğu gibi, hikâyenin, sözün bir tarafını alıp da öteki tarafını attığınızda gerçeğe uygun olmayan bir durum ortaya çıkar. Bütün bunlara dikkat etmek gerekir. Diğer yandan bu gazetecilik sürat de isteyen bir şey. Hem olayları önemlerine göre vereceksiniz, hem de zamanında. Ancak bu hız gerçeğin habere tam olarak yansımasını zaman zaman önleyebiliyor. Çünkü en azından iki kaynağa başvurarak haber yazmak diye bir kural var. Gazete baskıya girecektir, öbür kaynağı bulamazsınız, ulaşamazsanız, tek kaynakla yetinmek zorunda kalabilirsiniz. Bunlar olabilen şeylerdir. Ancak bu durumda öbür kaynağa ulaşamadığınızı belirtmeniz gerekir ya da ertesi gün ikinci kaynağınıza ulaşabilirseniz, bunu vermeniz gerekir. Siz aslında bütün bunları okulda öğrenmişsinizdir.

Ben sadece bir çerçeve oluşturmak için tekrarladım. Şimdi sorularınıza geçelim.

Soru: *Ben yerel sorunların ulusal basında yeterince yer almadığını, bu sözünü ettiğiniz eklerin de oralardaki yerel sorunlar hakkında bizleri gerektiği gibi bilgilendirmediğini düşünüyorum. Siz yerel habercilik konusunda ne düşünüyorsunuz?*

Cevap: Haber bize hayat hakkında bilgi veren bir şey. Bu açıdan bakınca da bir yurttaş olarak hem genel olarak ülkede, hem de yerelimizde olup bitenler hakkında bilgilenmemiz gerekiyor. Yerelinizde olup bitenlerden haberdar olmak, demokratik katılımı sağlamak açısından çok önemli. Hiç değilse seçmensiniz, yeterince bilgi sahibi olmadan kime oy vereceğiniz konusunda bir fikir oluşturma imkânı bulamazsınız. Ayrıca sadece politik anlamda değil, toplumsal bilinçlilik anlamında da yerelden başlayarak bilgilenmek, haberlenmek önemli. Ancak bizde yerel gazetecilik yeterince gelişmiş değil. Büyük gazeteler ya da "ulusal gazete" dediklerimiz, Türkiye genelinden haber veriyorlar, bu da aslında büyük kentlerden hatta İstanbul'dan haber vermek demek. Yerel haberleri ise ancak bölge ekleriyle veriyorlar. Ancak söylediğiniz gibi yeterli değil bu. Eskiye göre bir gelişme var ama çok az, yetersiz. Yerellerdeki gazetelerin çoğu resmi ilan almak için çıkmaya başladı, hâlâ daha da bu işlevi görüyorlar. Yerel televizyonların ortaya çıkması da bu durumu fazla değiştirmedi. Yani onların da hakkıyla yerel habercilik yaptıkları söylenemez. Oysa yerel basının çok gelişmiş olduğu ülkeler var. Ben Almanya'da bulundum bir süre, basın ataşeliği yapıyordum. Onun için Alman basınını biliyorum özellikle. Benim bulunduğum şehirde, –başkentin yakınında bir şehirdi– iki tane gazete çıkardı. İki gazete de neredeyse mahallelere göre değişik ekler verirdi. İçlerinde kimlerin altmış yaşına, yetmiş yaşına bastığına dair haberler dahil bulabilirdiniz. Eğer belediye caddelerden birinden ağaç kaldıracaksa gerekli olup olmadığı tartışılırdı. Şehir planı tartışmaya açılırdı vs. Bunlar yurttaşların kendilerini içinde bulundukları toplumun bir parçası hissetmesi ve demokratik katılım açısından çok önemli şeyler.

ABD'de bu böyledir. Hatta tek kişinin gayet az masrafla çıkardığı çok küçük ölçekli gazeteler de vardır, ama haber verirler. Ya da okurlardan istifade eder, onları muhabir diye kullanır. Bu çok önemli bir şey ama bu da bizde yok. Yine de bir zamanlar çöl gibiyken, şimdi göreli bir gelişme olduğunu söylemek mümkün.

Soru: *Bu söylediklerinizi okur-yazarlık oranının* hâlâ *daha çok düşük olmasıyla, okuyucunun düzeyi ve talebiyle de ilgili olabilir mi?*

Cevap: Doğal olarak ikisiyle de ilgili. Yani biraz "tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan çıkar meselesi" bu. Okur Seda Sayan'a her şeyden çok ilgi gösteriyorsa, yaptığı, söylediği her şey rating alıyorsa, işte gazeteler de ona yer veriyorlar, televizyonlar da ona program yaptırıyorlar. Bu iş ticari çünkü. Bunu da yadırgamamak lazım, çünkü zarar ederlerse batacaklar, kapanacaklar. Rekabet koşulları içinde yayın yapıyorlar. Peki bu koşullarda daha iyi habere nasıl ulaşılır? Okuyucu talebi burada önemli oluyor. Eğer okuyucular bununla ilgili bir talep gösterir, tepki verirlerse medya kendine çekidüzen vermek zorunda kalabilir. Üstelik şimdi bu talepleri iletme imkânı daha fazla eskisine göre, elektronik posta yoluyla bunu yapabilirsiniz. Ayrıca "ombudsman"ı olanlar var, onlara tepkilerini, beklentilerini iletebiliyor, etkide de bulunabiliyor okuyucu.

Soru: *Belirttiğiniz ticari koşullar içinde tarafsızlık ne kadar mümkün?*

Cevap: Daha önce de söylediğim gibi, bir yanda "ben tarafım" diye yola çıkan gazeteler var. Onlara söylenecek pek bir şey yok, bazı haberleri büyütüyor, bazılarını görmezden geliyorlar. Bu tür ideolojik, açıkça tarafını belli eden örnekler dünyanın her yerinde var. Ancak diğer yandaki, "ben tarafsızım" diye ortaya çıkan gazetelerin bu ilkeye uyması gerekir. Haberlerinin gerçeğin bütün boyutlarını yansıtması gerekir. Bunun örnekleri her zaman görünüyor. Ben politikadayken buna benzer birçok hadiseyle karşılaştım. Ayrıca tarafsızlık/taraflılık hep patronların tavrıyla,

beklentileriyle ilişkilendirilir, ancak gazetecilerin birey olarak taraf almaması da önemlidir. Mesela benim politik yaşamımdan örnek vereyim. Parti içi bir sorun vardı ve biz bugünkü parti başkanıyla ayrı ayrı görüşler belirttik. Büyük bir gazetenin muhabiri var, Deniz Baykal'ı destekliyor açıkça. Ben de gazetecilikten geldiğim için, bunu nasıl yaptığını fark ediyorum. Bir gün gizli bir parti meclisi toplantısı var, tartışmalı bir konuyla ilgili. Uzun sürdü toplantı ve gündemin o maddesine gelinemedi. Bu konuda konuşacak olan arkadaşlardan birisi ise, belli ki gazeteciye neler söyleyeceğini söylemiş. Bir baktım ertesi gün gazetede, yapılmamış konuşmayla ilgili aktarmalar. Niye bunu yapıyor? Taraf tuttuğu için. Ben de ertesi gün tabii, bir basın toplantısı yaptım, durumu açıkladım. Bu haber atlatma değildir, bu taraf tutmadır. Hatta daha öteye geçip manipülasyon yapanlar da vardır. Bunlar habercilik etiğine aykırıdır. Gazeteci haberini yaparken bu etik kuralları aklından çıkarmamalıdır.

Soru: *Haber takibi de yapılmadığını görüyoruz. Ben Türkiye'de yaşanan önemli olaylarla ilgili olarak bile, örneğin Hrant Dink'in öldürülmesi, Trabzon'daki rahibin öldürülmesi, Malatya'daki misyoner cinayetleri ile bu olaylar arasındaki muhtemel bağlantılar konusunda yeterli haber takibinin yapılmadığını düşünüyorum. Oysa okuyucunun hakkı, gazetecinin de sorumluluğu değil midir bu?*

Cevap: Biz buna "fikri takip" derdik. Polis, adliye muhabirleri olurdu. Ben de yaptım polis/adliye muhabirliği örneğin. Bizim bir defterimiz olurdu. Ne olup bitiyorsa işte bunları defterimize kayıt ederdik, sonra da örneğin ikide bir giderdik savcıya, "Ne oldu, ne yaptınız, hazırladınız mı iddianameyi?" diye peşinde koşardık. İddianame tamamlanıp resmiyet kazanmadan önce, bu konuda yazmak yasaktır ama bilgi verebilir savcı, bunun notlarını tutardık. Duruşma tarihi verilince onu da yazardık defterimize, sonra bizim işimiz takip etmeye kalırdı. Bu dava bitene, kesin hüküm haline gelene kadar, Yargıtay'dan çıkıp da kesinleşene kadar devam ederdi. Verdiğiniz örnekler yeterince haber takibi yapıl-

mamasında –ki bu gazeteden gazeteye değişiyor aslında– başka faktörler rol oynamış olabilir. Bu tür olaylar, meydana geldikleri kentlerin adıyla anılıyor, "Malatya cinayeti" gibi, "Trabzon'daki rahip cinayeti" gibi, ya da Sivas'taki "Madımak olayı" gibi. Ne oluyor bazen, medya hem bu adları veriyor, hem de bu çok tekrarlanırsa oranın insanları bundan incinmeye başlıyorlar. Gidip kentlerinin adının böyle tekrarlanmasından rahatsızlıklarını dillendiriyorlar. Madımak olayını Sivaslılar duymak işitmek istemez. Gazetecinin üstünde de böyle bir tür baskı oluşuyor. Bazen de daha basit ama o kadar da sorunlu bir neden olabilir, gazetecinin tembelliği gibi. Ama tabii bunlar asla gerekçe olamaz, haber takibi yapmamak için. Bir de bu konuda da, okuyucunun haberin takibiyle ilgili talebi, yaratacağı baskı önemlidir.

Soru: *Gazete patronlarının gazeteci üzerinde ne kadar baskısı ya da yönlendiriciliği oluyor?*

Cevap: Kendi gazetecilik deneyimim üzerine düşünerek cevap vereyim bu sorunuza. Arada politik yaşamım da var ama ben 57 senedir meslekteyim. *Milliyet* gazetesinde on yıl kadar başyazarlık yaptım, olmadı böyle bir şey. Zaten *Milliyet*'in bir tür anayasası vardı, Abdi İpekçi zamanından kalma. "Haberler tarafsız olacak, yorumlar daha taraflı olabilir ama, gerçeklere dayanmalı" gibi. Böylece hiçbir meselem olmadı. Aydın Doğan örneğin –kendisini zaten önceden de tanıyordum– eğer varsa eleştirisini bana yazı çıktıktan sonra söylerdi, o da çok nadiren. Şimdi *Radikal*'de aynı durum söz konusu, yani hiçbir müdahale yok. *Radikal* zaten köşe yazarlarının görüşleri açısından bir yelpaze gibi. Ben de orada yazıyorum, Hasan Celal Güzel de. Aslında sorun, gazete patronları değil, daha çok iktidar ya da hükümet. Varsa eğer onların dolaylı müdahaleleri var. Benim gazeteciliğe başladığım sırada iktidarda Demokrat Parti vardı. 1950-60 yılları arasında resmi ilan sistemi vardı ve hükümet hangi gazeteye ne kadar resmi ilan verileceğini belirlerdi. Bunu yaparken de kendini destekleyen gazeteleri kayırırdı. Diğer yandan resmi ilan almak da önemli bir şeydi, çünkü özel teşebbüs henüz o kadar gelişmemişti. Yani özel

teşebbüsün ilanları az ve yetersizdi. Ben DP'ye muhalif bir gazetede, Cumhuriyet Halk Partisi'nin gazetesi olan *Ulus*'ta çalışıyordum. Bize o ilanlardan çok az verirken, kendi gazeteleri *Zafer*'i açıkça desteklerlerdi. Diğer bir müdahale kâğıt tahsisiyle yapılırdı. Hatta bu daha da önemliydi. İthal kâğıt kullanılırdı ve bunları getirtmek için hükümetten müsaade almak gerekirdi. O da isterse verir istemezse vermezdi ve pahalıydı ithal kâğıt. SEKA tarafından üretilen kâğıdın gazetelere nasıl taksim edileceğine de hükümet karar verirdi. Bunu da bazı gazeteleri cezalandırırken diğerlerini ödüllendirecek şekilde yapardı. Bir de kapatılma tehdidi vardı ve bu kararı vermek durumundaki mahkemeler üzerinde hükümet etkiliydi. Sonradan bu uygulamaları yüzünden soruşturmalar açıldı o zamanki iktidar aleyhine, ancak 1960 İhtilali'nden sonra. Böylece söz konusu dönemde gazeteler sahiden müthiş bir baskı altındaydılar. 1961 Anayasası'nın getirdiği koşullar içinde hükümetlerin basın üzerindeki bu doğrudan müdahalelerinin yolu kapandı. Fakat gene hükümetlerin dolaylı müdahaleleri olabiliyor. Ben beş yıl süreyle ANKA Ajansı diye bir haber ajansını yönettim. Zamanın başbakanı Süleyman Demirel'in yeğeni olan Yahya Kemal Demirel'in (yani şimdi sizin bildiğiniz Yahya Murat Demirel değil), 1974-75 yıllarında bir "hayali ihracat davası" vardı. Dışarıya mobilya ihraç ettim diyorlar. Halbuki sunta ihraç etmişler. Niye "mobilya ihraç ettik" diyorlar? Çünkü o zaman hükümet ihraç edilen mobilyanın değerinin yüzde yirmi beşi yahut otuzu civarında parayı Merkez Bankası'ndan kendilerine vergi iadesi olarak veriyordu. Siz vesikaları götürüyorsunuz Merkez Bankası'na, ihraç ettim diyorsunuz, iadeyi alıyorsunuz. Bu duyuldu, biz bunu takip ettik rahmetli Uğur Mumcu'yla beraber ve rezalet çıktı ortaya. İkimiz de hem *Cumhuriyet* gazetesindeyiz hem de ANKA Ajansı'nda, bir gün Uğur yazıyor, bir gün ben yazıyorum. Ben İsviçre'ye kadar gidip araştırdım suntaları ihraç ettikleri yerleri. Dışarıda bir şey ihraç ettiğin zaman alıcı firma var ve resmi evrakta adresi yazıyor. Diyor ki, "Vaduz Hauptstraße 189 numara". Şimdi Vaduz, Liechtenstein'ın başkenti. Küçük bir memleket zaten Liechtenstein ve Vaduz'un dört bin nüfusu var. Küçük bir kasaba.

Gittim oraya, ne "Hauptstraße" diye bir cadde var, ne de öyle bir numara. Olması da mümkün değil, çünkü en uzun caddenin numaraları yüze varmıyor zaten. Yani yüzün üzerinde numara yok. Cadde de yok. "Hauptstraße" ana cadde demek zaten. Demek ki buradan biri uydurup yazmış. Peki gümrükten nasıl çıkmış bu? Gümrükten çıkışı çok uzun bir hikâye. Bir parti mal Kıbrıs'a gönderiliyor, niye Kıbrıs'tan? Ankara'da imal ediliyor mobilyalar güya, Isparta'da ekspertizden geçiriliyor. Karadeniz Ereğlisi'ne gönderiliyor. Oradan da Kıbrıs'a. Saçma sapan değil mi bu? Demek ki bu yerlerdeki gümrükçülerin de meseleyle bir alakası var. Nitekim bunları da tespit ettik. Habire yayın yapıyoruz ama hiçbir cevap yok hükümetten. Ben bir yazımda Maliye Bakanı'na seslenip hepsini sıraladım, elimizdeki belgeleri ortaya koydum. Ertesi gün ANKA Ajansı bürosuna Maliye Bakanlığı'ndan biri geldi. Meğer adam müfettişmiş, vergi kontrolü için gelmiş. İhbar var falan diye iki ay bizim evraklarımızı incelediler. Yani şunu demek istiyorum, hükümetler istediklerinde böyle dolaylı/doğrudan baskı yöntemleri bulabiliyorlar. Ama tabii bunların eskisine oranla daha az olduğu kanısındayım. 1950-60 arasında biz *Ulus* gazetesi olarak doğru dürüst muhalefet yapan yegâne sestik ve bizi de arada bir kapatıyorlardı. O zaman bir de *Vatan* gazetesi vardı ve Ahmet Emin Yalman tarafından çıkarılıyordu. Başyazarı ve sahibi oydu. Ahmet Emin Yalman Demokrat Parti'yi henüz onlar muhalefetteyken (1946-50) çok destekleyen bir gazeteciydi. 1950'den sonra, yani DP iktidar olduktan bir süre sonra o da eleştirmeye başladı. O sıralarda işte bir suikast düzenlendi kendisine, Malatya'da. Neyse kurtuldu. Daha fazla muhalefet yapar hale geldi. Ama zaman zaman, o da işte duruma göre daha esnek davranabiliyordu. Yani basın açısından çok zor bir dönemdi 1950-60 arası.

Soru: *Editörler bir haberin yayımlanmasını engelleyebiliyorlar mı?*

Cevap: Haberiniz haber değeri, doğruluğu vb. ölçütlere uygunsa engellemezler. Müdahale olursa, hangi haberin öne çıkarılıp hangisinin geri plana atılacağı konusunda olur. Yani haberi büyük

vermek, küçük vermek meselesi olabilir. Örneğin bazen halkı heyecana sevk etmemek, panik yaratmamak için haber küçültülüyor, aslında çoğu zaman tersi oluyor, yani mübalağalı haber daha çok yapılıyor. Ancak bence her haberin verilmesi, hiçbir haberin gizlenmemesi lazım. Bunun gazetede bulacağı yer, atılacak manşet, gazetenin niteliğine, editör tercihlerine bağlı olabiliyor işte.

Soru: *Türkiye'deki köşe yazarlığını değerlendirir misiniz?*

Cevap: Köşe yazarları aslında bizim gazetelerimizde başka birçok ülkede görülmeyecek ölçüde çoktur. Öyle köşe yazarları vardır ki ayrıca, haftanın beş-altı günü yazar. Ancak köşe yazarları bir gazeteye kimliğini verir, tiryakileri oluşur. Sırf belirli bir köşe yazarını okumak için gazete alanlar vardır. Ancak biliyorsunuz Türkiye'de köşe yazarı olmanın tehlikeleri de vardır. Çünkü görüşlerinizi apaçık ortaya koyarsınız, bazıları bundan hoşlanmaz. Tehditler alırsınız. Daha ötesi, Türkiye'de, Uğur Mumcu, Çetin Emeç, Ahmet Taner Kışlalı, Muammer Aksoy (köşe yazarı değildi, ama arada gazetelere de yazardı) gibi değerli gazeteciler öldürülmüştür. Ayrıca köşe yazarlarının işsiz kalma riski de fazladır. Ancak köşe yazarıysanız, aslolan, o köşeyi kendi malınızmış gibi, oraya buraya hakaret etmek için kullanmamak, sorumlu davranarak, gerçeklere dayanarak yazmaktır. Bu arada gazeteler için hangisi daha önemlidir derseniz, muhabirlerin gazetelerin temeli olduğunu söylerim. Ama beş dakikada masa başında haber yapmaktan söz etmiyorum. Çünkü öyleyse köşe yazarları da habercilik yapıyorlar, araştırıyorlar, haberin peşine düşüyorlar vs. Diğer yandan köşe yazarlarına baktığınızda da çoğunun oraya öyle tepeden inme gelmediklerini, mesleğin epey cefasını çektikten sonra bir köşeleri olduğunu görürsünüz. Yalnız şu da yanlış, köşe yazarlığı, biraz bir kademe/statü atlamak gibi algılanıyor bizde. Yani muhabirlikten sonra köşe yazarı olunmalıymış gibi. Oysa ben başka ülkelerde 70-80 yaşında hâlâ muhabirlik yapan gazeteci arkadaşlar gördüm. Yani iyi muhabirlerin varlığı gazeteler için çok önemli. Ama köşe yazarları olmazsa da bu gazetelerin tadı kaçar değil mi?

Sorularla Habercilik/Gazetecilik

Tuğrul Eryılmaz

Beni biliyorsunuz, gazetecilik yapıyorum fiilen. Halen *Milliyet Sanat* dergisi ve *Radikal*'in ekleriyle uğraşıyorum. Aynı zamanda Bilgi Üniversitesi'nde gazetecilik dersi veriyordum. Haber toplama ve yazma dersi veriyordum. Bu sene ilerde yerleşeceğim için İzmir'de İzmir Ekonomi Üniversitesi'nde derse gitmeye karar verdim. 1975'ten beri paramı gazetecilikten kazanıyorum. 32 yıl olmuş, ama daha emekli olamadım.

Ben burada farklı bir şey yapayım istiyorum şimdi. Nasılsa önceki arkadaşlarımı dinlediniz, kafanızda bir sürü soru oluşmuştur. Böylece sadece benim bir şey anlatacağım bir oturum yerine, soru cevap yöntemiyle gidelim. Kafanızda ne sorular vardı örneğin ve neyin cevabını alamadınız?

Soru: *Günümüzde para daha mı çok dert ediliyor medya sektöründe artık? "Meslek aşkı", "gazetecilik heyecanı" diye bir şey vardı, bunlar yok mu oldu?*

Cevap: Bana sorsanız örneğin, deseniz ki, şu anda *Radikal*'de çalışıyorsun, *Yeni Şafak* ya da *Zaman* gazetesi bunun üç misli para öneriyor, çalışır mısın diye. Hayır derim. Dolayısıyla adına "meslek aşkı" mı dersiniz, "gazetecilik heyecanı" mı bilmem ama size

de önerim şu olur. Dünyaya bakışınıza en yakın gazeteleri, dergileri, televizyonları tercih edin çalışmak için. On-on beş yıl sonra ne düşünürsünüz bilemem, ama şimdi gençsiniz, kendi gazetecilik anlayışınıza, politik duruşunuza yakın yayın organını seçmeye çalışın, artık bu radyo mu, televizyon mu ya da gazete/dergi mi olur hiç önemli değil. Burada size önerim ne olur parayı atın kenara. Dünya görüşünüz henüz oturmamış olabilir ancak bir gazetecilik anlayışı geliştirmiş olduğunuzu varsayıyorum. Yani sakın üç kuruş paraya satmayın kendinizi. On sene sonra belki fikrinizi değiştirirsiniz, o zaman gittiğiniz medya kuruluşunda istediğinizi yapmak konusunda göreli olarak daha özgür de olursunuz, o yüzden çok fark etmeyebilir. Ama şimdi, yolun henüz başındayken yapmayın bunu.

Soru: *Her koşulda bizden hoşlanmadığımız şeyler yapmamız, yazmamız istenebilir. Ne yapmalıyız o zaman?*

Cevap: Bir kere kişiliğinizden, ilkelerinizden, etik anlayışınızdan ödün vermeyin. Ancak bana işimde tutunmak için bunlardan ödün vermeden nereye kadar esneyebilirim diye soruyorsanız, şunları söyleyebilirim. Başladığınız işte hiçbir zaman sizden beklenen işi küçümsemeyin. Bağlı çalıştığınız insanla, editörünüzle kavga etmeye girişmeyin. Ancak itirazınızı da edin, eksik bilgilenmemeye çalışın. Ben olsam sizin yerinizde bunu bir kural olarak kafamın bir yerine yazarım. Editörünüz sizi bir yere gönderirken ne yapar? Sizden kısaca "şunu, şunu bekliyorum" der. Şimdi o sırada eğer editörünüzün bir şeyler atladığını düşünüyorsanız, müdahalenizi yapın "şunları da sorayım mı?" deyin. Sakın utangaçlık etmeyin, mahçup davranmayın. Ama karşındaki, mesela ben, "yahu nerden çıkardın allahını seversen boş ver onu, sen sadece istediklerimi yap gel deyince" de ikilemeyin. Aynı şekilde haberinizi yazdınız, bitirdiniz. Bunun arkasında durmayı öğrenin. Haberinizin editör tarafından bozulduğunu, anlamının kaydığını düşünüyorsanız bunu mutlaka editörünüze söyleyin. Editörünüz aklı başında düzgün bir insan ise zaten size, "peki baştan toparla ama şu noktalara da dikkat et" diyecektir. Yok, ısrarla "bu

böyle, sen nereden biliyorsun, daha dün geldin, dün bir bugün iki" diye tepki veriyorsa, orada kavga etmeyin derim ben size. Belki de benden "kapıyı vurup çıkın o zaman" dememi bekliyorsunuz. Kapıyı vurup çıkmak aslında çok hoş olur, keşke yapsanız, ama lütfen bunu hemen yapmayın.

Soru: *Neye nasıl itiraz edeceğiz?*

Cevap: Somut noktalarda itiraz edin. Haber toplama ve yazımın bir etiği vardır. Kendinizi buradan hareketle savunabilirsiniz. Örneğin, alıntı yapıyorsunuz. Şimdi editörünüz bununla oynamaya kalktığı anda etik bir sorun ortaya çıkar. Somuttan kastım bu. Hepimizin çok dürüst olması lazım. Editörün de, muhabirin de, sayfa sekreterinin de, foto muhabirinin de, kameramanın da, yayın müdürünün de , yayıncının da. Siz kendinizi bunlar "somut veri" diye savununca, akan suların durması gerekir. Ama öyle mi? Siz hiç Koç'un ya da Sabancı'nın ürünlerine karşı ciddi, olumsuz bir eleştiri okuduğunuzu hatırlıyor musunuz? Tabii yaygın medyadan söz ediyorum. Bunu yapmaya ve bunda ısrar etmeye kalkarsanız, büyük ihtimalle işinizden olursunuz. Size o yüzden bir tercih yapın dedim daha ilk sorunuzu cevaplarken. Şimdi, örneğin BİA'da çalışan arkadaşlarımın büyük çoğunluğu ana akım medyaya gelip, biz ne kadar kazanıyorsak o paraları şakır şakır kazanabilirler. Ama bunu tercih etmiyorlar. O halde ne yapıp ne yapamayacağınıza dair sınırları çalıştığınız medya kuruluşunun eğilimleri, bağlantıları belirliyorsa ve siz ilkelerinizden ödün vermeyecekseniz, bir-iki itirazınızdan sonra, ya kendinizi kapının dışında bulmayı göze alırsınız ya da daha en başından başınıza bunun geleceğini kestirir, böyle önemli ödünler vermenizi gerektirmeyen, eğiliminize uygun yerlerde çalışmayı tercih edersiniz. Sonrasında yani meslekte olgunlaştığınızda, nasıl bir gazetecilik yapmak istediğinizden daha emin olduğunuzda ise daha özgür hareket edersiniz.

Soru: *Nerede işe başlayalım?*

Cevap: İstanbul'u tercih edin tabii öncelikle. Ama örneğin ben İz-

mir'de olsaydım *Yeni Asır*'da ya da onun televizyonu var, orada çalışmaya başlamayı da tercih ederdim.

Soru: *Nasıl haber önerelim, önerirken nelere dikkat edelim?*

Cevap: Habercilikte gündemi izlemek çok önemlidir. Ancak güncel, gündemle ilgili bir haber önerisi bile yapsanız, editörünüzün "neden bu ve neden şimdi?" sorularına hazırlıklı olmalısınız. Neden bu hafta, hatta neden bu ay (dergilerde) sorularına makul bir cevabınız yoksa sakın böyle bir şey önermeyin. Aşırı olmadan takvim gazeteciliğini de kullanabilirsiniz. Ama çok küçümsemeyin takvim gazeteciliğini de. Bir ay sonra şöyle bir şey olacak onun için ben böyle bir şey yapmak istiyorum deyince editörün itirazını önleyebilirsiniz. Yani güncellik kafanızda olması gereken en temel şey. Öyle aklıma geldi, ben çok beğeniyorum, oturup bir Tarkan portresi yazacağım diyemezsiniz. Ama Tarkan yeni bir albüm çıkarıyorsa ya da evlenecekse ki müthiş bir haber olur, ya da delirdiyse, o zaman Tarkan üzerine yazabilirsiniz, söyleşi yapabilirsiniz. Bu güncellik zaten gerekçeyi karşılıyor.

Soru: *Haberimizi daha etkili kılmak için ne yapmamız gerektiği konusunda biraz ipucu verebilir misiniz?*

Cevap: Bir kere her haberin sonunda genellemeler yapıp okura akıl vermek zorunda değilsiniz. İnsanlarla konuşup işin içine insan öğesini, dramını, tepkisini kattığınız zaman okunur hale getirmeyeceğiniz haber yoktur. İyi bir haber öyküsünde, başrolde kanlı canlı bizim gibi insanlar bulunmalıdır. Bu yüzden de mesela masanızın başından kalkıp mutlaka olay yerine gitmeniz gerekir. Haber belki iki üç gününüzü alacaktır ama yapmanız gereken ilk şey budur. İkincisi yazma üslubunuz çok önemlidir, bir üslup edinin kendinize. Üslup derken köşe yazarı üslubu demiyorum, nasıl yazmak istiyorsanız, her şeyi baştan mı yazıp yani kronolojik bir sıra mı takip edeceksiniz, yoksa hafif edebi bir tat mı vermek istiyorsunuz? Sonunda okuru şaşırtmak mı istiyorsunuz bir sürpriz bilgi ile, yoksa yumruk atmak mı istiyorsunuz okura sürp-

rizinizle. Yani bunlara karar verdiğiniz zaman, haberinizin uslubu, iskeleti oluşur.

Radikal dahil, gazetelerin "maganda kurşunu" konulu haberlerine bakalım mesela. Ayrıca "maganda" demek de yanlış aslında, onlar da herkes gibi. Karılarını seviyorlar, çocuklarını kucaklarında hoplatıyorlar vs. Neyse... Evet konusu yine bu olan bir haber yapıyorsunuz, hemen son bir ayı, yılı tarayıp kaç kişinin kurşun yarasına kurban gittiğini bulup haberinizi bu bilgilerle genelleştirebilirsiniz. Bir diğer örnek "kadın intiharları"... Arka arkaya kadınlar intihar edince sonunda bir gazetecinin aklına geldi ve haberini yazdı: "Bu yıl başından beri şu kadar kadın töre cinayetine kurban gitti ya da intihar etti" diye. Sonra da bu intiharların çoğunun ailenin "namus" nedeniyle zorlamasıyla gerçekleşen, bir tür cinayet olduğu ortaya çıktı. Bunun için sıkı bir göze ve arşive ihtiyaç var. Bunun için dikkatli notlar alın. İnternet bu konuda size çok yararlı olabilir. Mevcut olduğunu düşündüğünüz toplumsal eğilimleri, "kadın intiharları" gibi, mutlaka not ve test edin. Böyle bir son olay gereçekleştiğinde, haberinizin girişine koyup, arkadan tüm arşiv malzemenizi kullanıp haberinizi editörünüze beğendirirsiniz. Çünkü içinde hem istatistik var, hem insan dramı var, hem de bir güncellik var. Hep büyük düşünmeye çalışmayın ne olur. Dünya nasıl kurtulur diye de düşünmek gerekir ama, hayatın gündelik detaylarındadır haber.

Soru: *Haber yazılırken dikkat edilmesi gereken sizce en önemli ilke hangisidir?*

Cevap: Haberinizin doğruluğu. Mutlaka doğrulatın haberinizi. Ben zaman zaman yabancı gazetelere haber geçiyordum. Şunu yapıyorlar, haberinizi en az iki üç kere geri gönderiyorlar. İsimlerin yazılışlarına kadar, bir daha kontrol etmenizi istiyorlar. Haberi doğru yapacağım derken gecikebilirsiniz, varsın olsun. Çünkü bu hızdan bile önemli.

Soru: *Şimdi bu "maganda kurşunu" başlıklarına yol açan haberler, silah ruhsatı almanın kolaylaşmasıyla ilgili, sivillerin böyle si-*

lahlanması ne kadar doğru? Ben işin içinde birçok çıkar örgütünün olacağını bile bile bununla ilgili bir haber yapmaya kalksam, muhtemel tepkiler neler olur?

Cevap: Şimdi açık yüreklilikle konuşalım, çalıştığın gazetenin bu konuya bakışı ister istemez önemli olur burada. Gazetenin yayın politikası, içinde bulunduğu ticari bağlantılar vs. bunlar senin önüne bir engel olarak çıkabilir. Başka örnek vereyim, kimi gazeteler Atatürk ilkelerine bağlıyım der, kimisi sosyalist ilkelere bağlıdır, kimisi din ağırlıklıdır vs. Sen de bunu bilirsin, öğrenmek zorunda kalırsın. Ama yine de iyi bir muhabir olarak her zaman bir manevra alanın vardır. Önemli olan bu manevra alanını iyi kullanmayı becermektir. Sorduğunuz örnekte, Türkiye'de ruhsatlı/ruhsatsız silah sayısını koyarsınız. Türkiye'deki sivillerin silahlanmasının ne kadar dehşet verici sonuçları olduğunu verilerle, örneklerle sıralarsınız, haberinizi tamamlayacak, okurun ilgisini çekecek ayrıntılarla, insan öyküleriyle zenginleştirirsiniz. Bu arada benim konumum, silahlanmaya ve sivillerin silahlanmasına, silah tutkusuna karşıdır, bunu da silah sevicilikle, silaha tapınmayla ilgili psikolojik/psikanalitik uzman görüşlerini seçip koyarak, aralara sızdırırım. Yani muhabirin manevra alanı aslında sanıldığından geniştir.

Soru: *Gazetecilikte artık ortak haber havuzları oluşturuluyor. Bunun muhabirliği yok edeceği söylenebilir mi?*

Evet, artık havuzlar kuruluyor gazetelerde. Böylece üç-dört gazete aynı havuzdan beslendiği için muhabirin de önemi azalıyor. Bu kısmen doğru. Bizim de böyle bir haber havuzumuz var. *Radikal*, *Posta*, *Milliyet* herkes bunu kullanıyor. Her gazete, kendi editoryal siyasasına uygun olarak seçiyor haberi, öyle işliyor, başka yerden tat katıyor, vurgusunu değiştiriyor vs. Özellikle de fotoğraf arşivleri ortak. Buna karşın özel haber, özel fotoğraf hiçbir gazetenin vazgeçemeyeceği bir şey. Bu yüzden araştırmacı gazetecilik önem kazanırken rutin haberler için daha çok ortak havuzlar kullanılıyor. Özel haber cinayet haberi de olur, kültür-sanat, siyaset haberi de.

Soru: *Farklı gazeteler, muhabirler arasında dayanışma yok mu hiç?*

Cevap: Dayanışma da oluyor tabii. Elindeki özel haberi doğal olarak kimseyle paylaşmıyorsun ama. Örneğin ben telefon açtığım zaman *Hürriyet*'ten bir fotoğraf alabiliyorum ve *Birgün*'e fotoğraf gönderebiliyorum, buna karışmıyor kimse. Olmayan ve şiddetle ihtiyaç duyduğun bir telefon numarasını başka bir gazeteci meslektaşından alabiliyorsun genellikle. Gazeteciler çok örgütsüz, ama dayanışmada durum sanıldığı kadar vahim değil.

Soru: *Sektördeki iletişim fakülteleri mezunlarının durumunu nasıl görüyorsunuz?*

Cevap: Koridorda konuşurken, aranızdan biri "ne vardı iletişim okuyacak, keşke siyasal da ya da ODTÜ'de okusaydım" diyordu. Şunu unutmayın, bir farkınız olacaksa eğer, bu okulunuzdan çok, sizden kaynaklanan bir farklılık olacak ya da olmalı. Ama ben Yıldız'a şuradan katılıyorum, mesela, biz *Radikal Genç* diye, on beş günde bir salı günleri bir ek çıkarıyoruz. En az yazı gelen yerler iletişim fakültelerinden. En az evet. Tabii iletişim okuyanlardan da yazı geliyor ama oranlarsam, bu bizim beklentimizin tam tersi bir durum. Halbuki gazeteci olmak isteyen genç her fırsatı, büyük ya da küçük, kullanmalı. Gazeteci girişken olmalıdır. Eğer sizde merak, toplumsal sorumluluk, iyi bir gözlemcilik ve cesaret yoksa nerede okursanız okuyun gazeteci olamazsınız. Çok sıkı bir genel kültürün faydası çok olur. Tabii bir miktar mesleki hırs da iyi gelebilir. Ayrıca her gazeteci sigara ve içki içer miti de doğru değildir!

Televizyon Haberciliği

Murat Utku

2006 yılının Temmuz ayı Lübnan için kritik bir eşiği ifade ediyordu. Hizbullah militanları tarafından iki İsrail askerinin kaçırılması sonrasında İsrail, Lübnan'a karşı yoğun bir bombardımana girişmişti. Dünyanın hemen her yerinden televizyon ekipleri bombalanan Lübnan'a gelerek Beyrut, Sayda ve Sur kentleri çevresinde haber vermeye başlamışlardı. Biz de o dönemde çalıştığımız televizyon kuruluşu adına bölgeye giderek savaşın başından sonuna kadar otuz beş gün aralıksız, ateşkesin sağlanmasından sonra bölgeye Birleşmiş Milletler Geçici Gücü'nün (UNIFIL) Litani Irmağı'nın güneyinde kalan bölgelere yerleşmesi sırasında da aralıklarla toplam üç ay Lübnan'da kaldık.

Televizyonculuk ekip işidir

Şimdi bu 2006 yılı yazında Lübnan'dayken yaptığımız bir haber üzerine konuşalım. İsrail'in saldırılarına hedef olan, Hizbullah yanlılarının yoğun bir şekilde yaşadığı Dahya semtine giren ilk Türkiyeli televizyon ekibi bizdik. Güney Beyrut ya da Arapça'da "banliyö" anlamına gelen Dahya'da savaşın başından beri devam eden yoğun bombardıman nedeniyle taş üstünde taş kalmamıştı. Biz de böyle hareketli bir ortamda haberimizi yapmaya çalışıyor-

duk. Daha önce de ifade ettiğim gibi, bu haber anonslarla, muhabirin anlatımı ve kameramanın çektiği görüntülerle anlatılabilecek nitelikteydi.

Anons çekerek hem orada olduğumuzu kanıtlıyoruz, hem de zaten sıkıntılı bir bölgede yaşananları çok daha rahat anlatabiliyoruz. Böylesi kritik bölgelerde kameraman ile muhabir arasındaki uyum çok önemli. Eğer muhabir ve kameraman olarak alanda birlikte çalışıyorsanız, kameraman muhabiri, muhabir kameramanı çok iyi gözlemlemek zorunda. Ekrana haberi iyi şekilde yansıtmanın yolu bu. Çünkü eğer anons çekiyorsanız, söylediklerinizi mutlaka kameramanın dikkatini çeker ve onu hemen objektifini oraya çevirmek durumunda bırakır. Düşünün, çok sayıda bombanın düştüğü bir noktadayız. Yıkılan binalardan hâlâ dumanlar yükseliyor. Ben bunu anlatıyorum, o anda kameraman da hemen bu görüntüyü vermeye başlıyor. Yapılması gereken budur, ya da muhabir kameramanın çektiği ilginç bir şeyi o an görüp, onu anlatmaya başlayabilir. Bunların hepsi saniyeler içinde olur, karar verilir, harekete geçilir. Bu yüzden, televizyonculuk bütünüyle bir ekip işidir. Bu nedenle televizyonculukta kameramanla muhabir arasındaki o iletişimi sürekli kurmak gerekiyor.

Beyrut'ta 12 Temmuz 2006'da başlayan süreçte günlük hayat silahların, bombaların gölgesinde geçiyordu. Öyle ki Lübnanlılar yoğun bombardıman sebebiyle ölülerini bile gömemiyordu. Yaptığımız bir haber işte bununla ilgiliydi. İsrail'in bombalamaları sırasında hayatını kaybedenler için bir toplu mezar alanı hazırlandı. Hayatını kaybeden yirmi kişi vardı, bir kısmı çocuktu. Onların cenazeleri de bu mezarlığa getiriliyordu ve bir süre sonra toplu mezarlığa defnedileceklerdi. Bu nedenle kameraman Kenan Ekinci ile birlikte cenaze töreninin haberini yapıyorduk. Şimdi bir kameraman ve televizyon muhabirinin birlikte sıcak bir olayı nasıl haberleştirdiğinden söz edelim.

Kameramanımızın çektikleri "tarihi" değer taşıyan görüntülerdi. Çünkü yaşanan bu savaş, gelecekte Ortadoğu tarihi yazılırken

önemli bir yere sahip olacaktı. Hakikaten büyük bir vahşet söz konusuydu. Otuz üç gün boyunca devam eden bombalamalarda çok sayıda ölü vardı. Şii mahallelerine yapılan bu son bombalama nedeniyle ölülerin gömülebilmesi için artık toplu mezarlara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştı. Ölülerin gömülmesi sırasında bile bombalama devam ediyordu. Bir yandan cenaze töreni düzenleniyor, öte yandan hazırlanan toplu mezarın yüz metre gerisindeki bir başka Şii mahallesi bombalanmaya devam ediyordu.

Anons (*stand up*) neden ve ne zaman çekilir?

Böyle tarihi bir tanıklıkta, televizyon muhabirinin durumu kameraya anlatması yani anons çekmesi gerekir. Çünkü bir daha belki de tanık olunamayacak bir an yaşanmaktadır. Bir yandan bombalama devam ederken, diğer yandan insanlar cenazelerini gömmeye çalışmaktadır. İşte bu bir televizyon muhabirinin kamera karşısında anlatması gereken anlardan biridir. Böylelikle hem olayı, hem de olayın gerçekleştiği mekânı ve çevresini anlatma şansına sahip olur.

Televizyon haberinin anons ile anlatıldığı durumlarda bazen haber metni (*perfore*) yazmaya gerek kalmaz. Özellikle süreklilik arz eden bir olay sırasında, anons çekerek yaptığımız haberler için ayrıca haber metni yazılmasına gerek kalmayabilir. Kameramanla muhabir alanda birlikte çalışmıştır, yaşananların tamamı anında mikrofona anlatılmış, anonslar ve röportajlarla birlikte önemli görüntüler verilmiştir. Dolayısıyla artık başka bir metne gerek kalmamıştır.

Ancak anonsun neden, ne zaman ve hangi şartlar altında çekildiği çok önemlidir. Bir televizyon muhabiri, öncelikle yukarıda da ifade edildiği gibi önemli olaylarda anons çekmelidir. Anons ya da İngilizce ifadesiyle "stand up", bir TV muhabirinin olayların yaşandığı süreçte o bölgede olduğunu göstermek ve olayın önemini ifade etmek için yapılır. Sıradan, rutin bir olayın takibinde anons yapmaya gerek yoktur. O zaman haber metni yazılır, ses-

lendirilir ve montajlanır. Her haberin içinde anons olması gerekmez.

Evrensel görüntü standartları

Televizyon haberciliğinde kameramanların çektiği görüntülerin genel bir standardı ya da ilkeleri vardır. Ancak bilhassa sıcak olayların yaşandığı, sizin de sürekli olarak hareket etmek durumunda olduğunuz çatışma, savaş, yürüyüş gibi durumlarda bu ilkeler geçerliliğini yitirebiliyor.

O zaman şimdi bu görüntü standartlarından, ilkelerinden söz edelim. Dünyada belli başlı haber kanallarına bakınca, yukarıda sözünü ettiğimiz bu ilkeler ekrandan da net biçimde görülür. Örneğin CNN, BBC gibi kanallarda birçok görüntünün, aksi çok gerekmedikçe sabit olarak çekildiği dikkatten kaçmayacaktır. Genel olarak haber görüntüleri tripot (sehpa) üzerinde çekilir. Elbette tripot kullanımı ile ilgili olarak yukarıda sözünü ettiğimiz durumlar göz önüne alındığında istisnalar mevcuttur.

Sağa ya da sola doğru yapılan kamera hareketine "pan", yukarı ya da aşağıya doğru yapılan kamera hareketine ise "tilt" denir. Ancak az önce söz ettiğimiz görüntü ilkeleri doğrultusunda bir kameraman zorunlu olmadıkça bu kamera hareketlerinden kaçınır. Ancak elbette bu hareketlerin yapılmasını gerektirecek durumlar da vardır.

Sabit görüntü, izleyicinin algısını ve habere odaklanmasını kolaylaştırır. Gereksiz kamera hareketleri ise ilgiyi dağıtır.

Görüntü standartları ve yaratıcılık

Eğer göstermek istediğimiz başka bir şey varsa o zaman, yeni bir sabit plan çekip o açıdan da olayı sabit bir kare ile anlatmamız gerekir. Özellikle haber kanallarında bu çekim tekniğinin kulllanımına dikkat edilmelidir. Ancak dünyada "prime time" kanallarının haber bültenleri hazırlanırken, hareketli kamera görüntüsü

de kullanılabilir. Burada önemli olan görüntüyü yakalamaktan ziyade hareketli bir görüntü formatını süreklileştirerek izleyicide merak uyandırmaktır. Bizim Reha Muhtar döneminde ekranlarda gördüğümüz hareketli görüntüler, çember içine alınan süjeler gibi örnekler, reyting ölçümlerine konu olan televizyon kanalları için geçerli olabilir. Elbette hareketli görüntü kullanımı çeşitli televizyon programlarında da kendisine yer bulabilir. Zaten unutmamak gerekir ki, televizyonda her ne kadar belli başlı standartlar olsa da, çekilen haberin konusuna göre, kameraman, muhabir ve kurgucunun yaratıcılığının ön plana çıkması gerekir. Bu tür durumlarda standartların dışına taşılmasında bir sakınca yoktur.

Örneğin şu soruya cevap arayalım: Savaş, çatışma, gecekondu yıkımı, protesto yürüyüşleri gibi olaylar sırasında habercilik yaparken bu görüntü standartları korunabilir mi? Sizin de yürümenizi, koşmanızı hatta kaçmanızı gerektiren konuların çekiminde şartların gereği yerine getirilir, görüntüdeki hareketlilik böylesi durumlarda kaçınılmaz olabilir.

TV'nin vazgeçilmezleri: Canlı yayınlar ve görsel cümleler

Biraz da canlı yayınlardan söz etmek istiyorum. Canlı yayında nelere dikkat etmek gerekir? Canlı yayınlarda muhabir önceden kamera karşısına geçer ve yayın sırasının kendisine gelmesini bekler. Stüdyoda bulunan sunucu (*anchorman/anchorwoman*), haberi aktarmasını muhabirden bekler. Yani kendisi başlıkları verir ve bizzat bu durumu yaşayan kişi muhabir olduğu için ayrıntılı bilgiyi vermeyi ona bırakır. O haberin/muhabirin sırası geldiğinde, canlı yayın için muhabire bağlanılarak, onun tam o sırada orada olduğu gösterilmek istenir. Bu hem o haber bülteninin canlılığını ve inanılırlığını artırmak, hem de muhabirinin olay yerinde olduğunu dolayısıyla, o kanalın meseleyi yakından takip ettiğini göstermek açısından önemlidir. Bu arada muhabir bir yandan yaşadıklarını ya da elde ettiği bilgileri aktarırken, diğer yandan da aynı anda ekranda açılan ve "pencere" tabir edilen kısımda kameramanın çektiği görüntüler verilir, muhabirin söyledikle-

ri görsel malzemeyle desteklenir. Unutmamalıdır ki televizyonda en etkili cümleler, kameramanın kurduğu görsel cümlelerdir. Görüntü çoğu zaman haber metninden de, muhabirin söylediklerinden de önemlidir. Olayı izleyiciye aktaran asıl olarak kameramanın çektiği görüntüdür.

Canlı yayında muhabirin başarılı olması için konuya hâkim olması gerekir. Bildiğiniz konuyu daha iyi anlatırsınız. Böyle olunca, yayın sırasında duraksamaz, tereddüt etmez, gelebilecek sorularla ilgili herhangi bir tedirginlik ve telaş yaşamazsınız.

"Okuldan Haber Odasına"
2007-2013 Programları

► 2-7 Eylül 2007
Bilgi Üniversitesi Dolapdere Kampüsü

2 Eylül 2007 Pazar

Açılış
Nadire Mater / IPS İletişim Vakfı

Günümüzün Gazetecilik ve Habercilik Anlayışı Üzerine
Umur Talu / Sabah Gazetesi

Yeni Habercilik Arayışları
Doç. Dr. Sevda Alankuş / Doğu Akdeniz Üniversitesi
İletişim Fakültesi Dekanı

Habercinin Özlük Hakları ve Sorumlulukları
Rana Yılmaz / Avukat

Günün Değerlendirilmesi
Ertuğrul Kürkçü / IPS İletişim Vakfı

---

* Bu program Avrupa Birliği mali desteğiyle gerçekleştirildi.

3 Eylül 2007 Pazartesi

Haber Eleştirisi ve Haber Etiği
Prof. Dr. Özden Cankaya / Galatasaray Üniversitesi
İletişim Fakültesi Dekanı

Haber Nerede?
Altan Öymen / Radikal Gazetesi

Haber Nerede?
Nurcan Akad / Milliyet Gazetesi

Haber Nerede?
İpek Çalışlar / Gazeteci

Haber Nerede?
Füsun Özbilgen / Galatasaray Üniversitesi

Haber Nerede?
Tuğrul Eryılmaz / Radikal İki

Günün Değerlendirilmesi
Nadire Mater / IPS İletişim Vakfı

Boğaz Gezisi ve Akşam Yemeği

4 Eylül 2007 Salı

Türkiye'nin Siyasal Ortamı ve Hak Haberciliğinin Gerekçesi
Yavuz Önen / Türkiye İnsan Hakları Vakfı

Neden Hak Haberciliği?
Doç. Dr. Gülgün Erdoğan Tosun
Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

Türkiye İnsan Hakları Vakfı İstanbul Şubesi ziyareti

Umut Çocukları Derneği ziyareti

Gazeteciliğe Başlarken
Mete Çubukçu / NTV Haber Müdürü

5 Eylül 2007 Çarşamba

IPS İletişim Vakfı / bianet ofisi ziyareti

Hak Odaklı Habercilik I
Yrd. Doç. Dr. İncilay Cangöz
Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi

Hak Odaklı Habercilik Örneği Olarak BİA
bianet Editörleri

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ziyareti

Haber Peşinde

6 Eylül 2007 Perşembe

Hak Odaklı Habercilik II
Murat Çelikkan / Gazeteci

Milliyet Gazetesi ziyareti

TRT İstanbul Radyosu
ve Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı ziyareti

Haber Peşinde

7 Eylül 2007 Cuma

Haber Atölyesi
Ragıp Duran / Galatasaray Üniversitesi
Füsun Özbilgen / Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi
Murat Utku / Doğan Haber Ajansı
Murat Çelikkan / Gazeteci

Sertifika Töreni ve Kokteyl

•

► 12-17 Temmuz 2008
İstanbul Bilgi Üniversitesi Santralistanbul

13 Temmuz 2008 Pazar

Açılış
Nadire Mater / IPS iletişim Vakfı

Günümüzün Gazetecilik ve Habercilik Anlayışı Üzerine
Derya Sazak / Milliyet Gazetesi

Yeni Habercilik Arayışları
Doç. Dr. Sevda Alankuş
Doğu Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı

Gazeteciliğe Başlarken
İpek Çalışlar / Gazeteci-Yazar
Selen Tokcan / NTV

Habercinin Özlük Hakları ve Sorumlulukları
Fikret İlkiz / NTV ve BİA hukuk danışmanı

Günün Değerlendirilmesi
Doç. Dr. Gülgün Erdoğan Tosun
Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

14 Temmuz 2008 Pazartesi

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ziyareti

Hak Örgütleri ve Medya
Hüsnü Öndül / İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı

Haber Etiği ve Hak Haberciliğinin Gerekliliği
Yrd. Doç. Dr. Emel Baştürk Akça
Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi

---

* Bu program İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SİDA) mali desteğiyle gerçekleştirildi.

Yrd. Doç. Dr. Gülseren Adaklı
Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Hak Haberciliği
Murat Çelikkan / Gazeteci

Günün Değerlendirmesi
Prof. Dr. Özden Çankaya
Galatasaray Üniversitesi İletişim fakültesi Dekanı

Boğaz Gezisi ve Akşam Yemeği

15 Temmuz 2008 Salı

Sabah gazetesi ziyareti

Habertürk ziyareti

Haber Nerede? TV Haber Merkezi
Ayşenur Arslan / Kanal D Haber Merkezi

Haber Nerede? Gazete Haber Merkezi
Ahmet Tulgar / Birgün Gazetesi

Günün Değerlendirilmesi
Yrd. Doç. Dr. İncilay Cangöz
Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi

16 Temmuz 2008 Çarşamba

Yön Radyo ziyareti

IPS İletişim Vakfı / bianet ofisi ziyaret

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ziyareti

Helsinki Yurttaşlar Derneği ziyareti

Umut Çocukları Derneği ziyareti

Günün Değerlendirilmesi
Yrd. Doç. Dr. Nurdan Akıner
Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi

17 Temmuz 2008 Perşembe

Haber Atölyesi
Tuğrul Eryılmaz / Radikal İki Genel Yayın Yönetmeni
Füsun Özbilgen / Galatasaray Üniversitesi Öğretim Görevlisi
İpek Çalışlar / Gazeteci Yazar

Haber Atölyesi
Tuğrul Eryılmaz, Füsun Özbilgen, İpek Çalışlar

Günün Değerlendirmesi
Öğr. Gör. Esra Ercan Bilgiç / Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi

Sertifika Töreni ve Kokteyl

•

► 11-18 Temmuz 2009
İstanbul Bilgi Üniversitesi Santralistanbul

12 Temmuz 2009 Pazar

Açılış
Nadire Mater / IPS iletişim Vakfı

Günümüzün Gazetecilik ve Habercilik Anlayışı Üzerine
Mete Çubukçu / NTV Haber Müdürü

Yeni Habercilik Arayışları
Doç. Dr. Sevda Alankuş
İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı

Gazeteciliğe Başlarken
Berat Günçıkan / Gazeteci - Yazar
Esra Açıkgöz / Cumhuriyet Dergi

Habercinin Özlük Hakları ve Sorumlulukları
Fikret İlkiz / NTV ve BİA Hukuk Danışmanı

---

* Bu program İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) mali desteğiyle gerçekleştirildi.

Günün Değerlendirilmesi
Doç. Dr. Gülgün Erdoğan Tosun
Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

13 Temmuz 2009 Pazartesi

Türkiye Gazeteciler Sendikası ziyareti

Hak Örgütleri ve Medya
Şebnem Korur Fincancı / THİV Genel Başkanı

Hak Haberciliği
İsmail Saymaz / Radikal Gazetesi

Haber Etiği ve Hak Haberciliğinin Gerekliliği
Doç. Dr. Mine Gencel Bek
Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Haber Fotoğrafçılığı
Yücel Tunca / Fotoğrafçı, Galata Fotoğrafhanesi

Günün Değerlendirmesi
Prof. Dr. Özden Çankaya
Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı

Boğaz Gezisi ve Akşam Yemeği

14 Temmuz 2009 Salı

Radikal Gazetesi ziyareti

CNN Türk ziyareti

Haber Nerede? TV Haber Merkezi
Banu Güven / NTV Haber Merkezi

Haber Nerede? Gazete Haber Merkezi
Demet Bilge Ergün / Radikal Gazetesi Haber Merkezi

Günün Değerlendirilmesi
Dr. Atilla Özsever
Maltepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

15 Temmuz 2009 Çarşamba

Açık Radyo ziyareti

IPS İletişim Vakfı / bianet ofisi ziyareti

Kadın Adayları Destekleme ve Eğitme Derneği ziyareti

İnsan Hakları Derneği ziyareti

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ziyareti

Günün Değerlendirmesi
Doç. Dr. İncilay Cangöz
Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi

16 Temmuz 2009 Perşembe

Haber Atölyesi
Tuğrul Eryılmaz / Radikal İki Genel Yayın Yönetmeni
Murat Çelikkan / Gazeteci- Yazar
Ahmet Tulgar / Gazeteci- Yazar
Burçin Belge / Gazeteci-Habertürk

Haber Atölyesi
Murat Çelikkan
Ahmet Tulgar
Burçin Belge

Günün Değerlendirmesi
Yrd. Doç. Dr. Esra Arsan / İstanbul Bilgi Üniversitesi

Sertifika Töreni ve Kokteyl

► 10-17 Temmuz 2010
İstanbul Bilgi Üniversitesi Kuştepe Kampüsü

11 Temmuz 2010 Pazar

Açılış
Nadire Mater / IPS iletişim Vakfı

Günümüzün Gazetecilik ve Habercilik Anlayışı Üzerine
Tuğrul Eryılmaz / Radikal İki Genel Yayın Yönetmeni

Yeni Habercilik Arayışları
Prof. Dr. Sevda Alankuş
İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı

Gazeteciliğe Başlarken
Berat Günçıkan / Gazeteci-Yazar
Efnan Atmaca / İstanbul Life Yayın Yönetmeni

Habercinin Özlük Hakları ve Sorumlulukları
Fikret İlkiz / NTV ve BİA hukuk danışmanı

Günün Değerlendirilmesi
Prof. Dr. Özden Cankaya
Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi

12 Temmuz 2010 Pazartesi

Haber-SEN İstanbul Şubesi ziyareti

Hak Örgütleri ve Medya
Özlem Dalkıran / Helsinki Yurttaşlar Derneği

Hak Haberciliği – Hilmi Hacaloğlu / Gazeteci

Haber Etiği ve Hak Haberciliğinin Gerekliliği
Doç. Dr. Nilüfer Timisi / İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi

---

* Bu program İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) mali desteğiyle gerçekleştirildi.

Doç. Dr. Sevilay Çelenk
Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Haber Fotoğrafçılığı
Ali Öz / Fotoğrafçı

Günün Değerlendirmesi
Prof. Dr. Gülgün Erdoğan Tosun
Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

Boğaz Gezisi ve Akşam Yemeği

13 Temmuz 2010 Salı

Cumhuriyet Gazetesi ziyareti

NTV ziyareti

Haber Nerede?
Işın Eliçin / TRT Türk

Haber Nerede?
Devrim Sevimay / Milliyet Gazetesi

Türkiye Dış Basında
Murat Nişancıoğlu / BBC Türkçe

Günün Değerlendirmesi
Prof. Dr. Nurçay Türkoğlu
Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi

14 Temmuz 2010 Çarşamba

TRT İstanbul Radyosu ziyareti

IPS İletişim Vakfı / bianet ofisi ziyareti

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği / İstanbul ziyareti

Lambdaistanbul ziyareti

İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi ziyareti

Günün değerlendirmesi
Doç. Dr. İncilay Cangöz / Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi

15 Temmuz 2010 Perşembe

Haber Atölyesi
Füsun Özbilgen / Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi
Tuğrul Eryılmaz / Radikal İki Genel Yayın Yönetmeni
Murat Çelikkan / Sabah Gazetesi Ekler Yönetmeni
Ahmet Tulgar / Gazeteci-Yazar

Haber Atölyesi
Füsun Özbilgen, Tuğrul Eryılmaz, Murat Çelikkan,
Ahmet Tulgar

Günün Değerlendirmesi
Yrd. Doç. Dr. Esra Arsan
İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi

Sertifika Töreni ve Kokteyl

► 9-16 Temmuz 2011

İstanbul Bilgi Üniversitesi Kuştepe Kampüsü

10 Temmuz 2011 Pazar

Açılış
Nadire Mater / IPS iletişim Vakfı

Günümüzün Gazetecilik ve Habercilik Anlayışı Üzerine
Yıldırım Türker / Radikal Gazetesi

Barış Gazeteciliği
Prof. Dr. Sevda Alankuş
İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı

Gazeteciliğe Başlarken
Zeynep Erdim / BBC World
Ceyda Ulukaya / Zete

---

* Bu program İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın (SIDA) mali desteğiyle gerçekleştirildi.

Haktan Ne Anlıyorsunuz?
Doç. Dr. İncilay Cangöz
Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi

11 Temmuz 2011 Pazartesi

Haber-Sen İstanbul Şubesi ziyareti

Hak Örgütleri ve Medya
Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı
Türkiye İnsan Hakları Vakfı Genel Başkanı

Haber Etiği ve Hak Haberciliğinin Gerekliliği
Doç. Dr. Sevilay Çelenk
Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

Sosyal Medya ve Haklar
Prof. Dr. Yasemin İnceoğlu
Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi

Haber Fotoğrafçılığı
Hüseyin Özdemir / Milliyet Gazetesi

Boğaz Gezisi ve Akşam Yemeği

12 Temmuz 2011 Salı

Birgün gazetesi ziyareti

IMC TV ziyareti

Haber her Yerde? TV Haber Merkezi
Mirgün Cabas / NTV

Habercinin Özlük Hakları ve Sorumlulukları
Fikret İlkiz / NTV ve BİA hukuk danışmanı

Dış Basında Türkiye
Ayla Albayrak / The Wall Street Journal

13 Temmuz 2011 Çarşamba

Yön Radyo ziyareti

IPS İletişim Vakfı/ bianet ofisi ziyareti

Uluslararası Af Örgütü Türkiye ofisi ziyareti

Uluslararası Hrant Dink Vakfı ziyareti

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ziyareti

14 Temmuz 2011 Perşembe

Haber Atölyesi
Füsun Özbilgen / Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi
Ahmet Tulgar / Gazeteci-Yazar
Murat Çelikkan / Sabah Gazetesi
Pınar Öğünç / Radikal Gazetesi

Haber Atölyesi
Yrd. Doç. Dr. Esra Arsan
İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi

Doç. Dr. İncilay Cangöz
Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi

Prof. Dr. Özden Cankaya
Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi

Sertifika Töreni ve Kokteyl

► 7-14 Temmuz 2012
Bahçeşehir Üniversitesi Beşiktaş Kampüsü

8 Temmuz 2012 Pazar

Açılış
Nadire Mater / IPS iletişim Vakfı

Günümüzün Gazetecilik ve Habercilik Anlayışı Üzerine
Füsun Özbilgen / Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi

Barış Gazeteciliği
Prof. Dr. Sevda Alankuş / İzmir Ekonomi Üniv. İletişim Fak. Dekanı

Gazeteciliğe Başlarken
Pınar Öğünç / Radikal Gazetesi
Çiçek Tahaoğlu / bianet

Habercinin Özlük Hakları ve Sorumlulukları
Meriç Eyüboğlu / Avukat

9 Temmuz 2012 Pazartesi

TGS İstanbul Şubesi ziyareti

Hak Örgütleri ve Medya
Öztürk Türkdoğan / İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı

Haber Etiği ve Hak Haberciliğinin Gerekliliği
Prof. Dr. Gülgün Erdoğan Tosun / Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

Medya ve Nefret Söylemi
Mahmut Çınar / Bahçeşehir Üniversitesi İletişim Fakültesi

Haber Fotoğrafçılığı
Özcan Yurdalan / Nar Photos

Boğaz Gezisi ve Akşam Yemeği

---

* Bu program İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) mali desteğiyle gerçekleştirildi.

10 Temmuz 2012 Salı

Agos gazetesi ziyareti

NTV ziyareti

Haber her Yerde? TV Haber Merkezi
Balçiçek İlter / Habertürk

Sosyal Medya ve Habercilik
Fırat Erdoğmuş / Bahçeşehir Üniversitesi İletişim Fakültesi

Dış Basında Türkiye
Nicolas Cheviron / AFP İstanbul Büro Şefi

11 Temmuz 2012 Çarşamba

Nor Radyo ziyareti

IPS İletişim Vakfı / bianet ofisi ziyareti

Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD) ziyareti

Kent Hareketleri – Cihan Uzunçarşıoğlu Baysal ziyareti

İmece Ev İşçileri Sendikası Girişimi ziyareti

Haber Atölyesi
Doç. Dr. Esra Arsan / İstanbul Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesi
Doç. Dr. İncilay Cangöz / Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Özden Cankaya / Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi

12 Temmuz 2012 Perşembe

Haber Atölyesi Değerlendirmesi
Doç. Dr. Esra Arsan
Doç. Dr. İncilay Cangöz
Prof. Dr. Özden Cankaya

Sertifika Töreni ve Kokteyl

► 30 Haziran-6 Temmuz 2013
Bahçeşehir Üniversitesi Karaköy Kampusu

30 Haziran 2013 Pazar

Açılış
Nadire Mater / IPS iletişim Vakfı

Günümüzün Gazetecilik ve Habercilik Anlayışı Üzerine
Ruşen Çakır / Vatan Gazetesi Köşe Yazarı

Barış Gazeteciliği
Prof. Dr. Sevda Alankuş / İzmir Ekonomi Üniv. İletişim Fak. Dekanı

Gazeteciliğe Başlarken
Elif İnce / OHO-Radikal
Burcu Karakaş / Milliyet
Haluk Kalafat / bianet

Habercinin Özlük Hakları ve Sorumlulukları
Fikret İlkiz / BİA Hukuk Danışmanı

1 Temmuz 2013 Pazartesi

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Ziyareti

Haber her Yerde
Kemal Göktaş / Vatan Gazetesi

Alternatif Haber Kaynakları
Zeynep Erdim / BBC Türkiye

Sosyal Medya ve Habercilik
Fırat Erdoğmuş / Bahçeşehir Üniversitesi İletişim Fakültesi

Haber Kameramanlığı
Serkan Emekçi / CNNTürk

Boğaz Gezisi ve Akşam Yemeği

---

* Bu program İsveç Uluslararası Kalkınma İşbirliği Ajansı'nın (SIDA) mali desteğiyle gerçekleştirildi.

2 Temmuz 2013 Salı

Agos gazetesi ziyareti

Hayat TV ziyareti

Haber Etiği ve Barış Haberciliğinin Gerekliliği
Doç. Dr. İncilay Cangöz / Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesi

Medya ve Nefret Söylemi
Mahmut Çınar / Bahçeşehir Üniversitesi İletişim Fakültesi

Anaakım Dışında Olmak / Kürt Medyasında Gazetecilik
Bayram Balcı / Özgür Gündem Editörü

3 Temmuz 2013 Çarşamba

Açık Radyo ziyareti

IPS İletişim Vakfı / bianet ofisi ziyareti

Rum Vakıfları Derneği ziyareti

Laz Kültürü Derneği ziyareti

İnsan Hakları Derneği ziyareti

Haber Atölyesi
Murat Çelikkan / Hafıza Merkezi
Altuğ Akın / İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi
Burak Doğu / İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi
Alper Gedik / İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi

4 Temmuz 2013 Perşembe

Haber Atölyesi

Haber Atölyesi Değerlendirmesi
Prof. Dr. Özden Cankaya / Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi
Füsun Özbilgen / Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi
Coşkun Efendioğlu / Milas Önder
Neslihan Özgüneş / TACSO Türkiye

Sertifika Töreni ve Kokteyl

"Okuldan Haber Odasına" Katılımcı Listesi

2007

Çağla Ağırgöl / Agos Gazetesi
Tülin Sepetçi / Akdeniz Üniversitesi
Persude Erdem / Ankara Üniversitesi
Feyza Yavuzer / Atatürk Üniversitesi
Kemal Hoca / Doğu Akdeniz Üniversitesi
Özge Erbalaban / Ege Üniversitesi
Selma Kara / Erciyes Üniversitesi
Güllüşah Sürekli / Fırat Üniversitesi
Müge Çelebi / Galatasaray Üniversitesi
Yasemin Akşit / Gazi Üniversitesi
Berktan Kuru / İstanbul Ticaret Üniversitesi
Burcu Bayır / Kocaeli Üniversitesi
Gizem Karakış / Lefke Avrupa Üniversitesi
Utku Ceylan / Maltepe Üniversitesi
Rasul Usenaliyev / Manas Üniversitesi
Erhan Kılıç / Selçuk Üniversitesi
Yıldız Türk / Yeditepe Üniversitesi

2008

Özlem Ertan / Agos Gazetesi
Bünyamin Fidan / Akdeniz Üniversitesi
Ayçin Gelir / Anadolu Üniversitesi
Eylem Tuna / Anadolu Üniversitesi
Pınar Turan / Ankara Üniversitesi
Serhat Ramay / Atatürk Üniversitesi
Güllü Gülsüm Bülbül / Doğu Akdeniz Üniversitesi
Hakan Tadik / Doğu Akdeniz Üniversitesi
Hatice Yılmaz / Erciyes Üniversitesi
Didem Deniz / Ege Üniversitesi
Yakup Erdem / Fırat Üniversitesi
Tuğçe Ersoy / Galatasaray Üniversitesi
Gözde Koca / Gazi Üniversitesi
Yavuz Arı / Girne Amerikan Üniversitesi
Hatice Karaca / Hacettepe Üniversitesi
Mustafa Kuleli / İstanbul Bilgi Üniversitesi
Gül Çelikkol / İstanbul Üniversitesi
Hülya Çapkan / İstanbul Üniversitesi
Kerim Fatih Çelik / İstanbul Üniversitesi
Ülkü Pervaneli / İstanbul Üniversitesi
Ruşen Fırat Güllüoğlu / Kanada Üniversitesi
Serkan Çelik / Kocaeli Üniversitesi
Müjgan Yağmur / Mersin Üniversitesi
Meltem Şahin / Maltepe Üniversitesi
Tarkan Kılıç / Marmara Üniversitesi
Sezen Özsamanlı / Lefke Avrupa Üniversitesi
Filiz Gazi / Marmara Üniversitesi
Pınar Kahraman / Selçuk Üniversitesi
Fatih Karaduman / Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Esra Elif Altunsoy / Yeditepe Üniversitesi

2009

Mesut Kurtuluş / Akdeniz Üniversitesi
Nurcan Pınar Avcı / Anadolu Üniversitesi
Hatice Kaya / Ankara Üniversitesi
Ayşe Yıldız / Atatürk Üniversitesi
Zeynep Güner / Boğaziçi Üniversitesi
Ayşen Yavaş / Doğu Akdeniz Üniversitesi
Fatmanur Ayasun / Ege Üniversitesi
Vahap Karakılıç / Ege Üniversitesi
Ali Şaylığ / Erciyes Üniversitesi
İbni Sina Ceyhan / Fırat Üniversitesi
Barış Mumyakmaz / Galatasaray Üniversitesi
Gülşah Güneş / Gazi Üniversitesi
Perihan Dinler / İstanbul Üniversitesi
Deniz Turan / İstanbul Üniversitesi
Ümit Altındere / İstanbul Üniversitesi
Serdar Cevher / İstanbul Bilgi Üniversitesi
Selin Bayraktar / İzmir Ekonomi Üniversitesi
Koray Yaşar / İzmir Ekonomi Üniversitesi
Çetin Ak / Kocaeli Üniversitesi
Aslı Özyurt / Koç Üniversitesi
Makbule Kayadibi / Lefke Avrupa Üniversitesi
İlknur Ekelik / Maltepe Üniversitesi
Berrak Sırma / Marmara Üniversitesi
Damla Kayayerli / Marmara Üniversitesi
Ferah Poyraz / Mersin Üniversitesi
Yusuf Körükmez / Selçuk Üniversitesi
Abdullah Karlıdağ / Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Özge Kolay / Yakındoğu Üniversitesi
Emel Şen / Yaşar Üniversitesi
Nihal Giray / Yeditepe Üniversitesi

2010

Vartan Estukyan / Agos Gazetesi
Bekir Avcı / Ankara Üniversitesi
Burcu Ballıktaş / Ankara Üniversitesi
Ceren Salmanoğlu / Ankara Üniversitesi
Esra Koçak / Anadolu Üniversitesi
Fatma Sönmez / Ankara Üniversitesi
Edip İbrahimoğlu / Atatürk Üniversitesi
Elif İnce / Columbia Üniversitesi
Enver Argunhan / Doğu Akdeniz Üniversitesi
Ersin Sarıalioğlu / Doğu Akdeniz Üniversitesi
Hasan Yıkıcı / Doğu Akdeniz Üniversitesi
Hıdır Tok / Ege Üniversitesi
Semih Yıldız / Ege Üniversitesi
Murat Baş / Erciyes Üniversitesi
Mutlu Ulubaş / Fırat Üniversitesi
Melis Bayman / Galatasaray Üniversitesi
Sema Azeri / Galatasaray Üniversitesi
Yağmur Çıklakalyoncu / Gazi Üniversitesi
İrşadi Dal / Giresun Üniversitesi
Uğur Bayram / Girne Amerikan Üniversitesi
Zehra Çelenk / İstanbul AR-EL Üniversitesi
Dilek Alagöz / İstanbul Kültür Üniversitesi
Halit Bingöllü / İstanbul Bilgi Üniversitesi
Sarphan Uzunoğlu / İzmir Ekonomi Üniversitesi
Melda Fıratoğlu / Kadir Has Üniversitesi
Özge Ayık / Kocaeli Üniversitesi
Pınar Bulut / Lefke Avrupa Üniversitesi
Aysun Eyrek / Marmara Üniversitesi
Tayibe Önel / Marmara Üniversitesi
Yunus Keleş / Marmara Üniversitesi
Fatma Öçkomaz / Mersin Üniversitesi

Mustafa Gökhan Çelik / Uluslararası Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi

Mustafa Birol Güger / Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

Nihan Kahraman / Yakın Doğu Üniversitesi

Cudi Kaan Okmeydan / Yaşar Üniversitesi

Gülay Keskin / Yeditepe Üniversitesi

2011

Emre Ertani / Agos Gazetesi

Ebru Çengeloğlu / Akdeniz Üniversitesi

Ersoy Tan / Anadolu Üniversitesi

Hale Gülsüm Karakaya / Anadolu Üniversitesi

Tunç Göktürk / Anadolu Üniversitesi

Ayça Necla Onuralmış / Ankara Üniversitesi

Buğu Begüm Orhan / Ankara Üniversitesi

Ömer Özdemir / Atatürk Üniversitesi

Satı Altıntaş / Başkent Üniversitesi

Elif İrem Az / Boğaziçi Üniversitesi

Serdar Ceşen / Doğu Akdeniz Üniversitesi

Arzu Şenses / Ege Üniversitesi

Tülin Tezel / Ege Üniversitesi

Erhan Örs / Erciyes Üniversitesi

Hatice Tunç / İstanbul Arel Üniversitesi

Volkan Ağır / İstanbul Bilgi Üniversitesi

Suat Demirkıran / İstanbul Üniversitesi

Zeynep Ekim Elbaşı / İstanbul Üniversitesi

Halil Türkden / İzmir Ekonomi Üniversitesi

Ebru Tönel / Kocaeli Üniversitesi

Ali Solak / Lefke Avrupa Üniversitesi

Ahmet Bolat / Marmara Üniversitesi

Ferhat Orhan / Mersin Üniversitesi

Zübeyde Sarı / Mersin Üniversitesi

Zeynep Keleş / Selçuk Üniversitesi
Arzu Şen / Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Serra Torun / Université Paris X Nanterre
Selahattin Yalçın / Yakın Doğu Üniversitesi
Asil Ateş / Yaşar Üniversitesi
Şebnem Emil / Yeditepe Üniversitesi

2012

Ayşe Yılmaz / Açık Öğretim Fakültesi
Özlem Önay / Akdeniz Üniversitesi
İhsan Tarık Çelik / Anadolu Üniversitesi
Gökhan Keskin / Ankara Üniversitesi
Ferdi Uzun / Atatürk Üniversitesi
Zafer Söken / Bahçeşehir Üniversitesi
Özlem Altuğ / Başkent Üniversitesi
Aslı Kirbaş / Bilkent Üniversitesi
Ayşegül Şahinkaya / Boğaziçi Üniversitesi
Emre Yilmaz / Doğu Akdeniz Üniversitesi
Nurdane Aktan / Doğuş Üniversitesi
Murat Karakuş / Ege Üniversitesi
Ali Kemal Ay / Fırat Üniversitesi
Mine Satur / Gazi Üniversitesi
Simay Köroğlu / İstanbul Üniversitesi
Şafii Çelik / İstanbul Üniversitesi
Gülin Küpelioğlu / İzmir Ekonomi Üniversitesi
Eylem Başak Şentürk / Karabük Üniversitesi
Seçil Türkkan / Kocaeli Üniversitesi
Esra Sekman / Marmara Üniversitesi
Abdürrahim Kiliç / Mersin Üniversitesi
Beliz Erol / Mimar Sinan Üniversitesi
Ramazan Başar / Selçuk Üniversitesi
Alper Bayraktar / Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi

Nazik Öktem / Yakın Doğu Üniversitesi
Ansı Güzelköylü / Yaşar Üniversitesi

2013

Özgün Çağlar / Agos Gazetesi
Yağmur Taşdemir / Akdeniz Üniversitesi
İrem Dönmez / Anadolu Üniversitesi
Didem Eker / Ankara Üniversitesi
Gizem Aysel / Bahçeşehir Üniversitesi
Nazan Ertürk / Doğu Akdeniz Üniversitesi
Evren Kızılağaç / Ege Üniversitesi
Muhammet Tunç / Elazığ Fırat Üniversitesi
Esra Özdilim / Erciyes Üniversitesi
Halit Taşcan / Gümüşhane Üniversitesi
Cansu Kaşıkçı / İstanbul Üniversitesi
Zeynep Yüncüler / İzmir Ekonomi Üniversitesi
Osman Girgin / İzmir Ekonomi Üniversitesi
Kyra Mengeş / Kadir Has Üniversitesi
Ece Tepeli / Kocaeli Üniversitesi
Ümit Ağgül / Maltepe Üniversitesi
Hilal Yılmaz / Marmara Üniversitesi
Umut Sinan Özdemir / Mersin Üniversitesi
Alâra Kuset / Université Paris X Nanterre
Atlas Sibel Arslan / Selçuk Üniversitesi
Mehmet Ali Yavuz / Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Uğur Şahin Umman / Yaşar Üniversitesi
Ceren Arifağaoğlu / Yeditepe Üniversitesi

Yazarlar

Sevda Alankuş

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden 1980'de mezun oldu. Siyasal Bilgiler ve Kamu Yönetimi'nden doktorasını "Kıbrıslı Türk Elitlerin Siyasal Kültürü" üzerine hazırladığı tezle aldı. Çalışmalarına Leeds Üniversitesi'nde Kültürel/Etnik Kimlikler üzerine devam etti. 1982-99 yıllarında Ege ve Ankara üniversiteleri iletişim fakültelerinde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Medya İzleme, BİA'nın Yerel Medya Eğitimleri, İlk ve Ortaöğretim Ders Kitaplarında İnsan Hakları gibi projelerde danışman, araştırmacı ve koordinatör olarak çalıştı. 2008'de İletişim Bilimleri alanında profesörlük unvanını aldı. 1999-2008 arasında Doğu Akdeniz Üniversitesi, İletişim ve Medya Çalışmaları Fakültesi, 2008-2013 yıllarında da İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi dekanlıklarını yürüttü. BİA kitaplığından çıkan, *Kadın Odaklı Habercilik, Çocuk Odaklı Habercilik, Gazetecilik ve Habercilik, Yeni İletişim Teknolojileri ve Medya, Medya, Etik ve Hukuk, Radyo ve Radyoculuk, Medya ve Toplum* ile *Gazeteciliğe Başlarken* kitaplarının editörlüğünü üstlendi.

Umur Talu

1957'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi ardından 1980'de Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nü bitirdi. Öğrenciliğinde Demiryolu Sendikası'nda araştırma-eğitim uzmanı olarak çalıştı. 1980'de *Günaydın* gazetesi günlük ekonomi ekinde gazeteciliğe başladı. 1982'de *Güneş* gazetesinin kuruluşunda bulundu, ekonomi yönetmenliği yaptı. 1983'te Cumhuriyet'te yazı işleri editörü, 1985'te *Milliyet* ekonomi yö-

netmeni, 1986'da *Milliyet* yazı işleri müdürü oldu. 1987'de *Söz*'ün kuruluşunda yönetici oldu, ardından *Hürriyet*'te yazı işleri müdürlüğü yaptı. 1988'de *Milliyet* yazı işleri müdürlüğüne döndü. 1992'de *Milliyet* genel yayın yönetmenliğine geçti. 1994 sonu istifa edip aynı gazetede "Dipsiz Kuyu" başlığıyla köşe yazıları yazmaya başladı. 28 Şubat 2001 tasfiyesinde *Milliyet*'ten çıkarıldı. Daha sonra *Star* ve *Sabah*'ta yazdı. Dipsiz Kuyu köşesini Habertürk'e taşındı. Uzun süre üniversitelerde medya dersleri verdi. Üç dönem TGC yönetim kurulu üyesiydi; başkanvekilliği yaptı. Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'ni yazdı. *Dipsiz Medya* ve *Bedelli Gazetecilik* isimli gazetecilik kitapları var.

İncilay Cangöz

Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Basın Yayın Bölümü'nü bitirdikten sonra yüksek lisans ve doktorasını da aynı üniversitede yaptı. 1995'ten bu yana, halen doçent olarak görev yaptığı üniversitenin İletişim Fakültesi'nde çalışıyor, ilgi alanları arasında siyasal iletişim, kitle iletişimi ve kültür, kitle iletişim kuramları ve izleyici araştırmaları, kitle iletişimi ve sanat var. bianet'e medya eleştirileri yazdı, çeşitli dergilerde makaleleri yayımlandı.

Yavuz Önen

1938'de Midyat'ta doğdu. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden mezun oldu. 50 yıldır mimar olarak mimari tasarım, mesleki uygulama, imar planı, restorasyon çalışmaları yapıyor. İnsan Hakları Derneği kurucuları arasındaydı, üç yıl süreyle de İHD yönetiminde yer aldı. 1990'da kurulan Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın da kurucu üyesidir ve ilk günden 2009 Nisan ayına kadar Vakfın başkanlığını yaptı. Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nde çeşitli kademelerde yöneticilik, daha sonra Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) genel sekreterliği ve genel başkanlığı görevlerinde bulundu. 1970'te Teknik Elemanlar Sendikası (TEK-SEN) kurucuları arasında yer aldı, daha sonra sendikanın devamı olan Teknik Elemanlar Derneği'nin (TÜTED) genel başkanlığını üstlendi. 1972-74 yıllarında siyasi bir davada tutuklu olarak yargılandı, çocuklara yönelik resim çalışmaları bu dönemde gerçekleştirdi.

Hüsnü Öndül

1953 Havza/Samsun doğumlu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi' nden 1977'de mezun oldu. İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve Çağdaş Hukukçular Derneği kurucularından. Her üç örgütte de yöneticilik yaptı. İHD Ankara Şubesi için 1988, 1989 ve 1990 Ankara işkence Raporu kitaplarını, İHD Genel Merkezi için Kopenhag Siyasi Kriterleri ve Türkiye, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği için Türkiye'de Kentli Hakları Mevzuatı (Av. Cengiz Çekiç'le birlikte) kitaplarını hazırladı. İHD Genel Merkezi için "Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na / Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı Açısından Hukukçuların Eğitimi" ve "Eğiticilerin Eğitimi" projelerini hazırladı. 1975' te *Kimiz?* adlı şiir kitabı, 1997'de *İnsan Hakları Yazıları* kitabı yayımlandı. 2001'den beri *Evrensel* gazetesinde haftalık köşe yazıları yazıyor.

Fikirleri nedeniyle açılan pek çok davada yargılandı. Üç kez gözaltına alındı (1988, 1991, 1995), bir kez de (1988) tutuklandı. Alman Yargıçlar Birliği'nin İnsan Hakları (1995), MAZLUMDER'in İnsan Hakları (2001) ve Diyarbakır Tabip Odası'nın Barış ve Demokrasi (2005) ödüllerinin sahiplerinden. Öndül, evli ve iki çocuk babasıdır.

Gülgün Erdoğan Tosun

1966'da Aydın'da doğdu, ilk ve ortaöğrenimini Aydın'da tamamladı. 9 Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden 1988'de mezun olduktan sonra yüksek lisans derecesini 1992'de Ege Üniversitesi'nden, doktora derecesini 1999'da Dokuz Eylül Üniversitesi'nden aldı. 2003'te doçent, 2009'da profesör oldu. 1990'dan bu yana Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nde öğretim üyesi. Demokratikleşme perspektifi, devlet-sivil toplum ilişkisi, Türkiye'nin siyasal istikrar arayışı gibi konularda çalıştı. Başlıca ilgi alanları sivil toplum, demokratikleşme, insan hakları, siyasal partiler ve elektronik demokrasi.

Özden Cankaya

1968'de İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1970-81 yıllarında TRT Kurumu'nda prodüktör ve program denetim uzmanı olarak çalıştı. 1982'den bu yana üniversite öğretim üyesi olarak bilgi, birikim ve deneyimlerini, iletişimci olmayı seçen gençlerle paylaşıyor. Türk Televizyonunun Program Yapısı (1968-1985) (1990), Dünden Bugüne Radyo Televizyon (1997), İstanbul Radyosu Anılar, Yaşantılar (ortak çalışma, 2000) , TRT-Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi (1927-2000), Kitle İle-

tişim Özgürlüğü (M. B. Yamaner'le birlikte) adlı kitapları ve kitle iletişim alanında birçok çalışması vardır. 1982-1999 yılları arasında Marmara Üniversitesi, 1999-2013 yıllarında Galatasaray Üniversitesi' nde öğretim üyesi olarak çalıştı, 2003-2009 yıllarında da İletişim Fakültesi dekanlığı yaptı. Ayrıca yazarın yayımlanmış çok sayıda radyo programlarının yanı sıra, yazarlığını yaptığı televizyon programları ve film senaryoları bulunuyor.

Murat Çelikkan

Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde İşletme okudu. *Demokrat*'ta başladığı gazetecilik hayatında *Nokta*, Anka Ajansı, *Sokak*, *Evrensel*, *Yeni Gündem*, *Hürriyet*, *Radikal* ve *Sabah*'ta çalıştı. İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nda görev aldı. Helsinki Yurttaşlar Derneği ve Uluslararası Af Örgütü Türkiye'nin kurucuları arasında. Zorla Kaybetmeler'e ilişkin çalışmalar yürüten Hafıza Merkezi'nin yöneticilerinden.

Tolga Korkut

1990'ların başında radyo programcısı olarak medya sektöründe çalışmaya başladı. Yaygın medyada editör olarak çalıştı. Çeşitli yayınlar için düzenli çevirmenlik de yaptı. Açık Radyo ekibinde yer aldı. 1997'den beri internet yayıncılığı alanında çalışıyor. Çeşitli medya gruplarının internet yayınlarında yönetici olarak görev aldı. NTVMSNBC ve cnnturk.com'un kuruluşunda proje koordinatörlüğü yaptı. 2005-2010 arasında bianet'te editör olarak çalıştı.

Ertuğrul Kürkçü

IPS iletişim Vakfı Genel Sekreteri, BİA² Proje Koordinatörü. ODTÜ'de Mimarlık öğrenimi gördü. 1986-88'de Britannica Ansiklopedisi'nde çevirmenlik ve redaktörlük, İletişim Yayınları'nda *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'nin proje müellifi ve yayın yönetmeni olarak çalıştı. 1992'de *Özgür Gündem* gazetesinin kuruluşuna yorumculuk, 1996'da *Evrensel* gazetesinin kuruluşuna dış haberler yönetmenliği yaparak katıldı. 1991-2000 arasında Inter Press Service Türkiye bürosunda önce görevli daha sonra serbest muhabir olarak çalıştı. 1997-2011 yıllarında IPS iletişim Vakfı'nın sürdürdüğü BİA ve BİA² projelerinin koordinatörlüğünün yanı sıra *bianet* içerisinde editoryal ve teknik sorumluluklar da üstlendi, yazılarıyla katkıda bulundu. Siyasi gazete, *Sosyalist Emek* ve *Ekmek & Özgürlük* dergilerinde editörlük

yaptı. Özgürlük ve Dayanışma Partisi (ÖDP) kurucuları arasında yer aldı. Sosyalist Emek Hareketi Parti Girişimi ve Sosyalist gelecek Parti Hareketi'nin eş-sözcülüğü görevlerini yürüttü. 12 Haziran 2011 genel seçimlerinde Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloku'ndan Mersin'den milletvekili seçildi. Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) milletvekili olarak İnsan Hakları Komisyonu ile Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Türkiye delegasyonu üyeliği yaptı. 15 Ekim 2011'de Halkların Demokratik Kongresi'nin kurucuları arasında yer aldı ve iki yıl boyunca eşsözcülerinden biri oldu. 28 Ekim 2013'te Halkların Demokratik Partisi (HDP) eşbaşkanı seçildi. Halen TBMM'de HDP Mersin milletvekili. *Karl Marks'ın Biyografisi* ile *Savaş ve İnsan / Türkiye'ye Silah Transferleri ve Savaş Yasaları İhlali* kitaplarını Türkçeye kazandırdı. *İsyanın İzinde* kitabı Kasım 2013'te Dipnot Yayınları'ndan çıktı.

Erhan Üstündağ

Koç Özel Lisesi'nin ardından 2004'te Bilgi Üniversitesi Medya ve İletişim bölümünden mezun oldu. Yüksek lisansını Galatasaray Üniversitesi'nde Türkiye'de İnternet politikaları ve ifade özgürlüğü üzerine yazdığı tezle tamamladı. bianet'te muhabirlik ve editörlük ve yayın yönetmenliği yaptı. TAV Havalimanları'nda medya ilişkileri sorumlusu olarak çalışıyor.

İpek Çalışlar

İstanbul'da doğdu. Üsküdar Amerikan Kız Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Gazeteciliğe TRT Haber Merkezi'nde başladı. 12 Eylül'de TRT'den ayrıldı; 1980'lerde muhalefetin sesi olan *Nokta* dergisinde haber müdürlüğü yaptı, kısa ömürlü *Söz* gazetesinin ve patronsuz dergi olarak bilinen *Sokak*'ın kurucularından biriydi. 1990-92 yılları arasında Hamburg'da yaşadı, eşcinsellik, kadın ve İslam konularını araştırdı. Türkiye'ye dönünce *Cumhuriyet* gazetesinin haber müdürlüğünü üstlendi, ardından on yıl süreyle *Cumhuriyet Dergi*'yi çıkarttı. *Cumhuriyet*'ten ayrıldıktan sonra Latife Hanım ve Halide Edib'in biyografilerini yazdı.

Mete Çubukçu

1962 Gebze doğumlu. Kuleli Askeri Lisesi'ni bitirdi. 12 Eylül 1980'den sonra Kara Harp Okulu'ndan ayrıldı. Marmara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nu bitirdi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-TV Bölümünde Yüksek Lisans yaptı. Gazeteciliğe 1986'da

başladı. Karacan Yayınları'nda, *Nokta* dergisinde çalıştı. 1992'den bu yana televizyoncu. Kanal 6, ATV, Star TV'de görev yaptı. Halen NTV'de program yapıyor. Dünyanın birçok kriz ve savaş bölgesinde haber yaptı. Uzun yıllardır Ortadoğu'yu takip ediyor, yazıyor, konferanslara katılıyor. *Radikal İki*, *T24* ve *Birikim* dergisinde yazıyor. Başta Türkiye Gazeteciler Cemiyeti olmak üzere birçok kuruluştan ödül aldı. Üniversitelerde Uluslararası Gazetecilik, TV Gazeteciliği dersi veriyor. *Bizim Filistin* (2002) *Ateş Altında Gazetecilik* (2005), *Ortadoğu'nun Yeniden İşgali* (2006), *Yıkılsın Bu Düzen - Arap Ayaklanmaları ve Sonrası* (2012) adlı kitapları var.

Ragıp Duran

İstanbul, 1954 doğumlu. Galatasaray Lisesi (1973) ve Fransa'da Hukuk tahsilinden (1978) bu yana İstanbul, Ankara, Paris, Londra, Amsterdam, Boston'da Aydınlık, Hürriyet, AFP, BBC, *Özgür Gündem*, *Cumhuriyet* gibi medya organlarında muhabirlik, yazarlık, yöneticilik yaptı. Paris'te CFPJ, Harvard'da Nieman Gazetecilik Okullarında okudu. Galatasaray, Marmara ve Bilkent Üniversitelerinde ders verdi. *Libération*' un Türkiye muhabiri. Düzenli olarak www.apoletlimedya.blogspot.com, www.birdirbir.org, www.iktidarsiz.com sitelerinde, *Express* ve *Tükenmez* dergilerinde yazıyor. Medya eleştirisi alanında üç telif kitabı yayımlandı. İki de çevirisi var. İHD, ÇGD, TGC ile Hellmann-Hammett ve Nureddin Zaza basın ödülleri sahibi. 1978'den bu yana Fransızca-İngilizce konferans çevirmenliği yapıyor. Radikal Galatasaraylı. Ruh olarak Ece Ayhan ve Roger Waters, gıda olarak da hünkârbeğendi ve menemen ile iyi anlaşıyor.

Ahmet Tulgar

Ahmet Tulgar, 1959'da İstanbul'da doğdu. Sankt Georg Avusturya Lisesi'ni bitirdikten sonra Viyana Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi, Boğaziçi Üniversitesi'nde İngiliz Dili ve Edebiyatı okudu. 1981-87 seneleri arasında yayın yoluyla komünizm propagandası gerekçesiyle cezaevindeydi. *Sabah*, *Güneş*, *Milliyet*, *Vatan*, *Birgün*, *Evrensel* gazetelerinde çalıştı, çok sayıda dergide yazdı. İkisi roman 11 kitabı var. *Maltepe'nin Nabzı* gazetesinde çalışıyor.

.

Rana Yılmaz

1972 Edirne doğumlu. Edirne Anadolu Lisesi ve çok uzun yıllar öncesinde mezun olmayı kafasına koyduğu Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. Mezun olur olmaz avukatlık stajını tamamlayıp İstanbul/Kadıköy'de eşi ile birlikte serbest avukatlık yapmaya başladı. Avukatlığının ilk yıllarında İstanbul Barosu Kadın Hakları Uygulama Merkezi ve İstanbul Barosu İş ve Çalışma Hukuku Komisyonu'nda aktif görevler aldı. Yoğunluklu olarak bireysel ve toplu iş hukuku alanlarında çalışıyor. Bu çerçevede bireysel iş hukuku danışmanlığı ve dava avukatlığının yanı sıra pek çok toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde de bulundu. Son yıllarda basın iş hukuku, çalışma hayatının önemli bir bölümünü oluşturuyor. Evli ve iki kız annesi.

Nurcan Akad

İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi Kamu Yönetimi'nden mezun oldu. Gazeteciliğe 30 yıl önce *Nokta* dergisinde ekonomi muhabiri olarak başladı. Daha sonra derginin Ankara bürosunda istihbarat şefliği yaptı. *Hürriyet* Ankara bürosunda serbest muhabir, *Güneş*'te serbest muhabir ve ardından Ankara temsilcisi olarak görev aldı. 1992 yılında tekrar Hürriyet'e haber müdürü olarak döndü. Ardından yazı işleri müdürü ve haber koordinatörü oldu. Temmuz 2002-Ekim 2004 tarihleri arasında *Akşam* gazetesinin genel yayın yönetmenliğini üstlendi. Kasım 2004' ten Ekim 2011'e kadar *Milliyet* gazetesinde yayın danışmanı olarak görev aldı. Bu tarihte basılı medyadan ayrılarak medyanın dijital alanına geçti. Mart 2011'den bu yana tablet, mobil ve internette yayınlanan dijital gazete zete'yi kurdu.

Füsun Özbilgen

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. Gazeteciliğe ANKA Ajansı'nda başladı. Parlamento muhabiri olarak başladığı *Cumhuriyet* gazetesinde röportaj ve köşe yazarlığı, editörlük ve yazı işleri müdürlüğü görevlerini üstlendi. Ayrıca *3D: Demokrasi, Değişim, Dayanışma* dergisinin genel yayın yönetmenliğini yaptı. *Nokta* dergisi, *Radikal*, *Turkish Daily News*, *Evrensel* ve *Posta* gazetelerinde köşe yazıları kaleme aldı. Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesinde gazetecilik dersleri verdi, halen Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim görevlisi ve Sanathaber.net web sitesi genel yayın yönetmeni. Ankara'da Parlamento Muhabirleri Derneği Genel Sekreteri ve İstanbul'da 2006'ya kadar İletişim Araştırmaları Derneği'nin (İLAD) genel sekrete-

riydi. IPS iletişim Vakfı kurucusu ve yönetim kurulu üyesi, ara sıra bianet'e de yazıyor.

Altan Öymen

1932'de İstanbul'da doğdu. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. On sekiz yaşından beri gazeteci. *Ulus*, *Akşam*, *Cumhuriyet* ve *Milliyet* gazetelerinde yıllar boyunca muhabir, röportajcı, yönetici, yazar ve başyazar olarak çalıştı. ANKA Ajansı'nı kurdu. Almanya'da basın ataşeliği görevinde bulundu. 1961'de Kurucu Meclis üyeliğinden başlayarak politikada da görevler aldı. Milletvekilliği, bakanlık, parti ve grup yöneticiliği yaptı. Altan Öymen'in politikadaki son görevi CHP genel başkanlığıydı. Halen *Radikal* gazetesinde yazıyor ve CNNTürk'te yayınlanan "Dört Bir Taraf" programında yer alıyor. *Bir Dönem Bir Çocuk*, *Değişim Yılları* ve *Öfkeli Yıllar* yazdığı kitaplar arasında yer alıyor.

Tuğrul Eryılmaz

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdikten sonra çalışmalarını bir süre İngiltere'de sürdürdü. SBF'de yüksek lisans yaptı. Gazeteciliğe TRT Haber Merkezi'nde başladı. Bir süre Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu'nda iletişim dersleri verdi. 1981'de üniversiteden ayrıldıktan sonra İstanbul'da *Haftalık*, *Nokta*, *Yeni Gündem* ve *Sokak* dergileriyle *Cumhuriyet* ve *Radikal* gazetelerinde çalıştı. *Milliyet Sanat* dergisi Genel Yayın Yönetmenliği yaptı, İzmir Ekonomi Üniversitesi ile Bilgi Üniversitesi iletişim fakültelerinde gazetecilik dersleri verdi. Halen *Radikal İki* yayın yönetmeni olarak çalışıyor. IPS İletişim Vakfı kurucusu ve yönetim kurulu üyesi.

Murat Utku

1972'de Ankara'da doğdu. Eski adıyla "ortaokulu" bitirdiği yıl Heybeliada'da bulunan Deniz Lisesi'ne girdi. Askeri öğrenciliği Deniz Harp Okulu'nun birinci sınıfında kendi isteği ile sona erdi. Eğitimine İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü'nde devam etti. Üniversiteden mezun olunca, önce yeni kurulan *Radikal* gazetesinde, sonra da sırasıyla *Nokta* ve *Aktüel* dergilerinde ve CNN Türk televizyonunda çalıştı. 2005'te Doğan Haber Ajansı'ndaki yeni yapılanma sürecine dahil oldu; başta Ortadoğu olmak üzere dünyanın pek çok bölgesinde krizleri, depremleri, seçimleri, çatışmaları ve savaşları izledi. DHA'daki görev tanımı gereği CNN Türk, Kanal D ve Star TV'de ha-

berleri yayımlandı, bu televizyonların canlı yayınlarına katıldı. 12 Temmuz 2006'da İsrail'in Lübnan'a saldırması ile başlayan savaşı başından sonuna kadar takip etti. Savaş sırasında yaşananları, ateşkes sürecini, Ortadoğu'nun kırılgan siyasi dengelerini hem izleyici hem de okuyucu ile paylaştı. 2011'den bu yana, kuruluş süreci devam eden Aljazeera Türk Televizyonu'nda "Kıdemli muhabir" olarak çalışıyor.

IPS İletişim Vakfı Yayınları

Habercinin Elkitabı

MEDYA VE TOPLUM

MEDYA, ETİK VE HUKUK

YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ
VE MEDYA

GAZETECİLİK VE HABERCİLİK

RADYO VE RADYOCULUK

•

Hak Haberciliği Dizisi

İNSAN HAKLARI HABERCİLİĞİ

KADIN ODAKLI HABERCİLİK

ÇOCUK ODAKLI HABERCİLİK

•

Hak Savunucusunun Elkitabı

HAK ÖRGÜTLERİ
MEDYADA GÖRÜNÜR OLMAK

•

Yeni Habercinin Elkitabı

GAZETECİLİĞE BAŞLARKEN
Okuldan Haber Odasına

•

BAŞKA BİR İLETİŞİM MÜMKÜN
Sempozyum Bildirileri

•

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN ON YILI
2001-2011